

**TÜRKİYEDE CUMHURİYET SONRASI KIRAAT İLMİ ÇALIŞMALARI:
ABDURRAHMAN ÇETİN ÖRNEĞİ**

Mehmet AYDIN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nurullah DENİZER

Uşak

Eylül, 2019

**TÜRKİYE'DE CUMHURİYET SONRASI KIRAAT İLMİ ÇALIŞMALARI:
ABDURRAHMAN ÇETİN ÖRNEĞİ**

Mehmet AYDIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tefsir Bilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nurullah DENİZER

UŞAK

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül, 2019

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

TÜRKİYE’DE CUMHURİYET SONRASI KIRAAT İLMİ ÇALIŞMALARI: ABDURRAHMAN ÇETİN ÖRNEĞİ

Mehmet AYDIN

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nurullah DENİZER

Abdurrahman Çetin, Kur’ân ilimlerine dair vermiş olduğu çeşitli eserlerle ve özellikle kıraat alanında yapmış olduğu çalışmalarla alanında önemli yer edinmiş değerli bir ilim adamıdır. Bu çalışmada Türkiye’de Cumhuriyet sonrası yapılan kıraat ilmi çalışmalarına canlı bir örnek olarak Kur’ân hafızı bir akademisyen olan Abdurrahman Çetin’in hayatı, eserleri ve alanında yapmış olduğu diğer çalışmaları ele alınmıştır.

Çalışmada konu bütünlüğünü sağlama adına kıraat ilminin tanımı, konusu, önemi ve tarihçesine yüzeysel olarak değinilmiş ayrıca ülkemizde Cumhuriyet sonrasında yapılan kıraat ilmi eğitim öğretim faaliyetleri ile bu alanda yapılan akademik çalışmalara da yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Abdurrahman Çetin, Akademik Çalışmalar, Biyografi, Cumhuriyet Dönemi, Eğitim-Öğretim, Kıraat İlmî

ABSTRACT**ABDURRAHMAN ÇETIN EXAMPLE AFTER THE REPUBLICAN PERIOD
STUDIES ON THE DISCIPLINE OF QIRA'AT ON TURKEY**

Mehmet AYDIN

Department of Basic Islamic Sciences

Social Sciences Institutes Uşak University, September 2019

Advisor: Academic Member Dr. Nurullah DENİZER

Abdurrahman Çetin is a valuable man of science who has an important place in his field with his works on the Qur'anic sciences and especially his works in the field of Qira'at (recitation of the Qur'an). In this study, the life, works on Qira'at and other works in the field of Abdurrahman Çetin, a hafız (person who memorized the Qur'an) academician were discussed as a living example of studies on the discipline of Qira'at after the Republican period in Turkey.

In the study, the definition, subject, importance and history of the Qur'anic science is discussed in general terms in order to ensure the integrity of the subject. Furthermore, education activities on the discipline of Qira'at as well as academic studies carried out in this field following the Republican period in our country were mentioned.

Keywords: Abdurrahman Çetin, Academic Studies, Biography, Republican Period, Education, Discipline of Qira'at

KISALTMALAR

a.g.e.: adı geçen eser

a.s.: aleyhisselam

b.: bin

bkz.: bakınız

C.: Cilt

c.c.: celle celaluhu

çev.: çeviren

DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi

DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı

H.: Hicri

haz.: hazırlayan

ISBN: Uluslararası Standart Kitap Numarası (International Standard Book Number)

nşr.: neşreden

Ön. Ver.: Önce Verilen

ö.: ölüm

r.a.: radiyallahu anh

S.: Sayı

s.: sayfa

s.a.s.: sallallahu aleyhi ve sellem.

ss.: sayfa aralığı

thk.: tahkik

ty.: tarihsiz

vb.: ve benzeri

vs.: vesaire

yy.: yüzyıl

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı 154015023 No'lu öğrencisi Mehmet Aydın'ın “**Türkiyede Cumhuriyet Sonrası Kıraat İlmî Çalışmaları: Abdurrahman Çetin Örneği**” adlı tezi 20/09/2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans Tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Nurullah DENİZER	
Üye	Prof. Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YAŞAR	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ULUDAŞ	

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bilindiği üzere ilimler insanlığın ortak değerleri arasındadır. Bilimleri ortaya koyan, üzerinde çalışan, geliştiren ve yaşatanlar da bilginlerdir. Her bir Bilim Dalı üzerinde çalışan, eser yazan, öğrenci yetiştiren bilginlerin, hayat ve eserlerini incelemek, görüşlerini, metotlarını ve meşgul oldukları bilim dalına yaptıkları katkıları ortaya koyarak tespit edip değerlendirmek, şimdiye kadar yapılmış ve yapılmakta olan ilmi çalışmalar arasında önemli bir yer tutmaktadır.

Bizim tezimiz de bu tür bir çalışma olup, amacımız, Kıraat ve Tecvid alanında önemli çalışmaları olan ve 42 yıl Kur'an, Kıraat ve Tecvid alanında İlahiyat Fakültesinde binlerce öğrenci yetiştirmiş, eserler yazmış Prof. Dr. Abdurrahman Çetin'in yaptığı çalışmaları ve hizmetleri ortaya koymaktır.

Eser bir giriş ve üç bölümden meydana gelmektedir:

Girişte; araştırmanın amacı ve önemi, kapsam ve sınırı ile araştırmanın yöntemi hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde; Kıraat ilmi ve tarihçesi, Türkiye'de Cumhuriyet sonrası Kıraat ilmi çalışmaları üzerinde durulmuştur.

Tezimizin ikinci bölümünde Abdurrahman Çetin'in hayatı ve eserleri incelenmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise onun belli başlı görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmamız sonuç ve kaynakça ile sona ermektedir.

Bu tezi hazırlamamda, bana her konuda destek olan, değerli zamanını hiçbir şekilde esirgemeyen ve tecrübesiyle bana yol gösteren saygıdeğer danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Nurullah Denizer'e sonsuz teşekkür ederim.

Tezimin araştırma konusu olan, lisans eğitimim esnasında da kendisinden ders aldığım ve kendisini tanımış olmakla onur duyduğum kıymetli hocam Prof. Dr.

Abdurrahman etin'e gerek eğitim hayatım boyunca gerekse tezimi hazırlarken sağlamış olduğu tım katkılarından dolayı sonsuz şukranlarımı sunarım.

Bu tezi çalışmama vesile olan ve Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakóltesi'ne geçmeden önce bu yola birlikte çıktığımız ilk danışmanım olan Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Uludaş hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Tezimi hazırlarken ilgi ve desteklerini gördüğüm Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Uzmanı Mustafa Kara hocama, Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakóltesi araştırma görevlisi Habip Gül ağabeyime ve Cem Genar kardeşime sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak tez çalışmam boyunca beni anlayışla karşılıyıp her zaman destek olan eşime, kızıma ve aileme teşekkür ederim.

Eğitim hayatımın her aşamasında maddi ve manevi zorluklara rağmen beni okutan ve bana en güzel miras olarak dürüst kişiliğini bırakan merhum babama ithafen...

Mehmet AYDIN

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Mehmet AYDIN
Doğum Yeri ve Tarihi: : Bursa / 03.11.1985
Lisans Öğretimi : Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans Öğretimi : Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller : Arapça, İngilizce

İş Denevimi

Çalıştığı Kurumlar : Diyanet İşleri Başkanlığı (2004 – Devam ediyor)
Ünvan : Müezzin - Kayyım

İletişim

E-posta Adresi : mehmetaydin1622@gmail.com

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT	IV
KISALTMALAR	V
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	VI
ÖNSÖZ.....	VII
ÖZGEÇMİŞ.....	IX
İÇİNDEKİLER	X
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KIRAAT İLMİ VE TARİHÇESİ.....	6
1.1. KIRAAT İLMİ	6
1.1.1. Tanımı	6
1.1.2. Konusu	7
1.1.3. Önemi	7
1.2. KIRAAT İLMİNİN TARİHÇESİ	8
1.3. TÜRKİYE’DE CUMHURİYET SONRASI KIRAAT İLMİ ÇALIŞMALARI.....	15
1.3.1. Kıraat Eğitim ve Öğretimi.....	15
1.3.2. Akademik Çalışmalar	20
1.3.2.1. Yüksek Lisans Çalışmaları.....	22
1.3.2.2. Doktora Çalışmaları.....	29

2. BÖLÜM: ABDURRAHMAN ÇETİN'İN HAYATI VE ESERLERİ ...	39
2.1. HAYATI.....	39
2.1.1. Çocukluğu	39
2.1.2. İlkokul Dönemi	40
2.1.3. Kur'an Kursu Dönemi.....	41
2.1.4. Konya İmam-Hatip Okulu Dönemi.....	43
2.1.5. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Dönemi	47
2.1.6. Tahsil hayatından sonraki dönem: Askerlik ve Öğretmenlik.....	51
2.1.7. Bursa Yüksek İslam Enstitüsü/Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.....	51
2.1.8. Yöneticilik Görevleri.....	58
2.1.9. Danışmanlıkları.....	61
2.1.9.1. Yüksek Lisans	61
2.1.9.2. Doktora.....	62
2.2. ESERLERİ VE KIRAAT VE TECVİD ALANINDAKİ ÇALIŞMALARI.....	62
2.2.1. Kitapları.....	62
2.2.1.1. Endülüslü Âlim Ebû Amr Ed-Dânî Ve Kıraat İlmindeki Yeri	63
2.2.1.2. Kur'an İlimleri Ve Kur'ân-ı Kerim Tarihi.....	68
2.2.1.3. Kur'an Okuma Esasları (Tecvîd).....	74
2.2.1.4. Kur'an-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf Ve Kıraatler	80
2.2.1.5. Kıraatların Tefsire Etkisi	90
2.2.2. Makaleleri	94
2.2.3. Ansiklopedi Maddeleri	97
2.2.4. Abdurrahman Çetin'in Çalışmalarına Yapılan Atıflar	99
2.2.4.1. Kitaplarına Yapılan Atıflar	99
2.2.4.2. Makalelerine Yapılan Atıflar	114
2.2.4.3. Ansiklopedi Maddelerine Yapılan Atıflar.....	119
3. BÖLÜM: ABDURRAHMAN ÇETİN'İN GÖRÜŞLERİ	127

3.1. TÜRKİYEDEKİ KIRAAT İLMİ ÇALIŞMALARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ.....	127
3.2. KIRAAT VE TECVİD KONULARINA DAİR GÖRÜŞLERİ.....	148
3.2.1. Yedi Harf Hakkındaki Görüşü	148
3.2.2. Yedi Harf-Yedi Kıraat İlişkisi	150
3.2.3. Yedi Harf Ruhsatından İstifade Etmenin Ölçüsü	150
3.2.4. Vahyin Yazıldığı Malzemeler.....	150
3.2.5. Kıraatların Sıhhati ve Kur'ân'la İlgisi.....	151
3.2.6. Kıraatta Hoşgörü	152
3.2.7. Kıraatların Ortaya Çıkmasında İlk Dönem Mushaflarının Rolü	152
3.2.8. İlk Mushafın Âkıbeti.....	153
3.2.9. Hz. Osman Mushafı	155
3.2.10. Kur'an'ın Yazısı	157
3.2.11. Kur'an'ın Başka Harflerle Yazılması	158
3.2.12. Kur'ân'a Hareke ve Nokta Konulmasıyla Kıraatların Sınırlandırılıp Sınırlandırılmadığı	160
3.2.13. İslam'a Yönelik Oryantalist Çalışmaların Amacı Ve Bu Çalışmalara Karşılık Yapılması Gerekenler	161
3.2.14. Tecvidi Bilmenin ve Uygulamanın Hükümü.....	163
3.2.15. Kur'an Tilavetinde Dudak Talimi.....	163
3.2.16. Dâd (ض) Harfinin Okunuşu	164
3.2.17. Vâv (و) Harfinin Okunuşu.....	166
3.2.18. Kur'an Tilavetinde Mûsikînin Yeri.....	167
3.2.19. Kur'an'ı Yorumlarken Göz Önünde Bulundurulması Gereken Esaslar	169
3.2.20. Kur'an'ı Anlamanın Önemi	172
3.2.21. Abdestsiz Kur'an Okuma.....	172
3.2.22. Hatim İndirme Adabı	175
3.2.23. Ücretle Kur'an Öğretme ve Okuma.....	177
3.3. KUR'ÂN ÖĞRETİMİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	179

3.3.1. Kur'ân Öğretiminde Hoca-Öğrenci İlişkisi	179
3.3.2. Kur'ân Öğretiminde Metot	180
3.3.2.1. İdarenin Görevleri.....	180
3.3.2.2. Kur'ân Öğretmeninin Görevleri.....	182
3.3.3. Kur'ân Öğretiminde Uygulanması Gereken Teknikler	184
3.3.3.1. Yüzünden Okuma	185
3.3.3.2. Ezber.....	187
3.3.3.3. Tecvîd	189
3.3.4. Hâfızlık Ve Hâfızların Değeri	190
SONUÇ.....	193
KAYNAKÇA	197

GİRİŞ

Kur’ân-ı Kerim, Yüce Allah tarafından insanlığa hidayet rehberi olarak gönderilmiş¹ son ilahi mesajdır. Bu ilahi mesajın “Oku”² emriyle başlıyor olması, ilme, okumaya ve öğrenmeye son derece değer verildiğini göstermektedir. Nitekim bu emrin ilk muhatabı olan Peygamberimiz ve onun ashâbı olan müslümanlar da kendilerine gönderilen ilahi mesajı taşıyan Kur’ân’ı öğrenme konusunda son derece iştiaklı davranmışlardır.

Asr-ı saadetten günümüze dünyanın çeşitli bölgelerinde sayısız âlimler yetişmiş ve birçoğu ömürlerini, gerek Kur’ân’ın doğru ve güzel şekilde okunması, gerekse Kur’ân’a dair diğer ilimlerin öğrenilebilmesine vakfetmişlerdir. Kaleme aldıkları nice eseri bizlere miras bırakmışlardır. Ülkemizde de her biri, şahsiyetleri ve çalışmalarıyla örnek alınması gereken değerli birçok ilim adamı yetişmiştir. Son yıllarda alanında tanınan ve önemli izler bırakan ilim adamlarımızdan birisi de Kur’ân hafızı bir akademisyen olan Abdurrahman Çetin’dir. Çetin, öğretmenlik hayatının yanı sıra, bir dönem dekanlığını da yaptığı Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde uzun yıllar hocalık yapmış, yetiştirdiği öğrenciler, akademisyenler, yazdığı kitap ve makaleler ve diğer çalışmalarıyla Kur’ân ilimleri ve özellikle kıraat alanında önemli hizmetlerde bulunmuştur.

Bu araştırmada, Türkiye’de Cumhuriyet sonrası kıraat ilmi çalışmalarına canlı bir örnek sunabilme adına, hayatı, eserleri ve diğer örnek yönleriyle Abdurrahman Çetin konu edinilmiştir.

Araştırmada, Abdurrahman Çetin’in hayatının ele alınacak olması nedeniyle, bu çalışma aynı zamanda bir biyografi örneğidir.³

¹ Bakara 2/2

² Alâk 96/1

³ Biyografi: Bir sanatçının, yazarın ya da tanınmış bir insanın hayatını anlatan yazı/metin/kitap. Turan Karataş, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, (Genişletilmiş İkinci Basım. Ankara: Akçağ Yayınları, 2009), s.76

Ülkemizde, bu araştırmanın benzeri amaçlarla yapılan biyografik çalışmalara bakıldığında, daha çok hayatta olmayan kişiler üzerine yapıldığı görülmektedir. Bu tarz araştırmalarda bazen, araştırma konusu olan kişilerle ilgili verilmek istenen bazı bilgilerin netleştirilemediği, bazen de eksik kaldığı görülebilmektedir.

Bu çalışmada ise, hâli hazırda hayatta olan önemli bir ilim adamının hayatı ele alınmaktadır. Dolayısıyla, teze konu olan Abdurrahman Çetin hakkında daha sağlıklı ve teyit ettirilebilir bilgiler elde edebilmenin yanı sıra, bazı hususları birinci ağızdan aktarabilme imkânı da bulunmaktadır. Bunun yanında, Çetin de hayat serüvenini bir bütün halinde değerlendirerek, hayatı boyunca hangi aşamalardan geçtiğini hatırlama imkânına sahip olacaktır. Bu çalışma hem bu açılardan hem de ömrünü ilme vakfetmiş bir ilim adamının böyle bir çalışmayla onurlandırılması bakımından ayrı bir değere sahiptir.

Bu tür çalışmalar, ilim adamlarına hayatta iken değer verildiğinin gösterilmesi ve ilmi çalışmalarda bulunan kişilerin motive edilmesi adına da önem arz etmektedir.

Ayrıca bu çalışmada, kıraat ilmi hakkında bazı temel bilgiler vermenin yanı sıra, Türkiye’de Cumhuriyet sonrası yapılan çalışmalara da genel olarak değinilmiştir. Böylece araştırmada Çetin’in hayatı ve eserleri ile ilgili bölüme geçmeden önce, kıraat alanında gelinen durumun genelden özele doğru kısaca değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Burada şunu da belirtmek gerekir ki; kıraat ilmi ile ilgili konuların her biri başlı başına bir çalışma gerektirecek mahiyettedir. Bu nedenle bu alana dair tüm meselelerin aktarılması, bu çalışmanın sınırlarını aşacak bir durumdur. Dolayısıyla tezi okuyan kişi, kıraat ilmine dair tüm sorulara cevap bulmaktan ziyade, belirlenen sınırlar çerçevesinde bir değerlendirme yapma imkânına kavuşacaktır.

Araştırmanın Konusu

Abdurrahman Çetin, Kur'an eğitim-öğretimi ve Kıraat tarihi alanında bir ömür harcamış, yaptığı çalışmalarla başucu kitabı niteliğinde birçok eser ortaya koymuş araştırmacı bir akademisyen ve hafız bir Kur'an hocasıdır. Akademik hayatı boyunca yapmış olduğu hizmetler, yetiştirdiği öğrenciler; akademisyenler, yazdığı kitap ve makaleler bu alanda kayda değer bir yere sahiptir. Ayrıca Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dekanlığı dâhil çeşitli yöneticilik görevlerinde bulunmuştur. Bu nedenle Abdurrahman Çetin'in hayatı ve eserleri, Kur'an eğitimi alanında incelenip örnek alınacak canlı bir örnek olarak görülmelidir.

Bu çalışmanın ana problemi Abdurrahman Çetin'in çalışmalarıyla, Kur'an eğitimine ve Kıraat tarihine yapmış olduğu katkıyı ortaya çıkarmaktır.

Bu çalışmanın alt problemleri aşağıdaki gibidir:

- Abdurrahman Çetin'in kişisel ve akademik hayatı belgelere ve somut verilere dayanarak ele alındığında bir başarı hikâyesi olarak değerlendirilebilir mi?
- Abdurrahman Çetin'in yapmış olduğu çalışmalar nelerdir ve onun ortaya koymuş olduğu eserler ve yapmış olduğu diğer çalışmalar alanı açısından ne tür bir değere sahiptir?
- Abdurrahman Çetin'in akademik yazarlığı ve hocalığı alanında örneklik teşkil etmekte midir?
- Abdurrahman Çetin'in eserleri Kur'an eğitimi alanında başvurulan eserler arasında mıdır?
- Abdurrahman Çetin'in kıraat ilmi ve Kur'ân öğretimi hakkındaki görüşleri nelerdir?

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Abdurrahman Çetin'in Kur'an eğitimine ve Kıraat alanına sağladığı katkıyı ortaya koymaktır. Ayrıca Çetin'in akademik kişiliğini, bilimsel anlamda gerçekleştirmiş olduğu çalışmalarını, düzenli bir şekilde ilgililerin bilgi ve erişimine sunmaktır.

Araştırmanın Önemi

Ülkemizde akademik anlamda yapılan biyografik çalışmalara bakıldığında, genellikle daha önceki dönemlerde yaşamış kişilerin konu edildiği görülmektedir. Bu tarz araştırmalarda bazen, araştırma konusu olan kişilerle ilgili verilmek istenen bazı bilgilerin netleştirilemediği, bazen de eksik kaldığı görülebilmektedir. Bu araştırmada ise hâlihazırda hayatta olan Kur'ân hizmetkârı bir ilim adamının hayatı, eserleri ve alanında yapmış olduğu çalışmaları incelenmektedir. Dolayısıyla araştırmaya konu edilen kişi hakkında daha sağlıklı ve teyit ettirilebilir bilgi sunabilme imkânı bulunmaktadır.

Alanlarında belli bir yer edinmiş olan ilim adamlarının hayatları gelecek nesillere örneklik teşkil etmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu çalışmada da kıraat ilmi alanında önemli eserler ortaya koymuş olan bir ilim adamının hayatı ve çalışmaları gözler önüne serilmektedir.

Araştırmanın Kapsam ve Sınırı

Araştırma, Abdurrahman Çetin'in hayatı, eserleri ve yapmış olduğu diğer çalışmalarını kapsamaktadır. Araştırmada asıl konuya geçmeden önce, konu bütünlüğünü sağlama adına kıraat ilmiyle ilgili temel bilgiler verilmiş, Türkiye'de Cumhuriyet sonrası dönemde kıraat alanında yapılan çalışmalar çok fazla ayrıntıya girmeden aktarılarak genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

Kıraat ilmi ile ilgili konuların her biri başlı başına bir çalışma gerektirecek mahiyettedir. Bu nedenle bu alana dair tüm meselelerin aktarılması, bu çalışmanın sınırları aşacak bir durumdur. Dolayısıyla tezi okuyan kişi, Kıraat ilmine dair tüm sorulara cevap bulmaktan ziyade, belirlenen sınırlar çerçevesinde bir değerlendirme yapma imkânına kavuşacaktır.

Araştırmada, Abdurrahman Çetin'in özel hayatından çok ilmi yönü ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Çetin'in kitap ve makaleleri incelenerek tanıtılmaya çalışılmış, eserlerinde yer alan görüşlerinin yanı sıra aktüel bazı konulara dair başka görüşlerine de yer verilmiştir. Yazmış olduğu kitap ve makalelere atıfta bulunulan çalışmalar da tespit edilmeye çalışılmış ve ilgili başlıklar altında zikredilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmanın hazırlanmasında nitel araştırma yöntemlerine başvurulmuştur. Araştırma sürecinde tarama modelinin⁴ yanı sıra yarı yapılandırılmış görüşme tekniği de uygulanmıştır.⁵ Araştırma için gerekli doküman ve belgeler incelenmiş yer yer mülakat şeklinde görüşmeler yapılmıştır.

Araştırma kapsamında ele alınan bazı konular hakkında, yazılı kaynakların yanı sıra Abdurrahman Çetin'le çeşitli mülakatlar yapılmış, ayrıca çeşitli internet sitelerinin dijital veri tabanlarından da istifade edilmiştir.

⁴ Tarama modeli: “Geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır.” Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, (10. Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2012), s. 77.

⁵ Nitel araştırma yöntemleri hakkında bkz: Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2000), s.22. ; Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Araştırma Yöntemleri*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011), s.122-123, 187-189.

1. BÖLÜM: KIRAAT İLMİ VE TARİHÇESİ

1.1. KIRAAT İLMİ

1.1.1. Tanımı

Kırâat (قراءة) kelimesi, kökü ka-ra-e (قرأ) fiiline dayanan⁶ “okumak, tilavet etmek, telaffuz etmek, toplamak”⁷ gibi anlamları bulunan bir isimdir.

Kur’ân-ı Kerim’de, kırâat (قراءة) kelimesi veya bu kelimenin kırık çoğulu olan kırâât (قراءات) kelimesi hiçbir sûrede yer almazken, kara’nâ (قرأنا), kuri’e (قريء), ikra’ (أقرأ), li takra’ahü (لتقرأ), gibi çeşitli fiil kiplerinde ve kur’âneh (قرأنه), kur’âne’l-fecr (قرأن الفجر) şeklinde mastar olarak defalarca geçmektedir.⁸

Kavram olarak anlamı Hz. Peygamber’den sonra netlik kazanan kıraat kelimesinin, bir ilim ve Kur’ân ilimleri terimi olarak birbirine yakın şekillerde tanımlandığı görülmektedir⁹.

Râgıp el-İsfehânî, kıraati; “*Tertilde harf ve kelimeleri birbirine katmak*”¹⁰ şeklinde tarif ederken, Kefevî, kıraat için; “okuma esnasında kelime ve harflerden bir kısmını diğerine eklemek ve katmaktır”¹¹ ifadesini kullanmaktadır.

Genel olarak benzer ifadelerin yer aldığı tarifler arasında İbnü’l-Cezerî’nin tanımı daha kapsayıcı ifadelerden oluşmaktadır. Meşhur kıraat âlimi Cezerî’nin tanımına göre Kıraat ilmi; “Kur’ân kelimelerinin nasıl okunacağını ve râvilerine nispet etmek suretiyle bu kelimeler üzerindeki farklı okuyuşları konu edinen bir ilimdir.”¹²

⁶ İbn Manzur, Ebu’l-Fadl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü’l-Arab*, (Beyrut: Dâru Sâdır, 1990), C. I, s.128.

⁷ *Aynı.* s.129.

⁸ Abdülhamit Birışık, *Kıraat İlmî ve Tarihi*, (İkinci Basım. Bursa: Emin Yayınları, 2014), s.22.

⁹ *Aynı.* s.22.

¹⁰ Ebu’l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Râgıp el-İsfehânî, *Müfredâtu el-fâzi’l-Kur’ân*, nşr: Safvan Adnan Dâvûdî, (Dımaşk: Dâru’l-Kalem, 1992), ‘kre’ md.

¹¹ Ebu’l-Bekâ Eyyüb b. Musa el-Hüseyni el-Kefevî, *el-Külliyât*, nşr: Adnan Derviş – Muhammed el-Mısrî, (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle 1993), s.703.

¹² Ebü’l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Muhammed İbnü’l-Cezerî, *Müncidü’l-Mukriin ve Mürşidü’t-Talibin*, (Beyrut:1980), s.3.

1.1.2. Konusu

Kıraat ilminin tanımına bakıldığında bu ilmin, farklı okunuş şekilleri bulunan Kur'ân lafızlarının nasıl eda edileceğini konu edindiği anlaşılmaktadır.

Kıraat ilmiyle, kelimelerin telaffuz ve okunuşları incelenmekte ve farklı okuyuş biçimlerinden mütevatir olan rivayetler tespit edilerek kayıt altına alınmaktadır.¹³

1.1.3. Önemi

Kıraat ilmi, Kur'ân'ın, Peygamberimizin sahabeye öğrettiği ilk şekliyle okunuş biçimlerinin gelecek nesillere ulaştırılabilmesi bakımından büyük önem arz etmektedir.¹⁴ Bu ilim sayesinde Kur'ân kelimelerinin hatalı şekilde telaffuz edilerek tahrif edilmesinin önüne geçilmekte ve kıraat imamlarının her birinin okuyuşları öğrenilerek, okunması caiz olan ve olmayan kıraatler birbirinden ayırt edilebilmektedir.¹⁵

Kıraat farklılıkları, Kur'ân'ın tefsir edilmesini gerektiren başlıca sebepler arasında yer almaktadır.¹⁶ Dolayısıyla kıraat ilmi, tefsir ilminin yanı sıra çalışma alanı Kur'ân olan hadis, fıkıh, nahiv vb. gibi ilimlere de katkı sağlamaktadır.¹⁷

Ayrıca Hz. Peygamber'den bu yana müslümanların Kur'ân'ın kıraatı konusunda göstermiş olduğu hassasiyet, bu ilmin değerini ve önemini açık şekilde ortaya koymaktadır.

Kıraat ilminin önemine dair şunu da belirtmek gerekir ki; bu ilim ihmal edildiği takdirde, Kur'ân'ın mütevâtir¹⁸ kıraatlerinden bazılarının yok olma ihtimali vardır.

¹³ Recep Koyuncu, *Kıraat İlmi ve Takrib Usulü*, (İstanbul: İlkharf Yayıncılık, 2018), s.31.

¹⁴ Aynı. s.31.

¹⁵ Ahmed b. Mustafa Taşköprizâde, *Miftâhu's-Saâde ve Misbâhü's-Siyâde fî Mevdûâti'l-Ulûm*, thk: Abdülvehhâb Ebu'n-Nûr, (Kâhire: 1968), C. II, 6.; Muhammed Salim Muhaysin, *el-İrşâdâtü'l-Celiyye fî'l-Kirâati's-Seb'min Târîkı's-Şâtibiyye*, (Kâhire:1974), s.6.

¹⁶ Abdurrahman Çetin, *Kıraatların Tefsire Etkisi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), s.46.

¹⁷ Koyuncu, *Ön. ver.*, s.32.

¹⁸ Mütevâtir Kıraat: Mütevâtir kıraatlar, yalan üzerine ittifak etmeleri aklen mümkün olmayan bir kalabalığın, diğer bir kalabalıktan rivayet ettikleri kıraatlardır. Kıraatlar içerisinde en üstün olan budur. Bkz: Nihat Temel, *Kıraat ve Tecvîd Istılahları*, (Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş dördüncü baskı. İstanbul: İFAV Yayınları, 2018), s. 132.

Böyle bir durumda, bu kıraatlere dayanarak ortaya konulan bazı dini hükümler ve manâların dayanağı da ortadan kalkmış olacaktır.¹⁹

1.2. KIRAAT İLMİNİN TARİHÇESİ

Kıraat ilmi, tanımında da anlaşılacağı üzere Kur'ân-ı Kerim'in okunuşuyla ilgili hususları ele almaktadır. Her ne kadar, *“Kur'ân'la doğrudan ilgisi sebebiyle Kur'ân'ın nüzulünden sonra ortaya çıkmışsa da Kur'ân'ın Arapça olması, kendine mahsus okunuş şekillerinden bir kısmının Araplar tarafından Kur'ân'dan önce de uygulanması gibi nedenler, bu ilmin köklerinin daha öncelere kadar uzandığını göstermektedir.”*²⁰ Ancak yine de kıraat ilmi asıl önem ve cazibesini Kur'ân-ı Kerim'in nâzil olmasından sonra kazanmıştır. Zira kıraat ilminin gelişmesine katkı sağlayan hususlarının başında Kur'ân'ın kolay okunması ve daha iyi anlaşılması için yedi harf üzere indirmiş olması gelmektedir. Yüce Allah, müslümanlar üzerindeki rahmetinin bir göstergesi olarak, Kur'ân'ı yedi harf üzere okuma ruhsatı vermiştir.²¹ Peygamber Efendimiz (s.a.s.) bu hususu şöyle dile getirmiştir: *“Gerçekten bu Kur'ân-ı Kerim yedi harf üzere nâzil olmuştur. Ondan size kolay geleni okuyunuz.”*²²

Kıraat ilminin tarihi sürecinin daha iyi anlaşılabilmesi için Hz. Peygamber'in bu hadiste zikrettiği yedi harfin ne olduğunun bilinmesi gerekir.²³ Bu konuyla ilgili Kur'ân-ı Kerim'de herhangi bir ifade bulunmazken, yedi harf hakkındaki bilgilere daha çok rivayet edilen hadisler yoluyla ulaşılmaktadır. Yedi harfle ilgili rivayetlerden bazıları şunlardır:

Yedi harfin bir kolaylık olduğunun bildirildiği Ebu Kays Abdurrahman b. Sâbit'in rivayetine göre: Kur'ân okuyan bir adama; *“Bunu sana kim okuttu”* diye soran Amr b. el-Âs, *“Resûlullah”* cevabını alınca adama *“Resûlullah onu bana başka türlü*

¹⁹ Abdurrahman Çetin, *Kur'ân-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar*, (Üçüncü Basım. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), s.212.

²⁰ Birışık, *Ön. ver.*, s.29.

²¹ Behruddîn Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşi, *el-Burhan fî Ulumi'l-Kur'ân*, thk: Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, (İkinci Basım. Mısır: 1972.), C. I, 227.

²² Buhâri, *Fedâilü'l-Kur'ân*, 5; Müslim, *Salâtü'l-müsâfirin*, 270.

²³ Yedi harf konusuyla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Mesela bkz. Ebu Amr ed-Dâni, *Ahrufü's-seb'ati'l-Kur'ân*, nşr: Abdülmüheymin Tahhan, (Mekke: Dârü'l-Menâr, 1988); İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Nüzulü ve Kıraatı: Kur'ân-ı Kerim'in İndiği Yedi Harf ve Okunduğu Yedi Kıraat*, (İkinci Basım. İstanbul: Nedve Yayınları, 1981); Abdurrahman Çetin, *Kur'ân-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar* (Üçüncü Basım. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013).

okuttu” dedi ve sonra birlikte Resûlullah’a gittiler. İçlerinden biri “Ya Resûlullah! Şu şu ayet” dedi ve okudu. Resûlullah (s.a.s.): “Böyle indi” buyurdu. Diğeri de ayeti okudu ve “Ey Allah’ın Resulü! Böyle değil mi” deyince Resûlullah (s.a.s.): “Böyle indi” dedi ve: “Şüphesiz bu Kur’ân yedi harf üzere nazil oldu. Bunlardan hangisini okursanız isabet etmiş olursunuz. Kur’ân hakkında tartışmayınız çünkü Kur’ân hakkında tartışmak küfürdür veya küfür alâmetidir” buyurdu.²⁴

Abdurrahman b. Ebi Bekre es-Sekafi’den rivayet edilene göre ise: Cebrâil (a.s.): “Ya Muhammed! Kur’ân’ı bir harf üzere oku” dedi. Mikâil (a.s.) ise Resûlullah’a, “Onu artırmasını iste” dedi. O da artırmasını istedi. Bu defa Cebrâil: “İki harf üzere oku” dedi. Mikâil (a.s.) yine “Artırmasını iste” dedi ve yedi harfe varıncaya kadar onu artırmasını istedi. Resûlullah (s.a.s.) dedi ki: “Azap ayetini rahmet, rahmet ayetini azap ile bitirmedikçe bu “تعال” (gel) yerine “أقبل” (yönel) ve “هلم” (hadi git); “إذهب” (git) yerine “أسرع” (hızlıca git) ve “أعجل” (acele et) demen gibidir. Bunların hepsi şâfidir, kâfidir.”²⁵

Yedi harf hakkında en meşhur rivayetlerden biri de Hz. Ömer’den nakledilen rivayettir. Rivayete göre: Hz. Ömer (r.a.), Peygamberimizin de hayatta olduğu bir dönemde bir akşam namazında Hişâm b. Hakîm’in Furkân suresini okuyuşuna şahit olur. Fakat Hişâm sureyi Resulullah’ın kendisine öğrettiğinden farklı bir harf üzere okumaktadır. Namazda olmasına rağmen neredeyse Hişâm’ın yakasına yapışacak olan Ömer, sabreder ve namazın bitmesini bekler. Namazını bitirdiği gibi ridâsının yakasına yapışıp sureyi bu şekilde kimden öğrendiğini sorunca Hişâm; Resûlullah’tan öğrendiğini söyler. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.), yalan söylüyorsun der ve Resûlullah’ın kendisine başka bir şekilde okuttuğunu söyleyerek Hişâm’ı alır ve Resulullah’a götürür. Resûlullah (s.a.s.), durumu anlatan Ömer’den Hişâm’ı bırakmasını ister. Resulullah (s.a.s.) önce Hişâm’a okutur ve sûrenin öyle indiğini söyler. Sonra Hz. Ömer’e okutur ve ardından şöyle buyurur: “Muhakkak ki bu Kur’ân, yedi harf üzere indirildi, ondan kolayınıza geleni okuyun.”²⁶

²⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 204; Ebu Şâme el-Makdisi, *el-Mürşidü'l-vecîz ilâ ulumin tete'alluku bi'l-kitâbi'l-azîz*, nşr: Tayyar Altıkulaç, (İkinci Basım. Ankara: TDV Yayınları, 1986), s.84.

²⁵ Hanbel, *Ön.ver.* V, 41.; Ebu Şâme, *Ön. ver.* s.84.

²⁶ Buhârî, *Fedâilü'l-Kur’ân*, 5; Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirin*, 270.

Bu rivayetlerin dışında, Kur'ân-ı Kerim'in yedi harf üzerine okunmasına ruhsat verildiğine dair birçok rivayet bulunmaktadır. Tek başlarına olmasa bile bir bütün olarak düşünüldüklerinde, bu rivayetlerin tevatür derecesinde güçlü olduğunu söylemek mümkündür.²⁷

Yedi Harf ruhsatı, sahabenin bazen birbirini yadırgamasına neden olacak kadar çokça uygulanmasına rağmen, bu ruhsat nedeniyle ortaya çıkan lehçe farklılıkları Kur'an'ın yazısına sirayet ettirilmemiş ve varlığını şifahi olarak sürdürmüştür.²⁸

Kur'ân-ı Kerim'in her bir ayeti, nazil olan ayetlerin hangi surenin neresine yazılacağı Hz. Peygamber tarafından belirtilerek ve yine O'nun (s.a.s.) huzurunda vahiy kâtiplerince yazıya geçirilmişti.²⁹ Taş levhalar, deri parçaları, papirüs, kâğıt, gibi çeşitli malzemeler üzerine yazılmış olan Kur'ân ayetleri³⁰ çeşitli sebeplerden dolayı Rasûlullah hayattayken toplu şekilde bir araya getirilememişti.³¹

Rasûlullah'ın (s.a.s.) vefatının ardından, yaşanan bazı savaşlarda, hafız olan birçok sahabe şehit düşmüş bu durum Hz. Ömer'i endişelendirmişti. Kur'ân ayetleri her ne kadar yazılmış olsa da, yazılı haldeki metinlerin kaybolma ihtimali vardı. Dolayısıyla hafız olan sahabelerin varlığı, böyle bir ihtimale karşılık hayati önem taşımaktaydı. En son Yemâme savaşında verilen kayıplar üzerine Hz. Ömer telaşlanmış ve dağınık haldeki Kur'ân metinlerinin bir araya toplanmasını teklif etmişti. Onun teklifi üzerine Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde Kur'ân-ı Kerim cem edilerek mushaf³² haline getirilmiştir³³. Bu konuda şunu da belirtmek gerekir ki; Kur'ân-ı Kerim cem edilirken de yedi harf ruhsatı göz önünde bulundurulmuş ve okumada kolaylık sağlayacağı düşüncesiyle³⁴ yedi harf üzere cem edilmiştir.³⁵

²⁷ Birışık, *Ön. ver.*, s. 38.

²⁸ Ebu Şâme, *Ön.ver.*, s. 89.

²⁹ Muhammed Hamîdullah, *Kur'ân-ı Kerim Tarihi*, Çeviren: M. Said Mutlu, (İstanbul, 1993), s. 43.

³⁰ *Aynı.* s. 44.

³¹ Bu konuda geniş bilgi için bkz: Abdurrahman Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerim Tarihi*, (İkinci Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012), s. 72-73.

³² Mushaf: "Çoğulu Mesahif. Kur'ân'ın ismi. İki kapak arasındaki sahifelerden oluşan ilahî kitap." Bkz: Nihat Temel, *Kırâat ve Tecvîd İstulahları*, (Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş dördüncü baskı. İstanbul: İFAV Yayınları, 2018), s.128.

³³ Birışık. *Ön.ver.*, s. 55-59.

³⁴ Muhsin Demirci, *Kur'ân Tarihi*, (Dördüncü Basım. İstanbul: İFAV Yayınları, 2011), s. 124.

İlerleyen dönemlerde yapılan fetihlerle İslam Coğrafyası genişlemiş, İslam'ın ulaştığı yeni bölgelerde müslüman olanların sayısı hızla artmıştı. Hz. Osman dönemine geldiğinde, kıraat konusunda ehil olan bazı sahabeler, yeni müslümanlara Kur'ân öğretmek üzere çeşitli beldelere gönderilmişti. Bu sahabeler yeni müslüman olanlara Kur'ân'ı kendi şahsî nüshalarından veya öğrendikleri şekilde ezbere dayalı olarak öğretiyorlardı. Yedi harf ruhsatı gereği sahabelerin okuyuşları arasında bazı küçük farklılıklar görülebiliyordu. Fakat yeni müslüman olanlar, bu farklılıklara tam olarak anlam veremiyordu ve Kur'ân'a verdikleri büyük değer sebebiyle bu farklılıkları önemli ihtilaflar olarak değerlendiriyorlardı.³⁶ Bu durum karşısında bazıları tereddüt yaşıyor ve bu kıraatların doğruluğundan şüphe duyuyorlardı. Hatta kendi kıraatlarının daha doğru olduğunu iddia edenler bile oluyordu.³⁷ Ortaya çıkan ihtilaflar sonucu yaşanan tartışmaların, bazı müslümanların birbirlerinin kıraatlarını inkâr edecek boyutlara ulaşması nedeniyle³⁸ Hz. Osman (r.a.), Kur'ân'ın yedi harften biri olan Kureyş lehçesiyle istinsah edilmesine karar karar vermiş ve Kur'ân- Kerim'i çoğalttırmıştır³⁹.

Kur'ân'ın bu yeni nüshalarını belirli merkezlere gönderen Hz. Osman (r.a.), bu nüshalarla uyuşmayan metinlerin imha edilmesini emretmiştir⁴⁰.

“Mushafların istinsah edilip farklı beldelere gönderilmesi, bölgeler arasındaki okuyuş farklılığını tamamen ortadan kaldırmamış, yalnızca kıraat hususunda bir sınırlandırmayı getirmişti. Şöyle ki istinsah sonrasında Müslümanlar, istinsah öncesi döneme ait okuyuşlarından mushaf hattına uygun olanları okumayı sürdürmüşler, uymayanları ise terketmişlerdir. Nitekim Mekki, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer dönemlerinde sahabeden bazılarının dini ve Kur'ân'ı öğretmek için fethedilen yerlere gittiklerini, onlardan her birinin gittiği yerde kendi okuyuşunu öğrettiğini, bunun sonucunda şehirlerarasında okuyuş farklılıklarının ortaya çıktığını belirtmiş; Hz. Osman'ın mushafları istinsahı sonrasında onları merkez şehirlere göndermesi ve diğer mushafların terk edilmesini istemesi neticesinde her bir şehir halkının kendilerine

³⁵ Kur'ânın cem edilmesi hakkında daha geniş bilgi için bkz: Mehmet Emin Maşalı, *Kur'ân'ın Metin Yapısı: Mushaf Tarihi ve İmlâsı*, (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2004), s. 54-83.

³⁶ Birışık, *Ön.ver.*, s. 60-61.

³⁷ Çetin, 2012, *Ön. ver.* s.83.

³⁸ Demirci, *Ön. ver.*, s. 125.

³⁹ Çetin, 2012, *Ön. ver.* s. 86.

⁴⁰ Aynı. s.87.

gönderilen mushafın imlâsıyla örtüşen okuyuşları doğrultusunda okuduklarını, mushaf hattına uygun düşmeyen okuyuşlarını ise terk ettiklerini, buna bağlı olarak da şehirlerarasında okuyuş farklılığın devam ettiğini belirtmiştir. Sözelimi istinsah öncesi süreçte İbn Mes'ud kıraatını takip eden Kufe'ye istinsah edilen mushaflardan biri gönderilmiş ve onu okutma görevi Ebu Abdurrahmân es-Sülemi'ye havale edilmiştir. Bunu sonrasında söz konusu yöre halkı daha önce takip etmekte oldukları İbn Mes'ud kıraatından, bu yöreye gönderilen mushafın imlâsına uygun düşen okuyuşlarını sürdürmüşler; uygun olmayanları ise terk etmişlerdir. Diğer taraftan bu durum, istinsah edilen mushafların gönderildiği şehirlerde bu mushafları okutmakla görevlendirilen muallim sahabilerin, o yöre halkına, kendi kıraatları dışındaki kıraatları bütünüyle terk etmeleri doğrultusunda herhangi bir gayret içine girmediklerini göstermektedir.”⁴¹

İslam coğrafyasının çeşitli beldelerine gönderilen sahabeler, gittikleri yerlerde Hz. Peygamber'den öğrendikleri şekilde kıraat öğrettikleri için kıraatler arasındaki farklılıklar da varlığını devam ettirmiştir.⁴²

Hicrî ikinci yüzyılın başlarından itibaren kıraatler öğrenildiği imamlara nispet edilerek aktarılmaya başlanmış, hicrî üçüncü yüzyılın ortalarına doğru ise şöhret bulmaya başlayan kıraat vecihleri derlenmeye başlamıştır.⁴³

Kıraatlerin vecihleri konusunda ilk araştırma yapan kişinin Hârûn b. Musâ (ö. 170/786) olduğu⁴⁴, belirtilmektedir. Bu konuda ilk eserin Ebu Ubeyd Kâsım b. Sellâm tarafından hazırlandığı naklediliyor olsa da⁴⁵ daha öncesinde Yahya b. Ya'mer (ö.89/707), İbn Amir (ö.118/736), Ebu Amr (ö.154/774), Hamze (ö.156/772) ve Kisâi (ö.189/805) gibi kıraat âlimlerinin de bu alanda bazı eserler kaleme aldığı bilinmektedir.⁴⁶

Kıraatler konusunda, zamanın ünlü bilginlerinden olan Ebu Bekr b. Mücâhid (324/935), hicrî 300 yılı civarında, Kitâbü's-Seb'a isimli eseriyle kıraatleri yedi kıraat

⁴¹ Mehmet Emin Maşalı, *Kur'an'ın Metin Yapısı*, (Ankara: Avrasya Yayıncılık, 2004), s. 357.

⁴² Çetin, 2013, *Ön.ver.*, s. 220.

⁴³ Maşalı, *Ön.ver.*, s. 358-360.

⁴⁴ İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye fi Tabakâti'l-Kurrâ*, nşr: G. Bergstraesser, (Mısır: 1932), II, 348.

⁴⁵ Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, thk: Ali Muhammed ed-Debbâ, (Mısır: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, ts), I, 35.

⁴⁶ Çetin, 2013, *Ön.ver.*, s. 221.

olarak tahsis etmiş ve onun bu tasnifi kabul görerek, Kıraat-ı Seb'a (Yedi Kıraat: Nâfi', İbn Kesir, Ebu Amr, İbn Amir, Asım, Hamze ve Kisâi kıraatleri) tespit edilmiştir. Yine aynı asırda yaşayan Ebu Bekr Ahmed b. Huseyn b. Mihrân el-İsbehâni en-Nisâburi (381/992), el-Gâye fi'l-Kırââti'l-Aşr adlı eseriyle bu yedi Kıraat'e üç kıraat (Ebu Ca'fer, Ya'kub ve Halefû'l-Aşir kıraatları) ilave ederek Kıraat-ı Aşera'yı bir araya getirmiştir.⁴⁷

Büyük kıraat âlimi İbnü'l-Cezeri de, en-Neşr fi'l-Kırââti'l-Aşr isimli eserinde yedi kıraat ile birlikte bu üç kıraatin de meşhur ve sahih olduğunu belirtmektedir.⁴⁸

İlerleyen dönemlerde Kastallâni (ö.) (923/1517), Kıraat-ı Aşera'ya İbn Muhaysın (ö.) (123/741), Hasan-ı Basrî (ö.) (110/728), Yezîdî (ö.) (202/817) ve A'meş (ö.) (148/765) isimlerini de ekleyerek on dört kıraatten oluşan bir tasnif yapmıştır. Fakat bu dört kıraatin bazı durumlarda sıhhat şartlarından birini veya birkaçını taşımamaları, rivayetlerinin senet zinciri bakımından problemlili olmaları gibi nedenlerden dolayı bu kıraatlar kabul görmemiştir.⁴⁹

Böylece sıhhat şartları bakımından on kıraat kabul görmüş ve bu kıraatler müslümanlar tarafından benimsenerek meşhur olmuştur.⁵⁰

Kıraat-ı Aşera kapsamında kabul gören on kıraat imamı ve ravileri şunlardır⁵¹:

1. Nâfi' (ö.) (159/785)
 - a. Kâlûn (ö.) 220/835)
 - b. Verş (ö.) (197/812)
2. İbn Kesîr (ö.) (120/738)
 - a. Bezzî (ö.) (250/864)
 - b. Kunbül (ö.) (291/904)
3. Ebû Amr (ö.) (154/771)

⁴⁷ Çetin, 2013, *Ön.ver.*, s. 221.

⁴⁸ Cezeri, *en-Neşr, Ön.ver.*, I,89.

⁴⁹ Koyuncu, *Ön.ver.*, s. 65.

⁵⁰ Çetin, 2013, *Ön.ver.*, s. 221.

⁵¹ Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, (Yedinci Basım. Bursa: Emin Yayınları, 2009), s. 300-316.

- a. Dûrî (ö.) (240/854)
- b. Sûsî (ö.) (261/874)
4. İbn Âmir (ö.) (118/736)
 - a. Hişâm (ö.) (245/859)
 - b. İbn Zekvân (ö.) (242/856)
5. Âsım (ö.) (127/745)
 - a. Ebû Bekr Şu'be (ö.) (193/809)
 - b. Hafs (ö.) (180/796)
6. Hamze (ö.) (156/773)
 - a. Halef (ö.) (229/844)
 - b. Hallâd (ö.) (220/835)
7. Kisâi (ö.) (189/805)
 - a. Ebü'l-Hâris (ö.) (240/854)
 - b. Dûrî (ö.) (240/854)
8. Ebû Ca'fer (ö.) (130/748)
 - a. İbn Verdân (ö.) (160/776)
 - b. İbn Cemmâz (ö.) (170/786)
9. Ya'kûb (ö.) (205/821)
 - a. Ruveys (ö.) (238/852)
 - b. Ravh (ö.) (235/849)
10. Halefû'l-Âşir (ö.) (229/844)
 - a. İshâk (ö.) (286/889)
 - b. İdrîs (ö.) (292/905)

Günümüzde, “*gerek Kıraat-ı Seb’a (Yedi Kıraat) gerek Kıraat-ı Aşera (On Kıraat) ilim olarak tatbik edilmekte ve okutulmaktadır. Müslüman halk arasında okunan kıraatlar ise şunlardır:*

Âsım kıraatı Hafs rivâyeti: Müslümanların büyük çoğunluğunun kıraatıdır. Türkiye, Suudi Arabistan, Mısır, Suriye, Irak, Pakistan, İran, Hindistan, Afganistan vs. ülkelerin kıraatıdır.

Nâfi’ kıraatı Kâlûn rivâyeti: Libya ile Mısır ve Tunus’un bazı bölgelerinde okunmaktadır.

Nâfi’ kıraatı Verş rivâyeti: Cezayir ve Fas’ın tamamıyla Tunus ve Mısır’ın bazı bölgelerinde okunmaktadır.

Ebu Amr kıraatı: Sudanların bir bölümü tarafından okunmaktadır.’’⁵²

1.3. TÜRKİYE’DE CUMHURİYET SONRASI KIRAAT İLMİ ÇALIŞMALARI

Çalışmamızın bu bölümünde Türkiye’de Cumhuriyet sonrasında yapılan kıraat ilmi çalışmaları panoramik olarak aktarılmaya çalışılmıştır. Bu döneme ait kıraat ilmi faaliyetleri; kıraat ilminin geleneksel şekilde öğretiminin yapıldığı kıraat eğitim-öğretim çalışmaları ve kıraat ilmine dair çeşitli konular hakkında araştırmalar yapmak suretiyle bu ilmin yazınsal anlamda desteklediği akademik çalışmalar olmak üzere, iki farklı açıdan yüzeysel olarak ele alınmıştır.

1.3.1. Kıraat Eğitim ve Öğretimi

Kıraat ilmi, nesilden nesile öğretilmek sûretiyle Hz. Peygamberden günümüze kadar ulaşmıştır. İslamın müntesibi olan bütün toplumlarda olduğu gibi toplumumuzda da her dönemde kıraat ilmi önem verilen bir ilim olmuştur. Osmanlı’dan köklü bir medeniyet birikiminin devralındığı Cumhuriyet döneminde de zaman zaman durma noktasına gelmesine rağmen kıraat ilmi eğitim-öğretimi devam etmiştir.

“Ülkemizde kıraat eğitim-öğretimi, 3 Mart 1924’te Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte medreselerin ilgâsına kadar dâru’l-kurrâ denilen ihtisas merkezlerinde

⁵² Çetin, 2013, Ön. ver., s. 222.

yapılırken, medreselerin kapanmasıyla resmi olarak kesintiye uğramıştır. Söz konusu tarih ve 429 sayılı kanunla Şer'iyye ve Evkâf Vekâleti kaldırılarak yerine Diyanet İşleri Reisliği kurulmuştur. Dolayısıyla bu tarihten itibaren dâru'l-kurrâlar ve hâfızlık yapılan müesseseler işlevlerini, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde “yaygın din eğitimi” çerçevesinde ilgili eğitim kurumlarında yürütmeye devam etmektedir.”⁵³

Cumhuriyetin kurulmasından sonra yeni bir yapılanma amacıyla devlet kurumları yeniden şekillendirilmiştir. Halifelik kaldırılmış, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk anayasası “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu” hazırlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu ilk anayasanın 2. Maddesinde “Türkiye devletinin dini, Din-i İslam'dır” ifadesi yer almaktaydı. Ancak daha sonra 1928 yılında “Laiklik” ilkesi resmi olarak benimsenmiş ve bu ifade anayasadan çıkarılmıştır.⁵⁴ Dini esaslar temelinde hazırlanan kanunların ve şer'î anlayışla hareket eden mahkemelerin yerine İsviçre Medeni kanunları alınmış, Tevhid-i Tedrisat Kanunu temelinde 1924 yılında açılan İmam-Hatip Mektepleri 1930 yılına gelindiğinde tek bir tanesi bile kalmayacak şekilde kademeli olarak kapatılmıştır.⁵⁵

Laiklik uygulamasıyla beraber, ülkedeki dini yaşantı, devlet eliyle kısıtlanmaktaydı. Öyle ki 1933 yılında, devlet memurlarının Cuma namazına gitmesi bile yasaklanmış, camilerde Ezan, Kamet ve diğer ibadet uygulamalarının Türkçe yapılması zorunlu hale getirilmişti. Çok az sayıdaki resmi Kur'ân Kursu dışında Kur'ân öğretimi yasaklanmıştı. Bu yasağa uymayan hocalar öğrencileriyle birlikte sorgulanmak üzere karakollara götürülmekteydi. Yine dini yayın sayılabilecek her türlü kitap, dergi vs. yayınlara engel olunmaktaydı.⁵⁶ Tüm bunlar, yeni dönemde din ekseninden çıkılmak istendiğinin bir göstergesidir. En temel dini haklara bile kısıtlamaların getirildiği bir dönemde, kıraat ilmi çalışmaları da haliyle sekteye uğramıştır.

Dini anlamda böyle bir atmosferin yaşandığı Cumhuriyetin ilk dönemlerinden 1968 yılına kadar, kıraat eğitim-öğretimi kurumsal merkezlerde yapılamamıştır. Dolayısıyla kıraat eğitimi, bu ilmin öğrenilmesi için bireysel anlamda gayret gösteren

⁵³ Yaşar Akaslan, *Türkiye'de Kıraat İlmi Eğitim-Öğretimi*, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, Cilt – Sayı: 22-2 (Aralık 2018), s. 1090.

⁵⁴ Mustafa Öcal, *Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, (İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları, 2011), s. 158.

⁵⁵ Aynı. s. 159.

⁵⁶ Öcal, *Ön.ver.*, s. 160-162.

belli hocalar eliyle devam etmiştir. Türkiye’de Cumhuriyet sonrası dönemde, kıraat eğitim-öğretiminde önemli yere sahip bazı kıraat hocaları şunlardır:⁵⁷

1. Serezli Ahmed Şükrü (ö. 1932)
2. Hamdi Efendi (ö. 1939)
3. Akrepoğlu Osman Nûri Taşkent (ö. 1942)
4. Ömer Aköz (ö. 1952)
5. (Ayağikesik) İsmail Hakkı Bayrı (ö. 1972)
6. Hasan Akkuş (ö. 1972)
7. Üsküdarlı Ali Efendi (ö. 1978)
8. Mehmet Rüştü Aşikkutlu (ö. 1980)
9. Hasan Şen (ö. 1982)
10. Gönenli Mehmet Öğütçü (ö. 1991)
11. Mehmet Sarıcaoğlu (ö. 1997)
12. Abdurrahman Gürses (ö. 1999)
13. Asker Hafız Mehmet Eren (ö. 2007)
14. Fikri Aksoy (ö. 2007)
15. Mahmut Sarıcaoğlu (ö. 2012)
16. Safvan Çakıroğlu (ö. 2014)

Bu isimlerin dışında da birçok hoca tarafından kıraat eğitimi verilmiştir fakat zikrettiğimiz isimler, Türkiye’de kıraat ilmi eğitim-öğretiminde akla ilk gelen, tanınmış kıraat üstadlarıdır.

Türkiye’de kıraat ilmi resmi olarak, 1968 yılında Diyanet İleri Başkanlığı bünyesinde öğretilmeye başlanmıştır. İlk resmi kıraat kursu bahsedilen tarihte Trabzon’un Of ilçesine bağlı Uğurlu beldesinde açılmıştır. Burada Diyanet İşleri

⁵⁷ Akaslan, *Ön.ver.*, s. 1090–1091.

Başkanlığının görevlendirdiği Mehmed Rüştü Aşikkutlu Hoca tarafından dört ay boyunca verilen takrîb-tayyibe⁵⁸ eğitimi sonrasında ilk resmi mezunlar verilmiştir. Daha sonra bu mezunlar arasından, kıraat eğitimi verebilecek 11 kişi belirlenmiş ve bu kişilerce Türkiye'nin farklı yerlerinde aşere⁵⁹ kursları açılmıştır.⁶⁰

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde açılan ikinci resmi kurs 1974 yılında Ankara'da açılmıştır. Bu kursa hoca olarak Abdurrahman Gürses⁶¹ görevlendirilmiştir.⁶²

Ülkemizde “Aşere-Takrîb-Tayyibe” olacak şekilde kıraat ilminin okutulduğu ilk resmi ihtisas kursu ise 1976 yılında İstanbul Haseki Eğitim Merkezi'nin açılmasıyla hizmete başlamıştır.⁶³

İlerleyen yıllarda Türkiye'nin çeşitli illerinde yeni eğitim merkezleri açılmaya devam etmiş ve kıraat ilmi eğitim-öğretim faaliyetleri Diyanet İşleri Başkanlığı denetim ve gözetiminde artarak devam etmiştir.

Kıraat ilmi eğitim-öğretimi, günümüzde, dört Diyanet Eğitim Merkezi'nin yanı sıra bazı İl Müftülükleri tarafından açılan kurslarda resmi olarak devam etmektedir. Burada şunu da belirtmek gerekir ki; kıraat ilmi eğitim-öğretimi çeşitli illerimizde birçok hoca tarafından resmiyet dışında da devam ettirilmektedir. Bu şekilde kıraat eğitimi alan kişiler, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca belli aralıklarla yapılan sınavlara girip, başarılı olmaları durumunda resmî “icazet belgesi” alabilmektedirler. Fakat son yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı kıraat ilmi eğitim-öğretiminin daha sağlıklı devam etmesi adına bu ilmin daha çok resmiyete kavuşturulan kurslar bünyesinde öğrenilmesini arzu etmekte ve bu amaçla her türlü teşvik ve destek sağlanmaktadır.

⁵⁸ Tarîku't-Takrîb: “On kıraat imamının râvileri ile bu râvilerin râvileri arasındaki ihtilafli okuyuşları gösteren vecihler. Takrîb tarîkinin diğer adı “Tayyibe tarîki”dir.” Bkz: Temel, a.g.e., s. 158.

⁵⁹ Tarîku'l-Aşere: “Kıraat ıstılahında İmam el-Cezerî'nin et-Tahbîru't-Teysîr'i ile ed-Durre isimli eserlerinin münderecâtına aşere tarîki denir.” Bkz. Temel, a.g.e., s. 157.

⁶⁰ Akaslan, *Ön.ver.*, s. 1091.

⁶¹ Abdurrahman Gürses Cumhuriyet döneminin en önde gelen kıraat hocalarından birisidir. Uzun yıllar “Reisu'l-Kurrâ” olarak kıraat eğitiminde öncülük etmiştir. Hakkında detaylı bilgi için bkz: Fatih Çollak, “Reisu'l-Kurrâ Hendecli Hâfiz Abdurrahman Gürses Hocaefendi'nin Hayatı,” Abdurrahman Gürses Anısına I. Kur'ân ve Kıraati Sempozyumu (İstanbul: 12 Kasım 2000), Ed. Bedrettin Çetiner, s. 11-45.; Naci Demirci, “Abdurrahman Gürses'in Kıraat İlmî Eğitimindeki Yeri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2013).

⁶² Akaslan, *Ön.ver.*, s. 1091.

⁶³ *Aynı.* s. 1091.

Ülkemizde gayr-ı resmî olarak kıraat eğitim-öğretimi veren hocaları ve onlardan icazet alan veya ders almaya devam eden kişileri tam olarak tespit etmek pek mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle kıraat ilmi eğitim-öğretiminin günümüzdeki istatistiksel durumu Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından edindiğimiz resmi verilere göre aktarılmıştır. D.İ.B. Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğüne 29.04.2019 tarihinde tarafımıza resmî yazı ile gönderilen bilgilere göre; ülkemizde Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde resmiyet altında devam eden kıraat kurslarında 1979 yılından içinde bulunduğumuz 2019 yılına kadar toplam 905 mezun verilmiştir. Söz konusu kurslarda hâlihazırda 128 kursiyer de eğitime devam etmektedir. Ayrıca kıraat eğitimini D.İ.B. bünyesindeki resmi kurslar dışında tamamladığı halde Diyanet İşleri Başkanlığınca dört ayrı dönemde yapılan sınavlara dışardan katılmak suretiyle resmi icazet belgesi almış olan 184 kişi bulunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki resmi kurslar ve verilen mezun sayıları ile eğitime devam eden kursiyer sayıları aşağıdaki gibidir:⁶⁴

⁶⁴ Bu bilgiler dilekçemize karşılık, D.İ.B. Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 29.04.2019 tarihli ve 73584642 – 774.01.01 – E.156683 sayılı resmî yazı ile tarafımıza bildirilmiştir.

DİNİ YÜKSEK İHTİSAS/EĞİTİM MERKEZİ/ İL MÜFTÜLÜĞÜ	TAMAMLAYAN	DEVAM EDEN
İstanbul Haseki Abdurrahman Gürses Eğitim Merkezi	-	22
İstanbul Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi	234	-
Rize Müftü Yusuf Karali Dini Yüksek İhtisas Merkezi	36	13
Konya Selçuk Dini Yüksek İhtisas Merkezi	12	-
İstanbul İl Müftülüğü	271	-
Ankara İl Müftülüğü	108	12
Eskişehir İl Müftülüğü	88	17
Konya İl Müftülüğü	28	9
Düzce İl Müftülüğü	27	-
Sakarya İl Müftülüğü	21	-
Kocaeli İzmit Müftülüğü	9	-
Nevşehir İl Müftülüğü	16	-
Kayseri İl Müftülüğü	12	11
Bursa İl Müftülüğü	43	20
İzmir İl Müftülüğü	-	9
Adana İl Müftülüğü	-	15
TOPLAM	905	128

1.3.2. Akademik Çalışmalar

Türkiye Cumhuriyeti kurulurken Osmanlı devletinin kurum ve kuruluşlarının bazıları devre dışı bırakılmış, bazıları ise ya aynen veya birtakım değişikliklerle tevarüs etmiştir. Eğitim sisteminde de benzer uygulamalar yapılmıştır.

Osmanlı devletinde dinî zemine oturtulmuş bir eğitim sistemi vardı. Cumhuriyetle birlikte ‘dinîliğin’ yerini ‘millîlik’ almış ve okulların programları buna göre yeni bir düzenlemeye tabi tutulmuştur. “*Tevhid-i Tedrisat Kanunu âmir hükmü*

gereği İmam ve Hatip Mektepleri ile Dâru'l-Fünûnda bir İlahiyat Fakültesi açılmıştır."⁶⁵

Cumhuriyetin ilanıyla başlayan yeni dönemle birlikte birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da batıya dönük bir anlayışla hareket edilmiştir. Bu anlayışın etkisi Kıraat ilmi alanında yapılan çalışmalar da hissedilmiş ve deyim yerindeyse 'akademik kıraatçilik' anlayışı ortaya çıkmıştır.⁶⁶

*"Yüksek din eğitim ve öğretiminin temellerinin atıldığı Dâru'l-fünûn İlahiyat Fakültesi 1933 senesine değin eğitim öğretim faaliyetlerini kesintisiz olarak sürdürmüş, fakat günümüz ilahiyat fakültelerindeki gibi akademik sistem 1949 senesinde Ankara Üniversitesine bağlı kurulan fakülte ile başlamıştır."*⁶⁷

Önceleri, Ankara Üniversitesi bünyesinde açılan İlahiyat Fakültesi dışında dini anlamda yükseköğretimin yapıldığı herhangi bir kurum yoktu. 1959 yılına gelindiğinde ise Yüksek İslam Enstitülerinin ilki olan İstanbul Yüksek Enstitüsü açılmıştır.⁶⁸

İlerleyen yıllarda 1962'de Konya, 1965'te Kayseri, 1966'da Erzurum, 1975'te Bursa, 1976'da Samsun ve 1980'de Yozgat Yüksek İslam Enstitüleri açılarak toplam 8 ilde dinî yükseköğretim vermeye başlanmıştır.⁶⁹ Daha sonra isim birliğinin sağlanması amacıyla 1981 yılında bu enstitüler buldukları illerdeki üniversiteler bağlanmış ve 1982 – 1983 öğretim yılı itibariyle yeni bir anlayışla ve İlahiyat Fakültesi adıyla eğitim-öğretim faaliyetlerine devam etmişlerdir.⁷⁰

Günümüzün dinî anlamdaki akademik çalışmalarının temelleri de bu fakültelere dayanmaktadır. İlahiyat Fakültelerinin sayıları milletimizin de fazlaca teveccühleriyle sürekli artmakta günümüzde çok az il haricinde ülkemizin genelinde eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu artışla doğru orantılı olarak, İlahiyat konuları kapsamında birçok değerli çalışma ortaya koyulmuş ve halen de yapılmaya devam etmektedir. Bu durumun kıraat ilmiyle alakalı çalışmalar için de geçerli olduğunu

⁶⁵ Öcal, *Ön.ver.*, s. XXIII.

⁶⁶ Mehmet Dinç, *Cumhuriyet Dönemi'nde Reisü'l-Kurrâlık Gönenli Mehmet Efendi'nin Kıraat İlmine Katkıları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2018), s. 30.

⁶⁷ *Aynı.* s. 31.

⁶⁸ Öcal, *Ön.ver.*, s. 409.

⁶⁹ *Aynı.* s. 417.

⁷⁰ *Aynı.* s. 431-432.

söylemek mümkündür. Zira söz konusu süreç içerisinde kıraat ilmiyle doğrudan veya dolaylı şekilde bağlantılı birçok akademik çalışma yapılmış, birçok değerli eser alan literatürüne kazandırılmıştır.

Çalışmamızın bu bölümünde, kıraat ilmi konuları çerçevesinde yapılan akademik çalışmaların hangi boyutlara ulaştığını gösterebilme adına, bu alandaki akademik çalışmalardan bahsedilecektir.

Daha önceki yıllarda bu amaçla bazı değerli bibliyografik çalışmalar yapılmıştır.⁷¹ Bu bölüm hazırlanırken Y.Ö.K. Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan bilgilerin yanı sıra söz konusu çalışmalardan da büyük oranda istifade edilmiştir. Bu çalışmalar çeşitli şekillerde tasnif edilebilir. Bu çalışmada ise kronolojik anlamda bir sıralama tercih edilmiştir. Ayrıca kıraat ilminin tefsir ilmiyle yakınlığı bulunması sebebiyle, kıraatle bir şekilde ilgisi bulunan tefsir-kıraat bağlantılı çalışmalara da yer verilmiştir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla, Cumhuriyet sonrasında yapılan akademik çalışmalar şunlardır:

1.3.2.1. Yüksek Lisans Çalışmaları

1. Abdullah Yücel, Mütevatir Kıraatlerin Tefsir İlmindeki Yeri, Marmara Üniversitesi, 1989.
2. Zeki Yıldırım, Müfessir İlkiya el-Herrasi'nin 'Ahkamu'l-Kur'an Adlı Eserine Göre, Kıraat farklarının Hukuki Ayetlerin Tefsirindeki Rolü, Atatürk Üniversitesi, 1990.
3. Mehmet Adıgüzel, İmam Nafi ve Kıraatı'nın Özellikleri, Atatürk Üniversitesi, 1993.
4. Musa Akpınar, Kıraatların Tevatürü Meselesi, Erciyes Üniversitesi, 1993.
5. Abdülmecit Okçu, İbn Amir'in Kıraatı ve Kıraatının Hüccetleri, Atatürk Üniversitesi, 1995.

⁷¹ Bkz: M.Kemal Atik, *Tefsir ve Kıraat İlimine Dair Yazma Eserler Bibliyografyası*, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 1 (1983), s. 313 – 350.; Abdurrahman Çetin, *Kıraat ve Tecvid İlimleri Bibliyografyası*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt – Sayı: 11 – 2 (1987), s. 309 – 318.; Muhammed Abay ve Murat Şahin, “*Kıraat Bibliyografyası*”, *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları: Kıraat İlmi ve Problemleri – IV*, (İlmi Toplantı. İstanbul: 2001), 2002, Cilt: IV, s. 477 – 540.; Fatih Cankurt, *Kıraat İlminin Türkiye'deki Seyri (Kıraat Bibliyografyası)*, Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt – Sayı: 4 – 1 (Bahar 2018), s. 55 – 118.

6. Necdet Çağıl, Basra İmamlarının Kıraatları ve Hüccetleri, Atatürk Üniversitesi, 1995.
7. Mustafa İzci, El-Maide Suresinin Kıraat Açısından İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1996.
8. Osman Egin, Ebu Amr ve Kıraatı, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1996.
9. Kadir Hastaoğlu, Meşhur Kıraatlerden 'Ebu Ca'fer Kıraatı', Harran Üniversitesi, 1997.
10. İhsan İlhan, İmam Hamza'nın Kıraatı ve Kıraatının Hüccetleri, Atatürk Üniversitesi, 1997.
11. Mehmet Dağ, Kıraat Farklılıklarının İslam Hukukuna ve Metodolojisine Etkisi, Atatürk Üniversitesi, 1998.
12. Ziya Şen, İbn-i Kesir ve Kıraatı, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2000.
13. Yusuf Acar, Rivayet İlimleri Açısından Hayattakilerin Yaptığı İbadet ve Kıraatten Ölülerin Faydalanması Meselesi, Selçuk Üniversitesi, 2001.
14. Mustafa Kemal Önder, Ebu'l-Berakat en-Nese'fi'nin Kıraattaki Yeri (Kıraat Açısından Medarik Örneği), Süleyman Demirel Üniversitesi, 2002.
15. Halil İbrahim Sabırlı, Ebu Amr'ın Kıraat İlimi ve Arap Dilindeki Yeri, Selçuk Üniversitesi, 2002.
16. Esat Şahin, İnişinden İtibaren Kıraatlar ve Bunların Tahlili, İstanbul Üniversitesi, 2002.
17. Saliha Aldemir, Ferra' nın Kıraatlere Yaklaşımı, Ankara Üniversitesi, 2003.
18. Mehmet Nazım Şiraz, Hadisin Tahammül ve Edasında Sema, Arz ve Kıraat yolları, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2004.
19. Sami Büyükkaynak, Hadis İlimleri Açısından Namazda Kıraat Meselesi, Selçuk Üniversitesi, 2005.
20. Muhammed İsa Yüksek, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesindeki Arapça ve Osmanlıca Kıraat Yazmaları, İstanbul Üniversitesi, 2009.
21. Şule Akman, Keşşaf'ta Mütevatir Olmayan Kıraatlar ve Tefsir İlişkisi, Ankara Üniversitesi, 2010.
22. Tugay Duran, Elmalılı Tefsirinin Kıraat İlimi Açısından Değerlendirilmesi, Rize Üniversitesi, 2010.

23. Avnullah Enes Ateş, Bakara Sûresindeki Kıraat Farklılıklarının Dilbilimsel Analizi: Mütevatir ve Meşhur Kıraatler, Marmara Üniversitesi, 2011.
24. Servet Kılıç, Nisa Sûresinin Kıraatler Yönünden İncelenmesi, Atatürk Üniversitesi, 2012.
25. Sami Çakmakpınar, Ferrâ'da Kıraatlerin Gramatik Boyutu: Bakara Sûresi Bağlamında, Marmara Üniversitesi, 2012.
26. Murat Okuyar, Kıraatlar Açısından Elmalılı ve Çantay Meallerinin Değerlendirilmesi, Atatürk Üniversitesi, 2012.
27. Şuayip Karataş, Kıraat İmamlarından Ya'kûb'un Kıraatı, Kıraatının Özellikleri ve Delilleri, İstanbul Üniversitesi, 2013.
28. Âdem Demir, İbn Amir Kıraatı ve Asım Kıraatıyla Mukayesesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2013.
29. Yaşar Akaslan, Nisâ Sûresinin Kırâat-i Aşere Açısından Tahlili, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2013.
30. Naci Demirci, Abdurrahman Gürses'in Kıraat İlmi Eğitimindeki Yeri, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2013.
31. Âdem Özgören, Nebe-Nas Sûreleri Arasında Asım İle Diğer Kıraat İmamlarının Okuyuş Farklılıkları, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2013.
32. Cafer Yerlikaya, Halef el-Bezzâr ve Kırâati, Cumhuriyet Üniversitesi, 2014.
33. Enes Temel, Kıraat İlminde Usûle Dâir Üç Mesele: İsti'âze, Besmele ve İdgâm, Marmara Üniversitesi, 2014.
34. Abdulhalim Başal, İsmail B. Halef Es-Sarakusti'nin Hayatı, Eserleri ve Kırâat İlmindeki Yeri, Uludağ Üniversitesi, 2014.
35. Yusuf Ziya Kurtuluş, Kur'an'da Kıraat Tilavet ve Tertil kavramları, Fırat Üniversitesi, 2014.
36. Faruk Uslu, Kıraatlerde Hücet ve Hücet Kitaplarıyla İlgili Değerlendirmeler, İstanbul Üniversitesi, 2014.
37. Lokman Şan, Tevbe Sûresinin Kıraatlar Açısından İncelenmesi, Dicle Üniversitesi, 2015.
38. Rıfat Ablay, Meryem Sûresinin Kıraatlar Yönünden İncelenmesi, Dicle Üniversitesi, 2015.

39. Cabir Bulut, Mütevâtir ve Meşhûr Kıraât İmâmları, Bozok Üniversitesi, 2015.
40. Latifshah Madatov, Kur'ân'da Kıraat, Tilâvet ve Tertîl Kavramları, Uludağ Üniversitesi, 2015.
41. Hasan Baydemir, Celâleyn Tefsirinde Kıraatlere Yaklaşım, Marmara Üniversitesi, 2015.
42. Asiye Karadeniz, Kıraat Farklılıklarında Vahiy Kâtiplerinin Rolü, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2015.
43. Abdurrahman Muhammed Akten, Mücahid bin Cebr'in Hayatı ve Kıraatlere Yaklaşımı, İstanbul Üniversitesi, 2015.
44. Soner Akdağ, Kur'ân Dili'nin Fonetik Yapısı -Kıraat ve Dilbilim Kaynakları Çerçevesinde-, Cumhuriyet Üniversitesi, 2015.
45. Muhammed Pilgir, Kıraat İlminde İsnad Meselesi, İstanbul Üniversitesi, 2015.
46. Hasan Karği, h. 750-900 (m. 1349-1495) Tarihleri Arasında Yazılmış Bazı Kıraat Kaynakları Müellifleri ve İçerik Özetleri, İstanbul Üniversitesi, 2015.
47. Arif Öztürk, A'râf Suresi'nin Kıraat Açısından İncelenmesi, Atatürk Üniversitesi, 2016.
48. Abdullah Akyüz, Osmanlı Kıraât Âlimleri, İstanbul Üniversitesi, 2016.
49. Ahmad Kajje, Bakara ve Âl-i İmrân Suresindeki Kıraat Farklılıklarının Ayetlerin Tefsirine Etkisi, Atatürk Üniversitesi, 2016.
50. Abdullah Nuroğlu, Yunus Suresinin Kıraatler Açısından İncelenmesi, Atatürk Üniversitesi, 2016.
51. Cafer Yıldız, İbn Haleveyh'in el-Hücce fi'l-Kırâati's-Seb'a İsimli Eseri Bağlamında Yedi Kıraatte Hüccet Olgusu, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2016.
52. Ramazan Eraslan, Fâtiha ve Bakara Sûrelerindeki Kıraat Farklılıklarının Manaya Etkisi, Yalova Üniversitesi, 2016.
53. Abdurrahim Dursun, Kıraat İlminde Uygulama Sorunları ve Yaygın Hatalar, Atatürk Üniversitesi, 2016.
54. Ali Haydar Öksüz, Kıraat İlmi Açısından Celâleyn Tefsiri, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2016.
55. Mehmet Kılıç, Şâz Kıraatlar Bağlamında Hasan Basrî Kıraatı ve Özellikleri, Yalova Üniversitesi, 2017.

56. Yunus Emre Acaroğlu, *Leknevî ve İhtilâfu'l-Hadis (İmâmu-Kelâm fimâ Yeteallaku bi'l-Kırâati Halfe'l-İmâm Risâlesi Bağlamında Bir Uygulama)*, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2017.
57. Süleyman Aykut, *Ebû Ca'fer en-Nehhasın i'râbü'l-Kur'ân İsimli Eserinde Âl-i İmrân Sûresinin Kırâat İlmi Açısından Değerlendirilmesi*, Akdeniz Üniversitesi, 2017.
58. Mücahit Abdullah Ertunç, *Enfâl ve Fetih Surelerinin Kırâatler Açısından İncelenmesi*, Trakya Üniversitesi, 2017.
59. Ömer Şimşek, *Semantik Analiz Yöntemi Açısından Kırâatlerde 'Sahih' Kavramı*, İğdır Üniversitesi, 2017.
60. Yunus Yalçın, *Kırâat Farklılıklarının Fikhî İstinbatlara Etkisi*, Fırat Üniversitesi, 2017.
61. Yusuf Kurt, *Yâsîn, Mülk ve Nebe' Sûrelerinde İmam Âsım ve Diğer Kırâat İmamlarının Okuyuş Farklılıkları*, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2017.
62. Emin Yılmaz, *Nebe' ve Nas Sureleri Arasındaki Kırâat Farklılıkları*, Fırat Üniversitesi, 2017.
63. Cihat Çelik, *Şevkânî'nin Fethü'l-Kadîr'inde Furkân ve Şuarâ Sûrelerindeki Kırâat Farklılıkları*, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, 2017.
64. Ahmet Okur, *Hamdullah bin Hayreddin Efendi'nin "Fuyûzu'l-İtkân fi Vücûhi'l-Kur'ân" Adlı Eserinin Tahkîki ve Kırâat İlmi Açısından Değerlendirilmesi*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2017.
65. Atula Ramadan, *Son Yüzyılda Makedonya'da Kur'an-ı Kerim ve Kırâat Öğretimi*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2017.
66. Anees Abdullah Mahmood, *Kur'ân'daki On Kırâat Farklılığının Ayetlerin Anlamlarına Etkisi Bakara Sûresi Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2017.
67. Burhan Al, *A'raf Suresinin Kırâatler Açısından İncelenmesi*, Ordu Üniversitesi, 2017.
68. Ahmet Cansız, *Sahih Kırâat İsnad Edilen Sahabe Rivayetlerinin Kırâat İlmindeki Yeri*, Aksaray Üniversitesi, 2018.
69. Sefanur Çelikleş, *Ebû Ca'fer et-Tûsî'nin et-Tibyân fi Tefsiri'l-Kur'ân Adlı Tefsirinde Kırâat Tercihlerinin Ayetlerin Yorumlanmasındaki Etkisi*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2018.

70. Mehmet Dinç, Cumhuriyet Dönemi'nde Reisü'l Kurrâlık: Gönenli Mehmet Efendi'nin Kıraat İlmine Katkıları, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2018.
71. Wrya Yaseen Mohammed Mohammed, ابن كثير عند القرآنية للقراءات اللغوية التوجيه, Bingöl Üniversitesi, 2018.
72. Mustafa Arısüt, Kehf ve Meryem Sureleri Bağlamında Zâdü'l-Mesir'deki Kıraat Farklılıkları, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2018.
73. Ömer Yiğit, Zâdü'l-Mesir Bağlamında Amme Cüzündeki Kıraat Farklılıkları ve Anlam Yansımaları, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2018.
74. Kübra Bülbül, 19. Yüzyıl Osmanlı Reisü'l-Kurrâlarından Abdullah Eyyûbî ve Kıraat İlmi Ders Notları, Marmara Üniversitesi, 2018.
75. Payman Swar Sulaiman Sulaiman, Tahlîlu'l-ehtâi's-Şâi'ati Ledâ't-Tullâbi Kırâati Hafs ve Tashîhuhâ (Fi Merâkizi Tahfizi Medineti Erbîl), Fırat Üniversitesi, 2018.
76. Ahmet Temel, Muhammed b. Süleymân el-Hukrî'ye Ait en-Nücûmü'z-Zâhira fi's-Seb'ati'l-Mütevâtira Adlı Eserin Edisyon Kritiği Ve Kırâat İlmi Açısından Değerlendirilmesi, Çukurova Üniversitesi, 2018.
77. Shymaa Taha Abdalfatah Saad Mansour, Arap Lehçelerinin Kur'ân Kırâatlerinde İ'rap Farklılıklarına Etkisi, Çukurova Üniversitesi, 2018.
78. Hüda Yavuz, Tâ hâ ve Enbiyâ Sûresinde Âsım İle Diğer Kırâat İmamları Arasındaki Okuyuş Farklılıkları, Yozgat Bozok Üniversitesi, 2018.
79. Wrya Mahmood Ali Ali, Kırâatun Luğaviyyetun ve Belâğiyyetun li Mefâhîmi Siyağî'l-Emr ve'n-Nehyi, Fırat Üniversitesi, 2018.
80. Bekir Çetintaş, Kırâat-ı Seb'a Usûl ve Kâideleri, İstanbul Üniversitesi, 2018.
81. Cemal Şanlıbayrak, Âsım ve Diğer Kırâat İmamlarının Fatıha Suresi İle Bakara Suresinin 1-141. Ayetleri Arasındaki Okuyuş Farklılıkları, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2018.
82. Burhan Al, Ra'd ve İbrahim Sûrelerinin Kıraatler Açısından İncelenmesi, Ordu Üniversitesi, 2018.
83. Mensure Sönmez, Kisâi'nin Kıraatının Dilbilimsel Analizi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2018.
84. Mustafa Acar, Furkan Suresinin Kıraatler Açısından İncelenmesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2018.

85. Yıldız Akkuş, Kıraat Bağlamında Celâleyn Tefsiri İle Mefâtihu'l-Ğayb Adlı Tefsirin Karşılaştırılması, Iğdır Üniversitesi, 2018.
86. Sebahattin Erdoğan, Abdullah ibn Mesud ve Kıraat İlmindeki Yeri, Atatürk Üniversitesi, 2018.
87. Kasim Kuzyurt, A'meş Kıraatının Muttavvi'î Rivâyeti İle Şenebûzî Rivayeti Arasındaki Farklılıklar, İstanbul Üniversitesi, 2018.
88. Arif Öztürk, A'râf Sûresi'ndeki Kıraatlerin Tefsire Yansıyan Yönleri ve Sûre İçerisinde Yer Alan Belli Başlı Dini Kavramların Tartışmalı İzâhı, Atatürk Üniversitesi, 2018.
89. Omar Yakan, Kıraat Farklılıklarının Fukahâ Arasındaki Görüş Ayrılığına Etkisi, Kilis Yedi Aralık Üniversitesi, 2018.
90. Ahmad Haffar, Kıraat Farklılıklarından Dolayı Ortaya Çıkan Fıkhî Görüşler, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, 2018.
91. Fatih Akpınar, Zeccac'ın Meâni'l-Kur'ân Adlı Eserinin Kıraat İlmi Açısından Tahlili, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2018.
92. Mustafa Tugantay, Ali el-Mansûrî'nin Kıraat İlmindeki Yeri ve Tahrîru't-Turuk ve'r-Rivayat Adlı Eserin Tahlili, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2018.
93. Qusai Ba Wazir, Ğânim Kaddûrî el-Hamed ve Kur'an İlimlerine Dair Çalışmaları, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2018.
94. Mustafa Can, Bursa İnebey Kütüphanesinde Bulunan Kıraat ve Tecvid İlmine Dair Yazma Eserler, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2018.
95. Nur Kübra Demirci, Kıraat İlminin Endülüs'e İntikalinde Mısır Kıraat Âlimlerinin Etkisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2019.
96. Şükrü Dinlek, Hicr ve Nahl Suresindeki Kıraat Farklılıkları ve Tefsire Etkileri, Ordu Üniversitesi, 2019.
97. Büşra Özdemir, İbnü'l-Cevzî'nin Zâdü'l-Mesîr Adlı Eserinin Kıraat İlmi Açısından Tahlili, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2019.
98. Ayşe Nur İba Çınar, Kıraat Alanında Öne Çıkan İngilizce Oryantalist Çalışmalar, Ankara Üniversitesi, 2019.
99. Yavuz Aslan, Kıraat Farklılıklarının İşârî Tefsir Açısından Değerlendirilmesi - Rûhu'l Beyân Örneği -, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2019.

100. İdriz Osman, İbn Cüzey'in et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl'inde Kıraat, Marmara Üniversitesi, 2019.
101. Metin Yeşildağ, Anlama Etki Eden Kıraat Farklılıklarının Türkçe Kur'ân Meallerine Yansıması, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2019.
102. Osman İyışenyürek, İstanbul ve Mısır Tariklerinde Kıraat Usûl Konularının Karşılaştırılması, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2019.

1.3.2.2. Doktora Çalışmaları

1. Tayyar Altıkulaç, Ebû Şâme el-Makdisi ve el-Mürşidü'l-Veciz, Marmara Üniversitesi, 1968.
2. İsmail Karaçam, Kur'an-ı Kerim'in Nüzûlü ve Kıraatı: Kur'an-ı Kerim'in İndiği Yedi Harf ve Okunduğu Yedi Kıraat, Marmara Üniversitesi, 1969.
3. Mustafa Göl, İbn Vesik ve Resm-î Kur'ân Hakkındaki Eseri, Erciyes Üniversitesi, 1971.
4. Emin Işık, Ebû Bekr İbnü'l-Enbâri Hayatı ve Eserleri ile İzahî'l-Vakf ve'l-İbtidâ Adlı Eserinin Edisyon Kritiği, Marmara Üniversitesi, 1973.
5. Mehmet Ali Sarı, Kıraatü'n-Nebi, Marmara Üniversitesi.
6. Abdurrahman Çetin, Ebû Amr ed-Dâni Hayatı Eserleri ve Câmi'u'l-beyân, Uludağ Üniversitesi, 1980.
7. Mustafa Öztürk, Muhammed b. el-Cezeri ve et-Temhid fi İlmi't-Tecvid, Uludağ Üniversitesi, 1981.
8. Necati Tetik, Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat İlminin Ta'limi, Atatürk Üniversitesi, 1981.
9. Ali Osman Yüksel, Kıraat İlminde İbnü'l-Cezerî (Hayatı-Eserleri) ve Tayyibetü'n-Neşr, 1982.
10. M. Kemal Atik, Cami'u'l-Beyan fi'l-Kıraati's-Seb'i'l-Meşhûra ve Kıraat İlmi Yönünden Tahlili, Atatürk Üniversitesi, 1982.
11. Ahmet Madazlı, Kıraat Âdâbı, Erciyes Üniversitesi, 1984.
12. Mehmet Besim İsmailfendioğlu, Kur'an-ı Kerim Tilâvetinde Edeb, Marmara Üniversitesi, 1987.

13. Nihat Temel, Kıraat İliminde Vakf ve İbtida, Marmara Üniversitesi, 1991.
14. Fatih Çollak, Kıraat İliminde İmam Şatıbi ve eş-Şatıbiyye, Marmara Üniversitesi, 1991.
15. Arif Güneş, Kur'an-ı Kerimin Okunmasında Harf-Kıraat-Yazı Kavramı ve İlişkileri (2 cilt), Ankara Üniversitesi, 1992.
16. Mehmet Adıgüzel, Kıraatlar Açısından Razi ve Tefsir-i Kebiri, Atatürk Üniversitesi, 1998.
17. Remzi Ateşyürek, Kisai'nin Kıraatı ve Kıratının Hüccetleri, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 1999.
18. Abdulkadir Karakuş, Übey b. Ka'b, İlmî Şahsiyeti, Kıraati ve Tefsirdeki Metodu, Selçuk Üniversitesi, 1999.
19. Abdülmecit Okçu, Kıraat Açısından Taberi ve Tefsiri, Atatürk Üniversitesi, 2000.
20. Mehmet Ünal, Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü, Ankara Üniversitesi, 2002.
21. Necdet Çağıl, Kur'an Belagati ve Fonetigi Yönünden Kıraatler, Atatürk Üniversitesi, 2002.
22. Yusuf Alemdar, Osmanlı'da Daru'l-Kurra Müessesesi ve Kıraat Öğretimi, Ankara Üniversitesi, 2003.
23. Mehmet Dağ, Tarihsel Perspektif ve Problematik Sorgulaması Bağlamında Kıraat İliminde İhticâc Olgusu, Atatürk Üniversitesi, 2005.
24. İhsan İlhan, Kurtubi Tefsir'inde Kıraat Olgusu, Atatürk Üniversitesi, 2009.
25. Abdülkerim Seber, Kur'ân-ı Kerîm ve Kıraatlerinde İrâb Müşkilleri, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2012.
26. İbrahim Uludaş, Ebû Hayyân el-Endelûsî'nin el-Bahru'l-Muhî'tinde Kıraat Olgusu, Uludağ Üniversitesi, 2014.
27. Murat Akkuş, Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü: et-Tahrîr ve't-Tenvîr' Örneği, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2014.
28. Abdullah Karakaş, Semerkandî'nin Bahru'l-Ulûm Adlı Tefsirinde Kıraat Olgusu, İstanbul Üniversitesi, 2014.
29. Mustafa Kılıç, Zemahşerî'nin el-Keşşâf'ında Kıraat Olgusu, Marmara Üniversitesi, 2014.

30. Muhammed İsa Yüksek, Kıraat Disiplininde Metodolojik Alan Tanımlaması, İstanbul Üniversitesi, 2014.
31. Ömer Özbek, Sıbtu'l-Hayyât'ın el-İhtiyâr fî Kıraâti'l-'Aşr Adlı Eserinin Kıraat İlmindeki Yeri, Erciyes Üniversitesi, 2015.
32. Osman Bayraktutan, Kıraatlerde Tevâtür Olgusu, Atatürk Üniversitesi, 2015.
33. Yonis İnanç, Teşekkül Sürecinde Nahiv-Kıraat İlişkisi, Sakarya Üniversitesi, 2015.
34. Cemil Küçük, Kıraat İlminde Dâd Harfi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2015.
35. Nesrişah Saylan, Kıraat Açısından Begavî Tefsiri, Fırat Üniversitesi, 2015.
36. Ali Temel, Dilbilimsel Tefsirlerde Kıraatlere Yaklaşım, Ankara Üniversitesi, 2015.
37. Necattin Hanay, Kur'an Tefsirinde Kıraat Farklılıklarının Rolü: Zeccâc Ve Taberî Örneği, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2015.
38. Fatih Çelik, Ebu Ca'fer En-Nehhas, Tefsir ve Kıraat İlmindeki Yeri, 'El-Kat'u Ve'l-İtinâf Adlı Eseri, Uludağ Üniversitesi, 2016.
39. Kadir Taşpınar, Ebussuud Efendi'nin İrşâdü'l-Akli's-Selîm Adlı Tefsirinde Kıraat Olgusu, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2016.
40. Bayram Demircigil, Hasan-ı Basrî Kıraati ve Kur'an Tefsirine Katkısı, Ankara Üniversitesi, 2016.
41. Aydın Kudat, Kıraatları Hücetlendirmede Dilbilim Olgusu, Ankara Üniversitesi, 2016.
42. İrfan Çakıcı, Şâz Kıraatler ve Tefsire Etkisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2016.
43. Ahmet Kütükoğlu, Kastallânî'nin Letâifü'l-İşârât li Fünûni'l-Kıraât Adlı Eserinin Kıraât İlmi Açısından İncelenmesi, Harran Üniversitesi, 2017.
44. Servet Kılıç, Kıraat İlminde Mekkî b. Ebî Tâlib, Atatürk Üniversitesi, 2017.
45. Ayşe Meydanoglu, İbn Hişâm el-Ensârî'nin Dilsel İstîşadlarında Kıraatlerin Yeri, Fırat Üniversitesi, 2018.
46. Abdulhekim Ağırbaş, Kıraat İlmi Eğitim Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Metotları, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019.
47. Mehmet Akif Bilici, Ğâyetü'l-emânî Adlı tefsirinde Molla Gürânî'nin Kıraatlere Yaklaşımı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2019.

2.3.2.3. Kitaplar

1. Osman Keskiöglu, Kur'an Tarihi ve Kur'an Hakkında Ansiklopedik Bilgiler, İstanbul, Nebioğlu Yayınevi, 1953.
2. Halil Hilmi Cansal, İlm-i Tecvid İlm-i Eda, İstanbul, Gün Basımevi, 1953.
3. Ali Rıza Sağman, Sağman Tecvidi, İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1955.
4. Osman Nuri Koçbeker, Yeni Tatbikatlı Tecvid, 2. Basım, Konya, Ülkü Basımevi, 1958.
5. Celaleddin Karakılıç, Tecvid İlmî: Kur'an-ı Kerim Okuma Kaideleri, Ankara, İslam Neşriyatı, 1961.
6. Muhammed Tayyib Okiç, Kur'an-ı Kerim'in Üslub ve Kıraatı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1963.
7. Süreyya Şahin, Tam ve Kolay Tecvid, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1964.
8. Hacı Cemal Öğüt, Kurrai Muhammedi-Peygamber Efendimizin Hususi Hafızları, İstanbul, Hamle Matbaası, 1965.
9. M. Tevfik Mollamehmetoğlu, Kur'ân-ı Kerim Tecvidi, Mollazade, İstanbul, Aksiseda Matbaası, 1970.
10. Mehmet Ali Sarı, İmam Asım ve Asım Kırâati.
11. İsmail Karaçam, Kur'an-ı Kerim'in Nüzulü ve Kıraati, İstanbul 1974.
12. Abdurrahman Çetin, Kur'an İlimleri ve Kur'an-ı Kerim Tarihi, Dergahyayınları, 1982.
13. Tayyar Altıkulaç, Tecvid'ul-Kur'an, Ankara, D.İ.B.Yayınları, 1983.
14. Ali Muhammed Debba; Çev: Ali Osman Yüksel, Kur'ân Okumanın Edepleri ve Hafız Olmanın Sorumlulukları, İstanbul, Hamaloğlu Yayınları, 1985.
15. Ahmed Madazlı, Tecvid İlmî ve Kur'ân Kıraatı İle İlgili Meseleler, Ankara, Kandil Matbaası, 1985.
16. Osman Keskiöglu, Nüzulünden İtibaren Kur'an-ı Kerim Bilgileri, Ankara, T.D.V. Yayınları, 1987.
17. Necati Tetik, Kıraat İlminin Talimi Başlangıçtan 19. Hicri Asra Kadar, İşaret Yayınları, 1990.
18. İsmail Karaçam, Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri ve Mütevatir Kıraatlarının Yorum Farklılıklarına Etkisi, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1996.

19. İsmet Ersöz, Kur'an Tarihi / Kur'an-ı Kerim'in İndirilişi ve Bugüne Gelişi, Ravza Yayınları, 1996.
20. Ali Kemal Belviranlı, Tecvid, Marifet Yayınları, 1997.
21. Abdülmecit Okçu, İbnü'l Cezeri Kur'an ve Kıraat, Ekev Yayınları, 2001.
22. Rahim Tuğral, Ana Hatlarıyla Kur'an Tecvidi, 3. Basım, İzmir, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2001.
23. Fatih Çollak, Reisü'l-Kurra Hendekli Hafız Abdurrahman Gürses Hocaefendi, İstanbul, Erkam Yayınları, 2002.
24. Ebu Muhammed b. Hammus b. Muhammed Mekki b. Ebu Talib (437/1845); Çev. Fatih Çollak, Kitabü'l-İbane 'An Meani'l-Kıraat, Üsküdar Yayınevi, 2003.
25. Mehmet Günaydın, Karadeniz Güneşi Reisü'l-Kurra Mehmet Rüştü Aşikkutlu'nun Hayatı ve Din Eğitime Katkıları, Kahramanmaraş, Selçuk Ofset, 2004.
26. Mustafa Altundağ, Hata İddiaları Çerçevesinde Kur'an'ın Dil ve Yazım Özelliği, Mushafta Lahn Meselesi, Bakü, Nurlar Neşriyat, 2004.
27. Siraceddin Öztoprak, Kur'an Kıraatı, Beyan Yayınları, 2005.
28. Necdet Çağıl, Kıraat Olgusu Çerçevesinde Kur'an'ın Belagat ve Fonetik Yapısı, İlahiyat Yayınları, 2005.
29. Mehmet Ünal, Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü, Fecr Yayınevi, 2005.
30. Hayrettin Öztürk, Ebedi Mucize Kur'an Yazılması ve Toplanması, Ensar Neşriyat, 3.Baskı, 2005.
31. Demirhan Ünlü, Kur'an-ı Kerim'in Tecvidi, T.D.V. Yayınları, 5. Baskı, 2005.
32. Sıtkı Güllü, Açıklamalı Örnekleriyle Tecvid İlmi, Huzur Yayın Dağıtım, 2005.
33. Fatih Çollak, Asım Kıraatı, Üsküdar Yayınevi, 2006.
34. Sıtkı Güllü, Tecvid Dersleri, Huzur Yayın Dağıtım, 2006.
35. Mustafa Altundağ, Sahih Kıraatlerin Kaynağı, Ensar Neşriyat, 2007.
36. Yusuf Alemdar, İstanbul'da Kur'an Okulları, T.D.V. Yayınları, 2007.
37. Recep Akakuş, Tarihsel Boyutuyla Kur'an-ı Kerim Öğretimi ve Reisü'l-Kurralık, Kayıhan Yayınları, 2008.
38. Ahmed Aliyy'ül-İmam, Tarih ve Dilbilimi Kaynakları Işığında Kur'an'ın On Kıraatı, İnkılab Yayınları, 2010.

39. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, 2. Baskı, 2010.
40. Mehmet Dağ, Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım, İsam Yayınları, 2011.
41. Muhammed el-Umar, Tarih Boyunca Kur'an Öğretimine Verilen Önem, Polen Yayınları, 2011.
42. Mehmet Ali Sarı, Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 3.Baskı, 2011.
43. Abdurrahman Çetin, Kıraatların Tefsire Etkisi, Ensar Neşriyat, 2012.
44. Enis Emir, Kur'an Tarihi, Velayet Yayıncılık, 2012.
45. Ziya Şen, Şia'nın Kıraatlara ve Kur'an Tarihine Bakışı, Düşün Yayıncılık, 2012.
46. Elmalılı Hamdi Yazır Kur'an Akademisi Asistan Grubu, Tecvid Risalesi, Üsküdar Yayınevi, 2012.
47. H. İbrahim Çoraklı, Tecvid, Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma Sanatı, Şadırvan Yayınları, 2012.
48. Ömer Örtlek, Kur'an-ı Kerim'in Tecvidi, Ankara, Kitab-ı Hayat, 2012.
49. Sıtkı Güllü, Tecvid İlmi ve Dersleri, Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2012.
50. Zeycan Aydın, İlaveli Tecvid Kitabı, el-Mektebetü'l-Mahmudiyye, 2012.
51. Mustafa Yıldırım, Kıraat İlmine Giriş, Tibyan Yayıncılık, 2013.
52. Erdoğan Baş, Ahfeş ve Kıraatler, Rağbet Yayınları, 2013.
53. Mehmet Ali Sarı, Kur'an-ı Kerim ve Dini Musiki, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013.
54. Abdurrahman Ömer Muhammed İsbindari, Çev: Veli Kayhan, Kur'an-ı Kerim'in Mekke Döneminde Yazılışı, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013.
55. Ebu Abdullah Zencani, Kur'an Tarihi, Önsöz Yayıncılık, 2013.
56. Ömer Pakiş, Kur'an Tarihi, Kitabı Yayınevi, 2013.
57. Ziya Şen, Kur'an'ın Metinleşme Süreci, Düşün Yayıncılık, 2013.
58. Alican Dağdeviren, Kur'an Okuma Sanatı Tecvid, Işık Yayınları, 2013.
59. Remzi Ateşyürek, Kur'an Tilavetinde Tecvid ve Temsil, Etüt Yayınları, 2013.
60. Abdurrahman Çetin, Yedi Harf ve Kıraatler, Ensar Neşriyat, 3.Baskı, 2013.
61. Osman Egin, Hüseyin Öresin, Hafızlık Risalesi-Hafızlık Eğitimi Rehberi, D.İ.B. Yayınları, 2014.

62. Abdülhamit Birişik, Kıraat İlmi ve Tarihi, Emin Yayınları, 2. Baskı, 2014.
63. Veli Kayhan, Kur'an Vahyinin Yazıldığı İlk Malzeme, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014.
64. Abdullah Benli, Hafs Rivayetiyle Asım Kıraatinin Tecvid Kuralları, Kimlik Yayınları, 2014.
65. Halil İbrahim Kılıçaslan, Kur'an Okuma- Tecvid Notları, Okul Yayınları, 2014.
66. Nurettin Başyigit, Tecvid-Ta'lim ve Tashih-i Huruf, Emin Yayınları, 2014.
67. Abdurrahman Çetin, Endülüslü Âlim Ebu Amr ed-Dani ve Kıraat İlmindeki Yeri, Ensar Neşriyat, 2015.
68. Ali Öge, 18.Yüzyıl Osmanlı Âlimlerinden Yusuf Efendizade'nin Kıraat İlmindeki Yeri, Hüner Yayınevi, 2015.
69. Durmuş Arslan, Erzurum'un Yüzleri: Şeyhü'l-Kurra Mustafa Niyazi ve Kurra Hasan (Uludağ) Efendiler, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2015.
70. Mustafa Atilla Akdemir, Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.
71. Mustafa Kılıç, Kıraat-Tefsir İlişkisi, Zemaşeri Örneği, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.
72. Zübeyde Meryem Şakar; Ed. Zeynep Arslan, Hafızlığın Tarihçesi ve Usulü, İstanbul, Işık Yayınları, 2015.
73. Muhsin Demirci, Kur'an Tarihi, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 7. Baskı, 2015.
74. Mehmet Emin Maşalı, Kur'an'ın Metin Yapısı-Mushaf Tarihi ve İmlası, Otto Yayınları, 2015.
75. Necmettin Gökkır, Tanzimattan Günümüze Din-Devlet İlişkileri ve Siyaset Bağlamında Mushaf Basımı, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.
76. Tayyar Altıkulaç, Günümüze Ulaşan İlk Mushaflar Üzerine Bir İnceleme: Mesâhif-i Kadîme, İrcica, 2015.
77. Tunay Bayrak, Mushaf (Bugünkü Kur'an) Kur'an'ı Kerim Midir? Kur'an Tarihine Metin Odaklı Eleştirel Bir Bakış, Berfin Yayınları, 2015.
78. Zeynep Berktaş, Beyoğlu'nda Bir Hafız: Kur'an'la Geçen Bir Ömür: Mehmet Ali Sarı Kitabı, Timaş Yayınları, 2016.

79. Mehmet Emin Maşalı, Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmî, Otto Yayınları, 2016.
80. Avnullah Enes Ateş, Bakara Suresindeki Kıraat Farklılıkların Dilbilimsel Analizi (Mütevatir Ve Meşhur Kıraatler), Gece Kitaplığı, 2016.
81. Yonis İnanç, Teşekkül Sürecinde Nahiv-Kıraat İlişkisi, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016.
82. Ömer Başkan, Anlamı Etkileyen Kıraat Farklılıklarının Tevcihi, Rağbet Yayınları, 2016.
83. İhsan Toker, Hafızlık; Anlam ve Deneyim, Fecr Yayınevi, 2016.
84. Ali Mebruk, Kur'an Yazıları, Mushaf Öncesi Canlı Kur'an'ın İzinde, Mana Yayınları, 2016.
85. Hadiye Ünsal, Mustafa Öztürk, Kur'an Tarihi, Ankara Okulu Yayınları, 2016.
86. Şeyh Muhammed Haseneyn Mahlûf Adevi, (1355/1936); Yayına Hazırlayan Abdulkerim Seber, Kur'an-ı Kerim (Mushaf) Tarihi: Unvanu'l-Beyan Fi Ulumi't-Tibyan, İzmir, Tibyan Yayıncılık, 2016.
87. Muhammed Abay, Osmanlı Döneminde Mushaf İmlası Tartışmaları, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2016.
88. Abdurrahman Çetin, Kur'an Okuma Esasları (Tecvid), Emin Yayınları, 39. Baskı, 2016.
89. İsmail Karaçam, Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 30. Baskı, 2016.
90. Kerim Buladı, Şerhli, Tatbikli, Sualli Tecvid-Vesiletü'l-Ğufrân, Kayıhan Yayınları, 2016.
91. Mehmet Talu, Türkçe-Osmanlıca-Arapça Tecvid İlmî, Tereke Yayınevi, 2016.
92. Mustafa Kara, Tecvid Uygulamalı Kur'an Eğitimi, Üniversite Yayınları, 2016.
93. Ramazan Pakdil, Ta'lim Tecvid Ve Kıraat, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 10. Baskı, 2016.
94. Nihat Temel, Kur'an Kıraatında Vakf ve İbtida, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 4. Baskı, 2016
95. Ali Temel, Dilbilimsel Tefsirlerde Kıraatlere Yaklaşım, Ankara Okulu Yayınları, 2017.

96. Hacı Önen, Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi, Rağbet Yayınları, 2017.
97. Mustafa Turan, Bir Sevdadır Hafız Olmak, İstanbul, Kutup Yıldızı Yayınları, 2017.
98. Ebu Said Hadimi, Çev: Yavuz Fırat, Kur'an-ı Kerimi Okuma Adabı ve Faziletleri, Ebu Said Hadimi Tahkik Merkezi, 2017.
99. M. Kemal Atik, Karşılaştırmalı Kur'an Tarihi, MS Yayınları, 2017.
100. Zeynel Abidin Aydın, Kur'an'ın Metinleşme Tarihi, Ankara Okulu Yayınları, 2017.
101. Mehmet Dağ, Tenzilden Tezyine Mushaf-ı Şerif, Fecr Yayınları, 2. Baskı, 2017.
102. Fatma Kâhya, Renkli Resimli İzahlı Tecvid Kitabı, Yasin Yayınevi, 2017.
103. Mahi Dağdağan, Tecvid, Şadırvan Yayınları, 2017.
104. Hasan Tahsin Feyizli, Kıraat-i Aşere, D.İ.B. Yayınları, 2018.
105. Nihat Temel, Kıraat ve Tecvid İstılahları, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 4. Baskı, 2018.
106. Recep Koyuncu, Kıraat İlmi-Takrib Usulü, Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2018.
107. Muhammed Mustafa el-A'zami, Kur'an Tarihi, İz Yayıncılık, 4. Baskı, 2018.
108. Hayrettin Öztürk, Kur'an-ı Kerim Kıraatinde Dâd Harfi ve Dudak Ta'limi, Ensar Neşriyat, 2018.
109. İsmail Karaçam, Kur'an Tilavetinin Esasları, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018.
110. Ömer Çakılcı, Kur'an Talebeleri İçin Tecvid Kitabı, Hüner Yayınevi, 2018.
111. Ömer Kara, Tecvid-Kur'an Okuma Kaideleri, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 3. Baskı, 2018.
112. Ömer Özbek, Özet Tecvidim (Kur'an Okumaya Ait Temel Kurallar), Kimlik Yayınları, 2018.
113. Recep Akakuş, İslam'da Kur'ân Öğretimi ve Reisü'l-Kurra Gönenli Mehmed Ögütçü Hoca Efendi, İstanbul, Sahaflar Kitap Sarayı.
114. Ferhan İnan, İnan Tecvidi: Kur'an-I Kerim Okuma Kaideleri, Ankara, Kadıoğlu Matbaası.
115. Yusuf Tavaslı, Tecvid Dersleri, Tavaslı Yayınları.

116. Recep Aktaş, Kur'an Okutmak ve Okumanın Fazileti.

2. BÖLÜM: ABDURRAHMAN ÇETİN'İN HAYATI VE ESERLERİ

2.1. HAYATI⁷²

2.1.1. Çocukluğu

Abdurrahman Çetin, 06.05.1952 tarihinde Afyon ili Şuhut ilçesinde doğmuştur. Babası Mehmet Emin bey (1909-1988), annesi ise Zekiye hanımdır (1920-1991).

Müellif ailesi hakkında şunları söylemektedir: *“Bir anne ve babadan dokuz kardeşiz. Ben ailenin beşinci çocuğuyum. Zehra, Ahmet, Emine dışındaki diğer kardeşlerim çocukken vefat etmiş. Fatih, Selim, Sinan isimlerinde üç oğlum var. Anne tarafından dedemin İstiklal Harbi'nde şehit olan abisinin adı Abdurrahman'mış. Babamın dayısının adı da Abdurrahman'mış. Şuhut, İstiklal Savaşında, nüfus oranına göre çok şehit vermiş beldelerimizdendir. Neredeyse her ailede bir şehit veya gazi vardır. Annemin amcası ve dayısı da şehit olmuş. Benim bir amcam ve bir dayım da savaşa katılmış. Yani ailemizden yakın akrabalarımızdan iki şehit, iki de gazi bulunmaktadır. Allah onlardan ve tüm şehit gazilerimizden razı olsun.*

Abdurrahman Çetin'in doğup büyüdüğü ev

⁷² Çalışmamızın bu bölümündeki bilgiler Abdurrahman Çetin ile 11 Haziran 2019 tarihinde yapılan mülakat sonucu elde edilmiş, yer verilen fotoğraflar ise müellifin kişisel arşivinden alınmıştır.

Babam ilkokul mezunu ve terzi idi. Annem ilkokulu bitirmeden ayrılmış son derece mütevazı, geçimli, uyumlu, kendi halinde bir ev hanımıydı. Anne tarafından dedem Hacı Hâfız diye tanınan çok hayırsever zengin bir insandı. Daha sonra babam söz konusu dedemden anneme kalan mirasın bir kısmı ve kendi imkânlarını da katarak Sandıktaş Camii'ni yaptırdı. Bıraktıkları miras biz dört kardeşe yetti. Bu sayede, kendi kazancımı da katarak fazla sıkılmadan mülk sahibi oldum, elhamdülillah. Allah hepsine rahmet eylesin”.

Sandıktaş Camii

2.1.2. İlkokul Dönemi

Zafer Yolu İlkokulu

Çetin, ilkokulu Şuhut Zaferyolu İlkokulu'nda okumuştur (1957-1962). Yaşı tutmadığı için ilk yıl İlkokula “kayıtsız” gittiğini ve böylece ilkokula bir yıl erken

başladığını söyleyen müellif ilkokul dönemiyle ilgili sözlerine şöyle devam etmektedir: “İlkokul öğretmenim merhum Cevdet Çağlar idi. Çok iyi bir insandı. Musiki alanında da yetenekliydi. Merhum öğretmenimle Konya İmam-Hatip Okulunda tekrar karşılaştık. Konya’ya taşınmışlardı. Orada bizim bir süre Müzik dersimize geldi. Daha sonraki yıllarda da zaman zaman kendisiyle mektuplaştık, tebrikleştik.

Milli bayramlar Hükümet meydanında kutlanırdı. İki katlı Kaymakamlık binasının balkonundan meydana toplanmış halka hitap edilir, şiirler okunur, alanda tören gösterileri yapılırdı. Ben de sınıfımı ve okulumu temsilen şiirler okudum. Ayrıca Okumuzda velilerimizin izlediği müsamereler düzenlenirdi; bunlardan bazılarında bana da rol verilmişti. Birkaç defa “iftihar listesi”ne geçtim, sınıf başkanlığı yaptım.

Bu arada Kur’an da öğrendim. Babam Şuhut-Aydın köyünde İsmail isimli bir hocaya yaz tatilinde Kur’an öğrenmeye gönderdi. Hoca bir haftada Kur’an’a başlatıyordu.

Bizim zamanımızda pantolonumuz, ayakkabımız delinince yama yaptırılırdı. Babam terzi olduğu için bazen bilhassa seko dediğimiz paltomu söküp ters çevirir, yeniden dikerdi. Bir süre daha yeni giysiymiş gibi giydim fakat çabuk yıpranırdı. Sofrada genellikle bir çeşit yemek bulunur, ortak kaptan yenilirdi. Oyuncaklarımızı çok defa kendimiz yapardık. Belki de bu yaşayış tarzıyla bizlere israftan kaçınmak ve tutumlu olmak, yokluğa düşersek başımızın çaresine bakmak öğretiliyordu. Aynı zamanda bu, fazla varlıklı olmamak yanında, fakirlikten veya cimrilikten değil tutumluluktan, geçmiş dönemlerde çekilen sıkıntılara karşı tedbirli olmaktan da kaynaklanmış olabilirdi”.

2.1.3. Kur’an Kursu Dönemi

Müellif, ilkokulu bitirdikten sonra Şuhut Yalı Camii bitişiğinde bulunan Kur’an Kursu’na kaydolmuş, 1962-1965 yılları arasında hafızlığını tamamlayıp resmi hafızlık diplomasını almıştır.

Şuhut Yalı Camii

Çetin'in bu dönemle ilgili anlattıkları ise şöyledir: *“Her Kur'an kursunda olduğu gibi bizim kursumuzda da sabahları önce hafızlar ezberlerini verir, sonra yüzünden okumaya geçilirdi. Öğleden sonra da, harflerin mahreç ve sıfatlarına, dudak hareketlerine son derece riayet ederek okumak demek olan tâlim okutulurdu. Tâlimde en ufak bir hata hoşgörüyle karşılanmaz, okunacak dua, sûre veya sayfa ertesi güne kalırdı. Bazen aynı yerdeki bu tekrarlar birkaç gün devam ederdi. Karabaş Tecvidi ezberletilirdi. Yan tarafta cami bulunduğu için, zaman zaman müezzinlik yapar, namazlardan sonra aşır okurduk.*

Ramazanda sabah namazından önce ve ikindi namazından sonra muhtelif camilerde mukabele okurduk. Böylece, Peygamber Efendimizin vefatından önceki ramazanda gerçekleşen Arza-i ahîre'ye uygun olarak iki hatim indirilmiş olurdu. Mukabele haricinde başka camilerde de müezzinlik eder, aşır okurduk.

Hocamız Hüseyin Arısoy idi. Hocamızın yardımcıları da Mevlüt Aktaş hoca ve Mustafa Koç hoca idi. Hüseyin Hocamızın hocası iki bacağı kesik İsmail Bayrı Efendi (Topal Hoca), onun da hocası dayısı ve kayınpederi olan Serezli Ahmed Efendi imiş. İsmail Hoca Efendi on yıl kadar Afyon'da merkez Kur'an Kursunda hocalık yapmış pek çok talebe yetiştirmiş. Daha sonra İstanbul Dülgerzade Kur'an Kursu hocalığına tayin edilmiş ve 1972'de vefatına kadar burada görev yapmış.

Hafızlık hocası Hüseyin Arısoy ikinci sırada (siyah sakallı). Onun hocası Kesikbacak veya Topal Hoca diye meşhur İsmail Bayrı Hoca Efendi (ortada, beyaz sakallı)

Hatırlıyorum, rahmetli İstanbul'dan Şuhut'a da icazet merasimi için gelmiş, İplik Camii'nde yapılan icazet merasimini yönetmişti. İşte bizim Kur'an kıraat zincirimiz de yukarıda isimlerini zikrettiğimi hocalarımıza dayanmaktadır. Benim hoca zinciri, tespitim hatalı değilse, 43 kişi olup ben 44. kişi olmuştum. Kıraat zincirindeki hocalarımdan birisi de hakkında Doktora tezi hazırladığım Ebû Amr ed-Dâni'dir".

2.1.4. Konya İmam-Hatip Okulu Dönemi

Konya Yüksek İslam Enstitüsü ve Konya İmam-Hatip Okulu (sağda)

Müellif hafızlığını tamamladıktan sonra 1965-1966 ders yılında Şuhut ve Afyon'da İmam-Hatip Okulu bulunmadığı için Konya İmam-Hatip Okuluna kayıt yaptırmış. Konya'da paralı yurtlarda barındığını, başarılı bir tahsil hayatı olduğunu ve yedi yıllık okulu beş yılda bitirdiğini ifade eden Çetin, İmam-Hatip yıllarını şöyle anlatıyor: “O zaman ayrı ayrı her dersin notları sekiz veya daha üzeri olan öğrencinin üst sınıfları okumadan sınavlara girerek mezun olabilme hakkı vardı. Bizim zamanımızda İmam-Hatip Okulu'nun orta kısmı dört, lise kısmı üç yıl idi. Beşinci sınıfta yani lise birde iken beşinci sınıf derslerimi sekiz tutturarak üst sınıfların sınavlarına girme hakkı kazandım ve aynı yıl (Haziran 1970, toplam 42 dersten sınava girerek) altıncı ve yedinci sınıf imtihanlarını da vererek okulu beş senede bitirmiş oldum. Ancak üçünü bütünlemede verdim ve Eylül 1970'de mezun oldum. O zaman “Oku” mecmuasında, “Yeni Asya” ve “Bugün” gazetelerinde fotoğrafımla haberim çıkmıştı, başarım sebebiyle. Okul yönetimi de Ömer Nasuhi Bilmen'in sekiz ciltlik Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye isimli eserini hediye etmişti.

S. Sınıf		N O T		Ortalama		Öğrencinin ders yılı içinde aldığı sınavlar ile devam durumu		Açıklamalar	
DERSLER		Birinci Dönem	İkinci Dönem	Sakınca	Yazaya	Birinci Dönem	İkinci Dönem		
Kur'an-ı Kerim	9	10	10		10				
Arapça	9	9	9		10				
Tefsir	8	9	9		10				
Kompozisyon	6	9	8		10				
İslâm Tarihi	10	10	10		10				
İslâm Sanatı	7	8	8		10				
Felsefe	7	8	8		10				
Tarih	8	10	9		10				
Coğrafya	9	8	9		10				
Fransızca	10	6	8		10				
Kimya	10	2	8		10				
Biyoloji	7	9	8		10				
İslâmî Hukuk	7	9	8		10				
Bedensel Eğitimi	9	10	10		10				
Felsefe	10	8	9		10				
İslâmî Hukuk	9	9	9		10				
İslâmî Hukuk	8	8	8		10				

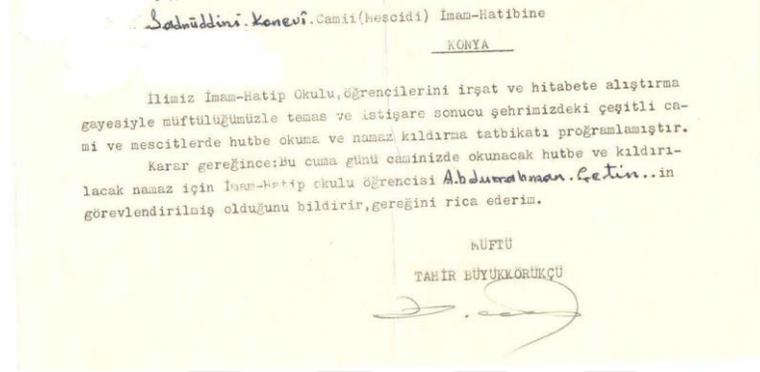
Öğrencinin ders yılı içinde aldığı sınavlar ile devam durumu		Açıklamalar	
Birinci Dönem	İkinci Dönem		
İhtar			
Tebliğ			
İstisna			
Hareket Notu			
Devam Durumu			
Geleceği Öneriler	94,5	71,5	
Geleceği Öneriler		10,5	
Geçmişliği Öneriler			
Müdürlük İmzası			
Valinin İmzası			
Öğrencinin sınıfı geçmediği			
Müdür Yardımcısı		Müdür	RIFKI BAYDUR

İmam-Hatip Okulu 5. sınıf (Lise 1)(ve son) karnesi

Konya'da Ramazanlarda Şerafeddin Camiinde iki yıl mukabele okudum. Camilerde hutbe okuyup Cuma kıldırardım. Bizi zaman zaman evlere iftara götürürlerdi. Malum Konya'nın etli ekmeği meşhurdur. Haliyle iftarlarda da eksik olmazdı.

Cuma günleri Konya müftüsü Tahir Hocanın (Büyükkörükçü) vaazlarını dinlerdik. Konya Kapı Camii'nde konuşurdu ama diğer camilerde de merkezi sistem vasıtasıyla vaazı dinlemek mümkün olurdu. Merhumun çok güzel hitabeti vardı.

Öğrenciyken bir defa makamına varıp bir camide hutbe okumak üzere görev kâğıdını imzalatmıştım.

Rahmetli her Ramazanın bir cumasında bütün camilerden para toplanmasını sağlar, vaazında gerekli duyuru ve teşvikte de bulunur, toplanan para daha sonra camilerde mukabele okuyan hafızlara paylaşılır, biz hafızları sevindirirdi. (Ramazanda Bursa Ulu caminin iki köşesinde mukabele okuyan Üftâde Kur'an Kursu ve İsmail Hakkı Kur'an Kursu'nda okuyan hafız gençleri dinlerken okuduğumuz mukabeleleri hatırlar, Kur'an kurslarında öğrenim gören ve birer Kur'an muhafızı olan hâfizlarımızı maddi-manevi teşvik etmenin önemini ve lüzumunu bir kere daha anlamış olurum).

*Ulu Camide mukabele okuyan İsmail Hakkı Kur'an Kursu hocası ve öğrencileriyle
(Ramazan 2019)*

Konya’da teravihler Mevlana türbesinin yanındaki Selimiye Camii’nde Enderun usulü, arada ilahiler okunarak kılınırdı. İlahilerin icrasını merhum tabip Ali Kemal Belviranlı yönetirdi. Cami imam-hatibi Hasan Hüseyin Varol hocanın da kıraati çok güzeldi. Bu arada benim de musikiye yatkınlığım vardı, İmam-Hatip Okulu’nda ve Yüksek İslam Enstitüsü’nde okurken okulun ilahi korolarında bulundum”.

Konya İmam-Hatip Okulu İlahi Korosu (fotoğrafta bir kısmı çıkmamış). Mezuniyet gecemizde ilahi söylerken. Sol başta müzik hocamız: Zekai Kaplan. Neyzen hocamız: Enver Etik. Sol başta A. Çetin (30 Haziran 1970)

Müellif, o dönemde okulda derslerine giren öğretmenlerinin şu şekilde kaydetmiştir: “Rıfki Baydur (Müdür), Bayram Başpınar (Müd. Yard., daha sonra Müdür), İsmet Kütükçü (Müd. Yard). Abdülkadir Hacıismailoğlu, Zekai Kaplan, Ali Rıza Işın, Şahin Duran, Hayri Bilecik, Mustafa Yanartaş, Mustafa Baykal, İsmail Hakkı Uca, Durmuş Sert, Hasan Kıvrak, M. Emin Atasagun, Ali Rıza Köksoy, Özgü Aras, Ömer Ali Güneş, Ahmet Kurhan, Süleyman Korkmaz, Ziya Uyar, Ali Arabacı, Mehmet R. Nuzumlalı, Hüseyin Küçükcalay. (Bu zat, Konya Yüksek İslam Enstitüsü’nde hoca idi. Bir süre bizim Kur’an derslerimize girdi. Daha sonra kaynaklarımız arasında yer alacak olan “Sağman Tecvidi”ni ilk defa ondan duymuştum. Keza İlkokul öğretmenim Cevdet Çağlar da bir süre müzik dersimize girmişti. Ayrıca Kimya Hocamız Mustafa Yılmaz, Sosyal Bilgiler Hocamız Aynur Sözer, İngilizce hocamız Mesut Yılmaz hatırladıklarım arasındadır. Bunların dışında isimlerini burada zikretmediğim bir-iki menfi öğretmen daha vardı ki birisi, biz birinci sınıfta iken: “Bu okula niye geldiniz? Cenaze mi

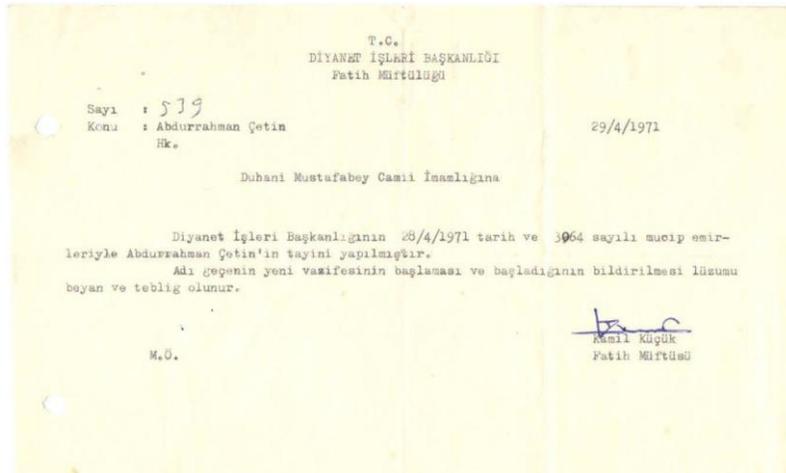
yıkayacaksınız!” türünden laflar etmişti. Şikâyetler üzerine başka bir yere tayin edildi. Altıncı ve Yedinci sınıfları okumadığım için bilhassa meslek dışı derslere giren hocalarımızın bir kısmının ismini hatırlayamıyorum”.

2.1.5. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Dönemi

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü

Müellif Konya İmam-Hatip Okulu’ndan mezun olduktan sonra İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’nün imtihanlarını kazanarak bu okula kaydolmuştur. İlk birkaç ay İlim Yayma Cemiyeti’nin Topkapı’daki yurdunda, bir süre de Üsküdar Selimiye Camii avlusunda bulunan bir odada kalmıştır. Daha sonra İstanbul İl Müftülüğü’nce açılan imamlık sınavlarında ikinci olmuş, 29 Nisan 1971 Perşembe günü, akşam namazından itibaren eski bir lojmanı da bulunan Koca Mustafa Paşa Dühâniye Camii’nde göreve başlamıştır.

Göreve başlama yazısı

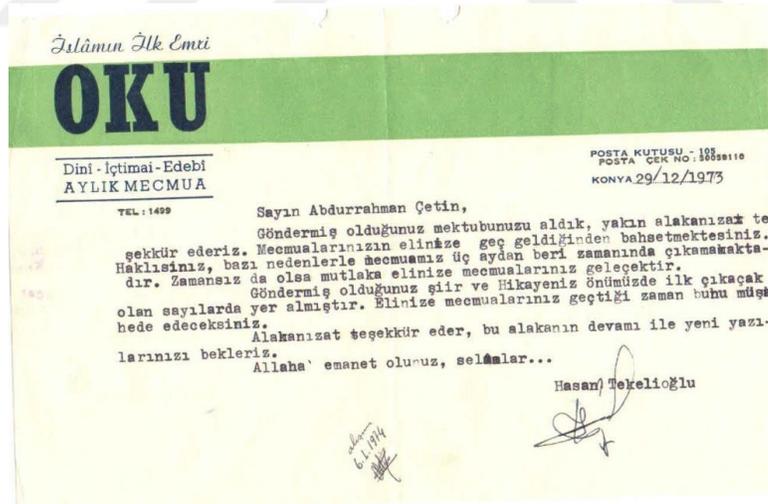
Dühaniye (Dühani Mustafa Bey) Camii

Abdurrahman Çetin hayatının bu sahasıyla ilgili şu bilgileri vermiştir: “*Dühâniye Camiinde iki yıl kadar görev yaptıktan sonra İstanbul Müftülüğü’nde boş kadrolar için tekrar imtihan açıldı. Ben de biraz hizmet aşkıyla biraz da talebeliğimin rahat geçmesi amacıyla ve daha büyük camiye geçmiş olmak amacıyla iki imam kadrosu bulunan Cerrah (Mehmed) Paşa Camii’ne geçmek ümidiyle imtihanlara katıldım. Kalabalık bir gurubun arasında birinci oldum. Boş olan yaklaşık on beş camiden dilediğimi seçebileceğimi söylediler. Lojmanlı camiler de olduğu halde ben Aksaray Cerrahpaşa semtindeki aynı isimli camiye seçtim. İki imam, üç müezzin kadrosu vardı. Ama lojmanı yoktu. Camiye yakın bir ev kiraladım.*

Cerrah Mehmed Paşa Camii

Haziran 1974'de İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun oldum. Bu yıllarda Konya'da yayımlanan Oku Mecmuası'nda şiirlerim, hikâye ve yazılarım yayınlandı (Bu dergiyi çıkaranlardan Allah razı olsun. Benim için ne büyük teşvik olmuştü!)

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünde bizim dönemden hatırladığım hocalar (alfabetik ve o zamanki unvanlarıyla) (1970-1974): Ali Murat Daryal, Ali Özek, Ali Üsküdarlı, Bekir Sadak, Bekir Topaloğlu, Hasan Küçük, Hayrettin Karaman, İsmail Karaçam, Emin Işık, Mahir İz, Mehmet Ali Sarı, Mehmet Sofuoğlu, Muhammed Eroğlu, Mustafa Tahralı, Mustafa Göl, Mustafa Meral Çörtü, Necdet Aker. Necla Pekolcay, Nedim Urhan, Nurettin Bayburtlugil, Osman Öztürk, Ömer Çam, Ömer Kirazoğlu, Rahmi Şenses, Ord. Prof. Recai Galip Ogandan, Sabri Akdeniz, Salih Tuğ, Selçuk

Eraydın, Selçuk Özçelik, Serda Kurtoğlu, Tayyar Altıkulaç, Veli Ertan, Yaşar Kandemir, Yusuf Kılıç, Zeki Canan, Ziya Kazıcı.

*Tasavvuf dersinde. Ders hocası Mustafa Tahralı (gözlüklü, onun solunda A. Çetin)
(Nisan 1974)*

Son sınıfta Enstitü bahçesinde arkadaşlarıyla (1974)

İmam-Hatip, Yüksek İslam Enstitüsü ve daha sonraki dönemlerde takip ettiğim bazı mecmua / dergiler: Oku (Konya), İslam Medeniyeti (Konya), Büyük Doğu (Necip Fazıl), Hareket (Nurettin Topçu), Hisar (Mehmet Çınarlı), Türk Edebiyatı (Ahmet Kabaklı), Diyanet dergileri, Nesil, Sur, Kök... gibi dergilerdir”.

2.1.6. Tahsil hayatından sonraki dönem: Askerlik ve Öğretmenlik

Müellif İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nü bitirdikten sonra askerliğe müracaat etmiş, Tuzla'da ve Urfa'da Asteğmen ve iki ay da Teğmen olarak askerlik yaptıktan sonra 20.08.1976'da terhis olarak vatanî görevini tamamlamıştır.

Tuzla Piyade Yedek Subay Okulunda

Askerlik dönüşü öğretmenlik için Milli Eğitim Bakanlığına başvuran ve kura sonucu tayini Giresun İmam-Hatip Lisesi'ne çıkan Çetin, Stajyer Meslek Dersleri Öğretmeni olarak 02.11.1976'da göreve başlamış ve burada bir öğretim yılı öğretmenlik yapmıştır.

2.1.7. Bursa Yüksek İslam Enstitüsü/Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Fakülte Binası ve Tatbikat Camii

Abdurrahman Çetin, Milli Eğitim Bakanlığı Din Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından açılan "Asistanlık" imtihanlarını kazanarak o zaman adı Bursa Yüksek İslam

Enstitüsü olan şimdiki Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne Asistan (Araştırma Görevlisi) olarak atanmış ve Haziran 1977 yılından itibaren Mayıs 2019 yılında yaş haddinden emekli oluncaya kadar aynı kurumda 42 yıl Kur'an-ı Kerim hocası olarak görev yapmıştır.

Bursa'da bir camide vaaz ederken (yıl: 1980)

Çetin, bu dönemle ilgili olarak da şunları söylemektedir: *Enstitüde yeterli hoca "Öğretim Üyesi" olmadığı için 14 asistan bir taraftan asistanlık tezi hazırlarken bir taraftan derslere de girmeye başladık. Bunun yanında Emir Sultan Camii İmam-Hatibi Harun Soydaş hocadan aşere okumaya başladık. Üç yıl devam eden asistanlık süresi boyunca (1977-1980) ülke olarak siyasi, sosyal, ekonomik çeşitli sıkıntılar yaşadık: Pahalılık, anarşi (hemen her gün birkaç gencin ölmesi ya da yaralanması), birçok üniversitede öğretim yapılamaması; elektrik kesintileri, ampul, kahve, gazyağı, tüp gaz, çay, şeker, yağ ve birçok ilacın yokluğu... bunlar arasındadır. Uzun süren bu çalkantılarda sonra 12 Eylül 1980 ihtilali oldu. Bu olumlu ve olumsuz birçok sonuçları olan ayrı bir fasıldır. Bu dönemde Yüksek İslam Enstitüleri İlahiyat Fakültelerine Eğitim Enstitüleri de Eğitim Fakültelerine dönüştürüldü. Bizim okulumuz da Uludağ Üniversitesine bağlı İlahiyat Fakültesi oldu. Bu dönemde pekiyi derece ile Doktora tezi olarak kabul edilen Asistanlık tezim "Ebû Amr ed-Dânî Hayatı Eserleri ve Câmîu'l-Beyan" isimli çalışmamdır. Tez Danışmanın çok kıymetli hocam İsmail Karaçam'dır. Kendisine şükran borçluyum. Beni her zaman gönülden samimi bir ilgi ile karşılar, bulunduğu ortamda hak etmediğim şekilde över, iltifat eder. Son yazdığı "Kur'an*

Tilavetinin Esasları” isimli kıymetli eserinde takdirlerini görmekten çok mutlu oldum. Benim için son derece teşvik edici olmuştur. Allah razı olsun, hayırlı, sağlıklı, mutlu, uzun ömürler lütfeyesin. Kendisi ve eserleri, tez konusu olarak değerlendirilmesi gereken bizim alanımızın üstadıdır.

Bursa İlahiyat Fakültesi Öğretim Elemanları (1989)

İlahiyat Fakültesi öğrencileriyle

İlahiyat Meslek Yüksekokulu Öğrencileriyle

Yetiştirdiğimiz binlerce talebelerimiz arasından çok sayıda mesleği icra eden öğretmenler, müftüler, cami hocaları bulunduğu gibi bakanlar, milletvekilleri, dekanlar, rektörler, profesörler, doçentler, yazarlar, şairler, iş adamları var. Herhangi bir şehirde hiç ummadığın anda bir öğrencin karşına çıkıyor, sizi ağırlamak, size bir şeyler ikram etmek, yardımcı olmak istiyor. Çok güzel bir duygu. Hocalık, öğretmenlik zor ama bu yanı da çok güzel. Ayrıca 40 kadar öğrencimize yüksek lisans ve doktora tez danışmanlığı yaptım.

Burada şunu da ilave edeyim ki aslında daha çok lisansüstü öğrenci yetiştirmemiz mümkündü. Ancak 28 Şubat döneminde hem lisans hem de lisansüstü öğrenci kontenjanları çok çok azaltıldı. Biz hocalar öğrenci azlığı yüzünden derslerimiz de azaldığı için yarı emekli gibi olduk. Şimdi hamdolsun yabancı uyruklu öğrencilerle birlikte her sene 500 kadar öğrenci alabiliyoruz, tabiri caizse dersten başımızı alamıyoruz, çok şükür... Keza yine 28 Şubat döneminde lisansüstü öğretimde öğrenci alamaz olduk, diyebilirim. Hamdolsun şimdi her hocanın yirmi civarında danışmanlığı yaptığı öğrencisi var. Mezun olanların yerine yenileri alınıyor. Ve bu alanda yetişmiş ilahiyatçılar her geçen yıl çoğalıyor. Benim lisansüstü öğrenci sayım şimdiki gibi olsaydı 40 senede 40 değil 400 olurdu.

Emekli hocalar ve 1985 mezunları (2017)

Türkiye’de benim yaşıtım olan insanlar beş önemli olay yaşadı: Birincisi, 27 Mayıs 1960 ihtilali. İkincisi, 12 Mart 1971 Muhtırası. 3. 12 Eylül 1980 darbesi. 4. 28 Şubat 1997 post modern darbe. 5. 15 Temmuz 2016 Fetö kalkışması. Bu beş olay hem ülkemizi hem de ülkemiz insanını çok etkilemiştir. 28 Şubat 1997 sürecinde pek çok kurum ve kuruluş gibi İlahiyat Fakültesi olarak biz de olumsuz manada çok etkilendik. Zorunlu eğitimin “kesintisiz 8 yıl” a çıkarılması sebebiyle İmam-Hatip Liselerinin orta kısımlarının da kapatılması ve katsayı engeli üzerine, hocalar olarak bunun yanlışlığı ifade eden bir basın bildirisi yayınladık. Bunun üzerine Rektörlük tarafından hakkımızda soruşturma açılıp savunmamız alındı ve imzası bulunan bütün hocalara (bizim mükâfat olarak değerlendirdiğimiz) “uyarma” ceza verildi”.

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DEKANLIĞI

Sayı : B.30.2.ULU.0.07.00.00.290/1610-2

BURSA

Konu : Disiplin Soruşturması

07.07.1997

Prof.Dr.Abdurrahman ÇETİN
Öğretim Üyesi

16 Mayıs 1997 tarihli ULAY Gazetesinde yayımlanan "İlahiyat Fakültesi'nden İmam Hatiplere Destek " başlıklı haber ile ilgili olarak açılan Soruşturma sonucunda , " Yükseköğretim Kurumları Yönetici , Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliği " nin 5/1 ve 12. maddeleri uyarınca " UYAKMA " cezası ile cezalandırıldığınız Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü'nden alınan 01.07.1997 gün ve B.30.2.ULU.0.70.71.02.290/11639 sayılı yazısı ile Dekanlığımıza bildirilmiştir.

Anılan Yönetmeliğin 47. ve 48. maddeleri uyarınca 7 gün içinde disiplin Kuruluna itiraz edebileceğiniz hususunda bilgilerinizi rica ederim.

Memurluk hayatında aldığı ilk ve son ceza!

Müellifin Yüksek Öğretimdeki hocalık hayatının bu safhasında aldığı unvanlar ve yaptığı görevler şu şekildedir:

Akademik Ünvanlar

1. Doktora: (Temel İslam Bilimleri, Tefsir Anabilim Dalı, Kur'an-ı Kerim): Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (16.12.1983).
2. Doçentlik: (Temel İslam Bilimleri, Tefsir Anabilim Dalı, Kur'an-ı Kerim): Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (09.10.1990).
3. Profesörlük: (Temel İslam Bilimleri, Tefsir Anabilim Dalı ve Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı, Kur'an-ı Kerim): Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (07.08.1996).

Akademik ve İdari Görevler

1. Bursa Yüksek İslâm Enstitüsü Müdür Yardımcılığı (15.07.1980-01.06.1982).
2. İlahiyat Meslek Yüksekokulu Müdür Yardımcılığı (15.06.1993-29.11.1993)
3. İlahiyat Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü (29.11.1993- 30.12.1997).

4. Tefsir Anabilim Dalı Başkanlığı (1996-2002 ve 2011-2017).
5. Temel İslam Bilimleri Bölüm Başkanlığı (2002).
6. Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı Başkanlığı (ilk Başkan) (2017-2019).
7. Bursa Uludağ Üniversitesi Fakülte Kurulu Üyeliği (07.12.1993-30.12.1997), (03.01.2001-14.11.2002) ve (17.4.2015-05.11.2018).
8. Bursa Uludağ Üniversitesi Yönetim Kurulu Üyeliği (20.02.2012-24.02.2014) ve (17.04.2015- 05.11.2018).
9. Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı (17.04.2015-05.11.2018).
10. Bursa Uludağ Üniversitesi Yönetim Kurulu Üyeliği (17.04.2015-05.11.2018).
11. Bursa Uludağ Üniversitesi Senatosu Üyeliği (17.04.2015- 05.11.2018).
12. Bursa İlahiyat Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı (27.05.2015-12.11.2018).
13. Üniversite Etik Kurulu, Fakülte Etik Kurulu, Yayın Kurulu, Stratejik Planlama Kurulu, Eğitim Öğretim Komisyonu, Yönerge Komisyonu, Üniversite Bütçe Komisyonu, Kültür Komisyonu, Eğitim Programları Geliştirme Komisyonu, Yaygın Din Eğitimi ve Hizmetleri Komisyonu gibi muhtelif kurul ve komisyonlarında görevler.

Okuttuğu Dersler

Lisans: Kur'an Okuma ve Tecvid (sürekli). Ayrıca (bazı dönemlerde): Tefsir, Tefsir Usulü, Dini Hitabet, Güncel Dini Konular.

Yüksek Lisans: Kur'an İlimleri, Kur'an'ın Anlamıyla İlgili Bilimler.

Doktora: Kur'an'da Temel Fikirler, Kur'an'da Toplumsal Fikirler, Kıraatların Tefsire Etkisi (Meşhur Kıraatların Tefsire Etkisi, Şâz Kıraatların Tefsire Etkisi).

Gerek Milli Eğitim Bakanlığının gerekse Diyanet İşleri Başkanlığı Bursa Müftülüğünün düzenlediği hizmet içi kurslarda hocalık.

2.1.8. Yöneticilik Görevleri

Abdurrahman Çetin, Devlet Memurluğu hayatında iki önemli yöneticilik görevinde bulunmuştur: 1993-1997 yılları arasında dört yıl Uludağ Üniversitesi İlahiyat Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü, 2015-2018 yılları arasında da üç buçuk yıl Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı. Müellif hayatının bu dönemleri hakkında şunları anlatmaktadır:

“Yöneticilik zordur. Hele bir akademisyen için ilmi çalışmalardan uzaklaştırması sebebiyle daha zordur. Ama idareci olmadan da olmaz. Birilerinin bu görevi yapması gerekir. Öncelikle şunu ifade edeyim ki hiçbir zaman ve asla yöneticilik görevine talip olmadım. Verilince de elimden geldiğince görevimi en iyi şekilde yerine getirmeye gayret ettim. Bir hocamız Dekan olduğumda haklı bir tespitle: “Ümmet-i Muhammed’in işi; birilerinin yapması gerekir” demişti. Evet, hocalık yaptığım uzun yıllar içinde bana tevdi edilen yöneticilik görevlerinde de bulundum: 1993-1997 yılları arasında dört yıl Uludağ Üniversitesi İlahiyat Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü, 2015-2018 yılları arasında da üç buçuk yıl Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı yaptım.

Bizim Dekanlık dönemimizde Fakültemiz öğrenci tercihi bakımından resmi İlahiyat Fakülteleri arasında dördüncülüğten üçüncülüğe yükseldi. Birçok faaliyetimiz yanında branşımızla ilgili olanlarını söylemek gerekirse Dekanlık dönemimizde “Sınıflar kalabalık olduğu için Kur’an derslerinde son sınıflar hariç her şubeyi iki ayrı şube imiş gibi ikiye bölerek ders yaptık. Hazırlık sınıfına Kur’an dersi koyduk. Kur’an hoca kadromuzu takviye ettik. Yine bizim teşvikimizle öğrenci Kıraat Topluluğu kuruldu. Gönüllü hafızlık yapmak isteyen öğrencilerimiz için Nilüfer İlçe Müftülüğü ile işbirliğine giderek Müftülüğün görevlendirdiği bir hoca hanım nezaretinde çok sayıda kız öğrencimiz hafızlığa başladı. Kendilerine özel bir dersane tahsis ettik. Fakültemizin en büyük salonuna “İbnü’l-Cezerî Konferans Salonu” ismini verdik. Kur’an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı”nu tesis ettik. Vaktiyle YÖK mevzuatında adı geçmeyen Kıraat İlminin ilk merhale olarak Kıraat Bilim Dalı olması için epeyce gayret sarf etmiştik. Sonunda Bilim Dalı olması kabul edilmişti (1988). Daha sonra bir üst merhale olarak Anabilim Dalı oldu”.

Dekan iken (2015-2018)

Yüksek Lisans ve Doktora alanlarında branşımızla ilgili mevcut bazı derslere ilave olarak Meşhur Kıraatların Tefsire Etkisi, Şâz Kıraatların Tefsire Etkisi, Kur'an Tarihi, Kıraat Tarihi, Batıda Kur'an Tarihi Çalışmaları, Batıda Kıraat Tarihi Çalışmaları, Kur'an'ın Yazısı (Resmü'l-Mushaf) isimli dersler açtık. Fakültemizin diğer bir özelliği de İlahiyat Fakülteleri arasında en çok yabancı uyruklu öğrenci okutan İlahiyat Fakültesi olmasıdır.

İlahiyat Fakültesi hocalığım 42 yıl devam etti. Kur'an hizmetinde elhamdülillah... Binlerce talebe yetiştirdik. Aslında İmam-Hatiplik ve İmam-Hatip Lisesi öğretmenliği ve askerlikle birlikte devlet hizmetim 48 yıldır. Hicrî takvime çevrilirse 50 yıl eder, elhamdülillah... Bu süre zarfında hocalığın yanı sıra diğer faaliyetlerimiz de oldu. Çok sayıda radyo televizyon konuşmaları, konferans, panel ve sempozyumlarda konuşma, cami hizmetleri, Diyanette ve Milli Eğitimde hizmet içi kurs hocalığı, jüri üyeliği, tez danışmanlığı görevlerimiz oldu. Kur'an-ı Kerim'in tamamının kendi sesimden ve tarafımdan bilgisayar kaydı yapılmıştır. Kitaplarımız, makalelerimiz, ansiklopedi maddelerimiz yayımlandı. Çok şükür, bu çalışmalarımızın bir kısmı İlahiyat Fakültelerinde ve Diyanet camiasında ders kitabı veya yardımcı kaynak olarak takip edilmektedir. Vesile olanlardan Allah razı olsun. Yayınlanmış çalışmalarımızdan başka 100 kadar da şiirim vardır; ancak bunlar kitap olarak yayımlanmamıştır. Aynı ad ve soyadla bir şiir kitabı yayınlanmıştır ki bana ait değildir. Bunun yanında çalışmalarımıza pek çok atıf yapılmıştır. Kendi tespitlerime göre 50'ye yakın çalışmada kitap, makale vb. yayınlarda aynı çalışmaya aynı çalışmada yapılan mükerrer atıflar hariç 300 civarında atıf yapılmıştır. Bunlar memnuniyet vericidir. Bir de bilgimiz

dışında, kaynak göstermeden yararlanmalar var ki bunları hoş karşılamak mümkün değildir; kanaatime göre bu kul hakkıdır. En doğrusunu Allah bilir. Kaynak gösterilmiş olsa ne kaybedilir ki... Çok şükür, kendi imkânlarımla bir defa hac, iki defa umre yaptım. Şu yaşadığımız hayat ne kadar gerçek ise, ölüm ve âhiret de öylesine gerçek. Yüce Allah Mülk suresinin başında bizleri imtihan etmek için yarattığını bildirmiştir. Burada ebedi olarak yaşamaya gelmedik. Eceli gelen Rabbine dönüyor: Bu yaşlı dünyadan göçer gideriz / Nice bir sevdadan geçer gideriz / Ve, bir yüce çağrı gelir de bir gün / Ölüp, ölmezliği seçer gideriz! Önemli olan bu dünyada düzgün bir hayat yaşamak, Allah ve Elçisinin gösterdiği yoldan gitmektir. Ne zaman nerede vefat edeceğimizi bilmediğimize göre, İlahî Huzura çıkmaya her zaman hazırlıklı olmalıyız. Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için ama yarın ölecekmiş gibi de âhiret için hazırlı olmalıyız ve ona göre yaşamalıyız. Cenâb-ı Hak geçmişlerimize rahmet eylesin. Bizlere de dünyada ve âhirette iyilikler ve güzellikler ihsan edip cehennem azabından muhafaza eylesin, cennet ve cemaliyle şereflendirsın, Peygamber Efendimize komşu eylesin. Kur'an ve ilim yolcularına, dinine, vatanına, milletine hizmet edenlere başarılar ihsan eylesin (Âmin)".

2.1.9. Danışmanlıkları

2.1.9.1. Yüksek Lisans

1. Mustafa Boran, Kur'an-ı Kerimde Şükür Kavramı, Uludağ Üniversitesi, 1995.
2. Ahmet Abay, Kur'an'a Göre İnsan ve Din İle İlişkisi, Uludağ Üniversitesi, 1995.
3. Mehmet Emin Maşalı, Verş ve Rivayeti, Marmara Üniversitesi, 1996.
4. Bekir Bilgin, Kur'an'a Göre İstişare, Uludağ Üniversitesi, 1996.
5. Ahmet Yaşar Güneş, Ebu'l Yumn El-Uleymî ve Tefsirdeki Metodu (V.928/1522), Uludağ Üniversitesi, 1997.
6. Mehmet Tüfekçioğlu, Kalun ve Rivayeti, Uludağ Üniversitesi, 1997.
7. Resul Ersöz, Kur'an'a Göre Azınlık Hakları, Uludağ Üniversitesi, 1998.
8. Annaoraz Nurmuhammedov, Rahreddin Razi'nin Tefsirinde İman ve Küfür Kavramları, Uludağ Üniversitesi, 2001.
9. Edmir Maxharri, XX. Yüzyılda Arnavutluk'ta Tefsir İle Meâl Çalışmaları ve Tanınmış Müfessirler, Uludağ Üniversitesi, 2010.
10. Flamur Kasami, İbn Kesir Tefsiri'nde Müşkilü'l-Kur'an, Uludağ Üniversitesi, 2011.
11. Ramazan Önal, Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin Fütuhâtu Kenzi'l-Kur'ân Adlı Fâtiha Sûresi Tefsîrinin Tahlili ve Değerlendirilmesi, Uludağ Üniversitesi, 2013.
12. İbrahim Yıldız, Kur'ân'da Sebîlullah Kavramı, Uludağ Üniversitesi, 2014.
13. Sedat Karali, Kur'ân'da Zan, Tecessüs ve Gıybet Kavramları Arası İlişki ve Bu İlişkinin Bireysel ve Toplumsal Yansımaları, Uludağ Üniversitesi, 2017.
14. Muhammed Emin Çatak, Kur'ân-ı Kerîm'de İftira Kavramı, Uludağ Üniversitesi, 2017.
15. Qusai Talal Abdullah Ba Wazir, Ğânim Kaddûrî El-Hamed ve Kur'ân İlimlerine Dair Çalışmaları, Uludağ Üniversitesi, 2018.

2.1.9.2. Doktora

1. Kadir Polater, Kur'ân'da Rahmet Kavramı, Uludağ Üniversitesi, 1997.
2. Mehmet Emin Maşalı, Resmü'l Mushaf ve Tarihsel Değeri, Uludağ Üniversitesi, 2003.
3. Celil Kiraz, Kur'ân'da Ahlak İlkeleri -Tevrat, Zebur ve İncil'le Mukayeseli Bir Çalışma-, Uludağ Üniversitesi, 2005.
4. Annaoraz Nurmammedov, İbn Aşür ve Mukaddimesi Bağlamında Tefsir Usülündeki Yeri, Uludağ Üniversitesi, 2005.
5. Sefer Hassanov, Muhammed B. El-Hasan el-Muini'nin Levamiu'l-Burhan ve Kavatiu'l-Beyan Fî Meani'l-Kur'ân Adlı Eserin Tahlil Ve Tahkiki, Uludağ Üniversitesi, 2006.
6. Nihat Uzun, Hicri II. Asırda Siyaset-Tefsir İlişkisi, Uludağ Üniversitesi, 2008.
7. Resul Ersöz, Selefilik ve Selefî Tefsîr Anlayışı, Uludağ Üniversitesi, 2017.
8. İbrahim Yıldız, Kur'ân'a Göre İnsanların Yanılgıları, Uludağ Üniversitesi, 2018.

2.2. ESERLERİ VE KIRAAT VE TECVİD ALANINDAKİ ÇALIŞMALARI

2.2.1. Kitapları

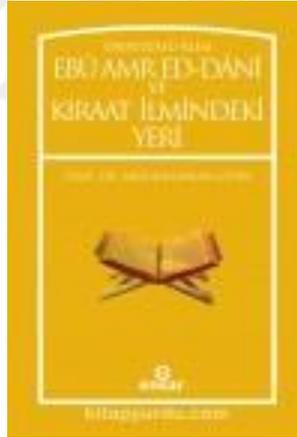
Çalışmamızın bu bölümünde, Abdurrahman Çetin'in Kıraat ve Tecvîd konularına dair kaleme almış olduğu eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

Eserlerin sıralanmasında hazırlanış tarihleri temel alınmıştır. İlgili eser hakkında bilgi verilmeden önce kitap isminin altında, yayımlandığı, yayınevi, basım yeri ve yılı, sayfa sayısı ve ISBN kodu gibi bilgilere yer verilmiştir. Eserler üzerinde zamanla bazı düzeltme ve ilaveler yapılmış olabileceği düşünülerek, en yeni baskıları üzerinden değerlendirme yapılmaya özen gösterilmiştir. Eserlerin içeriği hakkında bilgi verilirken, yeri geldikçe, müellifin ilgili eserde kullandığı ifadeler yer vermeye çalışılmış ve ifadelerin yer aldığı sayfa numaraları parantez içerisinde gösterilmek suretiyle belirtilmiştir. Ayrıca incelenen her bir eserin sonunda, ilgili eser hakkında kısa bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Eserlerin tanıtımına geçmeden önce belirtmemiz gereken bir husus var ki o da şudur; müellifin, burada incelen eserleri dışında “Hitabet ve İrşad/Din Hizmetlerinde İletişim ve Güzel Konuşma”, “Örneklerle Peygamberimiz” ve bu eserin bölümlerinin müstakil bir eser olarak yeniden düzenlenerek yayınlanmış hali olan; “Kutlu Peygamberim Hz. Muhammed”, “Peygamberimizin Hayatı”, “Peygamberimiz ve İbadetler”, “Peygamberimizin Ahlakı”, ve “Peygamberimiz ve Sosyal Hayat” adlı eserleri de bulunmaktadır. Fakat çalışmanın sınırlarını belirleme ve Abdurrahman Çetin’in alanına dair yapmış olduğu çalışmaları, ön planda tutarak ortaya koyma adına, çalışmada bu eserlere yer verilmemiştir.

2.2.1.1. Endüslü Âlim Ebû Amr Ed-Dânî Ve Kıraat İlmindeki Yeri

Ensar Neşriyat Tic. A.Ş. İstanbul, 2015, 423 sayfa. ISBN: 178-605-9991-50-6

Ebu Amr ed-Dânî, kıraat ilminde önde gelen âlimlerden birisidir. İncelediğimiz bu eser de alanında büyük bir otorite olan ed-Dânî'nin hayatını ve kıraat ilmindeki yerini konu edinmektedir. Eserin, Ebu Amr ed-Dânî hakkında, ülkemizde yapılan ilk kapsamlı çalışma olduğunu söyleyebiliriz. Zira bu çalışma aynı zamanda Abdurrahman Çetin'in doktora tezidir.

Eserin önsözünde geçen beyanına göre Çetin, 25 Nisan 1980 tarihinde tamamladığı ve gerek Yüksek İslam Enstitüsü döneminde gerekse İlahiyat Fakültesi döneminde oluşturulan jüriler tarafından pekiyi derece ile kabul edilen “Ebu Amr ed-Dânî Hayatı Eserleri ve Câmiul-Beyan” adlı doktora tezini, bu alandaki yeni çalışmaları

da göz önüne alarak bazı ilave ve düzeltmeler eşliğinde “Endülüslü Âlim Ebû Amr ed-Dânî ve Kıraat İlmindeki Yeri” ismiyle müstakil bir eser olarak 2014 yılında yayınlanmıştır (s. 15-17). Elimizdeki, eserin 2015 basım tarihli nüshasıdır.

Eser, önsöz, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Eserde yer alan önsöz, aynı zamanda Çetin’in tez çalışmasında bulunan önsöz kısmına bazı yeni ifadelerin eklenmesiyle şekillenmiş halidir.

Esrin giriş bölümünde konunun önemine değinilmekte, çalışmanın metodu, konuyla ilgili kaynaklar ve Kıraat ilmi hakkında kısaca bilgi verilmektedir. Çetin, giriş bölümünde, bu çalışma öncesinde, Ebu Amr ed-Dânî’nin hayatı ve eserlerine dair kapsamlı ve müstakil bir çalışma bulunmadığını ancak tabakât kitaplarının birçoğunda onun hayatı ve eserlerinden bahsedildiğini ifade etmekte ve bu eserlerden bazılarını kronolojik olarak sıralamaktadır (s. 21-25). Müellif bu bölümde ayrıca kendisinden sonra ed-Dânî ve eserleri hakkında yapılan bazı çalışmalar bulunduğunu belirtmekte ve bu çalışmalara yer vermektedir (s. 26-33). Yine aynı bölümde, Kıraat ilmi, Hz. Peygamber’den (s.a.s.) itibaren bu ilmin temsilcileri ve kıraat öğretim süreci hakkında genel bilgiler aktarılmıştır (s. 33-45).

Çetin, çalışmasının ilk bölümünde Ebû Amr ed-Dânî’nin hayatını ele almaktadır.

Birinci bölümde öncelikle, Ebû Amr ed-Dânî’nin yaşadığı bölge olan Endülüs’ün, bahsedilen dönemlerdeki siyasi, toplumsal ve ilmi yapısı incelenmektedir (s. 49-90).

Bu bölümün devamında, ismi, künyesi, nisbeleri ve sıfatları ile ed-Dânî’yi tanıtan müellif, doğumundan ölümüne kadar ed-Dânî’nin 73 yıllık hayatını özet olarak aktarmaktadır (s. 91-99).

Birinci bölümün sonlarına doğru Ebu Amr ed-Dânî’nin: “Gördüğüm her şeyi yazdım. Her yazdığım şeyi ezberledim. Ve ezberlediğim şeylerden hiçbirini unutmadım” sözüne yer veren müellif, çalışmasına konu edindiği ed-Dânî’yi şahsiyeti açısından da tanıtmaya çalışmaktadır (s. 100-102).

Müellif, Ebu Amr ed-Dânî'nin hayatını ele aldığı birinci bölümde, son olarak, bu ünlü kıraat âliminin yetişmesinde büyük pay sahibi olan hocalarını ve Dânî'nin yetiştirdiği talebelerini tanıtmaktadır (s. 102-118).

Eserin ikinci bölümünde Ebû Amr ed-Dânî'nin eserleri incelenmektedir.

Daha önce bu eserin aynı zamanda Çetin'in doktora tez çalışması olduğunu ve müellifin çalışmasını birtakım düzenlemelerle yeniden ele aldığını belirtmiştik. Bu bölümde ed-Dânî'nin eserlerini sıralamadan önce müellif şöyle bir ifade kullanmaktadır:

“Burada şunu da ifade edelim ki, biz tezimizi hazırladığımız yıllarda (1977-1980) ed-Dânî'nin sadece dört eseri matbu idi (Bugün bu sayı yirmi civarındadır). Diğer eserleri ise yazma nüshalar halinde idi. Biz de matbu kitapların yazma nüshalarına temas etmeden muhtevalarını tanıtmıştık. Eserimizi yeniden düzenlerken, neşredilmiş olsa bile söz konusu yazma nüshalarla ilgili bilgileri -onlar da ayrı bir emek mahsulü, bilhassa İstanbul kütüphanelerinde yaz tatillerinde haftalarca devam eden araştırmalarımız sonucu elde ettiğimiz bilgiler olduğu için- aynen aktardık. Ayrıca basımıyla ilgili bilgi de verdik.

Müellif genellikle mukaddimesinde 'ben kitabıma şu ismi verdim' şeklinde eserin ismini zikretmez (Belki, zamanımızda olduğu gibi, eserin başında/kapağında isim yazılmış olabilir). Başka bir eserinde herhangi bir kitabına atıfta bulunurken de 'Vakf ve ibtidâ konusunda yazdığım eser, Resmü'l-Mushafla ilgili eserimiz' diye söz edip kitabının konusunu bildiren bir açıklama yapmakla yetinir. Bu bakımdan listede yer alan eserlerden bazılarının ismi muhtemelen kitabın içeriğine bakılarak sonradan verilmiş isimlerdir. Bu nedenle bazı isimlerin mükerrer olması, yani aynı eserin farklı ismi olması ihtimal dâhilindedir. Mesela müellifin et-Tahtîd fî'l-İtkâni ve't Tecvîd isimli eseri, şu isimlerle de zikredilmektedir: et-Tahtîd, et-Tahtîd fî Sifâti'l-İtkâni ve't-Tecv'id, et-Tahtîd fî Sınâati'l-İtkâni ve't-Tecv'id, et-Tahtîd li Hakîkati'l-İtkâni ve't-Tecv'id, Tecvîdü't-Tilâve ve Tahkîku'l-Kırâe, Kitâbü't-Tecv'id.” (s. 124).

Bu ifadeyle birlikte, genel olarak kaynaklarda, ed-Dânî'nin 120 civarında eserinin bulunduğu haber verildiğini aktaran müellif, bazı rivayetlerde farklı sayıların bulunduğu belirterek bu rivayetlere de yer vermektedir (s. 121-123).

Müellif çalışmasında ed-Dânî'nin 113 eserine yer vermiştir. Muhtevası, neşri, varsa nüshası veya nüshaları hakkında detaylı bilgi verilen eserler, önce alfabetik sırayla ardından konularına göre tasnif edilerek ele alınmıştır. Ayrıca söz konusu eserlerin birçoğunun fotoğrafına yer veren müellifin, eserleri görsel anlamda da tanıtmaya çalıştığı görülmektedir (s. 125-266).

Müellif ikinci bölümde son olarak, kesin olmadığı halde Dâni'ye nisbet edilen birçok eser bulunduğunu belirtmektedir. Bunlardan 9 tanesini zikreden müellif bu eserlerin Dâni'ye ait olduğuna dair şüphelerini ifade etmektedir (s. 267-271).

Eserin üçüncü bölümünde Ebû Amr ed-Dâni'nin Kıraat ilmindeki yeri, metodu ve görüşleri ele alınmaktadır.

Ebû Amr ed-Dâni'nin, kıraat ilmine dair geniş bir ilmî birikime sahip olduğunu belirten Çetin, Dâni'nin Camiu'l-Beyân adlı eserinde 100'e yakın şahıstan 2600 civarında rivayet ve nakilde bulunduğu dikkat çekmektedir. Çetin, Dâni'nin bilgi edindiği kaynakları Mushaflar, şifahi bilgiler ve kitaplar olmak üzere üç grupta incelemektedir (s. 275-288).

Dâni'nin eserlerinde verdiği bilgilerin çoğunu, isnatlarıyla ilk çıkış kaynağına kadar ulaştırarak aktardığını belirten müellif, "Kıraatındaki İsnadlar" başlığı altında Dâni'nin Peygamberimiz'e (s.a.s.), sahabeye ve tabiine ulaşan isnadlarından üçer tanesine yer verirken, yine aynı şekilde kıraat imamlarına ulaşan isnadlarını da kayıt altına almaktadır (s. 288-292).

Müellif, eserinde Dâni'nin Yedi Kıraat'ı okuduğu üstad zincirine de yer vermekte, Yedi Kıraat imamını ve bu imamların Peygamberimize ulaşan senetlerini şemalar halinde ortaya koymaktadır (s. 292-299).

Ebu Amr ed-Dâni'nin öğrendiği ilimler içerisinde Kıraat alanında ihtisas sahibi olduğunu vurgulayan Çetin, onun yetiştirdiği birçok ismin de bu alanın meşhur âlimleri arasına dahil olduğunu belirtmektedir. Çetin, Dâni'nin el-Meriyeye'de bulunduğu sıralarda Reyhâne isimli bir kadına kıraat okutup icazet verdiğini ve bu durumun dikkat çeken bir husus olduğu ifade etmektedir. Kıraat ilminin öğretimi kapsamında, Dâni'nin yetiştirdiği talebelerin yanı sıra Kıraat ilmine dair ortaya koyduğu eserlerin de bu ilmin

öğretilmesindeki rolünün ve bu alanda yapmış olduğu hizmetlerin anlaşılması adına önemli olduğuna değinen Çetin, onun et-Teysir isimli eserinin bütün tariklerin Kıraat öğretiminde temel kaynaklardan birisi olduğuna işaret etmektedir (s. 300-306).

Müellifin, eserin üçüncü bölümünde ele aldığı hususlardan birisi de Dâni'nin kıraat ilmindeki metodu ve eserlerinin genel özellikleridir (s. 307-328).

Müellif konuya dair öncelikle Dâni'nin ilmî yönünü genel anlamda değerlendirmektedir. Müellif; her gördüğünü yazıp, ezberlemeyi kendisine ilke edinen Dâni'nin ezberlediği hiçbir şeyi unutmayacak derecede kuvvetli bir hafızaya sahip oluşunun ilimde derinleşmesinde büyük rol oynadığını belirtmektedir (s. 307).

Eserin son bölümlerine doğru ed-Dâni'nin yedi harf, Kur'an'ın yazılması ve toplanması, mushaflar, vakf ve ibtida vb. gibi çeşitli konularla ilgili görüşlerine yer verilmektedir (s. 329-370).

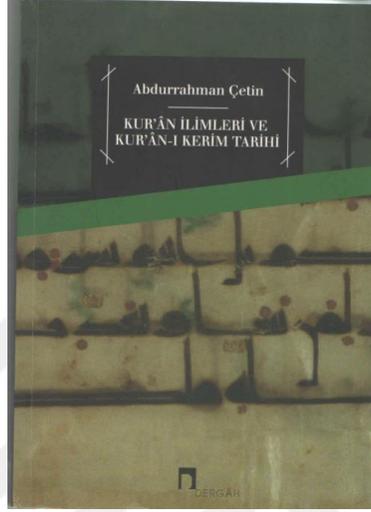
Ebu Amr ed-Dâni'nin alanında otorite kabul edilen başlıca âlimlerden biri olduğunu vurgulayan Çetin, onun eserlerinin kendisinden sonra gelen pek çok âlime örnek ve kaynak olduğunu ifade etmektedir. Çetin, Dâni'nin kaynak gösterildiği bazı eserlerin ve müelliflerinin isimleri sıralayarak talebeleri dışında birçok âlimin de ondan etkilendiğine işaret etmektedir (s. 371-379).

Eserde son olarak, Ebu Amr ed-Dâni'nin Kur'an ilimlerinin yanında Akaid-Kelam, Hadis, Tabakât, Tefsir, Fıkıh, Arap Dili gibi ilimlerle de ilgilendiği ifade edilmekte ve Dâni'nin bu ilimlerle olan meşguliyeti konusu işlenmektedir. Ayrıca bu son bölümde Dâni'nin edebi yönü de ele alınmaktadır (s. 381-400).

Çetin'in bu eseri, Kur'an ilimlerine büyük hizmetlerde bulunmuş son derece değerli bir âlim olan Ebu Amr ed-Dâni'nin daha iyi tanınması adına önemli bir eserdir. Aynı zamanda bir doktora tez çalışması olması nedeniyle akademik anlamda da değere sahip olan eser, benzer şekilde yapılacak olan çalışmalara da örneklik teşkil edebilecek niteliktedir.

2.2.1.2. Kur'an İlimleri Ve Kur'ân-ı Kerim Tarihi

Dergâh Yayınları. İstanbul, 2014, 365 sayfa. ISBN: 978-975-995-366-9

Abdurrahman Çetin'in, alanında yazılmış olanlar arasında dikkat çeken bu eseri, adından da anlaşılacağı üzere Kur'an ilimleri ve Kur'ân-ı Kerim tarihine ilişkin konuların kapsamlı olarak ele alındığı bir çalışmadır.

Çetin, ilk baskısı 1982 yılında yapılan ve kendisinden sonraki birçok çalışmada kaynak olarak başvurulmuş eserini gözden geçirerek bazı ilaveler eşliğinde tekrar yayınladığını ifade etmektedir (s. 6).

Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, *Kıraatların Tefsire Etkisi*, *Kur'ân-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler* gibi eserlerini belirli ve özel konular çerçevesinde düzenlemişken, bu eserinde Kur'an ilimlerine ve Kur'ân-ı Kerim'in tarihine ilişkin genel bir tablo çizmektedir. Çetin'in Tefsir usulü ve tarihi konularına da yer verdiği bu eser, üç bölümden meydana gelmektedir.

'Kur'ân-ı Kerim'in Tarihi' başlığını taşıyan ilk bölümde, müellifin önce, Kur'an, vahiy, âyet ve sûre gibi Kur'an'ın bizzat kendisiyle ilgili, daha sonra ise ezberlenmesi, yazılması, toplanması, çoğaltılması, harekelenmesi, noktalanması, çeşitli bölümlere ayrılması ve Kur'an öğretim tarihi gibi Kur'ân'ı Kerim'in günümüze intikali boyunca geçirdiği tarihsel sürecin olgusu dâhilindeki konulara yer verdiğini görmekteyiz.

Çetin, eserinin başında, “Kur’ân” kelimesinin sözlük anlamıyla beraber, Kur’ân-ı Kerim’in tarifi ve değerine yönelik rivayetlerle, öncelikle Kur’ân’ın ne olduğu, sonrasında ise nüzûlü çerçevesinde vahiy, vahyin kısımları, geliş şekilleri, keyfiyeti ile vahyin gelişi esnasında peygamberimizin fiziksel ve psikolojik durumu hakkında aktardığı bilgilerle de Kur’ân’ın nasıl teşekkül ettiği sorularına cevap vermektedir. Konunun devamında ise Kur’ân’ın bir defada değil de zamana yayılarak nâzil olmasındaki sebep ve hikmetleri beş maddeyle izah edilmektedir (s. 15-34). Yine bu bölümde âyet ve sûre kelimelerini ele alan müellif, her iki kelimenin sözlük ve terim anlamlarını aktardıktan sonra ilk ve son nazil olan âyet ve sûreler, Kur’ân’da yer alan âyet ve sûre sayısı gibi istatistiksel anlamda değere sahip bazı bilgiler vermenin yanı sıra, surelerin nüzûl sırası, mushaftaki sıralaması, Mekki veya Medeni oluşu ve içerdiği âyet ve sûre sayısına göre tasnif edildiği bir tabloya da yer vermektedir (s. 35-53). Müellif ayrıca sûrelerin isimleri, Mekki ve Medeni sûreler ve özellikleri ile sûrelerin Mekki veya Medenî oluşunu bilmenin faydaları gibi konulara da temas etmektedir (s. 53-56).

Eserin birinci bölümünde yer alan konulardan birisi de “Kur’ân-ı Kerim’in Tespiti”dir. Müellif eserinde, Kur’ân-ı Kerim’in tespit edilmesini, ezberlenmesi ve yazılması olmak üzere iki şekilde incelemektedir.

Kur’ân-ı Kerim’in ezberlenmesi konusunda, kendisine vahyolunan ayetleri ezberinde tutarak ümmetine tebliğ eden Hz. Peygamber’in (s.a.s.), Kur’ân-ı hafızasına nakşedip ezberleyen ilk hâfız olduğunu belirten müellif, Kur’ân’ın öğrenilmesi, okunması ve ezberlenmesine dair çeşitli hadislerde belirtilen müjde ve derecelere nail olabilmeyi arzu eden ashâbın da onun hıfzına büyük önem vererek, bu konuda âdetâ birbirleriyle yarıştıklarını ifade etmektedir (s. 57-60).

Kur’ân-ı Kerim’in tespit şekillerinden diğeri olan yazılması hususunda ise öncelikle Arap yazısı hakkında kısaca bilgilendirme yapan müellif, Arap yazısının, İslam’dan önce ve İslam’dan sonra olmak üzere iki safha halinde değerlendirildiğine işaret etmektedir. Konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber döneminden başlayarak nazil olan ayetlerin tamamının yazıldığını belirten ve daha sonraki dönemlerde de yazılan ayetlerin bir araya getirilerek Kur’ân’ın mushaf haline getirildiği süreci anlatan müellif, ilk nüsha olan Mushaf hakkında bazı bilgiler vermekte ve kaynaklarda geçen bazı vahiy

kâtiplerinin isimlerini zikretmektedir. Müellif ayrıca konuya ilişkin bazı meselelere de değinmektedir (s. 61-82).

Kur'ân-ı Kerim'in tarihinin kronolojik olarak incelendiği birinci bölümde Kur'ân-ı Kerim'in çoğaltılması ile Kur'ân'a hareke ve nokta konulması konularına da yer verilmektedir.

Müellif, Kur'ân-ı Kerim'in çoğaltılması konusunu ele alırken önce istinsahın gerekçesini izah etmekte, ardından bu işlemin sorumluluğunun verildiği heyetin istinsah sürecinde temel aldığı kriterleri sıralayarak konuyla ilgili bazı hususları aktarmaktadır (s. 83-90).

Müellif, Kur'ân'a hareke ve nokta konulması konusunda da aynı şekilde bu işlemin neden gerekli görüldüğü, kimler tarafından nasıl yapıldığı ve konu hakkındaki tartışmalar ile tüm bunların sonuçları gibi çeşitli hususları izah etmektedir (s. 91-94).

Eserinde, Kur'ân'ın bölümlendirildiği, Durak, Secâvend, Tahmis ve Ta'şir, Hizib, Cüz vb. işaretleri de tanıtan müellif, birinci bölümde son olarak Kur'ân öğretim tarihi hakkında kısaca bilgi vermektedir (s. 95-113).

Eserin ikinci bölümünde ise Kur'ân-ı Kerim'in özelliklerine yer verilmektedir.

Çetin bu bölümde ilk olarak, "Kur'ân'ın isimleri ve sıfatları" konusunu ele almaktadır. "Muhakkak ki o, çok şerefli bir Kur'ân'dır"⁷³, "Kur'ân okunduğu zaman derhal onu dinleyin, susun"⁷⁴, "Onlar Kur'ân'ı düşünmüyorlar mı?"⁷⁵, vb. ayeterde görüldüğü gibi Kur'ân-ı Kerim'e bu ismin bizzat Yüce Allah tarafından verildiğini belirten müellif, birçok ayette başka isim ve sıfatların da zikredildiğini vurgulamaktadır. Eserinde Kur'ân'ın isim ve sıfatlarını alfabetik olarak ele alıp, bu isim ve sıfatların mânâlarını açıklayan müellif, aynı zamanda zikredildikleri âyetlerden bazılarını da örnek olarak göstermektedir. Ayrıca konunun devamında Kur'ân'ın bazı özellikleri otuz madde halinde sıralanmaktadır (s. 117-132).

⁷³ Vâkıa 56/77.

⁷⁴ A'râf 7/204.

⁷⁵ Muhammed 47/24.

Eserin ikinci bölümünde ele alınan konulardan birisi de Kur'ân'ın dilidir. Kur'ân'da yer alan, “Gerçekten biz onu, akıl erdiresiniz diye, Arapça bir Kur'ân olarak indirdik”⁷⁶, “Onu (Kur'ân'ı) senin dilin ile (indirip) kolaylaştırdık”⁷⁷ vb. gibi bazı ayetlerde de ifade edildiği üzere, Kur'ân'ın ilk muhatabı olan Peygamberimizin (s.a.s.) bir arap kabilesi olan Kureyş'e mensup olması sebebiyle, Kur'ân'ın Arap dili ve Kureyş lehçesi ile indirildiğini belirten Çetin, Kur'ân'da, kökleri Arapça olmadığı halde Arapçalaşmış bazı kelimelerin de bulunduğu bilgisine yer vermektedir (s. 133-134). Konu dahilinde Kur'ân tercümelerinin aslının yerini tutmaması gibi hususlara da temas edilmektedir (s. 134-142).

Müellif, bu bölümde “Kur'ân'ın Yazısı” konusunu da ele almaktadır. Çetin, Kur'ân-ı Kerim'in kendine mahsus bir yazı şekli bulunduğu ve buna “Hz. Osman döneminde çoğaltılan mushafların yazı ve imlâ şekli” anlamında “Resm-i Osmanî” veya “Resmü'l-Mushaf” denildiği, müslümanların da başlangıçtan günümüze kadar bu yazı ve imlâ şekline titizlikle riayet ettiğine işaret etmektedir. Çetin, Kur'ân'ın peygamberimizin gözetiminde bu şekilde yazılması sebebiyle bu yazı ve imla şeklinin tevkîfi olduğu yönünde görüş bildiren alimler bulunduğu gibi bunun bir zorunluluk olmadığı, bu imlâ tarzının, o devirde yazının olgulaşmamış olması nedeniyle benimsediğini iddia edenlerin de bulunduğunu ifade etmektedir. Çetin bu konuda şu şekilde görüş bildirmektedir: “*Peygamberimiz zamanından bu zamana kadar Kur'ân'ın kıraat tarzı nasıl korunduysa, yazısının da aynı şekilde korunmasının gerekli olduğu açıktır. Aksi halde bunun sonu gelmez, her bölge ve her devir insanı kendine göre Mushaf yazmaya kalkışır; müslümanlar arasındaki Mushaf birliği ortadan kalkar, ihtilaflar ortaya çıkar. Ayrıca kıraatların muhafazası, Resmü'l Mushaf'a uymakla mümkündür.*” (s. 143-147).

Çetin eserinde Kur'ân'ın başka harflerle yazılması meselesine de değinmektedir. Konuyla ilgili rivayetleri aktaran müellif; “*Kur'ân okumasını bilmeyen ve öğrenme imkânı da olmayan bir müslümanın, namazda okuyacağı sûreleri öğrenip ezberlemek için, Latin harfleriyle yazılmış şeklini bir bilene birkaç defa okuyarak önce düzgün*

⁷⁶ Yusuf 12/2.

⁷⁷ Meryem 19/97.

okunuşunu öğrenmesi, sonra da ezberlemesi ve ezberledikten sonra da tekrar dinletmesinin mümkün” olabileceğini ifade etmektedir (s. 147-150).

İkinci bölümün alt başlıklarından birisi de “Kur’ân’ın Kıraatı”dır. Kıraatların mahiyetinin anlaşılabilmesi için önce Yedi Harf konusunda bilgi sahibi olunması gerektiğini vurgulayan Çetin, bu nedenle konuya Yedi Harf’le ilgili bilgi vererek başlamaktadır. Terim olarak Yedi Harf, Yedi Harf ile ilgili hadisler ve görüşler, Yedi Harf’le gerçekleşen vecihler ve Yedi Harf’in Hikmeti gibi konulara değinen müellif, Yedi Harf’in müslümanlara kıraatta kolaylık olması ve Kur’ân’ın farklı kabile ve toplumlar arasında, onları güçlüğe düşürmeden daha hızlı ve sağlıklı şekilde yayılmasını sağlamak için tanınmış bir ruhsat ve rahmet olduğunu belirtmektedir (s. 151-161). Daha sonra kıraat ve kıraat ilmi, kıraatların kaynağı ve tarihçesi, kıraatların çeşitleri, kıraatların faydası ve bugünkü durumu hakkında bilgi veren müellif, konunun sonunda kıraat imamlarını ve onların meşhur olan ikişer ravisini tanıtmaktadır (s. 161-174).

Müellif eserde Kur’ân’ın içeriği hakkında da bilgi vermektedir. Konu bağlamında önce ana hatlarıyla Kur’ân’ın içerdiği hükümleri, itikâdi, amelî ve ahlâkî olmak üzere başlıca üç grupta toplamanın mümkün olduğu belirtilmektedir. Müellif, itikâdi hükümlerde Allah, melekler, kitaplar, peygamberler ve ahiret gününe iman gibi mükellefin inanç yönünden; amelî hükümlerde namaz, oruç, zekât, haç gibi kişinin Allah’a karşı sorumlu olduğu “ibâdât” ve diğer insanlarla ilişkilerin düzenlendiği “muamelât” kapsamındaki hükümlerin yer aldığını ifade etmektedir. Mükellefin sahip olması gereken faziletlere ve sakınması gereken kötülöklere dair öğütlerin yer aldığı hükümlerin ise ahlâkî hükümler bağlamında değerlendirilebileceği belirtilmektedir (s. 175-176). Ardından Kur’ân’ın temel konuları ele alınmaktadır. Müellif bu hususta, iman, ibadet, ahlak, ilim ve tefekkür, dualar, ahiret vb. gibi birçok farklı konuya dair örnek ayetler vererek bu ayetlerin kapsadığı konulara değinmektedir (s. 176-187).

Eserin ikinci bölümünde ele alınan bir diğer konu da Kur’ân okuma âdâbı üzerinedir. Müellif Kur’ân-ı Kerim’in aynı zamanda kelâmullah olması sebebiyle, Allah’a saygı göstermek gerektiği gibi onun kitabına da saygı göstermek gerektiğine ve bu saygının da iki şekilde olabileceğine işaret etmektedir. Birincisinin Kur’ân’ın somut hali olan ve sıradan kitaplardan farklı olarak belirli usül ve adap çerçevesinde muamele

edilmesi gereken Mushaf'a, ikinci ve daha önemli olanın ise onun içeriğine karşı saygı göstermek olduğunu ifade etmektedir. Müellif daha sonra ayet, hadis ve İslam alimlerinin sözleri ışığında, Kur'ân-ı Kerim'i okuma âdâbıyla ilgili bazı hususları sıralamaktadır (s. 188-195).

Müellif eserin ikinci bölümünde son olarak Kur'ân-ı Kerim dışında Allah tarafından gönderilen diğer mukaddes kitaplar hakkında bilgi vermekte ve bu kitaplar ile Kur'ân-ı Kerim arasında karşılaştırma yapmaktadır (s. 196-202).

Eserin son bölümü olan üçüncü bölümde ise Kur'ân ilimleri ve bu ilimlere dair telif edilen eserler ele alınmaktadır.

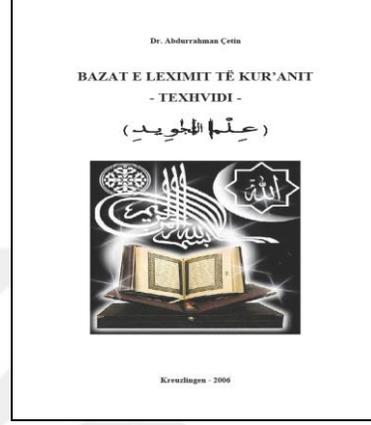
Çetin, bu bölümde önce Kur'ân ilimleri ve tarihçesinden bahsetmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de birçok bilim dalıyla ilgisi bulunan ya da dolaylı yoldan işaret eden ayetler olduğu gibi kendisine Kur'ân'ın herhangi bir yönünü konu edinen ilimlerin bulunduğunu ifade eden Çetin, bu ilimlerden bazılarını alfabetik sırayla ele almaktadır. Çetin bu ilimlerin tarifi, konusu ve kapsamı hakkında bilgi vererek ilgili eserlerin isimleri ve müelliflerini zikretmektedir (s. 205-348).

Çetin'in, eserinde Kur'ân ilimleri ve Kur'ân-ı Kerim'in tarihine ilişkin konuları genel bir çerçevede ele almış olması, okuyucu kitlesi olarak da geniş bir kesime ulaşmayı hedeflediğini göstermektedir. Eser incelendiğinde, konu bütünlüğünün sağlandığı ve konuların anlaşılabilir düzeyde işlendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca gereksiz detaylardan kaçınılarak sade ve akıcı bir dil kullanıldığı görülmektedir.

Çetin'in bu eserinin Kur'ân ilimleri ve Kur'ân-ı Kerim'in tarihiyle ilgili bilgi edinmek isteyenlerin başvurabileceği önemli bir kaynak olduğunu belirtmek gerekir. Eser kaynakçasıyla da bu konuda araştırma yapacaklara rehberlik edebilecek mahiyettedir.

2.2.1.3. Kur'an Okuma Esasları (Tecvîd)

Emin Yayınları, İstanbul, 2016, 517 sayfa: ISBN: 978-9944-404-07-5

Eserin Arnavutça'ya kısaltılarak çevrilmiş baskısı

Ülkemizde Kur'an okuma usullerine dair kapsamlı eserlerin daha çok 1950'li yıllardan itibaren verilmeye başlandığını görmekteyiz. Cumhuriyetin ilk yıllarından, zikrettiğimiz döneme kadar geçen süre sosyo-politik veya farklı açılardan değerlendirildiğinde içerisinde bulunan şartların bu duruma zemin hazırladığı düşünülebilir. Abdurrahman Çetin'in Kur'an Okuma Esasları adlı eseri, son yarım yüzyılda alanında yapılan çalışmalar arasında gerek ilahiyat fakültelerinde gerekse Diyanet Eğitim Merkezleri ve Kur'an kursları gibi Kur'an öğretimine yönelik çeşitli eğitim kurumlarında başvuru başlıca eserlerden biridir.

Kıraat ilimleriyle ilgili diğer eserlerinden farklı olarak müellif bu eserinde, konuları Kur'an-ı Kerim'in okunmasına dair hususlar çerçevesinde ilmî bir zemine oturtturarak aktarmıştır. İlk baskısı 1987 yılında yapılan bu eser 5. baskı için 2007 yılında genişletilerek tekrar düzenlenmiştir. Bu baskıda bazı konular genişletilmiş, yeni konular ilave edilmiş ve ayrıntı sayılabilecek bazı bilgiler ise dipnota alınmıştır. Ayrıca her konunun sonuna birer özet eklenmiştir. 38. baskısını esas aldığımız eserde konular, üç bölüm ve 40 ana başlık altında incelenmiştir.

Çetin, birinci bölümde önce Kur'an'ın tarihçesi, muhtevası ve özellikleri hakkında bilgi vermiştir. Kur'an-ı Kerim'in sözlük anlamlarını aktardıktan sonra nüzülü

ve Hz. Peygamber'den (s.a.s.) sonraki dönemlere aktarılma sürecine değinmiştir. İçerik olarak cüz, hizb, ayet ve sûre sayısı gibi rakamsal bazı veriler yanında Kur'an'ın içerdiği hükümler bakımından itikadî, amelî ve ahlaki olmak üzere üç ana bölümde incelenebileceğini belirtmiştir. Üslup ve mana açısından benzerinin hiçbir kimse tarafından ortaya koyulamamış olması, nüzulünün ardından yaklaşık on dört asır geçmesine rağmen herhangi bir değişikliğe uğramadan günümüze aktarılmış olması gibi birçok yönü düşünüldüğünde Kur'ân'ın Hz. Peygamber'in en büyük mucizesi olma özelliğini taşıdığına vurgu yapmıştır (s. 16-23).

Müellif, Kur'an-ı Kerim hakkında bazı bilgiler verdikten sonra Kur'an'ın okunması, dinlenmesi, öğrenilmesi ve öğretilmesi gibi amellerin faziletine dair bazı ayet ve hadisleri zikretmiştir. Ayrıca Kur'an öğretiminin tarihi ve önemi hakkında da bilgi aktarmıştır (s. 25-43).

Eserde, Kur'an öğretiminde metot başlığı altında bu süreç boyunca okul idarecilerine ve Kur'an öğretmenlerine düşen bazı görevler sıralanmış, Kur'an öğretiminde başarının iyi bir müfredat ışığında idareci-öğretmen-öğrenci-veli işbirliği ile ders araç-gereç ilişkisinin birbiriyle bağlantılı bir zincirin halkaları gibi mükemmel bir uyum sonucu elde edilebileceğine işaret edilmiştir. Bu başlık altında ayrıca yüzünden okuma, ezber, tecvîd ve makam ile Kur'an okuyabilme gibi teknik hususlar aktarılmıştır (s. 45-61).

Eserin birinci bölümünde son olarak teşvik edici bazı hadisler ışığında hafızlık ve hafızların değeri vurgulanmıştır. Hafızlığın tarihçesi ve ilk hafızlar hakkında bilgi verildikten sonra hafızların dikkat etmesi gereken görev niteliğindeki birtakım hususlar sıralanmıştır (s. 63-74).

Eserin ikinci bölümü genel tecvîd konularından oluşmaktadır. Önsöz kısmındaki beyanına göre, müellifin bu bölümü düzenlerken tecvîd konularını öncelik ve çok kullanılabilirlik kriterine göre sıraladığı anlaşılmaktadır. Müellif, konuları kitaptaki sıraya göre takip etmenin daha faydalı olacağını ifade etmektedir (s. 14).

İkinci bölümde ilk olarak tecvîd ilmi; tarifî, konusu, gayesi, değeri, gerekliliği ve öğrenme bakımından hükmü gibi farklı açılardan ele alınmış ve tarihçesi hakkında özet bir bilgi verilmiştir (s. 77-87).

Tecvîd ilmi bahsinde müellif tecvîd ilmine dair çeşitli tarifleri aktarmanın yanında kendisi de tecvîdi: "Kur'an'ı Kerim'i harflerin mahreç ve sıfatlarına riayet ederek ve vakıf, vasıl, sekte vb. diğer tilavet kurallarına uyarak güzel ve hatasız okumayı öğreten ilimdir." şeklinde tanımlamaktadır (s. 78).

Müellif, tecvîd ilminin gerekliliğini hem aklî hem de naklî delillerle izah etmektedir. Kur'an-ı Kerim'in tevatür yoluyla hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze kadar ulaşmış olmasını ve bundan sonra da muhafazası için en doğru şekilde aktarılması için tecvîd ilmini bilmenin gerekli oluşunu aklî açıdan delil göstermiştir. Çetin, el-Müzzemmil sûresi 16. ve el-Furkan sûresi 17. ayetlerde geçen "tertîl" ibaresini, Hz. Ali'nin bu ifadeyle ilgili yorumunu referans göstererek naklî delillerin başında zikretmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in kıraatine dair bazı hadisleri ve sahabenin Kur'an'ı tecvîd üzere okumuş olmasını da tecvîdin gerekliliğine dair diğer naklî deliller olarak göstermiştir (s. 80-83).

Müellif, tecvîd ilminin öğrenilmesi ve uygulanmasına dair bazı görüşleri aktardıktan sonra bu görüşleri destekler nitelikte görüş bildirmiş, ayrıca tecvîdin tarihçesi hakkında özet bir bilgi aktarmıştır (s. 84-85).

Eserde tecvîd ilmi başlığı altında, bu ilme dair genel anlamda bir ön bilgi aktarıldıktan sonra yukarıda da belirttiğimiz gibi öncelik ve çok kullanışlılık kriterleri çerçevesinde harflerden başlanılarak tecvîd ilminin içerdiği tecvîd kuralları sıralanmaktadır. Her bir tecvîd konusu ilgili başlık altında tarifleri ve taksimleri yapıldıktan sonra örneklerle açıklanarak detaylı şekilde ele alınmaktadır (s. 89-283).

Eserde ikinci bölümün sonlarında Âsım kıraatinin Hafs rivayeti esas alınarak yirmi madde ile Kur'an'ı Kerim'in bazı yerlerindeki okuyuş özelliklerine (s. 285-291) ve bazı tecvîd tahlillerine (s. 293-301) yer verilmiştir. Üçüncü bölüme geçmeden önce son olarak kıraat imamları ve râvîleri sıralanmış, bu imamlar ve râvîlerinin remzleri bir tablo içerisinde gösterilmiştir (s. 303-322).

Müellif, eserinin üçüncü bölümünde Kur'an tilavetiyle ilgili meseleleri konu edinmiştir. Bu bölümde ilk olarak Kur'an'ı Kerim'i okuyuş şekilleri konusu ele alınmış, ardından Kur'an tilavetinde dudak talimi, temsili okuma esasları ve Kur'an-ı Kerim'i okuyuş hataları konuları aktarılmıştır (s. 325-352).

Lahn-i celî ve lahn-i hafninin namazı bozup bozmama hususunun ihtilaflı bir konu olduğunu belirten Çetin, konu hakkında: "Genel olarak: Okuyuşta yapılan hata manayı bozuyor yahut anlaşılmaz hale getiriyorsa namaz bozulur. Eğer mana bozulmuyor veya karışmıyorsa bu, derecesine göre tahrimen veya tenzihen mekruhtur." ifadesine yer vermiştir (s. 351). Eserde mûsikînin Kur'an tilavetindeki yeri konusu da ele alınmıştır. Konuyla ilgili rivayetler ayet ve hadisler eşliğinde sıralanmış (s. 356-364), ardından olumlu ve olumsuz görüşlere yer verilmiştir (s. 364-369). Bu kısımda Çetin, ilgili ayet ve hadisleri göz önüne alarak tecvîd kurallarına uymak kaydıyla okuyuşu güzel ses ve makam ile süslemenin caiz olduğu ve hatta teşvik edildiği sonucuna varılabileceği şeklinde görüş bildirmiştir. Fakat bununla birlikte işin abartılarak ses gösterisine dönüştürülmemesi gerektiği, makamın ön plana alınıp tecvîd kurallarının ihlal edilerek, okunanın Allah kelamı olduğu bilincinden uzaklaşmanın da caiz olmayacağı uyarısında bulunmaktadır. Ayrıca herhangi bir mûsikî aleti eşliğinde Kur'an okumanın da haram olduğunu ifade etmektedir. (s. 370).

Müellif, eserinde Kur'an'ın hatim edilmesi ile ilgili meseleleri de ele almıştır. Kur'an'ı öğrenen, okuyan ve onunla amel edenlerin övüldüğü ayet ve hadislerdeki müjdelerin, Kur'an'ı hatmederek okuyan kimseleri de kapsadığı ifade edilmiştir (s. 372). Hatim konusunu ele alan hemen her eserde zikredilen ve birden fazla hadis kaynağının ortaklaşa naklettiği, Hz. Peygamber ile Abdullah b. Amr arasında geçen diyalogun aktarıldığı hadis, Kur'an'ın sıkça hatmedilerek okunmasına dayanak gösterilmiştir. Yine sahabe ve diğer İslam büyüklerinin çokça Kur'an okuduklarına "haftada bir" veya "üç günde bir" hatim indirdiklerine dair haberlerin bulunduğu bilgisine de yer verilmiştir. Çetin, bu konuda ilgili rivayetlere bakıldığında hatim indirmeyle ilgili belirli bir sürenin tayin edilmediği ancak mümkün olduğunca her gün birkaç sayfa da olsa Kur'an okumayı âdet edinmenin, kişinin lehine bir meşguliyet olacağı fikrindedir (s. 374-378). Çetin, aynı konu başlığı altında hatim indirmenin âdâbı ve usulüne dair hususları da aktarmıştır (s. 380-393).

Eserin üçüncü bölümünde tekbir ve tilavet secdesi konularını inceleyen müellif Duhâ sûresi ve sonrasındaki sûrelerin ardından tekbir getirilmesinin sebebi ve hükmünü

aktarmakta, sîgâsı ve vecihlerini örnek uygulamalarla göstermektedir. Ayrıca tilavet secdesiyle ilgili bazı fikhî konulara da yer vermektedir (s. 395-412).

Ücretle Kur'an öğretmek ve okuma meselesine de değinilen eserde, Kur'an öğretmenliği karşılığında devletten ücret almanın tartışma konusu bir husus olmadığı, bunun ittifakla caiz olduğu fakat öğretmenin öğrencisinden ücret alması hakkında ihtilafli görüşler olduğu belirtilmiştir. Müellif, öncelikle ihtilafa sebep olan rivayetleri sıralamış, ardından mezhep imamlarının görüşlerine yer vermiştir (s. 415-419). Çetin, konuyla ilgili devletten maaş alan öğreticinin Kur'an öğretme karşılığında öğrencisinden ücret talep etmesinin hiçbir şekilde doğru olmadığını, ayrıca herhangi bir hediye kabul etmesinin de pedagojik ve psikolojik açıdan uygun olmayacağını vurgularken, devletten maaş almayan bir öğreticinin de aynı şekilde öğrencisinden ücret almaması gerektiği, bunun yerine vakıf, dernek vb. hayır kurumlarının bu anlamda rol üstlenmesinin daha doğru olacağı düşüncesini ifade etmektedir. (s. 420).

Ücret karşılığı Kur'an okuma meselesine de değinen müellif, birisi adına ücretle Kur'an okumanın caiz olmadığına dair ittifak bulunduğunu belirtmiştir. Çetin, ücret karşılığı Kur'an okumanın bid'at olduğu ve böyle bir uygulamanın diğer müslümanları Kur'an okumayı öğrenme hususunda tembelliğe sürükleyeceği kanaatindedir (s. 420-431).

Eserde abdestsiz Kur'an okuma meselesi de ele alınmaktadır. Konu hakkındaki rivayetlerin aktarılmasının yanı sıra bu rivayetlerin tahlillerine de yer verilmektedir. Mezhep imamlarının meseleye dair görüşlerini sıralayan müellif, kaydedilen rivayetler ve görüşler ışığında herkesin kendine uygun bir yol çizebileceği kanaatindedir (s. 433-451).

Eserde üçüncü bölümün sonlarına doğru istiâze ve besmele konularına da yer verilmiştir (s. 453-464). Eserin son bölümünde ayet ve hadislerle birlikte sahabe ve tâbiinden rivayetlere yer vererek Kur'an'ı anlamanın önemine değinen müellif (s. 465-474), kitabını tecvîdle ilgili kaleme alınan bazı eserleri sıralayarak noktalamıştır (s. 475-492).

Çetin'in bu çalışması, okunması ibadet kabul edilen Kur'an-ı Kerim'i hem tecvîd ilmi hem de Kur'an tilavetiyle ilgili diğer meseleler bakımından doğru ve bilinçli bir

şekilde okumayı arzu eden kişilere rehberlik edebilecek temel kaynak niteliğinde bir eserdir. Müellif de kitabı hazırlarken bunu hedeflediğini eserin önsözünde dile getirmektedir (s. 13).

Çetin'in eseri yazma amacına büyük oranda bağlı kaldığı, konuları muhatap kitlenin bilgi ve algı seviyesini dikkate alarak, sade ve akıcı bir dil eşliğinde hazırladığı görülmektedir. Her konu kendi içinde ilgili başlıklarla tasnif edilmiş, gerekli yerlerde konu kavramsal ve tarihi zemine indirgenerek okuyucunun konuyu bütüncül bir şekilde kavramasına olanak sağlanmıştır. Ayrıca yeni konuya geçmeden önce, işlenen konu özetlenerek akılda kalıcı olması sağlanmaya çalışılmıştır. Gereksiz ayrıntılardan kaçınılmış, detaylı bilgi için okuyucu ilgili kaynaklara yönlendirilmiştir.

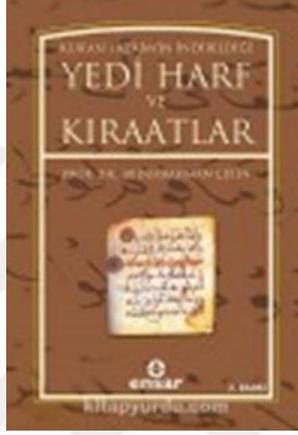
Çetin eserinde ihtilafli konuları ele alırken, farklı görüşlere yer vermiş, bazen tercihine yönelik görüş bildirmiş, bazen de okuyucunun farklı görüşler arasından herhangi birine göre hareket edebileceğini ifade etmiştir.

Çetin'in çalışmanın sonunda, alanla ilgili yazılmış diğer eserleri aktarmış olması okuyucunun bu alanda farklı kaynaklardan bilgi edinebilmesine de imkân tanımıştır.

Özenle ve büyük emek harcanarak hazırlandığı anlaşılan, Kur'an-ı Kerim'in kıraatiyle ilgili hususların teorik ve pratik açıdan bilinmesine dair alana önemli katkılar sunan bu eser, bilgi birikimi ve seviyesi ne olursa olsun her kesimin istifade edebileceği kaynak niteliğinde bir çalışmadır.

2.2.1.4. Kur'an-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf Ve Kıraatler

Ensar Neşriyat Tic. A.Ş. İstanbul, 2013, 500 sayfa. ISBN: 978-975-6794-57-9

Yedi Harf konusu, kıraat alanında yazılan eserlerin birçoğunda az veya çok yer verilen bir konudur. Abdurrahman Çetin'in de Kıraat ilmiyle alakalı kaleme aldığı çeşitli eserlerinde, "Yedi Harf" konusuna temas ettiğine şahit olmaktayız. Fakat Çetin bu eserinde, Yedi Harf ve Kıraatlar konusunu etraflıca ve derinlemesine inceleyerek ele aldığını belirtmektedir (s. 14). Dolayısıyla eserin, bu konunun izâhı için özel olarak hazırladığını söyleyebiliriz.

Çetin, eserin önsözünde, çalışmasını ilk şekliyle 1989 yılında "Kur'ân-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf" adı altında ve üç bölüm olarak tamamladığını belirtmektedir. Daha sonra, esere bütünlük kazandıracağını düşündüğü için, yeni bir çalışmayla, iki bölüm halinde "Kıraatlar" konusunu da ilave ettiğini ifade etmektedir (s. 14).

Önsözün ardından, bir giriş ve beş bölümden oluşan eserde sonuca da yer verilmiştir.

Giriş kısmında "Yedi Harf" konusunda yapılan çalışmalar ile Yedi Harf'in mahiyetinin ele alındığı eserin ilk bölümünde, Yedi Harf'in anlaşılmasına yönelik bazı hadiseler ve misâllere yer verilmektedir. İkinci bölümde Yedi Harf'le ilgili görüşler ele

alınırken, üçüncü bölümde Yedi Harf ruhsatının verilmiş sebebi ve zamanı, Yedi Harf'in neshi, niteliği, Kur'ân'daki dağılımı ve Yedi Harf'in Kur'ân'ın yorumuna etkisi gibi meseleler izah edilmektedir. Eserin dördüncü bölümünde; Kıraat ilmi ve kıraatler hakkında genel bilgiler aktarılmaktadır. Beşinci ve son bölümde ise “Kıraatlara yönelik oryantalist yaklaşımlar” başlığı altında, oryantalistlerin ve bunların etkisinde kalan bazı Müslümanların kıraatlarla ilgili görüş ve iddialarına cevap verilmeye çalışılmaktadır.

Çetin, Yedi Harf meselesinin, Kur'ân-ı Kerim ile doğrudan ilgili bir konu olduğunu ifade etmektedir (s. 21). Bu sebeple pek çok tefsirde ve Ulûmu'l-Kur'ân'a dair yazılmış eserlerde, “Yedi Harf” meselesine yer verildiğini ve hadis bilginlerinin birçoğunun da konunun önemine binaen, kitaplarında konuya dair özel bâblar açtığını belirten (s. 22) Çetin, eserin giriş kısmında Yedi Harf konusunda yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermektedir (s. 22-25).

Son mukaddes kitap olan Kur'ân-ı Kerim'in, Arapça olarak indirildiğini ve Arapçanın yeryüzündeki gelişmiş ve kökleşmiş en eski dillerden birisi olduğunu ifade eden Çetin, yedi Harf meselesinin daha iyi anlaşılabilmesi için Arap dilindeki lehçelerin incelenmesini gerekli görmektedir (s. 26). Çetin eserin giriş bölümünde Kur'ân'ın dili ve Arapçadaki lehçeler konusuna da yer vermektedir (s. 26-37).

Eserin ilk bölümünde Yedi Harf'le ilgili hadisler ele alınmaktadır. Bu bölümde ilk olarak “Yedi Harf” hadislerini rivayet eden sahâbîleri zikreden (s. 41-43) müellif, ardından konularına göre tasnif ederek ele aldığı ilgili hadisleri aktarmaktadır. Çetin, hadislerin sınıflandırılırken, aynı zamanda kendi aralarında da sahihten zayıfa doğru sıralandığını ve hadis otoritelerinin tenkitlerine de yer verildiğini belirtmektedir (s. 44).

Eserde hadislerin şu şekilde sınıflandırıldığı görülmektedir:

Kur'ân'ın Yedi Harf üzerine indirildiğini bildiren hadisler (s. 44-54), Yedi Harf'in mahiyetine ışık tutan hadisler (s. 55-60), Kur'ân'ın Yedi Harf üzerine indirilmesinin sebep ve hikmetlerini açıklayan hadisler (s. 60-64), Kur'ân'ın kıraatında ve Yedi Harf hususunda şüphe, ihtilâf, münakaşa ve mücadele etmeyi yasaklayan hadisler (s. 64-81). Bunların dışında Yedi Harf'le ilgili olmakla birlikte itibar edilmemesi gereken bazı rivayetler de aktarılmaktadır (s. 81-89).

Eserde Yedi Harf konusuyla ilgili olarak aktarılan hadislerin genel bir değerlendirilmesi de yapılmaktadır (s. 90-93).

Müellif, konu dâhilinde 64 rivayete yer verildiğini, ilgili hadislerin senedinde 27 sahâbî isminin geçtiğini ve derlenen hadislerin çoğunun sened bakımından güvenilir rivayetler olduğunu belirlemektedir (s. 90).

Eserde, nakledilen hadislerin çoğunda, birden fazla sahâbînin, farklı okuyuşları sebebiyle, duruma açıklık getirmesi için Peygamberimize başvurdukları ve onun da, Kur'ân'ın Yedi Harf üzerine indirildiğini bildirerek, kendilerine öğretildiği ve kolaylarına geldiği şekilde okumalarını istediği ifade edilmektedir (s. 91). Müellif bu tür olayların bazı sahâbîler arasında cereyan etmiş olmasının normal olduğunu, bu durumun onların Kur'ân'a verdikleri önemin bir göstergesi olduğunu ifade etmektedir (s. 91). Ayrıca müellif, zayıf olanlar da dâhil, bütün rivayetlerden, ihtilâfa düşenlerin birkaç sahâbîyle sınırlı olduğu ve ihtilâfa konu olan yerlerin de yine birkaç âyetle sınırlı olduğunun anlaşıldığına dikkat çekmektedir (s. 92).

Müellifin, değerlendirmesinde vurguladığı diğer bir husus da Yedi Harf çerçevesinde nakledilen kıraat ihtilaflarının birbirlerine zıt ve çelişen ifade taşımadığı, okuyuşta değişiklik ve çeşitlilik sağladığıdır. Yine bu farklılıklara, Müslümanlara kolaylık olması için müsaade edildiği ve bu sayede İslamiyet'in, farklı lehçelere sahip kabileler arasında kolayca benimsenip yayıldığına dikkat çeken müellif, kıraatlar hakkında mücadele ve münakaşa etmenin de caiz olmadığını belirtmektedir (s. 92).

Eserin birinci bölümünde son olarak, Yedi Harf konusunun daha iyi anlaşılabilmesi için konuya ışık tutabilecek örneklere yer verilmektedir (s. 94-106). Müellif, sunulan örnekler eserde aktarılan ilgili hadisler eşliğinde düşünüldüğünde bu farklılıkların, Kur'ân okumada kolaylık sağlamak amacıyla verilmiş ruhsattan kaynaklanan ve çelişki arz etmeyen birtakım vecihler olduğunu söylemenin mümkün olduğunu ifade etmektedir (s. 108).

Eserin ikinci bölümünde Yedi Harf'le ilgili görüşlere yer verilmektedir:

Müellif bu bölümde öncelikle zayıf olarak nitelediği görüşleri ele almaktadır (s. 112-115). Yedi Harf'in mahiyetine ilişkin 51 farklı görüşü sıralayan müellif, hadislerde

geçen “harf”e aykırı izahlar olması sebebiyle bu görüşlerden hiçbirinin Yedi Harf’i açıklayacak durumda olmadığını belirtmektedir (s. 115).

Müellif, Yedi Harf’in izahına yönelik diğer görüşlere göre daha ilgi çekici olarak nitelediği (s. 123) görüşleri ise kuvvetli görüşler olarak ele almaktadır. Eserde bu görüşler beş farklı grup halinde aktarılmaktadır (s. 123-149). Müellif, Ebû Ca’fer Muhammed b. Sa’dân ve Celâlüddîn es-Suyûtî gibi bazı bilginlerin “el-Ahrufu’s-Seb’a”yı; te’vili bilinmeyen müteşâbih olarak değerlendirdiğini, ancak bu görüşün; hadislerde geçen “el-ahruf” kelimesinin mutlak olarak söylenmediğini ve rivayetlerin siyakından, bunun Kur’ân’ın okunuş vecihleri anlamına geldiği belirtilerek tenkit edildiğini ifade etmektedir (s. 123). Müellif, bu görüşün kolayca reddedilemeyeceğini ancak yine de “el-Ahrufu’s-Seb’a” ifadesinin müteşâbih olarak değerlendirilmesi ve meselenin bu şekilde kapatılmasının konuya çözüm getirmediği için kabul edilebilecek bir izah olmadığı görüşündedir (s. 124).

Eserde Yedi Harf’le ilgili yer verilen bir diğer görüş ise, Yedi Harf’in Arap kabilelerinden yedisinin dili olduğunu savunanların görüşüdür. Bu görüşün aynı zamanda en fazla tarafları bulunan görüş olduğunu belirten (s. 124) müellif, görüş sahipleri arasında söz konusu “yedi lûgat”ın hangi kabilelere ait olduğuna dair ittifak bulunmadığına dikkat çekmektedir (s. 125).

Taraftarları çok olduğu gibi, bu görüşe karşı çıkanların da çok olduğunu ifade eden müellif, Kur’ân’da yaklaşık kırk kadar lûgat/lehçe bulunması, Kur’ân’ın bir kısmının Kureyş, bir kısmının Hevâzin, Yemen vb. kabilelerin lûgatleriyle indirildiğini söylemenin, Yedi Harf hadisinde geçen “kolaylık” esasına aykırı olması gibi hususların bu görüşün aleyhine delil olarak görüldüğünü bildirmektedir (s. 127). Müellifin bu görüşle ilgili değerlendirmesi ise şu şekildedir:

“Bu görüşün, tamamen yanlış olduğunu söylemek de mümkün değildir. Çünkü Yedi Harf bünyesinde, farklı kabilelerin farklı şiveleri sebebiyle, bir takım değişik kıraatların bulunduğu da bir gerçektir: İdgâm, ibdâl, hazif, i’lâl, imâle, teshil, işmâm, sıla, bazı eş anlamlı kelimeler vb. farklılıklar bunlar arasındadır. Ama Yedi Harf’in tamamı bu değildir. Şu halde bu görüşte tenkit edilecek husus, Yedi Harf’i sadece yedi lûgat gibi göstermektir.”

Müellif, Abdullah b. Vehb, Süfyân b. Uyeyne, Taberî, Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî gibi birçok âlimin de benimsediği başka bir görüşte ise, Yedi Harf'in, aynı mânâyâ gelen ve birbirine zıt olmayan değişik lafızların yedi vechi olarak değerlendirildiğini kaydetmektedir (s. 129). Daha sonra bu görüş sahiplerinin dayandıkları rivayetleri ve farklı âlimlerin bu görüş hakkındaki tenkit ve değerlendirilmelerini aktaran (s. 129-133) müellif, bu görüşle ilgili; Yedi Harf'e sınırlı bir açıklama getirmesi sebebiyle, yanlış olmasa da yetersiz bir görüş olduğunun söylenebileceğini ifade etmektedir (s. 133).

Müellif, başka bir görüşe göre Yedi Harf'in "çokluk" olarak değerlendirildiğini belirtmektedir. Kâdî İyâd, Kâsimî, Râfî gibi bilginlere göre "Yedi Harf" ifadesiyle bilinen yedi sayısı değil, kolaylık, genişlik ve çokluğun kastedildiğini ifade eden (s. 134) müellif, görüşle ilgili lehte ve aleyhte yapılan değerlendirmelere de yer vermektedir (s. 134-140). Görüşle ilgili değerlendirmesinde; bu "yedi"nin, çokluk ve kolaylık olarak değerlendirilmesinin, Yedi Harf gerçeğine zarar vermediğine, üstelik Yedi Harf'le ilgili rivayetlerdeki olayların mahiyeti ve konuyla ilgili sözler incelendiğinde, Yedi Harf'in ne olduğunu ortaya koymak yerine, "kolaylık" esasının vurgulandığına dikkat çeken müellif, Yedi Harf'in; yedi ile sınırlı olmayan ve Kur'ân'ın bir an önce benimsenip yayılabilmesi amacıyla getirilmiş, "kolaylık, genişlik ve çokluk" esasına dayanan bazı okuma kolaylıkları olarak görülebileceğini ifade etmektedir (s. 141). Eserde, Yedi Harf'in izahına yönelik kuvvetli görüşler arasında son olarak ele alınan görüş Yedi Harf'in "Yedi Vecih" olarak değerlendirildiği görüştür. Müellif, bu görüşü savunanlar arasında Ebû Hâtim es-Sicistânî, İbn Kuteybe, Ebü'l-Fadl er-Râzî, Kâdî b.Tayyib el-Bâkılânî, Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Amr ed-Dânî, İbnü'l-Cezerî, Abdülazim ez-Zerkânî, Subhî es-Sâlih, Abdussabûr Şâhin gibi alimlerin bulunduğunu belirtmektedir (s. 141).

Müellif, bu görüş sahiplerinin, kendilerine göre yedi vechi tespit etmeye çalıştığını ve bunların çoğunun ortak vecihler olduğunu, ancak, birisinin bir vecih içine aldığı, bir diğerrinin vecihten saymaması veya aynı hususun, bazen bir, bazen iki veya üç madde içinde zikredilmesinin, yedi sayısına bağlı kalma çabasından kaynaklanmış olabileceğini ifade etmektedir (s. 141). Konu dâhilinde, isimleri zikredilen âlimlerin her birinin Yedi Harf'le ilgili vecihlerini ayrı ayrı ele alan (s. 142-149) müellif, Ebû Amr ed-

Dânî hariç, “yedi” içinde kalma mecburiyeti duyulmuş olmasının tenkit edilecek bir husus olmasına rağmen, bu görüşün en mâkul görüş olduğunu ifade etmektedir (s. 149).

Yedi Harf’i genişlik, kolaylık ve ruhsat olarak bir takım vecihler halinde gerçekleştiğini belirten müellif, kendi tercihi olarak bu vecihleri 11 madde halinde sıralayıp izah etmekte (s. 150-159) ve bunları da başlıca üç grupta toplayarak özetlemektedir (s. 159-160).

Eserin üçüncü bölümünde, müellifin tamamlayıcı olarak nitelediği (s. 163), Yedi Harf konusuna ilişkin bazı meseleler ele alınmaktadır (s. 163-168).

Müellif bu bölümde ilk olarak Yedi Harf ruhsatının verilmiş sebebi ve zamanı hakkında bilgi vermektedir (s. 163-168). Buna göre o, Yedi Harf ruhsatının hicretten sonra Medine döneminde farklı kabile ve toplumların Müslümanlığı kabulü sonucu ortaya çıkan zaruret sebebiyle verildiğini ifade etmektedir (s. 167).

Müellif, Yedi Harf ruhsatının verilmiş sebebine dair, bütün bilginlerin; bu ruhsatın Yüce Allah tarafından, Müslümanların, Kur’ân-ı Kerim’i kolayca okuyup anlamaları için, bir ruhsat, kolaylık, genişlik ve rahmet olarak bahşedildiği yönünde ortak kanaat taşıdığını belirtmektedir (s. 163). Aynı şekilde bu ruhsat ile Kur’ân’ın muhtelif kabile ve toplumlar arasında hızlı bir şekilde yayılmasının ve onları güçlüğe düşürmeden dini benimsemelerinin amaçlandığına işaret edilmekte, ayrıca bu ruhsatın, Kur’ân’ın okunuşu olduğu kadar, onun mânâsının anlaşılmasında da bir kolaylık, genişlik ve zenginlik kazandırdığı vurgulanmaktadır. (s. 165).

Müellifin, bu bölümde yer verdiği bir diğer konu, Yedi Harf’le ilgili vecihlerin kaynağı hakkındadır. Bu vecihlerin Peygamberimizin “Kur’ân Yedi Harf üzere nâzil olmuştur” anlamındaki hadislerinden kaynaklandığını ifade eden (s. 169) müellif, konu başlığı altında, ortaya çıkan muhtelif okuyuşların tamamının Peygamberimize ve vahye dayanıp dayanmadığına dair çeşitli görüşlere de yer vermektedir (s. 169-177).

Yedi Harf ruhsatı uyarınca okunmasına izin verilen kıraatların, Kur’ân’ın az bir kısmında görüldüğünü belirten (s. 178) müellif, ihtilaf gibi görünen farklılıkların büyük çoğunluğunun kitabî değil şifâhî vecihler olduğunu ifade etmektedir (s. 179).

Eserin üçüncü bölümünde, Yedi Harf'in neshi meselesine de değinilmektedir. Yedi Harf ruhsatının Peygamberimiz zamanında veya daha sonra kaldırılıp kaldırılmadığı, Mushaflarda ve mütevâtir kıraatlarda bulunup bulunmadığına dair ihtilafli görüşlerin bulunduğunu belirten (s. 180) müellif, daha sonra ilgili görüşleri aktarmaktadır (s. 180-190). Yedi Harf ruhsatının verildiğini vahye dayanarak bildiren Peygamberimizin, daha sonra bu ruhsatın kaldırıldığına dair bir açıklamasının bulunmadığına dikkat çeken (s. 190) müellif, Hz. Osman Mushafı'nın yazısına uymayan kıraatların, mensûh sayılsa da sayılmasa da âhâd haber olmaktan öteye geçemediği belirtmektedir (s. 191).

Müellif üçüncü bölümde son olarak Yedi Harf'ten kaynaklanan kıraat farklılıklarının Kur'ân yorumuna etkisini değerlendirmektedir. Müellifin bu konuyu Kıraatların Tefsirine Etkisi⁷⁸ isimli kitabında detaylı şekilde ele aldığını hatırlamaktayız. Fakat müellif zikredilen eserinde, sadece Kıraat-ı Aşera/On Kıraatta görülen kıraat farklılıklarına yer vermiştir. Burada ise Yedi Harf sayesinde ortaya çıkan kıraatlardan, On Kıraat dışında, şâz kıraatlardan da bazılarını alarak, tefsir, İslâm hukuku, kelimeler, tasavvuf vb. alanlarda bu tür etki ve katkıları örneklerle göstermeye çalıştığını belirtmektedir (s. 192).

Yedi Harf ruhsatı sonucu ortaya çıkan kıraat farklılıklarının, Kur'ân'ın anlaşılmasında, yorumlanmasında ve hükümler çıkarılmasında, açıklık, esneklik, genişlik ve zenginlik sağladığını ifade eden (s. 207) müellif, bu eserde de örnek olarak ele aldığı yirmi farklı ayetin değerlendirilmesine yer vermektedir (s. 192-207).

Eserin dördüncü bölümünde Kıraat ilmi ve kıraatler hakkında genel bilgilere yer verilmektedir.

Çetin bu bölümde önce Kıraat ilmi ve önemine değinmekte (s. 211-214), kıraatların menşei, tarihçesi (s. 215-222) ve kıraatların öğretimi hakkında bilgi sunmaktadır (s. 223-225). Ardından kıraat çeşitlerini aktaran (s. 226-234) Çetin, kıraatların Kur'ân'ın ezberlenmesinde ve yorumlanmasında birçok faydası bulunduğunu belirterek (s. 235), bu faydaların neler olduğundan bahsetmektedir (s. 235-236).

⁷⁸ Abdurrahman Çetin, *Kıraatların Tefsire Etkisi*, İstanbul, 2001, Marifet Yayınları.

Aynı şekilde bu bölümde, On Kıraat İmamı ve meşhur olmuş ikişer ravisi hakkında da bilgi verilmektedir (s. 237-255).

Ayrıca bu bölümde kıraatlarla ilgili 100 tane eseri zikreden (s. 257-272) müellif, söz konusu eserlerin seçiminde, her asra ait birkaç eserin bulunmasının gözetildiğini; ayrıca basılmış veya yazma nüshasının varlığı bilinen eserlerin tercih edildiğini belirtmektedir (s. 257).

Müellif, eserin dördüncü bölümünün sonunda ise Kıraat-ı Aşera'dan örnekler yer vermektedir (s. 273-301). Eserinde yer verdiği örnekleri iki şema halinde sunan müellif, Mısır Tarîkı Atâullah mesleği üzerine düzenlediği birinci şemada⁷⁹ Fatıha sûresi ile Bakara sûresinin 1-24 âyetlerinin ve aynı sûrenin son iki âyetinin vecihlerini (s. 276-294), İstanbul Tarîkı Sôfi Mesleği üzerine düzenlediği ikinci şemada⁸⁰ ise, Fatıha sûresi ile Bakara sûresinin sadece 1-12. âyetlerinin vücûhâtına yer vermektedir (s. 295-301). Müellif böylece, iki tarik arasındaki bazı vecihlerin önceliği konusunda ufak tefek farklılıkların görülmesine ve kıyaslanmasına imkân tanımayı hedeflediğini belirtmektedir (s. 273).

Eserde değinilen, en önemli hususlardan birisi de Kur'ân'a yönelik bazı oryantalist yaklaşımlardır. Müellif, çoğunluğu Yahudi ve Hristiyan kökenli araştırmacılardan oluşan oryantalistlerin, İslamî konular arasında en fazla, Kur'ân-ı Kerim'le ilgili araştırmalar yaptığını belirtmektedir. Oryantalistlerin, Kur'ân-ı Kerim'in de kendi kutsal kitaplarının benzeri safhalar geçirdiğini gösterme niyetiyle hareket ettiğine işaret eden müellif, bu nedenle özellikle Kur'ân'ın kaynağı ve sıhhatine yönelik araştırmalara yoğunlaştıklarına dikkat çekmektedir (s. 325). Özellikle kıraatlar konusunda, oryantalistler gibi, onlardan etkilenen bazı yerli araştırmacıların ortaya attığı bazı görüşlerin de bulunduğunu ifade eden (s. 305) müellif, eserin beşinci ve son bölümünde bu görüşleri ele almaktadır (s. 305-443).

Çetin, söz konusu görüş ve iddialara geçmeden önce; Kur'ân'ın hem ezber, hem yazı, hem de okunma yoluyla nesilden nesile günümüze kadar ulaştığını belirterek (s.

⁷⁹ Bkz. Abdurrahman Çetin, *Kur'ân-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar*, İstanbul, 2013, Ensar Neşriyat s.276-294.

⁸⁰ Aynı. s.295-301.

305), ayet, hadis ve farklı deliller eşliğinde Kur'ân'ın korunmuşluğunu ortaya koymaktadır (s. 305-311).

Eserde, oryantalizm ve oryantalistlerin çalışmaları hakkında genel bir bilgi de aktaran (s. 312-324) Çetin, Oryantalistlerin çalışmalarıyla ilgili yaptığı değerlendirmenin bir bölümünde şu ifadeleri kullanmaktadır:

“İslâm'a yönelik pek çok oryantalist araştırmanın arka plânında müslümanların “değerleri” hakkında şüphe uyandırmak, İslâmiyet'i asılsız veya yetersiz gösterip, Batı'nın üstünlüğünü zihinlere yerleştirme gayretinin olduğu değerlendirilmektedir.

Kanaatimize göre oryantalistlerin bu tür çalışmalarının en önemli amaçlarından birisi de, kendi toplumlarını İslâm'ın etkisinden uzak tutma gayreti olsa gerektir. İslâm ve müslümanlar aleyhine ortaya koydukları bilgi ve düşünceleri ülkelerinde yaymak suretiyle, İslâm'ın özenilecek benimsenecek bir din olmadığını, kendi dinlerinin daha üstün ve kendilerine yeterli olduğunu, kendi halklarına telkin etmiş olmaktadırlar.

Oryantalistlerin çalışmaları hakkında olumlu ya da olumsuz pek çok şey söylenebilir. Bu çalışmaların Müslümanları uyarması, uyanık tutması, yenilenmelerini sağlaması, müşkil konuları yeniden ele almaya yöneltmesi gibi hususlarda olumlu katkıları olmaktadır. Ayrıca ilmî araştırma teknikleri, elde ettikleri bilgi ve belgeleri değerlendirme yöntemleri, kolektif çalışma bilinci vs. açılardan müspet katkı yaptıkları da göz ardı edilmemelidir. Bunun yanında bazı ciddî müsteşriklerin, yayınladıkları eserleri, her baskıda düzeltmeler ve yenilikler yaparak daha mükemmel hale getirme çabası içinde olmaları da, örnek alınacak bir davranış olarak değerlendirilebilir. Onların amaçları doğrultusunda çeşitli sıkıntılara katlanmaları, uzun yolculuklara çıkmaları, vatanlarından ayrılıp yıllarca yabancı ülkelerde yaşamaları bilhassa genç akademisyenlerimizin dikkatinden kaçmamalıdır.”⁸¹ Bu değerlendirmenin ardından, eserde, oryantalistler tarafından Kur'ân ve kıraatlar hakkında ortaya atılan iddialar ele alınmakta ve müellif tarafından değerlendirilerek söz konusu iddialara cevap verilmektedir (s. 325-376).

⁸¹ Çetin, 2013, Ön.ver., s.320.

Çetin, eserinde son olarak, kendisine sorulan bazı sorular ile yerli ve yabancı bazı yazarların, kitap, makale ve tebliğlerinde veya tebliğ müzakerelerinde gördüğünü belirttiği (s. 377), kıraatlar hakkındaki bazı soru ve iddialara yer vermektedir. Soru-cevap şeklinde hazırlanan bu bölümde kırk farklı soru ve iddia cevaplandırılmaktadır (s. 377-443).

Eserle ilgili bir değerlendirme yapacak olursak; müellifin, eserinde, birçok bilgin tarafından “büyük ve güç bir mesele” olarak nitelendirilen, gerçekten de izahı zor bir konu olan “Yedi Harf” konusunu anlaşılır bir şekilde ortaya koyduğunu belirtmeliyiz. Eserde konular detaylı bir şekilde ele alınmasına rağmen konu bütünlüğü bozulmamıştır. Özellikle, eserin beşinci bölümünde yer alan “Kıraatlara yönelik oryantalist yaklaşımlar” bahsi, her kesimden okuyucunun ilgisini çekebilecek aktüel konulara ışık tutmakta ve esere dinamizm kazandırmaktadır.

“Yedi Harf ve Kıraatlar” konusunda hazırlanan başlıca eserlerden biri olarak nitelendirebileceğimiz bu eserin hazırlanışında büyük bir emek ve mesai harcandığı ortadadır.

Son olarak, Çetin’in bu çalışmayla, birçok araştırmacı tarafından referans olarak alınabilecek temel kaynak niteliğinde bir eseri alana kazandırdığını da söyleyebiliriz.

2.2.1.5. Kıraatların Tefsire Etkisi

Ensar Neşriyat, İstanbul, 2012, 463 sayfa: ISBN: 978-605-5309-06-0

Kıraat ve tefsir ilimleri, birbiriyle doğrudan ilişkisi olan ilimlerdir. Zira Kur'ân-ı Kerîm'in kıraatındaki farklılıklar, yapılacak olan tefsire etki eden en önemli unsurlardandır. Abdurrahman Çetin'in bu eseri de kıraatların tefsire etkisini ortaya koyma adına yapılmış özgün bir çalışma olarak alanında önemli bir yere sahiptir.

Eserin önsözünden Çetin'in bu çalışmasını ilk olarak 1996 yılında şekillendirdiği anlaşılmaktadır. Çetin, eserin çok sayıda Arapça ibare barındırması nedeniyle bu ibarelerin bilgisayarda düzgünce dizilerek yazılmasının çok fazla emek ve zaman gerektirdiğini ifade etmektedir. Bu sebeple ilk şekli 1996 yılında tamamlanan çalışmasının olgunlaştırılarak ilk defa 2001 yılında kitap olarak basıldığını belirtmektedir (s. 14). İlk baskısı İstanbul'da Marifet Yayınları'nca yapılan eser⁸², 2012 yılında Ensar Neşriyat tarafından tekrar basılmıştır. İncelediğimiz elimizdeki nüsha da 2012 basım tarihlidir.

Eser üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Kur'ân'ı anlamının önemi ve bu konudaki çalışmalar ele alınmıştır. Çetin, bu bölümde önce Kur'ân'ı anlamının önemine değinmektedir. Kur'ân'ın muhataplarından ilk isteğinin okumak olduğunu, ancak bu okumanın

⁸² Bkz. Abdurrahman Çetin, *Kıraatların Tefsire Etkisi*, İstanbul-2001, Marifet Yayınları, s. 4.

gelişigüzel değil, yavaş yavaş, dura dura, düşünerek ve anlayarak yapılmasının istenildiğini ifade eden (s. 19) Çetin, bu konuya işaret eden ayet, hadis ve sahabe sözleriyle Kur'ân'ı anlamının önemini izah etmektedir (s. 19-25). Yine ilk bölümde Kur'ân'ı anlayabilme adına yapılan tefsir çalışmaları da ele alınmakta ve tefsir ilminin doğuşundan itibaren tefsir tarihi özetlenmektedir (s. 27-32).

Kur'ân'ın ilk müfessirinin, bizzat Kur'ân'ın kendisi olduğunu, mana itibarıyla kapalı bıraktığı bazı yerleri daha sonraki ayetleriyle açıkladığını belirten (s. 27) Çetin, bu duruma bazı ayetlerle örnek vermektedir (s. 27-28).

Çetin, Kur'ân'ın anlaşılmasında Kur'ân'ın kendisi dışında, onu tebliğ, tebyin ve tatbik ile vazifelendirilen peygamberimizin de vahyedilen ayetleri tam olarak tebliğ ettiğini ve kendisine verilen bu görevleri hakkıyla yerine getirdiğini ifade etmektedir (s. 28).

Kur'ân'ın anlaşılmasında sahabenin ve onların tefsirle ilgili naklettikleri bilgilerin önemine de değinen Çetin, olayları peygamberimiz ile birlikte yaşamış olmaları, Kur'ân'ı ve açıklamaları bizzat peygamberimizden almış bulunmaları ve nüzul sebepleriyle ilgili verdikleri bilgiler göz önüne alındığında sahabenin bu alandaki rolüne dikkat çekmektedir. Ayrıca yaşadıkları dönem itibarıyla Kur'ân Arapçasına en iyi onların vâkif olmalarının da bu konuda vurgulanması gereken önemli bir nokta olduğunu belirtmektedir (s. 29).

Sahabe devrinde Kur'ân'ın bütünü'nün tefsiri yapılmazken Kur'ân'ın tamamına yönelik tefsir çalışmalarının ve tefsirin müstakil bir ilim olarak şekillenmesinin tâbiûn döneminde başladığını ifade eden (s. 30) Çetin, bu devirde ortaya çıkan Mekke, Medine ve Kûfe tefsir mektepleri ve temsilcileri hakkında da bilgi vermektedir (s. 30-32).

İlk bölümde ayrıca tefsir ilminin doğuşu ve gelişmesi dışında tefsir ekolleri hakkında da bilgi verilmektedir.

Çetin, Kur'ân'ı yorumlayanların mensup olduğu mezhep ve mesleklerin etkisi altında kaldıklarını belirtmektedir. Bir sünnî ile bir şîinin, bir filozof ile bir sufînin Kur'ân'ı yorumlayışının farklı olabildiğini, bazılarının ilmî, edebî ve felsefî açıdan,

bazılarının ise mezhebî, psikolojik, sosyolojik, ekonomik vb. gibi farklı bakış açılarından Kur'ân'a bakmaları nedeniyle çeşitli tefsir ekollerinin ortaya çıktığını ifade etmektedir (s. 33). Müellif, daha sonra bu tefsir ekolleri hakkında bilgi vermektedir (s. 34-38).

Eserin birinci bölümünde son olarak tefsir çeşitleri ile Kur'ân'ı tefsir etmeyi gerektiren sebeplere değinilmektedir.

Tefsirleri, müfessirin metoduna göre iki ana gruba ayırmanın genel kabul görmüş bir tasnif olduğunu belirten Çetin, Kur'ân'ın bazı âyetlerini yine onun başka âyetleriyle ve ayrıca hadisler ve sahabenin (ve bazen de tâbiîlerin) görüşlerine yer vererek yapılan tefsire rivayet tefsiri, bu kaynaklara (yani âyet, hadis ve sahabenin sözlerine) ek olarak, dil, edebiyat, din ve diğer ilimlere dayanılarak yapılan tefsirlere de dirâyet tefsiri denildiğini ifade etmektedir (s. 39). Ayrıca bu bölümde her iki usûlde yazılmış başlıca tefsirler ile müfessirlerinin isimlerini de zikredilmektedir (s. 39-40).

Çetin, Kur'ân'ı tefsir etmeyi gerektiren sebepler konusunda ise, eşsiz bir üsluba sahip olan Kur'ân-ı Kerîm'in lafız ve mana itibarıyla hem mu'ciz hem de mûciz bir kitap olduğunu ve bu iki özelliğinin ona geniş yorum zenginliği kazandırdığını ifade etmektedir. Müellif, bu yorum zenginliğinin temelinde, Kur'ân'ı inceleyen insanın ve Kur'ân'ın kendine has bazı özelliklerinin bulunduğunu vurgulamaktadır (s. 41). Müellif insan faktörünün Kur'ân'ın yorumlanmasındaki etkilerine daha önceki başlıklar altında yer verdiğini, bu nedenle burada sadece Kur'ân'a mahsus bazı özelliklerin tefsire olan etkilerinin ele alınacağını belirterek Kur'ân'a mahsus bu özelliklere ve etkilerine kısaca değinmektedir (s. 41-46).

Eserin ikinci bölümünde kıraatların menşei olan yedi harf konusu ele alınmaktadır.

Kur'ân'ın farklı yorumlanmasına etki eden kıraat farklılıklarını, Kur'ân'ı tefsir etmeyi gerektiren başlıca hususlardan birisi olarak gören (s. 46) Çetin, bu farklılıkların da “yedi harf” meselesine bağlı olarak ortaya çıktığı kanaatindedir (s. 49). Ayrıca, kıraatların mahiyetinin ve menşeinin anlaşılabilmesi için “yedi harf” meselesinin de

bilinmesi gerektiğini belirten (s. 49) müellif, bu sebeple eserin bu bölümünde kıraatların menşei ve yedi harf meselesini birlikte ele alarak sunmaktadır (s. 49-90).

Konu dâhilinde önce yedi harfle ilgili hadisler aktarılıp (s. 50-53), yedi harf ruhsatının hikmetine değinilmekte (s. 53-55), daha sonra ise yedi harf hakkındaki görüşlere yer verilmektedir (s. 55-67). Konunun devamında ise, başta kıraatların menşei ve tarihçesi (s. 69-75) olmak üzere, kıraat imamları (s. 77-81) ve kıraat çeşitleri (s. 83-87) gibi kıraatla ilgili çeşitli konularda genel bilgiler aktarılmaktadır. Ayrıca bu bölümde kıraatların faydasına da değinilmektedir (s. 89-90).

Son bölümde, aynı zamanda eserin ana temasını oluşturan ve Kur'ân'ın farklı yorumlanmasına tesir eden kıraatlar ele alınmaktadır.

Müellif, Kur'ân'ın manasına etki eden kıraat farklılıklarının tespitinde sadece Kıraat-ı Aşera dâhilindeki kıraatları ele aldığını, bunun dışında kalan şâz kıraatlara yer vermediğini ifade etmektedir (s. 93). Kur'ân'ı Kerîm'deki sıra çerçevesinde ele aldığı sûreleri âyet âyet inceleyerek, Kıraat-ı Aşera'da görülen ve manaya tesir eden kıraatları teker teker ele aldığını vurgulayan müellif, kitabın hacmini büyütmemek ve konuya yabancı olan okuyucuyu sıkmamak adına Arapça dilbilgisi tahlillerine de fazla yer vermediğini belirtmektedir (s. 101).

Eserde son olarak, ilgili sûrelerin adı, nerede nazil olduğu, âyet sayısı, muhtevası ve temas ettiği başlıca konular hakkında bilgi verilerek, Fâtiha'dan itibaren sırayla manayı etkileyen kıraat farklılıkları ortaya koyulmaktadır (s. 101-439).

Müellifin de eserinde ifade ettiği üzere, her yönüyle hem mu'ciz hem de mûciz olan, okuyan herkesin ilmî donanımı çerçevesinde istifade edebileceği ve Yüce Allah'ın kutsal mesajını -nazil oluşundan kıyamete kadar güncelliğini koruyacak şekilde- insanlığa ulaştırmak için gönderdiği bir kitap olarak düşünüldüğünde, Kur'ân-ı Kerîm'in birçok sanatsal inceliğe sahip olduğu âşikardır.

Çetin'in bu eseri de bu sanatsal inceliklerden olan kıraat farklılıklarının, Kur'ân'ın geniş yorum zenginliğine nasıl bir katkı sunduğunun anlaşılabilmesi adına ortaya konmuş güzel bir örnektir.

Son olarak üslûb ve içerik bakımından da hedef kitlenin gözetilerek hazırlandığı anlaşılan bu eserin gerek araştırma gerek ibadet niyetiyle, amacı ne olursa olsun Kur'ân-ı Kerîm'in tefsirini okumayı arzu eden herkesin, daha bilinçli ve kaliteli bir okuyuş yapmasına yardımcı olabilecek mahiyette bir eser olduğunu söyleyebiliriz.

2.2.2. Makaleleri

1. *“Kur'ân Öğretim Tarihi ve Öğretim Kurumları”*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1986, I/1, s. 95-100.
2. *“Kur'ân-ı Kerîm'in İndirildiği Yedi Harf”*, İslâmî Araştırmalar Dergisi, Ankara, 1987, I/3, s. 71-88.
3. *“Kur'ân-ı Kerîm ve Müsbet İlimler”*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1987, II/2, s. 187-194.
4. *“Kıraat ve Tecvid İlimleri Bibliyografyası”*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1987, II/2, s. 309-317.
5. *“Kur'ân Öğretiminde Metod”*, Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Dergisi, Ankara, 1989, 18, s. 16-24.
6. *“Ebû Amr ed-Dânî ve Kıraat İlmindeki Yeri”*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1991, III/3, s. 13-30.
7. *“Ebû Amr ed-Dânî ve Eserleri”*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1991, III/3, s. 31-40.
8. *“Hatim İndirme ve Hükümleri”*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1992, IV/4, s. 29-55.
9. *“Kur'ân'a Göre Kur'ân'ın İsim ve Sıfatları”*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1993, V/5, s. 67-103.
10. *“Abdestsiz Kur'ân Okuma Meselesi”*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1993, V/5, s. 105-118.
11. *“Ücretle Kur'ân Öğretme ve Okuma Meselesi”*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1993, V/5, s. 119-131.
12. *“Kur'ân Kıraatında Mûsikî'nin Yeri”*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1998, VII/7, s. 115-134.

13. *The Place of Music in Qur'anic Recitation*”, American Journal of Islamic Social Science, USA, 1999, XVI/1, s. 111-122. Bu makale Hindistan’da yayımlanan Kur’an Ansiklopedisinde de yer almaktadır. Music in Qur’anic Recitation, Encyclopaedia of the Holy Qur’ân (ed. N. K. Singh - A. R. Agwan), III, 947-955, New Delhi, 2000, (I-V).
14. “*Kur’ân’ı Anlamanın Önemi ve Bu Konudaki Çalışmalar*”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 2000, IX/9, s. 193-211.
15. “*Kur’ân’ın Farklı Yorumlanmasında Kıraatların Rolü*”, Diyânet İlmî Dergi, Ankara, 2001, XXXVII/4, s. 77-100.
16. “*Kur’an Kıraatlarına Yönelik Oryantalist Yaklaşımlar*”, Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim], 2002, cilt: II, sayı: 3 [Muhammed Hamidullah’ın Aziz Hatırasına], s. 65-106.
17. “*El-Hıfzu ve'l-Huffâz (İntikâlu'l-Kur’âni'l-Kerîm an Tarîki'l-Hıfz)*”, el Mecelletü'-Qemah, Kuveyt, 2005, VI, s. 30-33.
18. “*Kur’an Kıraatları Üzerine, Din ve Hayat*”, İstanbul Müftülüğü Dergisi, 2007, sayı: 2, s. 57-61.

Diğer Bazı Yazıları:

Müellifin çeşitli tarihlerde yayımlanmış diğer bazı yazıları da şunlardır:

1. Okumanın Mânâsı, Nesil Dergisi, cilt: 3, sayı: 6, s. 33-36, Mart-1979.
2. Kur’an Nesli, Nesil Dergisi, cilt: 3, sayı: 12, s. 43-46, Eylül-1979.
3. Peygamberimizin Tilâveti, Nesil Dergisi, cilt: 4, sayı: 39-41, s. 26-28, Aralık Şubat 1980.
4. “Kur’an-ı Kerim’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri”, Nesil Dergisi, cilt: 4, sayı: 43, s. 45-46, Nisan-1980.
5. Kur’an-ı Kerim’in Tesbiti ve Korunması, Altınoluk Mecmuası, sayı: 4, s. 12-14, Haziran-1986, İstanbul.
6. Peygamberimiz ve Sağlık, Diyanet Aylık Dergi, sayı: 52, s.11-14, Ankara-Nisan 1995.
7. İnsanın Değeri ve Trafik Kazaları, Diyanet Aylık Dergi, sayı: 53, s.17-20, Ankara-Mayıs 1995.

8. Câmî ve Müslüman, Altınoluk Dergisi, sayı: 112, s.12-14, İstanbul-Haziran 1995
9. Güzelliğin Kaynağı, Diyanet Aylık Dergi, sayı: 54, s.13-16, Ankara-Haziran-1995.
10. Peygamberimizin Eğitim Metodu, Diyanet Aylık Dergi, sayı: 56, s. 47-49, Ankara-Ağustos 1995.
11. Hafızlık ve Hafızlar, Diyanet Aylık Dergi, sayı: 62, s. 40-42, Ankara-Şubat 1996.
12. İslâm'da Adalet ve Zulüm Anlayışı, Diyanet Aylık Dergi, sayı: 63, s. 25-27, Ankara-Mart 1996.
13. Tabiat Olayları ve Afetler, Diyanet Aylık Dergi, sayı: 176, s. 37-40, Ankara-Ağustos 2005.
14. Peygamberimiz ve Çocuklar, Diyanet Avrupa Aylık Dergi, sayı: 78, s. 13-16, Ankara-Ekim 2005.
15. Peygamberimiz ve Gençler, Diyanet Aylık Dergi, sayı: 184, Kutlu Doğum eki, s. 13-15, Ankara-Nisan 2006.
16. Peygamberimiz ve Ehl-i Kitap, Diyanet Aylık Dergi, sayı: 200, s. 28-30, Ankara-Ağustos 2007.
17. Kur'an Kıraatları Üzerine, Hikmete Çağrı Yaratan Rabbinin Adıyla Oku, isimli dergi/kitap içinde, sayı: 2, s. 57-61, İstanbul, İstanbul Müftülüğü Kültür Yayınları, 2007.
18. Yaşlılar ve Engelliler, Diyanet Aylık Dergi, sayı: 204, s. 43-46, Ankara-Aralık 2007.⁸³

⁸³ Müellifin bunların dışında konferans, panel ve sempozyum sunumlarıyla, çoğu TRT (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu) radyo ve televizyonlarında olmak üzere ve çoğu 1983-1996 yılları arasında yayınlanan 45 civarında konuşması bulunmaktadır.

2.2.3. Ansiklopedi Maddeleri⁸⁴

Müellifimizin *Diyanet İslam Ansiklopedisi*'nde yayımlanan maddeleri şunlardır:

1. **Ahmed B. Kâmil:** Kur'an ilimleri ve fıkıh âlimi.
2. **Âyet:** Allah'ın varlığına, peygamberlerin doğruluğuna işaret eden delil ve mûcize anlamında, ayrıca Kur'ân-ı Kerîm sûrelerinin belli bölümlerinden her biri için kullanılan bir terim.
3. **Dânî:** Endülüslü kıraat âlimi.
4. **Ebû Dâvûd, Süleyman B. Necâh:** Kıraat âlimi.
5. **Ezan / 1. Bölüm**
6. **Fâsıla:** Kıraat ilminde, edebiyatta ve mûsikide kullanılan bir terim.
7. **Fevâtihu's-Süver:** Sûrelerin başlangıç cümleleri anlamında bir tefsir terimi.
8. **Gâyetü'n-Nihâye:** İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1429), kurrâ ve hâfızların hayatını ve kıraatlerinin hangi yollardan geldiğini anlatan eseri.
9. **Haddâdî:** Kıraat, tefsir, Arap dili ve edebiyatı âlimi.
10. **Hâkânî, Mûsâ B. Ubeydullah:** Tecvide dair ilk defa eser yazan âlim, edip ve şair.
11. **Hatim / 1. Bölüm:** Kur'an ilimleriyle hadis literatüründe kullanılan bir tabir.
12. **İhfâ:** Bir tecvid terimi.
13. **İzhar:** Bir tecvid terimi.
14. **Lahn / 1. Bölüm:** Nağme, hata etmek ve hata anlamında terim.
15. **el-Muhkem:** Ebû Amr ed-Dânî'nin (ö. 444/1053) mushafların harekelenmesi ve noktalanmasına dair eseri.
16. **Nesih / 1. Bölüm:** Şer'î bir hükmün daha sonra gelen şer'î bir delille kaldırılması.
17. **Sekte:** Bir kıraat ve tecvid terimi.

⁸⁴ Müellifin *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*'nde ağırlığını Kur'ân-ı Kerîm sûrelerinin teşkil ettiği toplam 140 maddesi yayınlanmıştır. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2006 (2. baskı). Ayrıca Dergâh Türk Dili ve Ansiklopedisi'nde "Kıraat" ve "Kur'an" maddeleri de bulunmaktadır. (Dergâh yayınları, İstanbul 1982).

18. **Sükûn:** Arap dilinde ve tecvide bir terim.
19. **Şâtübî, Kâsım B. Fîrruh:** Kıraat âlimi.
20. **Tecvid:** Kur'ân-ı Kerîm'in kurallarına uygun biçimde okunmasını konu alan bilim dalı ve bu dalda yazılan eserlerin ortak adı.
21. **et-Teysîr:** Ebû Amr ed-Dânî'nin (ö. 444/1053) kırâat-i seb'aya dair eseri.
22. **Tilâvet:** Kur'ân-ı Kerîm'in tecvid ve tertîl üzere okunması anlamında terim.
23. **Tilâvet Secdesi:** Kur'an'da secde âyetinin okunması veya dinlenmesi halinde yapılması gereken secde.
24. **Vâhidî:** Müfessir ve Arap dili âlimi.
25. **Vakf Ve İbtidâ:** Kur'an okurken lafız ve mânâyı gözeterek durmak ve ardından okumaya başlamak anlamında terim, bu konuya ait bilim dalı.

Diğer maddeleri:

Müellifimizin ayrıca *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*'nde ağırlığını Kur'ân-ı Kerîm sûrelerinin teşkil ettiği toplam 140 maddesi yayınlanmıştır. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı yayınları, İstanbul 2006 (2. Baskı).

Bundan başka Dergâh Türk Dili ve Ansiklopedisi'nde "Kıraat" ve "Kur'an" maddeleri bulunmaktadır. (Dergâh yayınları, İstanbul 1982).

2.2.4. Abdurrahman Çetin'in Çalışmalarına Yapılan Atıflar

Çalışmamızın bu bölümünde, tespit edilebildiğimiz kadarıyla Abdurrahman Çetin'in çalışmalarına yapılan atıflara yer verilmiştir.

2.2.4.1. Kitaplarına Yapılan Atıflar

2.2.4.1.1. Endülüslü Âlim Ebû Amr Ed-Dânî Ve Kıraat İlmindeki Yeri

1. Ebû Amr ed-Dânî, el-İdğâmü'l-Kebîr, neşr: Abdurrahman Hasen el-Ârif, Kahire 2003, s. 12, UÜİFD, c. 3, sayı: 3, s. 13-40, Bursa-1991.
2. Yaşar Akaslan, Endülüs'ün Kıraat İlmindeki Yeri, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C. 19, sayı: 1, 2019.
3. Yaşar Akaslan, Türkiye'de Kıraat İlmi Eğitim-Öğretimi, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Aralık 2018.
4. Fatih Çollak, Kıraat İlminde İmam Şâtıbî ve Şâtıbiyye, İstanbul-1991.
5. M. Atilla Akdemir, Addü'l-Ây İlmi ve Ebû Amr ed-Dânî'nin el-Beyan Adlı Eserinin Tanıtımı, İst 1993, Yüksek Lisans Tezi.
6. Ali Osman Yüksel, İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr, İstanbul-1996.
7. Kemal Atik, Câmiu'l-Beyân/Dânî, tahkik kısmında, I, XIV, XVI, İstanbul 1999.
8. Veli Kayhan, Kur'an'ı Tefsirde Usûl ve Gerekli İlimler, Bursa 2007.
9. Mehmet Özdemir, Endülüs Müslümanları Kültür ve Medeniyet, Ankara 2012.

2.2.4.1.2. Kur'an İlimleri Ve Kur'ân-ı Kerim Tarihi

1. Abdulhamit Birışık, Kıraat İlmi ve Tarihi, Bursa-2004.
2. Ahmed Abay, Kur'ân'a Göre İnsan ve Din ile Olan İlişkisi, Bursa-1995.

3. Ahmet Keleş, Kur'an'ın Cem'i ve Tertibi, İslami Araştırmalar Dergisi, C.14, sayı: 1, s.114.
4. Ali Turgut, İbnü'l-Cevzî ve Tefsir Usûlündeki Yeri, İstanbul-1989.
5. Ali Turgut, Tefsir Usûlü ve Kaynakları, İstanbul-1991.
6. Ali Ünal, Kur'ân'da Temel Kavramlar, İstanbul-1986.
7. Alican Dağdeviren-Elif Küçükahmet, Muhammed Güzelhisâri ve Tefsiri, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.XV, sayı: 27, (2013/I).
8. Annaoraz Nurmammedov, İbn Âşûr ve Mukaddimesi Bağlamında Tefsir Usûlündeki Yeri, Bursa-2005.
9. Arif Güneş, Kur'an-ı Kerim'in Ortaya Çıkış Süreci, Ankara-2000.
10. Ayşe Celasin, XVI. Yüzyıl Mushaf Gülleri, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, yıl: 2013/1, sayı: 17.
11. Bahattin Dartma, es-Sivâsî ve Uyûnu't-Tefâsir'indeki Metodu), İstanbul-1994.
12. Bekir Kantarcı, Gulam Sa'leb, İstanbul-1991.
13. Bekir Topaloğlu, Nesillerin El Kitabı, İstanbul-2007, 2. Baskı.
14. Dilâver Selvi, Meşhur Tefsir Literatüründe Tasavvufa Bakış, İstanbul-1996.
15. Bosnalı Âlim Yusuf Ramiz ve Tefsir İlmindeki Yeri, baskı: Bursa-2018 ..
16. Durak Pasmaz, Übey İbn Ka'b ve Tefsirdeki Yeri, İstanbul-1992.
17. Durak Pasmaz, Zeyd b. Sâbit ve Kur'ân İlimlerindeki Yeri, İstanbul-1986.
18. Durmuş Sert, Şâtıbî'nin Hayatı, Kıraat İlmindeki Yeri ve Eserleri, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Konya-1985 sayı. 1, s. 85-98.
19. Faruk Yılmaz, Kur'ân Mucizesi, İstanbul-1983.
20. Faruk Yılmaz, Kâinatın Yaratılışı, İstanbul-1992.

21. Fethi Ahmet Polat, Kur'ân'a Yaklaşımlar, İstanbul-2007.
22. Halil Çelik, 20. Asırda Kur'an İlimleri Çalışmaları, İstanbul-1996.
23. Halis Albayrak, Tefsir Usûlü, İstanbul-1998.
24. Halis Ören, Göğsügür Lütfullah Erzurûmî, İstanbul-1995.
25. Hasan Elik, Kur'an'ın Korunmuşluğu Üzerine, İstanbul-1998.
26. Hasan Gökbulut, Muhyiddin Muhammed b. İbrahim Niksârî, İstanbul-1994.
27. Hasan Keskin, Tâcu'l-Kurrâ el-Kirmânî, İstanbul-1993.
28. Hayrettin Öztürk, Ebedi Mucize Kur'an Yazılması ve Toplanması, İstanbul-1999.
29. Hüdaverdi Adam, Kelam Perspektifinden Genetik Kopyalama, Köprü Dergisi, Yaz-2003, sayı: 83.
30. İbrahim Çelik, Örnekleriyle Tefsir Tarihi ve Usûlü, Bursa-2000.
31. İbrahim Görener, Tefsir ve Tefsir Usûlü Üzerine Düşünceler, Kayseri-2004.
32. İbrahim Uludaş, Ebû Hayyan el-Endelüsî'nin el-Bahru'l-Muhît'inde Kıraat Olgusu, Bursa-2014, s. 18, 72.
33. İskender Şahin, Tefsir İlminin Kaynakları Açısından İbn Nedim'in el-Fihrist Adlı Eseri, Ekev Akademi Dergisi, sa:67, yaz 2016, s. 137-162.
34. İsmail Özcan, Kur'ân-ı Kerîm ve Özellikleri, İstanbul-1986.
35. Komisyon, İslâm'a Giriş, DİB Ankara-2007, 3. Baskı.
36. M. Atilla Akdemir, Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları, (İstanbul-2013, s. 57).
37. Mehmed Refî Kileci, Kur'ân'da Yeminler, İstanbul-1988.
38. Mehmet Dağ, Kıraat İlminde İhticac Olgusu, Erzurum-2005.

39. Mehmet Ünal, Tefsir El Kitabı (ortak kitap) Ankara-2012.
40. Mehmet Ünal, Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü, Ankara-2005.
41. Muhsin Demirci, Ebu's-Sena Mahmud el-Isfehani ve Tefsirdeki Metodu (Basılmamış Doktora tezi), İstanbul-1987.
42. Muhsin Demirci, Kur'an Tarihi, İstanbul-1997.
43. Muhsin Demirci, Kur'an'ın Müteşabihleri Üzerine, İstanbul-1996.
44. Muhsin Demirci, Tefsir Usûlü, İstanbul-2003.
45. Muhsin Demirci, Vahiy Gerçeği, İstanbul-1996.
46. Muhsin Demirci, Tefsir Usulü, İstanbul-2001.
47. Mustafa Altundağ, Kur'an'ın Dil ve Yazım Özelliği, Bakü-2004.
48. Mustafa Atilla Akdemir, Kıraat-Resmü'l-Mushaf İlişkisi (tebliğ), İSAV, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-IV, İstanbul-2002, s.117.
49. Mustafa Boran, Kur'ân'da Şükür Kavramı, Bursa-1995.
50. Mustafa Kurt, Hicrî III. Asırdaki Tefsir Çalışmaları ve İbn Kuteybe'nin Tefsir Anlayışı, İstanbul-1990. (Kitap basım, İst-1996).
51. Mustafa Kurt, İbn Kuteybe ve Tefsir Anlayışı, İstanbul-1996.
52. Mustafa Özel, Kur'an-ı Kerim'i Okuma ve Adabı, Diyanet İlmi Dergi, c. 37, sayı: 2, Haziran 2001.
53. Mustafa Özel, Kur'an ve Tefsir Kelimeleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul-2006.
54. Necattin Hanay, Kur'an Tefsirinde Kıraat Farklılıklarının Rolü: Zeccac ve Taberi Örneği, Doktora Tezi, Konya-2015.

55. Nihat Temel, Kıraat ve Tecvid İlimine Ait Eserlerin Sistematiği (tebliğ), İSAV, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-IV, İstanbul-2002, s. 248.
56. Ömer Başkan, Bazı Tecvid Kaidelerinin Tatbikinde Farklılıklar Üzerine Bir Değerlendirme, Tarihten Günümüze Kıraat İlimi, Ankara 2015 (bildiri kitabı), s. 415-440.
57. Ömer Çelik, Kur'an'a Göre Kur'an-ı Kerim ve Muhatapları, İstanbul-1997.
58. Ömer Özsoy, Kur'an'ın Metinleşme Tarihi, s. 16, Ankara-2002.
59. Osman Kabakçılı, Yorum ve İçerik Açısından Kuşeyri'nin Letâifü'l-İşârâ'tı, Doktora Tezi, İzmir-2002.
60. Remzi Kaya, Ehl-i Kitap ve İslâm, Ankara-1994.
61. Remzi Kaya, Kur'an'da Nesih, Bursa-2001.
62. Şaban Karataş, Şia'da ve Sünni Kaynaklarda Kur'an Tarihi, İstanbul-1996.
63. Sabri Yazıcıoğlu, İslâm Dini ve Kur'ân, Bursa-1993.
64. Sefer Hassanov, el-Muînî, Bursa-2006.
65. Şehmus Demir, Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması, İstanbul-2002.
66. Şehmus Demir, Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik, İstanbul-2003.
67. Süleyman Tülücü, Kur'an Tarihi ve Kur'an İlimleri Üzerine, Erzurum İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı:22, Erzurum-2004.
68. Yakup Çiçek, Tefsir Usûlü, Sofya-1995.
69. Ziya Şen, Kur'an'ın Metinleşme Süreci, İstanbul-2007.
70. Morteza Karimi/Nia, "The Historiography of the Qur'an in the Muslim World: The Influence of Theodor Nöldeke", *Journal of Qur'anic Studies*15.1 (2013): 46–68, Edinburgh University Press DOI: 10.3366/jqs.2013.0077# Centre of Islamic Studies, SOAS www.eupublishing.com/jqs, s. 61).

71. Mustafa Kılıç, İmam Hatip Ortaokul ve Liselerindeki Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kur'an Eğitimi Üzerine Bir Araştırma, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi • Cilt-Sayı 47• Aralık 2014.
72. Abdülbaki Güneş, Kur'an'da Ayet ve Ayet Bütünlüğü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 20015.
73. Nefise Karaca Efe, Kurtubî'nin Kur'an İlimlerine Yaklaşımı, Doktora Tezi, İzmir 2015.
74. Merve Küçük, Kur'an'da Sevme Sevmeme Üslubu, Eskişehir 2016, Yüksek Lisans Tezi.
75. Abdullah Aygün-Hayrettin Karadeniz, Üniversite Gençlerinin Kur'an'a Dair İlgi, Algı ve Bilgileri: Giresun Üniversitesi Örneği, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 9, Sayı 16, 2017.

Mustafa Karagöz, Uzak Bir mananın Ayetlerdeki Vakıf Yerine Etkisi, Bilimname, XXXIV, 2017/2, 31-96.

76. Hüseyin Algur, Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve psiko-Sosyal durumlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Çorum 2018.

Mustafa Karagöz, Vakf-ı Câizin Mahiyeti - Secâvendî'nin Eseri ve İlgili Ayetlerin Manası Çerçevesinde-, Bilimname, Yıl 2018, Cilt 2018 , Sayı 35, Sayfalar 321 – 362.

77. Abdurrahman Kasapoğlu, Psikolojik Tefsirin Önemi Amaçları Faydaları". Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi / Journal of Mesned Divinity Researches, (Bahar2019-1): 57-83.
78. Süleyman Tülücü, Muallakat ve Şairleri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi (Türkiye", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 23, Erzurum, 2005.

2.2.4.1.3. Kur'an Okuma Esasları (Tecvîd)

1. A. Cüneyt Eren- İbrahim Uludaş, Asım Kıraatının Hafız Rivayetine Göre Sekte Kavramı ve Manaya Etkisi, Diyanet İlmî Dergi, 2015, sayı 1, s. 119-127.
2. Abdülmecit Okçu, Tecvidin Gerekliliği Sorunu: İbnü'l-Cezerî Öncesi ve Sonrası başlıklı tebliğin Müzakere metni, 2018.
3. Abdurrahman Dursun, Kıraat İlminde Uygulama Sorunları ve Yaygın Hatlar, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum-2016.
4. Ali Çiftçi, Kur'an Okuyucularının Uygulamasında İttifak Sağlayamadıkları Bir Konu Olan İklâb'ın Değerlendirilmesi, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı:32, 2011.
5. Cemil Küçük, Kıraat İlminde Dâd Harfi, Doktora Tezi, Van-2015.
6. İbrahim Uludaş, Ebû Hayyan el-Endelüsî'nin el-Bahru'l-Muhî'tinde Kıraat Olgusu, Doktora Tezi, Bursa-2014, s. 183.
7. İsmail Sağlam, Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.11, sayı: 2, Bursa-2002.
8. Kadri Yıldırım, Arap Dilinde Nebr (Vurgu), Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XVII, 190, İzmir-2003.
9. Kerime Şeref, Hadis İlmi ile Diğer İslami İlimlerin Eğitim Öğretim Yöntemlerinin Mukayesesi, Yüksek Lisans Tezi, Bursa-2007.
10. M. Atilla Akdemir, Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları, (İstanbul-2013).
11. M. Atilla Akdemir, Kıraat Eğitim ve Öğretiminde Uygulanan Metotlar, Tarihten Günümüze Kıraat İlmi, Ankara-2015 (bildiri kitabı), s. 605-617.
12. Mehmed Ali Sarı, Harf, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XVI,165, İst-1997.

13. Mehmet Dağ, İlitam programlarında Kur'an Dersi, Ekev Akademi Dergisi, yıl:17, sayı:55, Bahar-2103.
14. Mehmet Tüfekçioğlu, Kâlûn ve Rivâyeti, Bursa-1997.
15. Mustafa Atilla Akdemir, Hamid b. Abdülfettâh el-Paluvî Hayıt, İlmi Şahsiyeti, Eserleri ve Zübdetü'l-İrfân Adlı Eserinin Metodolojik Tanıtımı ve Tahkiki, İstanbul-1999.
16. Naci Demirci, Abdurrahman Gürses'in Kıraat İlmi Eğitimindeki Yeri, (Yüksek Lisans Tezi), Rize-2013.
17. Nihat Temel, Kıraat ve Tecvid İlmine Ait Eserlerin Sistematiği" (tebliğ), İSAV, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-IV, İstanbul-2002.
18. Nihat Temel, Kıraat İlminde Vakıf ve İbtidâ, İstanbul-1991.
19. Ömer Arslan, Kur'ân Tilavetinde Tecvîd'in Gerekliliği ve Lahn (Okuyuş Hataları), Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: VII / 1, s. 357-372 Haziran-2003-Sivas.
20. Ömer Aslan, Kur'an Tilavetinde Tecvidin Gerekliliği ve Lahn, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. VII/1 (Haziran-2003).
21. Ömer Başkan, Bazı Tecvid Kaidelerinin Tatbikinde Farklılıklar Üzerine Bir Değerlendirme, Tarihten Günümüze Kıraat İlmi, Ankara-2015 (bildiri kitabı), s. 415-440.
22. Ömer Başkan: "Süregelen İki Tanımlama: İhfâ-İzhar...", Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt:6, Sayı: 11, Çorum-2007.
23. Ömer Özbek, Sıbtu'l-Hayyât'ın el-İhtiyar fî Kırâati'l-Aşr Adlı Eserinin Kıraat İlmindeki Yeri, Doktora Tezi, Kayseri-2015.
24. Osman Bayraktutan, Kur'an-ı Kerim Derslerinin Toplu/Koro Halinde Okutulmasının Avantajları ve Dezavantajları", Iğdır İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 9, Nisan 2017, s. 145-171.

25. Remzi Ateşyürek, Kur'an Tilavetinde yaygın Hatalar, Samsun İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı:31, Samsun 2011.
26. Selahattin Öz, İbnü'l-Cezerî Mukaddimesinin Mehmed Emin Tokâdî'ye Ait Manzum Tercümesi ve Değerlendirilmesi, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.14, sayı: 27, 2015, s. 163.
27. Sıtkı Gülle, Tüm Konuları ile Tecvîd İlmi, İstanbul-2004.
28. Tuncay Karateke, İmam Hatip Liselei Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kur'an-ı Kerim Derslerinde Karşılaştıkları İstenmedik Öğrenci Davranışları ve Bu Davranışlara Karşı Yaklaşımları, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, yıl: 20, sayı: 2, Elâzığ, 2015, s. 133-136.
29. Vezir Harman, Yedi Harf Bağlamında Kur'an'ın Rasülüllah Döneminde Kitaplaştırılması Meselesi, Diyanet İlmi Dergi, C. 53, sayı: 3, Temmuz-Eylül 2017, s. 73-102.
30. Yaşar Akaslan, Kıraat-ı Aşere Tahlili (Nisa Suresi Örneği), Samsun-2017.
31. Yavuz Fırat, Kur'an Öğretimi ve Hafızlık Eğitimi Üzerine, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 23, 2007/2.
32. Yusuf Alemdar, Osmanlıda Daru'l-Kurrâ...(Osmanlı'da Dârülkurrâ Müessesesi ve Kıraat Eğitimi), Ankara-2003.
33. Hüseyin Algur, Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve psiko-Sosyal durumlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Çorum 2018.
34. Mustafa Eynir, Kur'an İlimleri Bağlamında Hicr Suresi, YL tezi, Rize 2018

2.2.4.1.4. Hitabet Ve İrşad/Din Hizmetlerinde İletişim Ve Güzel Konuşma

1. Abdurrahman Candan, Din Hizmetinde Etkili ve Anlamlı İletişim, Diyanet Aylık Dergi, sayı: 254, Ankara, Şubat 2012.
2. Cumali Kuzu, Osman Erzurumi'nin İrşad Faaliyetleri, Elazığ-2018.

3. DİB, Örnek Vaaz Projeleri, Ankara ts.
4. Mustafa Kara, Kur'an ve Sünnet Ekseninde Hitabet, Samsun-2017.
5. Nihat Temel, Müslümana Yol Haritası, İstanbul-2006.
6. Süleyman Akyürek (Editör), Mehmet Korkmaz, Cemil Osmanoğlu, Muhammed Esat Altıntaş, Hitabet ve Mesleki Uygulama, Ankara-2018.
7. Mehmet Kormaz vdğr, Hitabet ve Mesleki Uygulama, Ankara 2018
8. Süleyman Tülücü, Muallakat ve Şairleri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi (Türkiye", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 23, Erzurum, 2005.
9. Esra Hacımüftüoğlu, Kur'an-ı Kerim'de İrşad bağlamında "Mücadele" Kavramının İncelenmesi, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, 2014.
10. Bülent Akot, Tasaccufi İrşad Metodu Olarak Sohbetin Fonksiyonu, Uluslararası Sosyal Aratırmalar Dergisi the Journal of International Social Research Cilt: 7 Sayı: 31 Volume: 7 Issue: 31 2014.
11. Bahattin Turgut, Etkin Bir İletişim Aracı Olarak Vaaz, Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 1 2015.
12. Esra Hacımüftüoğlu, K Kerimde Rüşd Kavramı ve Bu Kavramla Bağlantılı Kelimelerin Analizi, Kafkas İlahiyat Der, c. 2 sayı: 3, 2015.
13. Mehmet Faruk Çiftçi, Dini Hitabette Etimolojik Tahlillerin Kullanımı, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, c 5, sayı 6, 2016.
14. Ömer Faruk Söylev, Dini Danışma ve Rehberliğin Temel Kavramları ve Tarihi Arka Planı Üzerine Bir Değerlendirme, Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, Cilt 21, Sayı 1 2017.

2.2.4.1.5. Kur'an-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf Ve Kıraatler

1. Abdülhamit Pehlivan, Hamid b. Abdülfettah el-Paluvî'nin Hayatı, Zübdetü'l-İrfan Adlı Eseri ve Kıraat İlmindeki Yeri, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu, Elazığ-14-16 Mayıs 2015, s. 63.
2. Abdullah Akyüz, Osmanlı Kıraat Alimleri, İstanbul 2016, (Yüksek Lisans Tezi).

3. Abdullah Bayram, Kurtubî ve Fikhî Tefsiri, Bursa-2007.
4. Abdülmecit Okcu, Taberî'nin Yedi Harf Hakkındaki Görüşleri, Bir Müfessir Olarak Muhammed b. Cerîr et-Taberî Sempozyumu, Konya-2010, s. 195, 197, 202.
5. Alican Dağdeviren-Elif Küçükahmet, Muhammed Güzelhisârî Ve Ezhâru't-Tenzîl İsimli Tefsirinin Rivayet Açısından Değeri, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.XV, sayı: 27, (2013/I).
6. Bayram Demircigil, Hasan-ı Basrî Kıraati ve Kur'an Tefsirine Katkısı, Doktora Tezi, Ankara-2016.
7. Bilal Gökçür, Modern Dönemde Kur'an Tarihinin Ortaya Çıkışı: Kur'an'ın Korunmuşluğu Hususunda Oryantalist İddialar ve Müslümanlardan Cevaplar, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2012, sayı: 27, s. 9-28.
8. Cemil Küçük, Kur'an ve Kıraatlerin kaynağı, Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi, sayı: 1, s. 207-228, Van 2018.
9. Hacı Önen, Ebû Amr ed-Dânî'ye Göre Yedi Harfin Anlamı", e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, sayı: XI, Nisan 2014, s. 56-72.
10. Hacı Önen, Taberî Örneğinde Kıraat ve Hurufu Seb'a İlişkisi, e Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, sayı: III, Nisan 2010.
11. Hacı Önen, Yedi Harf ve Kıraatin Kesiştiği ve Ayrıldığı Noktalar, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Nisan 2014, yıl: 6, sa: 11, s.182-193.
12. Hacı Önen, Kıraat Farlılıklarının Meallere Yansıması, Hasan Basri Çantay ve Kur'an Yolu Mealleri Örneği, The Journal of Academic Social Science Studies, Number: 54, p. 153-163, Spring I 2017, s. 155-163.
13. Hacı Önen, Taberî Tefsirinde Dirayet, Doktora Tezi, Ankara-2012.
14. Hakan Uğur, Osmanlının Son Döneminde Oryantalistlerin Kur'an Hakkındaki İddialarına Karşı Osmalı Ulemasının Yaptığı Çalışmalar, Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları-II, İstanbul-2013 içinde, s.548.
15. İbrahim Uludaş, Ebû Hayyan el-Endelüsî'nin el-Bahru'l-Muhî'tinde Kıraat Olgusu, Doktora Tezi, Bursa-2014, s. 18.

16. M. Atilla Akdemir, Kıraat İlmî Eğitim ve Öğretim Metotları, (İstanbul-2013, s. 53).
17. Mehmet Dağ, Kıraat Terimlerindeki Anlam Kırılmaları Şâz Kavramı Örneği, Tarihten Günümüze Kıraat İlmî.
18. Murat Akkuş – Ramazan Aydın, Türkiye’deki Farklı Kırat Anlayışlarıyla İlgili Değerlendirmeler, Mütefekkir Dergisi, Aksaray İslami İlimler Fakültesi Dergisi. C. 3, sayı: 6, Aralık 2016, s. 289-306.
19. Mustafa Kılıç, Zemahşerî’nin el-Keşşâf’ında Kıraat Olgusu, Doktora Tezi, İstanbul-2014.
20. Mustafa Öztürk, İmamiyye Şîasının Kıraat ve Ahruf-i Seb’a Anlayışı, Marife Dergisi, yıl 8, sayı: 3, kış 2008, s. 121-154.
21. Naci Demirci, Abdurrahman Gürses’in Kıraat İlmî Eğitimindeki Yeri, (Yüksek Lisans Tezi), Rize-2013.
22. Naif Yaşar, Taberî’nin Kıraatlere Bakışı, Marife Dergisi, Yaz 2016, 16/1 s. 59-86.
23. Necattin Hanay, Kur’an Tefsirinde Kıraat Farklılıklarının Rolü: Zeccac ve Taberi Örneği, Doktora Tezi, Konya-2015.
24. Nefise Karaca Efe, Kurtubî’nin kur’an İlimlerine Yaklaşımı, Doktora Tezi, İzmir-2012.
25. Nihat Temel, Müslümana Yol Haritası, İstanbul-2006.
26. Ömer Özbek, Dünyada Hafızlık Yöntem Örnekleri, Bilimname, XXIX 2015/2, 183-209.
27. Sefer Hassanov, el-Muînî, Bursa-2006.
28. Vezir Harman, Yedi Harf Bağlamında Kur’an’ın Rasülüllah Döneminde Kitaplaştırılması Meselesi, Diyanet İlmî Dergi, C. 53, sayı: 3, Temmuz-Eylül 2017, s. 73-102.
29. Yaşar Akaslan, Kırâat-i Aşere’de Ferş Yönünden Farklılıklar, İslam Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Samsun-2017, sayı: 4, ss. 6-31.
30. Yaşar Akaslan, Kıraat-ı Aşere Tahlili (Nisa Suresi Örneği), Samsun-2017.

31. Yaşar Akaslan, Kıraatların Fıkhi Hükümlere Etkisine Dair Bir İnceleme: Nisa Suresinin 43. Âyeti Örneği, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 38, s. 205-232, yıl: 2015.
32. Ziya Şen, Kur'an'ın Metinleşme Süreci, İstanbul-2007.
33. Nefise Karaca Efe, Kurtubî'nin Kur'an İlimlerine Yaklaşımı, Doktora Tezi, İzmir 2015.
34. Haşem Yılmaz, Ebû Bekr Şu'be b. Ayyâş Rivâyeti, Aksaray 2018.

2.2.4.1.6. Kıraatlerin Tefsire Etkisi

1. Abdulhamit Birişik, Kıraat İlmi ve Tarihi, Bursa-2004 s. 143, 145, 160).
2. Abdullah Bayram, Kurtubî ve Fıkhî Tefsiri, Bursa-2007.
3. Annaoraz Nurmammedov, İbn Âşûr ve Mukaddimesi Bağlamında Tefsir Usûlündeki Yeri, Bursa-2005.
4. Esmâ Çetin, Dâmegânî, Bursa-2006.
5. Hacı Önen, Taberî Tefsirinde Dirayet, Doktora Tezi, Ankara-2012.
6. Hülya Alper, Kıraat-Kelâm İlişkisi, (tebliğ), İSAV, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-IV, İstanbul-2002, s. 421.
7. İbrahim Görener, Tefsir ve Tefsir Usûlü Üzerine Düşünceler, Kayseri-2004, s.76).
8. İbrahim Hilmi Karşlı, Kur'an'ı Anlamada Kıraatlardan Yararlanma başlıklı Arapça bildiri müzakeresi, Tarihten Günümüze Kıraat İlmi, Ankara-2015 (bildiri kitabı), s. 266-267.
9. İbrahim Uludaş, Ebû Hayyan el-Endelüsî'nin el-Bahru'l-Muhî'tinde Kıraat Olgusu, Bursa-2014, s. 110.
10. İsmail Karaçam, Kıraatların İntikali, (tebliğ), İSAV, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-IV, İstanbul-2002, s. 299-300, 304-305.
11. Kadir Taşpınar, Kıraat Nahiv İlişkisi Bağlamında Ebussuud Efendi'nin Tefsirinde Yer Alan Kıraat Vecihleri, İhya Dergisi, C. 3, sayı:1, Bahar 2017 s. 113-138.
12. M. Kemal Önder, Nesefî'nin Kıraattaki Yeri, Isparta-2002.

13. Mehmet Adigüzel, “Kıraat İlminde Tarik-Senet Boyutu ve Konu ile İlgili Telif Edilen Eserler”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 16, Erzurum-2001.
14. Mehmet Dağ, Kıraat İlminde İhticac Olgusu, Erzurum-2005.
15. Mehmet Emin Maşalı, Verş ve Rivâyeti, Bursa-1996.
16. Mehmet Erdoğan, Kıraat Farklılıklarının Hüküm Çıkmada Etkisi (tebliğ), İSAV, Kur’an ve Tefsir Araştırmaları-IV, İstanbul-2002, s. 403,404.
17. Mehmet Ünal, Bir Kıraat Terimi Olarak Hücet’in Kavramsal Alanı ve Tarihsel Gelişimi, İslâmî Araştırmalar Dergisi, C. 17, sayı: 1, Ankara-2004.
18. Mehmet Ünal, Kur’ân’ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü, Ankara-2005.
19. Muhsin Demirci, Konulu Tefsire Giriş, İstanbul-2006.
20. Murat Akkuş, Kıraatlerin Tefsire Etkisi İbn Aşur Örneği, Mütefekkir, Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, cilt: 2, sayı:3, Haziran 2015, 151.
21. Mustafa Karagöz, Dilbilimsel Tefsir ve Kur’an’ı Anlamaya Katkısı, Ankara-2010.
22. Mustafa Öztürk, Kur’an Kıraatleri. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt: 3, sayı: 1 (2003).
23. Nihat Temel, Kıraat ve Tecvid İlmine Ait Eserlerin Sistematiği (tebliğ), İSAV, Kur’an ve Tefsir Araştırmaları-IV, İstanbul-2002, s. 279.
24. Ömer Özbek, Sıbtu’l-Hayyât’ın el-İhtiyar fî Kırâati’l-Aşr Adlı Eserinin Kıraat İlmindeki Yeri, Doktora Tezi, Kayseri-2015.
25. Said Şimşek, Kıraatların Kaynağı Problemi, (tebliğ), İSAV, Kur’an ve Tefsir Araştırmaları-IV, İstanbul-2002, s. 27, 28, 29.
26. Sema Aksu (Gezgin), Son Dönem Müfessirlerinden Muhammed Ferid Vecdi’nin Tefsir Görüşleri, Doktora Tezi, Bursa-2011.
27. Süleyman Derin, Sûfî Tefsir Anlayışı ve Kıraat İlişkisi (tebliğ), İSAV, Kur’an ve Tefsir Araştırmaları-IV, İstanbul-2002, s. 342.
28. Veli Kayhan, Kur’an’ı Tefsirde Usûl ve Gerekli İlimler, Bursa-2007.
29. Yaşar Akaslan, Kıraat-ı Aşere Tahlili (Nisa Suresi Örneği), Samsun-2017.

30. Yusuf Alemdar, Osmanlı'da Dâru'l-Kurrâ Müessesesi ve Kıraat Öğretimi, Ankara-2003.
31. Ziya Şen, Kur'an'ın Metinleşme Süreci, İstanbul-2007.
32. Haşem Yılmaz, Ebû Bekr Şu'be b. Ayyâş Rivâyeti, Aksaray 2018.
33. Cihad Akkoyun, İbnü'l-Arabi'nin Ahkabu'l-Kur'an'ındaki Metodu, İzmir 2006.
34. Mustafa Eynir, Kur'an İlimleri Bağlamında Hicr Suresi, YL tezi, Rize 2018
35. Dr. Öğr Üyesi Nesrişah Saylan Fırat/Elazığ İlahiyat, Mâtürîdî'nin Te'vîlatü'l-Kur'ân Adlı Eserinde Kıraatlara Yaklaşımının İncelenmesi, Diyanet İlmi Dergi, C: 55, sa: 3. Temmuz-Ağustos-Eylül 2019.

2.2.4.1.7. Örneklerle Peygamberimiz

1. Ahmet Önkal-Adem Apak - Bünyamin Erul, Hz. Peygamberin İzinde, Ankara-2013, 2. Baskı, s. 209.
2. Celil Kiraz, Kur'an'da Ahlâk İlkeleri, Bursa-2007.
3. Hüseyin Algül, Sevgi ve Rahmet Peygamberi, Bursa-2007.
4. İskender Pala, Hz. Muhammed (s.a.s.) için Bülbülün Kırk Şarkısı, Kapı Yayınları İstanbul-2017, 3. Baskı.
5. Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmen Kılavuz Kitabı 4. Sınıf, Ankara-2008, s. 81, 85.
6. Muhammet Yılmaz, Peygamber Efendimizin 1001 Özelliği, Erkam yay, İstanbul-2012.
7. Mustafa Önder, Kur'an ve Sünnette İnsan Onuruna Eğitim Açısından Yaklaşım, Amasya İlahiyat Derg, c. 2, sayı 4 2015.
8. Mustafa Önder, Din Eğitiminde Başarı İçin Dikkate Alınması Gereken Bir Unsur Olarak İnsan Onuru, Değerler Eğitimi Dergisi Cilt 13, No. 29, 511- 534, Haziran 2015.
9. Ramazan Önal, Gazzîzâde Abdüllatif Efendinin Fatıha Suresi Tefsiri, UÜ İlahiyat Derf, 2016.
10. Mustafa Boran, Hanefi Mezhebinde yiyecek ve İçeceklerde Helallik ve Haramlık Ölçüleri, Doktora Tezi, Çanakkale 2016.
11. İskender Pala, Hz. Muhammed (sav) için Bülbülün Kırk Şarkısı, Kapı yay, İst 2017, 3. Baskı.

12. Mücahit Kapan, Tasavvuf Kültüründe ve Gazali’de Tevbe, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2017.
13. Emine Ögük, “Aile İçi Şiddet: Sebepleri ve Korunma Yolları” (bildiri), Aile Eksenli Şiddet ve Doğurduğu Sosyal Travmalar (bildiri kitabı, s. 126-146), Samsun 2018.

3.7.1.8. Kutlu Peygamberim

- 1- Hüseyin Algül, Sevgi ve Rahmet Peygamberi, Bursa 2007.

3.7.2. Makalelerine ve Ansiklopedi Maddelerine Yapılan Atıflar

2.2.4.2. Makalelerine Yapılan Atıflar

2.2.4.2.1. “Kur’an-ı Kerîm’in İndirildiği Yedi Harf”, İslâmî Araştırmalar Dergisi, C.I, sayı: 3, s. 71-88, Ankara 1987.

1. Annaoraz Nurmuhammedov, İbn Âşûr ve Mukaddimesi Bağlamında Tefsir Usûlündeki Yeri, Bursa-2005.
2. Fatih Çollak, Kur’an’ın Nazil Olduğu Yedi Harf Ruhsatı ve Kıraat İhtilaflarının Karakteristiği, (Tebliğ), İSAV, Kur’an ve Tefsir Araştırmaları-III, 211-247, İstanbul-2002.
3. İbrahim Uludaş, Ebû Hayyan el-Endelüsî’nin el-Bahru’l-Muhît’inde Kıraat Olgusu, Doktora Tezi, Bursa 2014, s. 18.
4. Mehmet Çalışkan, Kur’an’ın Nuzûlü ve Yedi Harf (el-Ahrufu’s-Seb’a) Meselesi, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.5, sayı:1, Ocak-Haziran 2005.
5. Mehmet Dağ, Kıraat İlminde İhticac Olgusu, Doktora Tezi, Erzurum-2005.
6. Mehmet Ünal, Bir Kıraat Terimi Olarak Hücet’in Kavramsal Alanı ve Tarihsel Gelişimi, İslâmî Araştırmalar Dergisi, C. 17, sayı:1, Ankara-2004.

7. Mehmet Ünal, Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü, Ankara-2005.
8. Mehmet Soysaldı, Kur'an'ı Anlama Metodolojisi, Ankara-2001, Fecr yayınları, (s. 200-219).
9. Muhsin Demirci, Kur'an Tarihi, İstanbul-1997.
10. Muhsin Demirci, Tefsir Usulü, İstanbul-2001.
11. Muhsin Demirci, Tefsir Usûlü, İstanbul-2003.
12. Mustafa Altundağ, Sahih Kıraatlerin Arap Lehçeleriyle İlişkisi Üzerine, MÜİF Dergisi, sayı: 20, s. 29, 47, İstanbul-2003.
13. Mustafa Öztürk, İmamiyye Şîasının Kıraat ve Ahruf-i Seb'a Anlayışı, Marife Dergisi, yıl 8, sayı: 3, kış 2008, s. 121-154.
14. Necattin Hanay, Kur'an Tefsirinde Kıraat Farklılıklarının Rolü: Zeccac ve Taberi Örneği, Doktora Tezi, Konya-2015.
15. Osman Kaya, Kur'an'ın Yedi Harf Üzerine İndirilmesi ve Ahrufu's-Seb'a (Yedi Harf Meselesi), Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: Cilt: VIII, sayı: 2, s. 219-244 Sivas-2004.
16. Yusuf Alemdar, Kıraatların Ortaya Çıkışı Meselesine Yeniden Bir Bakış, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, VIII/2, s. 160, 2004.

2.2.4.2.2. "Kıraat ve Tecvid İlimleri Bibliyografyası", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1987, II/2, s. 309-317.

1. Murat Sülün-Muhammed Abay, Kıraat Bibliyografyası (tebliğ), İSAV, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-IV, İstanbul-2002, s. 479.

2.2.4.2.3. "Kur'ân Öğretiminde Metod", Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Dergisi, Ankara, 1989, 18, s. 16-24.

2. Mehmet Adigüzel, Kur'ân Öğretim Metotları ve Öğreticilik Vasıfları, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 19, Erzurum-2003.

2.2.4.2.4. “Ebû Amr Ed-Dânî ve Kıraat İlmindeki Yeri”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1991, III/3, s. 13-30.

1. Abdülhamit BİRİŞİK, “Kıraat”, *DİA*, XXV, 433, Ankara-2002.
2. Ebû Amr Ed-Dânî, Kitâbü'l-İdğâmi'l-Kebîr, neşr: Abdurrahman Hasan el-Ârif, Kahire-2003
3. Mehmet Ünal, Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü, Ankara-2005.

2.2.4.2.5. “Hatim İndirme ve Hükümleri”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1992, IV/4, s. 29-55.

1. M. Zeki Duman, Nüzulünden Günümüze Kur'an ve Müslümanlar, Ankara-1996.
2. Nebi Bozkurt, “Mukabele”, *DİA*, XXXI, 101, İstanbul 2006.

2.2.4.2.6. “Kur'ân'a Göre Kur'ân'ın İsim ve Sıfatları”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1993, V/5, s. 67-103.

1. Abdülhamit Birışik, Kur'an (Tertibi), *DİA*, XXVI, 388, Ankara-2002.
2. Ömer Çelik, Kur'an'a Göre Kur'an-ı Kerim ve Muhatapları, İstanbul-1997.

2.2.4.2.7. “Abdestsiz Kur'ân Okuma Meselesi”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1993, V/5, s. 105-118.

1. Hakan Uğur, Vâkıa Sûresi 79. Âyet Bağlamında Mushafa Abdestsiz El Sürme Meselesi, *Usûl*, sayı: 25, s. 219, 229, Ocak-Haziran 2016, İstanbul.
2. Mehmet Şener, Kur'an (Kur'an'la İlgili Fıkhi Hükümler), *DİA*, XXVI, 412, Ankara-2002.

2.2.4.2.8. “Ücretle Kur'ân Öğretme ve Okuma Meselesi”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1993, V/5, s. 119-131.

1. Celil Kiraz, Menar Tefsiride Özgün Yorumlar, Bursa-2017.
2. Mehmet Şener, Kur'an (Kur'an'la İlgili Fıkhi Hükümler), *DİA*, XXVI, 412, Ankara-2002.

2.2.4.2.9. “Kur’ân’ı Anlamanın Önemi ve Bu Konudaki Çalışmalar”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 2000, IX/9, s. 193-211.

1. Abdülhamit Birişik, Kur’an İlimleri Terimlerinin Kaynağı ve Oluşumu (tebliğ), İslâmî Araştırmalar, C. 19, sayı:1, s. 32, Ankara-2006.
2. Esmâ Çetin, Dâmegânî, Yüksek Lisans Tezi, Bursa-2006.
3. Semra Yazıcı, Kelamda Aklın Konumu ve Sınırı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2007.
4. Mustafa Güven, Kur’an Aklı, Doktora Tezi, Urfa 2009.
5. Mustafa Güven, Kuran’ın Dili ve Anlatım Üslûbu Üzerine Bir Deneme, Hikmet Yurdu Dergisi, Ocak – Haziran 2011, Yıl: 4, C: 4, Sayı: 7, ss. 135 – 151.
6. Hikmet Koçyiğit, Tefsirlerin Sınıflandırılması Meselesi, Harran İlahiyat Fak Dergi, C 31, sayı 31 2014.
7. Mehmet Halil Ateş, Kur’an’da Toplumsal Anomiye Götüren Sebepler, Journal of Analytic Divinity, C. 2, sayı 1 2018.
8. Seyfullah Pak, Lise ve Dengi Okullarda Eğitim Gören Öğrencilerin Kur’an Tefsiri Kitaplarına İlişkin Algıları Üzerine Bir Araştırma, Kahramanmaraş İlahiyat Derg, 32 (Aralık 2018): 227- 253.
9. İsa Kanik, Kur’ân’ı Anlamanın İlkeleri: Abdurrahman Habenneke el-Meydânî Örneği, Turkish Studies Volume 13/2, winter 2018.

2.2.4.2.10. “Kur’ân Kıraatlarına Yönelik Oryantalist Yaklaşımlar”, Marife, Konya, 2003, II/3, s. 65-106.

1. Abdülhamit Birişik, Kıraat İlmi ve Tarihi, Bursa-2004.
2. Abdülhamit Birişik, Oryantalistik Araştırmalarda Kırat Konusu, Tarihten Günümüze Kıraat İlmi, s. 159-181. Ankara-2015 (bildiri kitabı).
3. Hakan Uğur, İmamiyye Şiasının Kıraat ve Ahruf-i Seb’a Anlayışı, Kur’an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları-II, İstanbul-2013 içinde, s.548.

4. Harun Öğmüş, Kur'an'ın Sıhhati Bağlamında Kıraat Farklılıklarının Değerlendirilmesi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı:39, İstanbul- 2010.
5. Mehmet Dağ, Kıraat İlminde İhticac Olgusu, Doktora Tezi, Erzurum-2005.
6. Mehmet Emin Maşali, Resmü'l-Mushaf ve Tarihsel Değeri, Bursa-2003.
7. Mehmet Ünal, Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü, Ankara-2005.
8. Mehmet Ünal, Bir Kıraat Terimi Olarak Hücet'in Kavramsal Alanı ve Tarihsel Gelişimi, İslâmî Araştırmalar Dergisi, C. 17, sayı:1, Ankara-2004.
9. Murat Akkuş – Ramazan Aydın, Türkiye'deki Farklı Kırat Anlayışlarıyla İlgili Değerlendirmeler, Mütefekkir Dergisi, Aksaray İslami İlimler Fakültesi Dergisi. C. 3, sayı: 6, Aralık 2016, s. 289-306.
10. Mustafa Öztürk, İmamiyye Şîasının Kıraat ve Ahruf-i Seb'a Anlayışı, Marife Dergisi, yıl 8, sayı: 3, kış 2008, s. 121-154.
11. Ömer Arslan, Kur'ân Tilavetinde Tecvîd'in Gerekliliği ve Lahn (Okuyuş Hataları), Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: VII / 1, s. 357-372 Haziran-Sivas-2003.

2.2.4.2.11. “Kur'ân-ı Kerim ve Müsbet İlimler” Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 2, sayı: 2, s. 187-194, Bursa 1987.

1. Özdemir, Kur'an'ı Anlamada Yeni Bir Yöntem Önerisi Olarak Kur'an Arkeolojisi, Tek/Dav İslami Araştırmalar Dergisi, Ankara, 2019.
2. Muammer Ocak, Kur'an ve Fen bilimlerinde Bir Ayet Olarak Rüzgâr, Erzincan 2019.
3. Abdurrahman Kasapoğlu, Psikolojik Tefsirin Önemi Amaçları Faydaları”. Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi / Journal of Mesned Divinity Researches, (Bahar2019-1): 57-83.

2.2.4.2.12. “Peygamberimiz ve Sağlık”, Diyanet Aylık Dergi, sayı: 52, s.11-14, Ankara-Nisan 1995

1. Kerim Buladi, Kur'an'a Göre Nankörlük Kavramı, İstanbul-1999.

2.2.4.2.13. “Hâfızlık ve Hâfızlar”, Diyanet Aylık Dergi, sayı: 62, s. 40-42, Ankara-Şubat 1996

1. Rafet Görgülü, İbadet ve Sosyal Hayat Bağlamında İslam Dininin Gerçekleri Üzerine Bir Çalışma, Sonçağ yayın, İstanbul 2017, 3. Baskı, VI cilt (I, 537-738).

2.2.4.2.14. “İslam’da Adalet ve Zulüm Anlayışı”, Diyanet Aylık Dergi, sayı: 63, s. 25-27, Ankara-Mart 1996

1. Rafet Görgülü, İbadet ve Sosyal Hayat Bağlamında İslam Dininin Gerçekleri Üzerine Bir Çalışma, Sonçağ yayın, İst 2017, 3. Baskı, VI cilt (V, 202-204).

2.2.4.2.15. “Kur’an Öğretim tarihi ve Öğretim kurumları”

1. M. Atilla Akdemir, Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları, İstanbul 2013.

2.2.4.3. Ansiklopedi Maddelerine Yapılan Atıflar

2.2.4.3.1. Âyet (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)

1. Süleyman Pak, Kur’an’da Geçen Ayetü’l-Kübra İfadesi İli İlgili Yaklaşımları, Gazi Osman Paşa İlahiyat Fak Dergisi, Yıl 2013, Cilt 1 , Sayı 1, Sayfalar 99 – 115.
2. Abdülbaki Güneş, Kur’an’da Ayet ve Ayet Bütünlüğü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 20015.
3. Nefise Karaca Efe, Kurtubî’nin Kur’an İlimlerine Yaklaşımı, Doktora Tezi, İzmir 2015.
4. N. Vildan Güllüoğlu, Kur’an-ı Kerim’de Tilavet, Doktora Tezi, Konya 2015.
5. İhsan Arslan, Hissî Mucize Olarak Hz. Peygamber’e İsnad Edilen İnşikâku’l-Kamer Hadisesine Farklı Bir Yaklaşım, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, December 2017, 6 (12): (13-48).
6. Vasfî Babacan, Yunus Emre Metinlerinde Sayılar, TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi Yıl 2018, Cilt 1, Sayı 15, s. 270-204.

7. İhsan Arslan, Hissi Mucize Olarak Hz. Peygamber'e İsnad Edilen İnşikâku'l-Kamer Hadisesine Farklı Bir Yaklaşım, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.6, sa.12 2017.
8. İbrahim Kolunsağ, Klasik Şark Geleneğinin Son Örneklerinden Galabe-i Sultan-ı Aşak, Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 5, Sayı 11, Mart 2018, ss. 33-45.
9. Mustafa Eynir, Kur'an İlimleri Bağlamında Hicr Suresi, Yüksek Lisans Tezi, Rize 2018.

2.2.4.3.2. “Dâni”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), VIII, 459-461, İstanbul 1993

1. Abdulhamit Birişik, Kıraat İlmi ve Tarihi, Bursa-2004.
2. Tayyar Altıkulaç, Hz. Osman'a Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif (I-II), İstanbul 2007 (I, 58, Arapça kısımda I, 65).
3. Abdullah Bayram, Kurtubî ve Fıkhî Tefsiri, Bursa 2007.
4. Mehmet Özdemir, Endülüs Müslümanları Kültür ve Medeniyet, Ankara 2012.
5. Tayyar Altıkulaç, “Mes'ele Resmi'l-Mesâhif”, Ircica Journal A Journal on Islamic History and Civilisation VOLUME I ® ISSUE 1 ® SPRING 2013, s. 45.
6. Ali Çiftçi, Ebû Amr ed-Dâni'nin et-Tahtîd'i Özelinde Tecvid İlminin Müstakilleşmesi, Marife dergisi, C. 17, sayı: 2 kış, Konya 2017, s. 287-317.

2.2.4.3.3. “Ezan”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XII, 36-38, İstanbul 1995.

1. Ferhat Koca, “İbadet (İslâm'da İbadet)”, Diyanet İslâm Ansiklopedisi, İstanbul-1999, XIX, 247.
2. Kasım Şulul, Hz. Peygamber Devri Kronolojisi, İstanbul 2003.
3. Mustafa Çetin, Namazda Okunan Sûreler ve Dualar, İzmir 2004.
4. Ekrem Keleş, “İslâm Yurdunun Kimlik Belgesi Ezan”, Diyanet Aylık Dergi Cami eki, s. 27 Ankara 2008.
5. Fatih Koca, “Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Müezzinleri”, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, sayı: 52/2, 2011.

6. Hanefî Palabıyık, Millî Mücadeleye Destek ve Arkaplan Olarak Dinî Düşünce Dinî Ve Gelenekler, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 36 Erzurum 2008.
7. Uğur Alkan, Geçmişten Günümüze Türklerde Ezan Musikisi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Sayı 37, 2014.
8. Hidayet Aydar, Ezanın Tarihi ve Başka Dillerde Okunma Meselesi, Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt / Voleme: 2, Sayı / Issue: 1, Haziran / June 2016, ss. 5-48.
9. Adem Özsoy, Ebû Üseyd Malik b. Rebia'nın Hayatı ve Rivayetleri, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
10. Hidayet Aydar, "Tarih Boyunca Ezana Yapılan İlaveler". Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 8 / 18 (Aralık 2017): 187-206.
11. Mehmet Işık, Türk Sinemasında "Hasretli Filmler" Döneminde Çekilen Dini Filmlerde İdeoloji ve Özne, Turkish Studies Volume 13/18, summer 2018.
12. İhsan Koç, Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si Akademik Tefsir Çalışmalarında Nesh Meselesine Teorik ve Pratik Yaklaşım: Süleyman Ateş ve M. Sait Şimşek Örneği, YL tezi Edirne 2019.

2.2.4.3.4. "Fasıla", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XII, 209-210, İstanbul-1995, (Tevfik Rüştü Topuzoğlu ile müşterek).

1. Necati Tetik, "Ses ve Anlam İlişkisi Bakımından Kur'an ve Kıraat" (Tebliğ), Kur'an ve Dil Sempozyumu, Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2001, s. 297-312.
2. Mustafa Öztürk, Kur'an Dili ve Retoriği, s. 117-118, Ankara-2002.
3. Mehmet Ünal, Tefsir El Kitabı (ortak kitap), Ankara 2012.
4. Mustafa Eynir, Kur'an İlimleri Bağlamında Hicr Suresi, YL tezi, Rize 2018.

2.2.4.3.5. "Fevâtihu's-Süver", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XV,165-166, İstanbul-1997.

1. Mustafa Eynir, Kur'an İlimleri Bağlamında Hicr Suresi, YL tezi, Rize 2018

2.2.4.3.6. “Hakani”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XV,165-166, İstanbul-1997.

1. Ömer Başkan: “Süregelen iki tanımlama: ihfâ İzhar...” Çorum İlahiyat Fak Dergisi, cilt: 6, Sayı: 11, Çorum 2007.
2. Fatih Çollak, Tecvid İlmi, Ortaya Çıkış ve Gelişimi, Tarihten Günümüze Kıraat İlmi, Ankara 2015 (bildiri kitabı), (s. 365-386). S. 380.
3. Ali Çiftçi, Ebû Amr ed-Dânî'nin et-Tahtîd'i Özelinde Tecvid İlminin Müstakilleşmesi, Marife dergisi, C. 17, sayı: 2 kış, Konya 2017, s. 287-317.

2.2.4.3.7. “İzhar”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXIII,506, İstanbul-2001.

1. Mehmet Dağ, Kıraat İlminde İhticac Olgusu, Doktora Tezi, Erzurum 2005.
2. Ömer Özbek, Sıbtu'l-Hayyât'ın el-İhtiyar fî Kırâati'l-Aşr Adlı Eserinin Kıraat İlmindeki Yeri, Doktora tezi, Kayseri 2015.
3. Bayram Demircigil, Hasan-ı Basrî Kıraati ve Kur'an Tefsirine Katkısı (Doktora tezi, dan: M. Akif Koç), Ankara 2016, s. 82.

2.2.4.3.8. “Kur'an-ı Kerim”, İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, III, 1155-1166.

2. Muhsin Demirci, Kur'an'ın Temel Konuları, İstanbul-2000.
3. Hasan Yılmaz, Kur'an ve Muhtevası, Ankara 2008.
4. Hasan Yılmaz, Kur'an'ın Ana Konularına Dair Bazı Tasnifler”, Cilt: 46, sayı:4, Ankara 2010.
5. Eda Tok, Osman Nevres Divanı'nda Yazıya Dair Unsurlar, Türkiyat Mecmuası 2019.

2.2.4.3.9. “Lahn”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXVII, 55-56, Ankara-2003.

1. Muhammed Ersöz, Kur'an'ın Dil Yapısı ve Kur'an Kelimelerinin Terimleşmesi, Doktora Tezi, Erzurum 2014.
2. Mustafa Kılıç, İmam Hatip Ortaokul ve Liselerindeki Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kur'ân Eğitimi Üzerine Bir Araştırma, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi • Cilt-Sayı 47• Aralık 2014.
3. Ali Temel, Nehhas'ın İ'rabü'l-Kur'an'ında Lahn tartışmalarına konu olan Kıraatlerin Değerlendirilmesi, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD), Cilt 15, Sayı 1 2015.
4. Ali Kaya, Arap Dilinde Lahnin Nahiv İlminin Ortaya Çıkmasındaki Rolü, NÜSHA, 2015; (40): 53-72.
5. Fatih Çollak, Tecvid İlmi, Ortaya Çıkış ve Gelişimi, Tarihten Günümüze Kıraat İlmi, Ankara 2015 (bildiri kitabı), (s. 365-386). S. 377, 379.
6. Cemil Küçük, Kıraat İlminde Dad Harfi, Doktora Tezi, Van 2015.
7. Ahmet Gökdemir, Gökdemir, A. (2019). El-Mürşidü'l-Vecîz ve En-Neşr Bağlamında Ebû Şâme İle İbnü'l-Cezerî'nin Kur'ân Tilâvetine Bakışı. Bülent Ecevit Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6 (1), 103-122.
8. Ahmet Musa Üstünbaş, Araf Suresinin Arap Dili ve Belagatı Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2018.
9. Ahmet Tekin, Avamili Birgivi ile Acamili Hilmiyyenin Mukayesesi, Turkish Studies Volume 14 Issue 2, 2019.

2.2.4.3.10. “Nebe”, İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, III, 1534

1. Abdülaziz Hatip, Mülk, Nebe ve Saf Sûreleri Tefsiri, Bakü-1999.
2. Abdülaziz Hatip, Beş Sûrenin Tefsiri, İstanbul 2007.

2.2.4.3.11. “Nesih,” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXXII, 579-581, İstanbul-2006.

1. Gökhan Atmaca, “İsmail Cerrahoğlu ve İlmi Çalışmaları”, Usul Dergisi, sayı: 21, s. 147-180, Haziran 2014.
2. Nefise Karaca Efe, Kurtubî'nin kur'an İlimlerine Yaklaşımı, Doktora Tezi, İzmir 2015.
3. Hacer Yetkin, Klâsik Dönem'e Kadar Fıkıh Usûlünde Kur'ân ve Sünnetin Birbirin Neshi Tartışması”, Usûl İslam Araştırmaları, sayı: 28, Güz 2017, İstanbul 2017, s. 183-212.
4. İhsan Koç, Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si Akademik Tefsir Çalışmalarında Nesh Meselesine Teorik ve Pratik Yaklaşım: Süleyman Ateş ve M. Sait Şimşek Örneği, Yüksek Lisans Tezi Edirne 2019.

2.2.4.3.12. “Ebû Dâvud Süleyman b. Necah”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), X, 119, İstanbul 1994.

1. Tayyar Altıkulaç, Hz. Osman'a Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif (I-II), İstanbul 2007.
2. Tayyar Altıkulaç, “Mes'ele Resmi'l-Mesâhif”, İrcica Journal A Journal on Islamic History and Civilisation VOLUME I ® ISSUE 1 ® SPRING 2013, s. 45.

2.2.4.3.13. “Takva”, İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, IV, 1912-1914.

1. Hatice Şahin, Kur'an'da Takva, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2006.
2. Celil Kiraz, Kur'an'da Ahlâk İlkeleri, Bursa-2007.

2.2.4.3.14. “Tecvid”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XL, 253-254, İstanbul 2011.

1. Fatih Çollak, Tecvid İlmi, Ortaya Çıkış ve Gelişimi, Tarihten Günümüze Kıraat İlmi, Ankara 2015 (bildiri kitabı), (s. 365-386). S. 365

2. Ali Çiftçi, “İklabın Değerlendirilmesi”, Selçuk Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, sayı: 32, 2011.

2.2.4.3.15. “Teysîr”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XLI, 57, İstanbul 2012

1. Yaşar Akaslan, Endülüs’ün Kıraat İlmindeki Yeri, Dinbilimleri akademik araştırma Dergisi, C. 19, sayı: 1, 2019.

2.2.4.3.16. “Tilavet”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XLI, 155-157, İstanbul 2012.

1. Ömer Özbek, Dünyada Hafızlık Yöntem Örnekleri, Bilimname, XXIX 2015/2, 183-209.
2. Ahmet Gökdemir, Gökdemir, A. (2019). El-Mürşidü’l-Vecîz ve En-Neşr Bağlamında Ebû Şâme İle İbnü’l-Cezerî’nin Kur’ân Tilâvetine Bakışı. BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6 (1), 103-122.

2.2.4.3.17. “Tilavet Secdesi”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XLI, 157-159, İstanbul 2012.

1. Ömer Özbek, Dünyada Hafızlık Yöntem Örnekleri, Bilimname, XXIX 2015/2, 183-209.

2.2.4.3.18. “Vâhidî” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

1. Hadiye Ünsal, Ebü’l-Hasen el-Vahidinin Hayatı Eserleri ve Tefsir Tarihindeki Yeri, Çukurova İlahiyat Dergisi, Yıl 2013, Cilt 13 , Sayı 1, Sayfalar 90 – 119
2. Yunus Emre Gördük, “Tefsir-Te’vil” Ayırımı ve İşari Tefsirin Öznel Mahiyeti Bağlamında “Yorum-Algı” Sorunu, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Mart/2017, Yıl: 4, Sayı: 7, s.01-27.
3. Yusuf Bahri Gündoğdu, Alak Suresinin İlk Beş Ayetinin Eğitimsel Değeri, İst 2018.

4. Semra Emanet, “Vâhidî’nin el-Vecîz Tefsiri ile Celâleyn Tefsirlerinin Ulûmü’l Kur’ân Açısından Karşılaştırılması”. Tefsir Araştırmaları Dergisi 3 / 1 (Nisan 2019): 193-212.

2.2.4.3.19. “Vakf ve İbtidâ” (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)

1. İsmet Marangozoğlu, Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî’nin Beyânî Tefsir Anlayışı, Bozok İlahiyat Dergi, c. 10, s. 10 2016.
2. Mustafa Karagöz, Uzak Bir mananın Ayetlerdeki Vakıf Yerine Etkisi, Bilimname, XXXIV, 2017/2, 31-96.
3. Esra Gözeler, Surelerin Mekkiliği ve Medenilği, Ankara İlahiyat Dergi, c. 58, sayı 1, 2017.
4. Mustafa Karagöz, Vakf-ı Câizin Mahiyeti - Secâvendî’nin Eseri ve İlgili Ayetlerin Manası Çerçevesinde-, Bilimname, Yıl 2018, Cilt 2018 , Sayı 35, Sayfalar 321 – 362.
5. Ahmet Gökdemir, Gökdemir, A. (2019). El-Mürşidü’l-Vecîz ve En-Neşr Bağlamında Ebû Şâme İle İbnü’l-Cezerî’nin Kur’ân Tilâvetine Bakışı. BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6 (1), 103-122.

2.2.4.3.20. “Yasin”, İslam’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, IV, 2159-2162

1. Abdülaziz Hatip, Beş Sûrenin Tefsiri, İstanbul 2007.

3. BÖLÜM: ABDURRAHMAN ÇETİN'İN GÖRÜŞLERİ

3.1. TÜRKİYEDEKİ KIRAAT İLMİ ÇALIŞMALARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Sayın hocam;

Ülkemizin köklü ve saygın Üniversitelerinden biri olan Uludağ Üniversitesi çatısı altında, bir müddet dekan olarak idareciliğini de yaptığınız İlahiyat Fakültesinde 42 yıl boyunca hocalık yapmış bir akademisyen olmanızın yanı sıra Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı gibi kurumlarda da görev yaptınız. Dolayısıyla eğitim anlamında ülkemizin en önemli kurumlarında edinilmiş bir tecrübeye sahipsiniz.

Ayrıca ülkemizde kıraat alanında yazılan kitaplar, makaleler, Yüksek Lisans ve Doktora gibi akademik çalışmaların kaynakçalarına baktığımızda Abdurrahman Çetin ismi sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bu, sizin yapmış olduğunuz çalışmalarla özellikle kıraat alanında önemli bir yere sahip olduğunuzu göstermektedir.

Bu nedenle Kıraat alanına dair çeşitli konulardan size yöneltmek istediğim sorular karşısındaki cevap ve değerlendirmelerinizin ayrı bir önem taşıdığını belirtmek isterim.

Çalışmamızın ana teması olması sebebiyle sorularına şu şekilde başlamak istiyorum;

Cumhuriyet dönemini baz aldığımızda ülkemizde yapılan Kıraat ilmi çalışmaları ile Kur'an ve Kıraat eğitimi yeterli ve başarılı buluyor musunuz? Bu konuda neler söylemek istersiniz?

Öncelikle soruların takdim bölümündeki ifadeleriniz için teşekkür ederim.

Malum olduğu üzere ülkemizde Kur'an öğretimi Kur'an Kursları, İmam-Hatip Okulları ve İlahiyat Fakültelerinde zorunlu, ayrıca orta dereceli okullarda seçmeli ders olarak okutulmaktadır. Bunun yanında camilerde ve özel hocalar marifetiyle de bu alanda eğitim verilmektedir. Bunların her biri üzerinde ayrı ayrı durmak, çeşitli yönleriyle ele almak ayrı bir araştırma konusudur.

Öte yandan memleketimizde Kıraat alanındaki çalışmalar, her geçen gün olumlu yönde gelişmektedir. Kıraat öğretimi başlangıçta medreselerde Dâru'l-Kurrâ'larda yapılırken, Cumhuriyet döneminden medreselerin kapatılmasından sonra resmi olarak kesintiye uğramış, ancak Serezli Ahmed Şükrü, Hamdi Efendi, Akrepoğlu Osman Nuri Taşkent, Ömer Aköz, İsmail Bayrı, Hasan Akkuş, Ali Üsküdarlı, Mehmet Rüşdü Aşıkkutlu, Hasan Şen, Ali Haydar Özak, Gönenli Mehmet Ögütçü, Mehmet Sarıcaoğlu, Abdurrahman Gürses, Asker Hâfız Mehmet Eren, Fikri Aksoy, Mahmut Sarıcaoğlu, Safvan Çakıroğlu... gibi üstadların gayretleriyle Kıraat öğretimi devam etmiştir. Nihayet 1968 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı isabetli bir kararla Mehmet Rüşdü Aşıkkutlu hoca vasıtasıyla bu ilmin resmî tedrisatını başlatmış, 1976 yılında da İstanbul Haseki Eğitim Merkezi Aşere-Takrîb-Tayyibe İhtisas Kursu Kıraat alanında ilk resmi eğitim merkezi kurulmuştur. Burada Mehmet Rüşdü Aşıkkutlu Mısır tarîkini, Abdurrahman Gürses de İstanbul tarîkini öğretmeye devam etmişlerdir. Benzeri merkezler başka illerimizde de açılmaktadır. Bunun dışında bazı hoca efendilerin riyasetinde özel olarak Aşere-Takrîb-Tayyibe öğretimine devam edilmektedir.

Bir taraftan Diyanet İşleri Başkanlığının Eğitim merkezlerinin artması, diğer taraftan İlahiyat Fakültelerinin çoğalması bu alandaki çalışmalarını da önemli ölçüde ve olumlu olarak etkilemektedir.

Bu alandaki eğitim-öğretimin daha sağlam ve daha kaliteli hale getirilmesi için ilgili hocalarımızın katılacağı bir çalıştayda konular ele alınabilir (sağlam hafızlık, tashihi-i huruf, ilgili bir manzumenin/eserin ezberletilmesi, vücutatın yazılması, yazılanın ezbere okunması; imale, işmam, teshil gibi uygulamalar vb. hususlar üzerinde durulabilir).

Öte yandan akademik boyutta da bu alanda önemli gelişmeler olmaktadır. Bilindiği gibi İlahiyat Fakültelerimizde okutulan dersler Bölümler, Anabilim dalları ve Bilim dalları altında gruplandırılmıştır. Kur'an-ı Kerim dersinin yer aldığı bilim dalı ise Kıraat Bilim dalıdır. Kıdemli hocaların hatırlayacağı üzere YÖK'ün ilk yıllarında İlahiyat Fakültelerinde Kur'an dersi olmasına rağmen Kıraat Bilim Dalı adında bir bilim dalı yoktu. Biz, Kıraat ilminin de en azından Bilim Dalı olması için epeyce gayret sarf ettik. Yapılan çalışmalar ve girişimler sayesinde müstakil bir bilim dalı olarak yerini

aldı. Şimdi ise bazı Fakültelerimizde bu bilim dalı Tefsir Anabilim Dalından ayrı bir Anabilim Dalı haline getirilmiş (Kıraat Anabilim dalı) ve böylece bu ilmin daha etkin hale gelmesi sağlanmıştır. Bizim Fakültemizde de “Kur’an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim dalı” adıyla kurulmuştur.

Günümüzde sizin çalışmanızda da görüleceği üzere çok sayıda akademik çalışma yapılmış ve yapılmaktadır.

Ülkemizde (bazı istisnalar dışında) Kıraat ilmi genel olarak D.İ.B. tarafından okutulmaktadır. Bu alandaki akademik çalışmalar ise Üniversite çatısı altında yapılmaktadır. Kıraat ilmi açısından bu kurumlar arasında ortak yapılmış herhangi bir çalışma var mıdır? Bu konudaki görüş ve önerileriniz nelerdir?

Zaman zaman Diyanet İşleri Başkanlığı ve bazı üniversiteler bu konuyla ilgili toplantılar düzenlemektedir. Toplantılara hem bu alanda söz sahibi hocalarımız hem de akademisyenler davet edilip ilgili konular tartışılmaktadır. Mesela Kıraat Sempozyumları, Tecvid Çalıştayı, İbnü'l-Cezerî Sempozyumu gibi toplantılar çok faydalı olmaktadır.

Bu tür faaliyetler devam etmeli, Diyanet teşkilatındaki hocalarla İlahiyat Fakültesindeki Kur’an hocaları zaman zaman bir araya getirilmelidir.

Diğer anabilim dallarında olduğu gibi Kıraat Anabilim Dalı Koordinasyon toplantıları yapılabilir. Bu toplantıya üniversite dışından Kıraat okutan hocalarımız da çağrılabilir. Emekli hocalar da davet edilebilir.

Diyanet Eğitim Merkezi bulunan illerdeki İlahiyat Fakültelerinde (yeterli öğretim elemanı bulunması şartıyla) Kur’an, Kıraat ve Tecvid Araştırma Merkezleri kurulabilir. Mesela Konya’da “Necmettin Erbakan Üniversitesi Kur’an-ı Kerim Çalışmaları ve Kıraat İlmi Uygulama ve Araştırma Merkezi” kurulmuş. Diyanet Eğitim Merkezleriyle irtibat halinde böyle yapılanmalara gidilebilir.

Ülkemizde Kıraat alanında yapılan akademik çalışmalar yeterli düzeyde midir? Bu çalışmaların genel anlamda İslam dünyasındaki yeri ve kıraat ilmine katkısı sizce nelerdir?

İlmin, araştırmanın sonu yok. Her alanda olduğu gibi Kıraat alanında da ne kadar çok araştırma yapılırsa o kadar gelişme olur. Bir ara “bu alanda söylenecek söylenmiş, bu bakımdan yeni bir şey söylemek oldukça zordur, akademik araştırmaya müsait değildir” görüşü var idiyse de zamanla bunun isabetli olmadığı görülmüştür. “Bu alanda akademik çalışma yapılamaz” denilmesinden bu zamana kadar bu alanda pek çok doktora yapmış uzman ilahiyatçı, doçent olmuş, profesör olmuş ilim adamlarımız vardır.

Günümüzün gençleri pratik zekâlarıyla yeni yeni çalışma konuları bulacaklardır. Dahasını söyleyeyim ki bu alanda çalışma yapmak farzdır. Çünkü bu ilmin konusu Kur’an’dır, Kur’an’ın kıraatı ve tecvididir. Dolayısıyla Kur’an’ın sıhhatiyle ilgilidir. Kıraat ve Tecvid, Kur’an-ı Kerim’in günümüze kadar bozulmadan sapaşağlam gelmesini sağlayan ilim dalıdır. Binaenaleyh, bu alanda artık yeni çalışmaya gerek yoktur denilirse, yeni nesiller, bir takım şaşırtıcı, akıl karıştırmacı ama asılsız iddialara karşı Kur’an’ı nasıl savunacaklardır? Onlara yaptıkları çalışmalara karşılık bir takım akademik unvanlar verilmezse, teşvik edilmezse, belli makamlara gelemezlerse nasıl bir sonuçla karşılaşılacağı iyi düşünülmelidir. Memnuniyetle ifade edelim ki ülkemizde bu alanda yapılan çalışmalar her geçen gün artarak devam etmekte, hem nitelik hem keyfiyet açısından güzel çalışmalar yapılmaktadır.

Kur’an öğretimiyle ilgili ilimlerin en başta gelenleri Kıraat ve Tecvid ilimleridir. Bu bakımdan bu iki ilim, İslam tarihi boyunca müslümanları ve pek çok ilim adamını kendisine cezbetmiş ve onlar için değerli bir meşguliyet kaynağı olmuştur. Her seviyedeki okullara Kur’an dersi konulduğu gibi, yüksek öğretim yapan medreselerin bir çeşidi olarak da Dâru’l-Huffâz veya Dâru’l-Kurrâ’lar tesis edilmiştir. Müslüman halk da bu ilim mensuplarına son derece değer vermiş ve bunu, mukaddes Kitabımıza olan saygı gereği yapmışlardır.

İlimleri yapan ve yaşatanlar, onların temsilcileri olan bilginlerdir. Onlara ve temsil ettikleri ilim dalına değer verildiği sürece bu ilimler hayatiyetini devam ettirebilirler. Aksi halde söz konusu ilim dalı gelişemez, yaygınlaşamaz.

Ancak burada bir noktaya dikkat çekmek gerekmektedir: Bazı kimseler bilhassa dini alanda dikkat çekmek, takdir toplamak için olsa gerek, dine zarar verici, insanları şüpheye düşürücü, dinden soğutucu aykırı fikirler ileri sürmektedir. Eğer art niyet yoksa bu, kaş yapayım derken göz çıkarmaktır. Üzüntü vericidir. Oryantalistlerin ileri sürdüğü görüşlere her zaman ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Onların görüşlerini evirip çevirip tekrarlayarak, ufak tefek rötuşlar yapıp kendisine mal ederek şirin görünmeye çalışmak, müslümanları olumsuz olarak etkilemektedir. Bilhassa özel toplantılarda konuşulması gereken hususları, kamuya açık alanlarda, kitle iletişim araçlarıyla dile getirmek, tartışmak son derece sakıncalıdır. Bu tür davranışların vebalinin, manevi sorumluluğunun olduğu unutulmamalıdır.

Kıraat ilminin mahiyeti sebebiyle kıraat alanında pek çok akademik çalışma yapılmıştır. Fakat son yıllarda ülkemizde bu alanda akademik kariyer yapmak isteyenler konu bulma sıkıntısı yaşamaktadır. Bu konudaki görüş ve önerileriniz nelerdir?

Bilindiği gibi her ilmin bir tarihi, ıstılahları (terminolojisi), usûlü (metodu) ve temsilcileri vardır. Kıraat ve Tecvid ilimlerinin de on dört yüzyıllık bir tarihi, yüzlerce temsilcisi, kendine mahsus ıstılahları ve bu ilimler üzerine yazılmış binlerce eser vardır. Kütüphane kataloglarını ve tabakat kitaplarını incelemek bu gerçeği görmeye kâfidir. İbnü'l-Cezerî (833/1429)'nin *Ğâyetü'n-Nihâye* isimli iki ciltlik kitabında dört bine yakın Kıraat ve Tecvid bilgininden ve bunların eserlerinden bahsedilmektedir. Kaldı ki İbnü'l-Cezerî'nin ilgili âlimler ve eserlerinin tamamından bahsettiği de söylenemez. Ayrıca ondan sonraki dönemlerde yazılmış eserleri de hatırlamak gerekir.

Demek ki bu iki ilmin geçmişte birçok araştırmacıları olmuş, bunlar hem bu ilimleri okuyup, okutup yaşatmışlar hem de çeşitli problemleri çözüme ulaştırmaya çalışmışlar ve geriye çok sayıda eser bırakmışlardır. Bu eserlerin muhtevasının günümüzde de bilinmesi gerekir. Böylece bunların yaptığı değerlendirmeler, ulaştıkları çözümlerin değeri günümüz nesli tarafından da öğrenilip yeniden değerlendirilecek, öncekilerin ortaya koyduğu bilgiler öğrenilirken belki de yeni yeni görüşler de ortaya konulacaktır.

Günümüzde yapılan birçok tez geçmiş âlimler, onların metodu, eserlerinin incelenmesi, neşredilmesi şeklindedir. Kıraat, Tecvid, Vakf ve İbtidâ, Resmü'l-Mushaf alanlarında da bu türden üzerinde çalışma yapılabilecek pek çok âlim ve eser mevcuttur. Bu alanda yapılacak çalışmaları ana hatlarıyla şöyle sıralayabiliriz:

1. Asr-ı saadettin günümüze (dönem dönem, bölge bölge) Kıraat öğretim kurumları,
2. İslam dünyasında Kur'an öğretimi, uygulanan metotlar,
3. Kıraat öğretim metotları,
4. Kıraat ve Tecvid ıstılahları,
5. Kıraat ve Tecvid tarihi,
6. Temel Kıraat kitaplarının tenkitli neşri,
7. Osmanlı sicillerinde bu alanı ilgilendiren hususların incelenmesi,
8. Kıraat âlimleri,
9. Kıraat İmamları, Râvileri, kıraatlarının özellikleri, birbiriyle mukayesesi,
10. Şâz kıratlar,
11. Kıraatların Kur'an yorumuna etkisi,
12. İslam ülkelerinde Kıraat alanında yapılan ilmî çalışmalar, tezler,
13. Kütüphanelerdeki Kıraat kitaplarının tespit ve tavsifi,
14. Gerekli görülen Kıraat kitaplarının tercümesi,
15. Temel Kıraat kaynaklarının mukayesesi,
16. Kıraatlara yer veren Tefsir kitaplarının Kıraat yönünden incelenmesi,
17. İsmail Bayrı, Mehmed Aşıkutlu ve Abdurrahman Gürses... gibi Kur'an ve Kıraat hocasıyla tanınmış hoca efendiler, hocalarımız; belli bir şehir veya bölgede bu alanda tanınmış zevat,
18. Tecvid âlimleri,
19. Kütüphanelerdeki Tecvid kitaplarının tespit ve tavsifi,
20. Temel Tecvid kitaplarının tenkitli neşri,
21. Gerekli görülen Tecvid eserlerinin tercümesi,
22. Güzel Kur'an okuma teknikleri,
23. Resmü'l-Mushaf ve ilgili eserlerin incelenmesi,
24. Vakf ve İbtida ve ilgili eserlerin incelenmesi.
25. Surelerdeki kıraat farklılıklarının incelenmesi.

Yukarıda ana hatlarıyla sıralanan hususlar, bu alanda pek çok araştırma konusunun mevcut olduğunu göstermektedir. Başta da söylediğim gibi genç zekâlar çalışılabilecek daha çok konu bulacaklardır.

Kıraat alanında akademik kariyer yapanların kıraat ilmini de öğrenmesi gerekli midir? Bu bağlamda Üniversite bünyesinde herhangi bir çalışma yapılması mümkün müdür? Mümkünse neler yapılabilir?

Kıraat alanında akademik kariyer yapanların önce Kıraat İlmini öğrenmesi gerekir. Kıraat ve Tecvid alanında bilgi sahibi olmadan bu alanda akademik çalışmalar yapmaya başlamak uygun değildir. Eskiden Kıraat okutacak hoca bulunamıyordu ve bu

alandaki eksiklik normal karşılanabilirdi. Ama günümüzde çok şükür Kıraat okutacak pek çok hoca yetişmiştir. Bilhassa Diyanet Eğitim Merkezlerinde Kıraatlar da okutulmaktadır. Bu bakımdan İlahiyat Fakültelerine hoca olacak kimselerin hafız olması, tashih-i hurûf tamamlamış, talim-tecvid görmüş olması, Aşere-Takrîb okumuş olması ve en azından Kıraat-i Aşere'yi bitirmiş olması lazımdır. Bundan sonra bu alanda ilmi araştırmalara başlaması çok isabetli olur. Ben Fakültede bu alanda hoca olacak gençleri önce Aşere-Takrîb okumaya yönlendiriyorum.

Mevcut yapılarıyla İlahiyat Fakültelerinde resmi olarak bu ilmin tamamının okutulması zor olabilir. Çünkü sadece kıraatları okuyup bitirmek üç yıl kadar zaman almaktadır. Fakülte derslerinin yanında bu mümkün olmayabilir. Öğrencileri bu işin ustalarına yönlendirmek lazımdır. Ancak, Kur'an derslerinde Kıraatlardan da bahsetmek, örnekler vermek, Kıraat İmam ve ravilerini, önemli kıraat âlimlerini ve önemli Kıraat kitaplarını tanıtmak uygun olur. Fakülteden mezun olacak öğrenciler az-çok bu alanda da bilgi sahibi olmalı, bu konulara yabancı kalmamalıdır.

Kıraat ilminin öğretiminde uygulanan geleneksel yöntem sizce etkinliğini hala korumakta mıdır? Bu ilmin öğretiminde daha hızlı ve etkili bir sonuç alabilme adına günümüzün teknolojik veya diğer imkânlarından istifade etmek mümkün müdür? Eğer mümkünse bu konuda sizce neler yapılabilir?

Ben, muhafazakâr bir adamım. Ancak yeniliklere karşı değilim. Bununla birlikte bu alandaki eğitimde geleneğin korunmasından yanayım. Vücuhatı yazmadan ve ezberlemeden bu iş olmaz. Talebe hem yazarak, hem okuyarak, hem ezberleyerek emek vermeli, iyice içine sinmelidir. Çünkü ne kadar çok emek verirse o kadar çok bu ilme sahip çıkar. Bunun dışında bahsettiğim çerçevede günümüzün teknolojik imkânlarından istifade edilebilir. Mevcut yapıyı bozmamak kaydıyla.

Günümüzde Kıraatlerden sadece birkaçı İslam coğrafyasının sınırlı bazı bölgelerinde okunmakta, geri kalanlar ise ilim olarak okutulmaktadır. Bu bağlamda siz kıraat ilminin geleceğini nasıl görmektesiniz?

Konuya Türkiye'miz açısından bakacak olursak, bu alanda çok olumlu gelişmeler olmuş ve olmaktadır. Eskiden belli üstadlar özel olarak bu ilmi öğretirken şimdi Diyanet'in yönetiminde ve gözetiminde bu ilim tedris edilmektedir. Bu ilmin talipleri de her geçen gün artmaktadır. Ancak bu konuda çok titiz davranmalı, toplum nezdinde "kurrâ hâfızlığın" değersizliğine, itibar kaybetmesine yol açacak müsamahadan kaçınmalıdır. Hafız olmayan yahut hafızlığı sağlam olmayan, tashih-i hurûfu tamamlamamış kimselere kıraat okutmamalıdır. Günlük verilecek derslerin vücuhâtı talebe tarafından deftere yazılmalı, hoca tarafından kontrol edilip tashihlerden sonra tarih ve imza konulmalıdır. Derslerin yüzünden okumak yerine ezberden okunması sağlanmalı; en azından Aşere kısmı ezbere okutulmalı; hele hele fotokopiden okunmasına izin verilmemelidir. Bunun sevaplı ve şerefli bir iş olduğu kadar veballî bir iş olduğu da unutulmamalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılan Aşere-Takrîb sınavları da ezber esasına dayalı olarak sıkı tutulmalı; sınava girecek öğrencinin Aşere-Takrîb defterlerinin tamamı kontrol edilip onaylanmalıdır.

Halk arasında okunmayan kıraatler yaygınlaştırılabilir mi? Sizce bu gerekli midir? Böyle bir çalışmanın olumlu veya olumsuz ne gibi sonuçları olabilir?

Kıraatların halk arasında yaygınlaştırılmasına gerek yoktur. İnsanlar Kur'an konusunda maalesef yeterli bilgiye sahip değildir. Bir de kıraatları yaygınlaştırmak için girişimde bulunmak uygun olmaz. Mevcut uygulama iyidir. Günümüzde olduğu gibi Farz-ı kifaye yerine getirilecek kadar kıraatların öğretilmesi, öğrenilmesi ve yaşatılması yeterlidir. Öncelikle yapılması gereken insanlarımızı yaygın olduğu şekliyle Âsım Kıraatı üzere doğru Kur'an okuyabilmelerini sağlamak olmalıdır. Maalesef, günümüzde Kur'an bilmeyenler her geçen gün artmaktadır. Öncelikle bu konu üzerine eğilmek gerekir. Yani Kur'an'ı düzgün okumak, tefsirler yardımıyla anlamaya çalışma ve uygulamak önceliğimiz olmalıdır.

Bizdeki bazı okuyucuların kimi Arap okuyucuları taklit etmesi konusundaki görüşleriniz nelerdir?

Kur'an-ı Kerim ve Peygamberimiz evrenseldir, bütün insanlık için gönderilmiştir. Peygamberimizin meşhur “Yedi Harf” hadisleri Kur'an tilavetinde kolaylığı öngörür. Bu bakımdan İstanbul (veya Üsküdar) üslubunu terk edip Arap üslubu ile okumak için özenmeye gerek yoktur. Bu tür özenti içinde olanlar tabiri caizse melez bir okuyuş ortaya koymaktadır ki bu da son yıllarda maalesef Türkiye’de yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu durumu arabesk kültürün bu alana yansımaları olarak değerlendirenler de var. Okuyan ne Arap gibi ne kendisi gibi okuyor, bileni rahatsız edici, huzuru kaçırıcı bir durum ortaya çıkıyor. Aynı aşırın bir yerinde “va”, başka bir yerinde “ve” demek, bir yerde “uu”, bir yerde “û” demek güzel olmuyor. Merhum Abdurrahman Gürses’in, merhum İsmail Biçer’in okuyuşlarının ne eksigi var? Ölçü onların ve o tarzda okuyanların kıraatı olmalı, meharic-i hurufuyla, musikisiyle bir bütün olarak. Günümüzde de bu tarz okuyan pek çok hocamız vardır; arada ismi unutulup gücenme sebebi olmaması için isim vermeyelim.

Tarihte dinimize en çok sahip çıkan millet, bizim milletimizdir. Kur'an'a ve Peygamberimize en çok saygı gösteren biziz. Kâbe tarafına ayalarımızı uzatıp yatmayız. Kur'an'a karşı da böyle yaparız. Ayrıca onu yere bırakmayız. Fedakârlık, feragat hepsi bizde. Cenab-ı Hak: Sizi kabileler halinde yarattık, buyuruyor. Her milletin kendine has kültürü ve medeniyeti vardır. Musikisi, mimarisi, diğer güzel sanatları her milletin kendine özgü özelliklerini taşır. Kılık kıyafet de böyledir. Bütün âdetler, gelenek ve görenekler böyledir. Bunların hepsi birden milleti ayakta tutan, diğer toplumlardan ayıran ve her biri önemli olan unsurlardır. Bunlardan feragat edip diğer toplumların arasına karışır gidersek hiçbir iddiamız, özelliğimiz kalmaz: ezanlarımız da böyledir, Kur'an tilavetimiz de böyledir, ilahilerimiz de böyledir, salâlarımız da böyledir. Binaenaleyh Arap olmayan diğer müslüman ülkeler de bize örnek olmaz; tekrar edelim: tarihte dinimize, Kur'an'ımıza, Peygamberimize, ashâbın hâtırasına en çok sahip çıkan, saygı gösteren, hizmet eden millet, bizim milletimizdir. Bu bir ırkçılık değildir. Kur'an tilaveti de dini-millî kültürümüzün bir parçasıdır. Harfleri, kelimeleri doğru telaffuz ettikten sonra taklide gerek yok; çünkü taklit aslının yerini tutmaz. Aslında iki farklı üslup da yanlış değildir. Uygun olmayan husus, taklittir. Bunu münakaşa konusu yapmak, hele hele yüz yıllardır uygulana gelen İstanbul üslubunu yeni ortaya çıkmış bir okuyuş şekli gibi yahut yüz yıllardır yanlış okunuyormuş da düzeltilmesi gerekmiş gibi

izlenim vererek; üstelik mütehakkim, mütekebbir, müstehzi, laubali tavır ve ifadelerle meseleyi eleştiri konusu yapmak, abartmak doğru değildir.

Müslümanlar kardeşler. Birbirinden farklı olmaları kardeşliği bozmaz. Tıpkı aynı anne babadan olan kardeşlerin birbirinden farklı olmaları gibi. Kardeşler birbirinin aynı değildir, aksine birçok yönden birbirinden farklıdır; ama kardeşlerdir. Müslümanların kardeşliği de böyledir. Gelenekleri görenekleri farklıdır. İslam'a aykırı olmayan hususlardaki farklılık normaldir. Bu bir zenginliktir. Bizim de kendimize has bir tilavet tarzımız vardır.

Akılları pazara çıkarmışlar, herkes yine kendi akılını almış. Herkes eğitim aldığı kuruma göre konuşuyor, kaynaklardaki bilgileri de bu doğrultuda yorumluyor: Yurt dışında, bilhassa Arap ülkelerinde tahsil görmüş olanlar veya Arap ülkelerinde okumuş olan hocalardan okuyanlar o tarzı savunuyor. Türkiye'de yetişmiş olanlar da yerli tarzı. İkisi de yanlış değil. Ama bir tercihte bulunulacaksa, buna hakemlik yapacak olan, elbette ve elbette geçmişten günümüze bu alanda yazılmış eserler ve bu eserlerin oybirliğiyle yer verdiği bilgiler, prensip ve kurallar olmalıdır. Önemli olan Tecviddir, taklit değildir. Farklı uygulamalara hakemlik edecek olan da, harflerin mahreç ve sıfatlarını teker teker ele alıp inceleyen Tecvid ilmidir. Bizim Kur'an Okuma Esasları isimli eserimizde bu konular üzerinde detaylı olarak durulmuştur.

Kocatepe Camii İmam-Hatibi İsmail Coşar Hoca anlattı: Yıllar önce Somali'de bir öğle ezanı okumuş. Ezandan sonra yaşlı bir adam gelip, tebrik ederek: "Bugün bir Osmanlı ezanı dinledik" demiş. Bence bu ifade çok önemli!

Sayın Hocam. 42 yıldır Kur'an hocalığı yapıyorsunuz. Derslerde takip ettiğiniz metot hakkında bilgi verir misiniz?

Derslerimiz yüzünden okuma, ezber, tecvid nazariyatı ve tecvid tahlili ve uygulaması şeklinde dört unsurdan oluşuyor.

Yüzünden okuma: Eğitim öğretim yılının ilk döneminde Kur'an'ın ilk on beş cüzünden okuyoruz. Öğrenci çalışıp geliyor. Her hafta sırasıyla bir cüzden

okuyabildiğimiz kadar okuyoruz. İkinci dönemde de son on beş cüzü okuyoruz. Her okuyuşta öğrenciye 100 üzerinden bir puan takdir ediyorum. Böylece bir öğrenci bir dönemde en az iki-üç defa yüzünden okuma notu almış oluyor. Çok zayıf olan öğrencilerimi Kur'an Kursları veya Cami hocalarından ders almaya yönlendiriyorum. Zaman zaman devam edip etmediğini sorup takibini yapıyorum.

Ezber: Eber müfredatında asgari ölçü olarak Diyanet ve İmam-Hatip Liselerinde istenen ezberleri esas alıyoruz. Arzu eden hoca bunlara ilave de yapabiliyor. Derste önce, programda hangi ezber varsa bunlar üzerinde çalışıyoruz. Ezberi almadan bir hafta önceki derste o ezber üzerinde çalışma yapıyoruz: Önce ben bir miktar tecvid tahlili yapıyorum, sonra öğrencilerimiz tahlile devam ediyor. Tecvid tahlili bittikten sonra kelime kelime ezber üzerinde durarak, dikkat edilmesi gereken hususları, muhtemel hataları da dile getirerek izah ediyorum. Daha sonra, kıraatı kesmeden bir bütün olarak ezberlenecek yerin tamamını ezberimden okuyorum. Makamını da söylüyorum. Daha sonra vakit ölçüsünde (durumu iyi olan, müteakiben zayıf olan) birkaç öğrenciye okutuyorum.

Öğrencilerimiz çalışılan ezber yerlerini Kur'an defterine evlerinde metin ve meal olarak yazıyorlar. Bana ezber verirken bu defteri veriyorlar. Ben yapılan hataları defter üzerinde işaret ediyorum. Ayrıca mahreç itibariyle hatalı harflerini de deftere yazıyorum.

Ezberi yazdırmanın dört faydası oluyor: Birincisi, öğrencimiz ezberleri yazarak Kur'an'ın kendine mahsus yazı şeklini (Resm-i Osmânî) tanımış oluyor. İkincisi Kur'an yazısı ilerliyor. Üçüncüsü ezberini verirken hataları işaretlendiği için bunları görüyor. Verilemeyen ezberi tekrar alırken bunlara özellikle dikkat ediyorum, hatalarının düzeltip düzeltmediğine bakıyorum. Dördüncüsü de ezber yerinin manasına vakıf oluyor. Ezberlerin herhangi bir kâğıda değil ezber defterine yazılmasını istiyorum ki, bütün ezberleri takip edebileyim, öğrencide ilerleme olup olmadığını anlayayım. Bu bakımdan ezberini deftere yazmayan öğrenciden ezber almıyorum. Ezberini aldığım öğrenciye her bir ezber için 100 üzerinden puan takdir ediyorum. Zayıf alacaksa zayıf not vermiyor bir sonraki derste tekrar okumasını istiyorum. Bütün ezberleri herkesten baştan sona dinliyorum, vakit yetmezse ve bulunduğum sınıfta başka ders yapılacaksa boş bir sınıfta derse devam ediyorum, gerekirse bilhassa dönem sonuna doğru ek ders yapıyorum.

Namaz dualarını ve kısa sureleri önce tahtaya yazarak talim yaparız bunları önce koro halinde, sonra teker teker okuyarak alıştırma yaparız.

Tecvid nazariyatı: Okulun ilk döneminde tecvid konuları anlatılır. Sonraki dönemlerde zaman azlığı sebebiyle ve öğrencilerimiz de genel olarak muhtasar da olsa tecvid konularına vakıf oldukları için derslerde izaha muhtaç konular ve uygulamalar üzerinde duruyoruz. Bizim Kur'an Okuma Esasları isimli kitabımızdan sorumlu oluyorlar. Bir derste kitabın genel müzakeresini yapıyoruz. İzah edilecek yerleri açıklıyor; teshil, imale, revm, işmam gibi uygulaması gösterilecek yerleri gösteriyoruz, öğrencilerimize de yaptırıyoruz. Sorusu olanların sorularına cevap veriyoruz.

Ara sınav: Vize imtihanlarını Tecvid nazariyatından yazılı olarak yapıyorum. Müteakip derste yazılı kâğıtlarını notları verilmiş olarak dağıtıyorum. Hatalarını görüyorlar. Değerlendirmede benim hatam varsa söylüyorlar, düzeltiyoruz. Ama bu imtihan tek başına vize notu yerine geçmiyor. Daha önce yüzünden okumada ve ezberden verdiğim puanları da göz önüne alarak üçünden bir vize notu çıkarıyorum. Ancak bu üç unsurdan birisi çok zayıf olursa, notların ortalamasını almak yerine vize notunu zayıf olarak takdir ediyorum. Bu prensibimi de dönem başında birkaç defa ve ısrarla öğrenciye duyuruyorum. Durumun ciddiyetini anlayan öğrenci eksik yönünü telafi cihetine gidiyor.

Yarıyıl sonu sınavı: Final imtihanlarını sözlü yapıyorum. İmtihanda bir miktar yüzünden okutuyorum. Bir miktar tecvid tahlili yaptırıyorum. Teorik tecvid bilgisini sorguluyorum. Yazılı notuna bakıyorum. Vermediği ezber varsa onu istiyorum. Bu dört unsuru ve sene içinde aldığı notları da değerlendirerek öğrencimize bir not takdir ediyorum. Böylece öğrencimiz hem yüzünden, hem ezberden, hem tecvid tahlilinden ve hem de teorik tecvid bilgisinden (her birinden ayrı ayrı) sınıf geçebilecek seviyeye gelerek başarıya ulaşmış oluyor. Ben bunu taviz vermeden 42 yıl uyguladım. (Mesleğe giriş sınavlarında ve meslek hayatlarında öğrencilerimin duasını aldığımı kendilerinden işitiyorum.)

Ödev: Sevabı kendilerine ve kendi geçmişlerine bağışlanmak üzere birinci yarıyıldan Kur'an'ın ilk yarısının metin ve meal okunmasını ödev olarak veriyorum. İkinci yarıyıldan da Kur'an'ın ikinci yarısını metin-meal okumalarını istiyorum. Böylece bir yılda Kur'an'ın hem metnini hem de mealini hatmetmiş oluyorlar. Bunda beyanı esas

alıyorum: Öğrencime, her yarıyıl sonunda hatim okuyup okumadığını, okuduysa ne kadar okuduğunu soruyor, not listeme kaydediyorum. Not takdirinde dikkate alıyorum. Bilhassa bunu, öğrencinin sınıfı geçip geçmemesinde kararsız kaldığım zaman veya pekiyi vereceğim zaman göz önüne alıyorum. Zaten öğrencimiz hatim ödevini yerine getirirse yüzünden okumada önemli ölçüde ilerleme sağlayarak bunun faydasını da müşahede ediyor.

Son olarak bir iki hususa daha işaret edeyim: Öğrencilerimiz harika çocuklar. Süzüle süzüle gelmiş, seçilmiş gençler. Onlara sevgi ve saygıyla, şefkatle davranmalı, güler yüzlü olmalı. Öğrenci dersinde başarısız olabilir ama onu asla küçük düşürmemeli, hakir görmemeli, aksine teşvik etmeli, moral vermeli, dersin mesleki hayattaki önemi anlatılmalı, hatırlatılmalı. Adını soyadını, kılık kıyafetini alay konusu yapmamalı. Verilen sözde durmalı. Derslere vaktinde girip vaktinde çıkılmalı. Bütün bunlarla birlikte makul bir öğretim disiplininin, başarıdan da taviz verilmemeli. Kur'an Okuma Esasları isimli kitabımızda bu konular üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur.

Sayın Hocam. Bunca yıllık bir eğitimci olarak gençlere birkaç tavsiyede bulunur musunuz?

Hay hay memnuniyetle. Ancak nasihat etmek kolaydır ama uygulamak zordur. Biz yine de birkaç hususa dikkat çekelim. Malum, her birimizin dinimize, kendimize, topluma ve çevreye karşı görev ve sorumluluklarımız vardır. Bunun bilincinde olarak aşağıdaki hususları dikkate alıp gereğini yapmalıyız:

1. Her şeyin başı imandır. İmanı da amel ile takviye etmek gerekir. Kişinin cennetteki derecesi ameline göre, amelinin kalitesine ve ihlâsına göredir. En iyi dost ise kişiyi kabirde ve âhirette yalnız bırakmayacak olan gösterişsiz, ihlâs ile yapılmış olan sâlih ameldir. “İnsan sâlih amel işlerse nur olur, kötü amel işlerse nâr olur” (Elmalılı Hamdi Yazır). Amellerin de kendine göre derecesi vardır. “Bugün sana ağır gelen amel hangisi ise, yarın terazide ağır basacak olan odur” (Feridüddin Attar).

2. İbadetlerini zamanında ve hakkıyla yap. Mümkün oldukça namazlarını cemaatle kıl. İmkânın olursa zekâtını fazlasıyla ver, haccını ve umreni yap. Kur'an ve

hadislerdeki duaları örnek alarak bol bol dua ve istiğfar et, tâ ki günahların birikip kalbini karartmasın.

3. Her işinde Allah rızasını gözet, tâ ki hayatın bütünüyle ibadet olsun. Normal hayatın yanında dinimize hizmeti de unutma. Her gün bir miktar Kur'an oku. Yunus Emre'nin dediği gibi: Kim ki Kur'an bilmedi / Sanki dünyaya gelmedi. Yılda en az -birisi Ramazan ayında olmak üzere- iki defa hatim indir. Yanımızda bir dost var, Yaradan'ın mektubu / Hepsi bize yazılmış, ne durursun, aç oku! Bu arada Kur'an mealî ve tefsirini okumayı da ihmal etme. Kur'an'dan ezberlediğin bölümleri unutma. Peygamberimizin hayatını ve sünnetini öğren. Onun temel konularla ilgili hadislerinden bir kısmını ezberle.

4. Hayatta makul bir hedefin olsun ve ona göre çalış. Bunun için önce kendini, yeteneklerini iyi değerlendir. Seni tanıyanların bu konuda görüşünü al. Ve hemen çalışmaya başla.

5. Cesur ve azimli ol. Hata yaparım dersin hiçbir şey yapamazsın. Hatasız kul olmaz. Önemli olan hatada ısrar etmemek, kabullenmek ve gerekeni yapmaktır. Başkalarının seni tenkit etmesine fırsat vermeden hatanı kabul ve itiraf edersen karşındakine söyleyecek söz bırakmamış, doğabilecek kırgınlığı da önlemiş olursun.

6. Akıllı, mantıklı ve soğukkanlı ol. (İmam Azam Ebû Hanife yolda yürürken, karşıdan gelen bir boğa gördü ve hemen kenara çekilip ona yol verdi. "Ey İmam! Boğadan niçin bu kadar sakındın?" diye sordular. Şöyle cevap verdi: Benim aklım var, onun da boynuzu!)

7. Aşırı hırstan sakın. Elinde olanlarla yetinmesini bil. Yapabileceğin bir şey varsa yap, değilse sabırlı ol ve haline şükret. Felsefen şu olsun: "Ayakkabım yok diye üzülüyordum, ayaksız bir insan gördüm". Ancak bu seni tembelliğe sürüklememeli. Hırsla kapılmadan çalışmaktan asla vazgeçmemelisin. Bununla beraber İmam Gazâlî'nin dediği gibi, hayatta her şey taksim iledir: Allah, kimini zengin, kimini fakir, kimini sağlam, kimini sakat kılmıştır, taksime razı ol.

8. Bugünün işini yarına bırakma. Çünkü her günün ayrı işi vardır, olmalıdır.

9. Her akşam, gününü nasıl geçirdiğinin muhasebesini yap. Vicdanın rahatsa mesele yok; değilse ertesi günü daha iyi değerlendirmeye çalış.

10. Dünya-âhiret dengesini iyi ayarla. İleride pişmanlık duyacağın şeyleri yapma.

11. Sağlığına dikkat et. O olmadan hiçbir şey yapılamayacağını unutma. Başarı ve hatta ibadetler bile sağlıklı vücuda bağlıdır. Kötü alışkanlıklardan, sağlığa zararlı yiyecek ve içeceklerden, aşırı tüketimden uzak dur. Sağlıklı kalmak için dengeli beslenmek, temiz ve helal gıda, yürüyüş, spor yapmak... ilk akla gelen hususlardır.

12. Düşüncelerinde hayatın uyum içinde olsun. Düşüncene aykırı bir hayat içine düşersen, bir de bakarsın ki yaşadığın gibi düşünür olmuşsun.

13. Cimrilikten ve israftan sakın. Harama el uzatma. Kazancından daha düşük bir yaşama tarzını benimse ve kazancının bir kısmını biriktir, bir kısmını da inandığın değerler için harca. Para kazan, ama onun esiri olma. Çünkü "Para iyi bir hizmetçi, kötü bir efendidir".

14. Sözünde dur, vaadini yerine getir; yerine getiremeyeceğin şeyi vaad etme. Sırrına sahip ol. Yalandan, dedikodudan, iki yüzlülüğten ve böyle davrananlardan sakın. Her söylenene inanma. Fâsıkın sözüne itibar etme. Hüküm vereceksen, hakemlik yapacaksan iki tarafı da dinle.

15. Çevrendeki insanlarla ilgilen. Onlara samimi olarak ilgi göster. Başkalarının dertleriyle uğraşırken kendi dertlerini unutmuş olursun. Yüzünden tebessümü eksik etme. Konuşmak kadar dinlemesini de bil.

16. Muhatabına kendisinin "önemli" olduğu hissini uyandır. Takdir edilecek yönlerini ve başarılarını samimiyetle takdir ve teşvik et. Tebrik et. Her insan iltifattan hoşlanır. Ama yapmacık olma ve aşırıya kaçma ki kibre kapılmasın. Bunu sadece yaptığı iyi şeyin ve iyiliğin devamı için yapmalısın. İnsanlar içten yapılan takdirleri hafızalarında saklarlar, sen onları unutsan bile onlar unutmaz.

17. Başkalarının görüş ve düşüncelerine saygılı ol. Her insan kendisine saygı gösterilmesini ister. Ama kendi görüşünü açıklamaktan da geri durma. "Olabilir. Belki de öyledir. Şöyle de düşünebilir miyiz?" gibi ifadelerle görüşünü açıkla. Muhatabını suçlama, aşağılama, küçük düşürme, kötü söz söyleme. İnatlaşmaya sevk etme. Önce onun kabul edebileceği, seni onaylayabileceği olumlu şeyleri söyle, daha sonra esas fikrini kibarca ortaya koy. Öfkeden, kırıncılıktan uzak dur. İnsanların toplum içinde

hatalarını yüzüne vurma. Uyarılacak bir durumu varsa bunu yalnızken yap. “Bir düşmandan kurtulmanın yolu, onunla dost olmak” yani iyi geçinmektir.

18. Hayatta her çeşit insanla bir arada bulunmak, birlikte çalışmak zorunda kalabilirsin. Rahat etmek ve başarılı olmak istersen hoşgörüyü elden bırakma, bu tür kimselerin iyi yönlerini görmeye çalış. Şu cümleleri muhataplarına yerine geldikçe -ama samimi olarak- çokça kullan: “Allah razı olsun. Teşekkür ederim. Sağ ol. Selamünaleyküm. Hayırlı sabahlar. İyi günler. Nasılsınız? Maşallah. Aferin. Tebrik ederim. Ne güzel. Çok güzel olmuş. Beyefendi. Hanımefendi. Evet. Peki. Böyle yapsak olur mu? Şöyle de düşünebilir miyiz? Yanılmış olabilirim. Affedersiniz. Özür dilerim. İnşaaallah. Bu hediye size aldım. Müsaade eder misiniz? Çok iyisiniz. Size nasıl yardımcı olabilirim? Bir isteğiniz var mı?...”

19. Sana iyilik yapana teşekkür etmesini bil, nankör olma. Vefakâr ol. Çıktığın kapıyı çarpma, geri dönmek zorunda kalabilirsin.

20. Kendini övme, övülmeyi de isteme. Alçalmadan alçak gönüllü ol. Kibir, cahile yakışır, bununla beraber vakur ol, kendini küçük düşürme. Yaptığın iyilikleri başa kakma ve insanların seni beğenmesi için değil Allah rızası için yap: Ne övenin övgüsü / Ne yerenin yergisi / Hepisinden iyisi / Rabbimizin sevgisi!

21. Olgunlaştığına kanat getirinceye kadar evlenme. Ama mutlaka evlen. Evlenmeden önce gözünü dört aç, evlenince de bir gözünü kapat, denilmiştir. Evlilikte istişare şarttır. Bu konuda büyüklerin ve sağduyusuna güvenilen insanların görüşlerini de alıp değerlendirmek gerekir. Gelin ve damat ile aileleri arasında da bir denklik olup olmadığına, uyum sağlanıp sağlanmayacağına bakılması lazımdır. Evliliğe karar verilince, ileride çıkabilecek tatsızlıklara yer vermemek için, her şey baştan konuşulmalı, görüş birliği sağlanmalıdır.

22. Hayat ve olaylara karşı dayanmasını bil. Değer vermediğin kişinin söz ve tavırlarına da değer verme, aldırış etme. Faydasız tasa ve kuruntulardan kaçın. Duvarı nem insanı gam yıkarmış. Ancak bununla vurdumduymaz ol demek istemiyorum, sadece faydasız üzüntülere ve tasalara kapılma diyorum. Mevlana'nın: “Gül düşünürsen gülistan olursun, diken düşünürsen dikenlik olursun” sözünü rehber edin. (Modern bilimde, iyi şeyler düşünenin (sinyal molekülü denilebilecek) iyi nöropeptitler üreteceği

ve bunların kan yoluyla vücuda yayılarak bir tür enerji parçacığı gibi bağışıklık hücrelerini çalıştıracığı tespit edilmiştir.)

23. Başarısızlığa düştüğün yahut acılı olduğun zamanlarda asla ümitsizliğe düşme. Çünkü “ayağa dokunmadık taş, başa gelmedik iş olmaz”mış. Unutma ki “her şey kaybolduğu zaman bile, gelecek yine vardır”. Bazen kendini çok yalnız ve âciz hissedebilirsin: Allah’a sığınmak ne güne duruyor? “Allah seni yarattıklarından uzaklaştırdığı zaman bil ki, sana dostluğunun kapısını açmak istiyordur” (İbn Ataullah İskenderî).

24. Her yüzüne güleni dost sanma. Kötü arkadaştan uzak dur. Makama mevkiye bakma. Samimi, namuslu, akıllı, dürüst ve karakterli kimselerle dost ol. Kişi yamuksa bilgi ne yapsın / Taşlaşmış kalbe sevgi ne yapsın / Kurda kurt derler, tilkiye tilki / Kumaş bozuksa terzi ne yapsın. İşe yaramaz bir sürü dost edineceğine iki-üç gerçek dostun olması daha iyidir. Hz. Ali’nin bir sözünü okumuştum: “Şu iki insanı asla unutmayın: İhtiyaç anında yanınızda olanı, zor zamanda yalnız bırakanı”. Bu bakımdan dost ve arkadaş seçiminde dikkatli olmalı.

25. Düzgün ve düzenli yaşa. Daima temiz ve tertipli ol. Kılık-kıyafetine dikkat et. İnsanın dış görünüşü de önemlidir. “İyi bir kıyafet iyi bir tavsiye mektubudur”.

26. Evinde kendine bir kütüphane kur. Burada zaman öldürücü ve sana yük olacak kitaplar yerine, iyi seçilmiş, faydalı kitaplar bulunsun. Kütüphanende Kur’an-ı Kerim, Kur’an-ı Kerim meali, orta hacimde bir tefsir, Peygamberimizin hadislerinin derlendiği güzel tasnif edilmiş bir hadis kitabı, Peygamberimizin hayatı / siyer, ilmihal, tarih, ahlaki, tasavvufi, edebi birkaç eser mutlaka bulunmalı. Ayrıca mesleğinle ilgili kitaplar da yer almalıdır.

27. Yaptığın görevle ilgili dini hükümleri ve resmi mevzuatı öğren. Görevinle ilgili kitaplar oku, yenilikleri takip et. Tecrübeli kimselerin görüşlerinden istifade et. İstişareye önem ver. Unutma ki akıllı kimse, başkalarının aklından da istifade edebilen kimsedir.

28. Türkçeyi iyi öğren. Çok iyi öğren. Güzel konuşmaya ve güzel yazmaya çalış. Bunun için pek çok kitap okumalı, şiirler ezberlemeli, bilhassa edebi eserleri sesli olarak okumalısın.

29. En az bir yabancı dili, o dilde okuyup yazabilecek ve konuşabilecek kadar yeterince öğren.

30. Vaktinin kıymetini bil. Ömür miktarı belirli bir hazinedir, onu en iyi şekilde değerlendir: Çalış, çalış, çalış. Tembellikten sakın. İşini severek yap. Bunun için de başlangıçta çalışacağın alanı seçerken iyi düşün, severek çalışabileceğin işi bul. Eğer hayat şartları seni sevmediğin bir işe yöneltmişse ve başka bir çıkış yolu da yoksa o zaman yapacağın şey, işini sevmeye çalışmak, konuya olumlu yönden bakmak, işsizleri düşünmek ve haline şükretmek olmalı. Unutma ki dünya hayatı geçicidir; âhirete göre, göz açıp yumuncaya kadardır.

31. Annene, babana ve hocalarına saygı ve sevgide kusur etme. İnsanlarla iyi geçin. Bilginlere, yaşlılara saygı, küçüklere sevgi şiarın olsun. Sana emeği geçenleri duadan unutma. Yapabileceğin bir iyilik varsa hemen yap, bir daha fırsat bulamayabilirsin.

32. Ailene, akrabalarına sahip çık. Toplumla ilgini kesme. Ancak sana zararı dokunacak kişilerden uzak dur. Arkadaşlarını, dostlarını ziyaret et. Zaman zaman ikramda bulun. Kusurlarını hoşgörüyüyle karşıla. İnsanlara karşı yumuşak davran. Hastaları, yaşlıları, kimsesizleri de ziyaret et. Senden yardım isteyeneye yardım et.

33. Kul hakkından sakın. Başkalarının hakkına saygı göster. Dürüstlükten ayrılmama. Sözünde dur, vaad edince vaadini yerine getir; yapamayacağın şeyi vaad etme.

34. İlim meclislerine devam et. Panelleri, konferansları takip et. Büyüklerin sohbetini dinle. Çalıştığın ya da ileride çalışacağın alanda meşhur olmuş kişilerin hayatlarını oku.

35. Her gün zorunlu olarak yaptığın rutin işlerin yanında, seni dinlendirecek, ortamı değiştirecek faydalı bir hobin olsun: Edebi eser okumak ve yazmak, herhangi bir güzel sanatla uğraşmak, çiçek yetiştirmek, fotoğraf çekmek; örgü, dikiş nakış; takı yapmak, evi süslemek, bulmaca çözmek, hayvanlarla ilgilenmek, koleksiyonculuk, yürüyüş, tarihi eserleri, camileri, müzeleri, sergileri gezmek, yaşlıları, kimsesizleri barındıran kurumları ve elbette dostları ziyaret... vb.

36. Çevreyi korumada duyarlı ol. Tarihi eserlerimize sahip çık. Allah'ın bize lütfu olan cennet vatanımızı, tabiatı, çocuklarımıza aktaracağımız bir emanet titizliğiyle korumak her zaman göz önünde bulundurmanız gereken hususlardandır.

37. Sosyal medyayı, interneti iyi öğrenmeli, inceliklerini bilmelidir; çünkü yapılan şeytanlıkları bilip önlemek, etkisiz hale getirmek için bu alanda bilgi şarttır. Hele hele gençler, bundan habersiz kalmamalıdır. Ancak burada dikkat edilecek husus öğreniyim derken, sosyal medyanın tuzağına da düşmemelidir. Bu imkân sayesinde dünyanın her tarafındaki insanlarla iletişim kurmak mümkün olmaktadır. Burada yaygın olan yabancı bir dili bilmenin önemi de hatırlanmalıdır. Evet, televizyon, cep telefonu, internet, sosyal medya... Bunlar yerinde ve kararında kullanılmalı, bütün günümüzü, ömrümüzü alıp götürmemelidir.

38. Bizleri milletimizi ayakta tutan dinimize, milli ve manevi değerlerimize, gelenek ve göreneklerimize bağlı kalmalıyız. Batılı bir hanım, ilahiyatçı bir hanıma şöyle demiş: “Müslümanları gözlemliyorum da, sadece domuz eti yemiyorsunuz, onun dışında bize çok benziyorsunuz!”

39. İlahiyatçı gençlerimize de yukarıdakiler yanında ilave bir öğüt daha verelim: Tahsil hayatını tamamlayıp diplomanı aldıktan sonra, sana hayat boyu devam edecek manevi bir sorumluluk ve görev düşüyor ki o da tebliğ ve irşaddır. Mesleğinde çalışmasan, başka işler yapsan bile, sen hep “hoca” olarak kalacak, her fırsatta “hocalık” yapmak üzere buyur edilecek, senden hizmet beklenecektir. Kendini ona göre yetiştir. Hayatını ona göre yaşa. Sanan yakışmayan işi yapma. Dinimizin temel esaslarından taviz verme. Gelişigüzel fetvalar vermekten sakın. (Ebû Hanife, çamurlu yolda bir çocuk gördü: “Dikkat et, düşmeyesin!” dedi. Çocuk: “Benim düşmem önemli değildir; düşersen yalnız ben düşerim. Ancak asıl sen dikkatli ol. Eğer senin ayağın kayacak olursa, sana tabi olup peşinden gelen bütün müslümanların ayakları kayar ve düşerler; bunların hepsini kaldırmak da zordur”, dedi. Çocuğun zekâsına hayret eden imam ağladı ve talebelerine dönüp: “Şayet size bir mesele, bir husus zâhir olur ve daha açık bir delil ortaya çıkarsa, o hususta bana tâbi olmayınız” dedi (Feridüddin Attar).

40. “Saat-i vâhidedir ömr-i cihân / Saati taate sarf eyle heman” (Mehmed Zihni. Ömür bir saattir, çabuk geçer; vakit kaybetmeden bu zamanı en iyi şekilde değerlendirmeli, ibadet ve taatla geçirmelidir). Üç günümüz var: Dün, bugün ve yarın. Dün geçti, yarın gelir mi bilinmez. Ona göre!

Son olarak genç araştırmacılara neler tavsiye edersiniz?

Herkes kendisini daha iyi bilir, kişi önce eksik yönlerini tespit etmeli. Bununla yetinmeyip yakın arkadaşlarına danışmalı. Ve eksik yönlerini telafi cihetine gitmeli. Okulda öğrendikleriyle yetinmeyip imkân bulabilirse sağduyu sahibi, yetkin kimselerin verdiği kurslara, derslere katılmalı. Hocalarıyla daima irtibat halinde olmalı. Onlardan ders dışında da istifade etmesini bilmeli.

Branşıyla ilgili temel konuları iyi bilmeli. Geçmiş birikimleri bilmeden yeni bilgi üretilmez, üretilirse de eksik kalır. Hem eskiden hem güncelden haberdar olmalı. Çağımız bilgi çağı. Yeni bilgiler üretmeli. Ama bu eski kültürün üzerine ilave bilgiler olmalı. Köksüz, dayanaksız, ayağı yere asmayan, yararsız bilgi olmamalı.

İntihalden sakınmalı. Dürüst olmalı. Yararlandığı kaynağı mutlaka göstermeli. Hak sahibine hakkını teslim etmeli. Başkasının emeğini kendisine mal etmek, kul hakkıdır.

Yapılacak çalışmaların topluma da faydası olmalı. Sadece unvan almış olmak için çalışma yerine dini ve içtimai fayda da gözetmeli.

Gerek kendi ülkemizle gerekse diğer ülkelerin sorunlarıyla ilgili çalışmalar yapmalı. Oryantalistler bütün dünya ile ilgileniyorlar. Dostu düşmanı tanımak için onların özelliklerini ve toplum yapısını da bilmek lazımdır. Doğu ve Batı ülkelerinde bir süre araştırma yapmalı, onlarla tanışmalı. Pakistan, Bangladeş, Keşmir, Malezya, Endonezya, Afganistan, İran, Arap ülkeleri, vs. İslam ülkelerinden hiç olmazsa birisini görmek, bir süre kalıp tanımak gerekir.

Zamanını iyi değerlendir. Metotlu ve disiplinli çalış. Her işi bırak, önce Türkçe, sonra Arapça ve İngilizce yahut herhangi bir yabancı dili (Çince, Rusça, Japonca vs. Uzak Doğu, Orta Asya, Afrika vb. milletlerin dilini) öğren. Türkçeden başka iki yabancı dilin olsun.

Kalıcı başarı için, çok çalışmak gerekir. Şunun bunun üflemesiyle elde edilmiş sanılan başarılar sabun köpüğü gibi çabuk söner gider. Eserinin uzun süre kalmasını kalıcı olmasını isteyen, onun üzerinde uzun süre çalışmalıdır.

Diğer önemli bir nokta da şudur: “Batılın tasviri saf zihinleri idlal eder”; yani bâtılı sadece tanıtıp anlatmakla, bâtıl sözü nakletmekle yetinir, gerekli cevabı

vermezsen, masum insanları, konuyla ilgili bilgisi olmayanları saptırmış olursun, bâtil yola sevk etmiş olursun. Binaenaleyh bu tür sözlerin ve eserlerin neşri uygun olmakla birlikte, en azından dipnotlarda yapılan yanlışlıklara işaret edilmesi, doğru ne ise onun da kaydedilmesi gerekir: “İnananlar arasında çirkin şeylerin yayılmasını arzu eden kimseler için dünya ve âhirette elem dolu bir azap vardır. (Nûr 24/19) anlamındaki âyeti bu açıdan da değerlendirmek lazımdır.

Âlim, akademisyen olacaksan bağımsız ol. Bölücü, hizipçi, dışlayıcı, ayırımçı olma. Bir gruba mensup olursan o grubun güdümüne girmiş olursun. Kendi adamlarını kayırır, onlara imkân sağlayacağım diye hak sahiplerinin hakkını yemiş olursun. Bu hem kul hakkıdır hem de ilme ve İslam’a ihanettir. Bununla da yetinme, cesur ol, adaleti ikame için böyleleriyle mücadele et.

Toplum aydınlatma görevini olduğunu da unutma. Belli bir seviyeye geldikten sonra bu konudaki çalışmalara da zaman ayır. Yöneticilerin yanlışlarını yapıcı bir şekilde söyle, uyarı görevini yap; bunu açıktan yapabileceğin gibi özel yollardan da yapabilirsin ki bu daha uygundur.

Sadece gençler için değil, hepimiz için çok önemli olan bir husus daha var, burada onu da söz konusu etmeden olmaz: İhlâs! Yani her işte Allah rızası. Davranışlarımızda, yapıp ettiklerimizde ihlâs şarttır. Bir taraftan hayırlı bir iş yapar diğer taraftan bunu gösteriş ve övünme konusu yaparsak, kazandığımız ecri heba etmiş oluruz, dibi delik kovaya su doldurmaya çalışan kimseden farkımız kalmaz. Sevaplar bir taraftan gelirken diğer taraftan silinip gider. Sık sık kendimize şunu sormalıyız: Bugüne kadar ben ne yaptım? Alanıma ne gibi katkıda buldum? Yaptıklarım işe yaradı mı? Dinime, milletime, memleketime yararlı oldu mu? Yoksa bunca “şeyler” sadece dünyalık için miydi? Makam, mevki, şöhret için miydi? Yapıp ettiklerimin ne kadarı Allah rızası için ne kadarı kendim içindi?

Peygamberimizin konuyla ilgili birçok hadisi vardır. Ebû Ümâme anlatıyor: Hz. Peygamber ‘e(s.a.s.) bir adam geldi ve: Yâ Rasûlallah! Bir kimse hem sevap kazanmak hem de nam bırakmak, ün kazanmak niyetiyle cihad etse, kendisine mükâfat olarak ne vardır? diye sordu. Peygamber (s.a.s.): “Hiçbir şey yoktur”, karşılığını verdi. O kişi, sorusunu üç defa tekrarladı ise de, Allah’ın Elçisi, her defasında: “Hiçbir şey yoktur”,

buyurdu ve ilâve etti: “Şüphesiz Allah, amelin samimî olanından ve sadece kendi rızası için yapılanından başkasını kabul etmez” (Nesâî, Cihâd, 24-25. Sahîh-i Buhârî’de de buna benzer bir hadis vardır: Cihâd, 15). Peygamberimiz başka bir hadisinde de; Allah rızasını gözetmeden, sırf kahramanlık gösterisi için savaşan kimsenin, aynı şekilde Allah rızasını gözetmeden, insanların övgüsünü kazanmak maksadıyla ilim öğrenip öğreten, Kur’an okuyan kişinin ve yine Allah rızasını gözetmeden, gösteriş gayesiyle hayır işlerinde bulunan kimsenin âhirette hüsrana uğrayacağını bildirmiştir (Müslim, İmâre, 152; Nesâî, Cihâd, 22; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, II, 322).

Peygamberimiz ve bütün peygamberler, Allah’ın dinine davet yolunda sarf ettikleri maddî ve mânevî bütün çaba ve gayretleri için, insanlardan hiçbir menfaat talebinde bulunmamışlar; hatta onlara imkânlar ölçüsünde her türlü yardım ve desteği sağlamışlardır. Kur’an’da birkaç defa tekrarlanan şu söz, onların ortak prensibi olmuştur: “Ben, buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir” (Şuarâ 26/109, 127, 145, 164, 180).

Yukarıdaki 40 madde, genç araştırmacılar için de geçerlidir; bunları da 41. madde olarak kabul etmek mümkündür.

Bizi konu edinin incelenmeye değer gören siz Mehmet Aydın ve İbrahim Uludaş ile Nurullah Denizler Beylere teşekkürler ediyor, Yüce Allah’tan iki cihan saadeti ve başarılar niyaz ediyorum.

3.2. KIRAAT VE TECVİD KONULARINA DAİR GÖRÜŞLERİ

3.2.1. Yedi Harf Hakkındaki Görüşü

Abdurrahman Çetin’in görüş belirttiği konulardan birisi de Kıraat ilminin temel meseleleri arasında yer alan ‘Yedi Harf’ konusudur. ‘Yedi Harf’ Kur’ân-ı Kerim ile doğrudan ilişki bulunan bir konudur. Bu nedenle pek çok tefsirde ve Kur’ân ilimlerine dair yazılmış çeşitli eserlerde bu konuya az veya çok yer verilmiştir. Birçok hadis alimi de konunun önemine binaen, eserlerinde bu konu hakkında özel bâblar açmıştır.⁸⁵ Ayrıca bu konu, Kur’ân’ın kaynağı ve sıhhati üzerine araştırma yapan birçok yabancı araştırmacının da dikkatini çekmiş, bazı oryantalistlerin ortaya attığı, *‘Kur’ân’ın da İncil*

⁸⁵ Çetin, 2013, *Ön. ver.*, s.22.

ve *Tevrat gibi tahrife uğradığı*’ iddialarına delil gösterdikleri konular arasında yer almıştır.⁸⁶

Çetin, *‘Kur’ân-ı Kerim’in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler*’ adlı eserinde *‘Yedi Harf*’ konusunu detaylı bir şekilde ele almış ve bu meselenin, ortaya çıkışından günümüze kadar kimler tarafından ne şekilde değerlendirildiğini açıkça ortaya koymuştur. Söz konusu eserinde, *‘Yedi Harf*’ meselesinin temeline inerek tarihi sürecini aktaran Çetin, yedi harfle ilgili yaklaşık 60 farklı görüş tespit ettiğini belirtmektedir. Çetin, bu görüşleri ‘zayıf görüşler’ ve ‘kuvvetli görüşler’ şeklinde sınıflandırarak ele almakta ve bu görüşler hakkında bazı değerlendirmelerde bulunmaktadır.⁸⁷

Zayıf görüşler kategorisinde yer verdiği 51 görüşü, yedi harfi açıklamaktan uzak ve asılsız olarak niteleyen Çetin, kuvvetli olarak değerlendirdiği görüşler arasından ise, yedi harfi; *‘Çokluk*’ ve *‘Yedi Vecih*’ olarak izah edenlerin görüşünü daha makûl bulmaktadır. Bu iki görüş arasından Yedi Harf’in *‘Yedi Vecih*’ olduğunu söyleyenlerin belli bir yedi vecih üzerinde ittifak edemediğini belirten Çetin, -Ebû Amr ed-Dânî hariç- yedi sayısı içinde kalma mecburiyeti duyulmuş olmasının bu görüşle ilgili tenkit edilecek bir husus olduğunu ifade etmektedir. Çetin’e göre, yedi harfin kesin çizgilerle ve tam olarak tespit edilebilmesi mümkün değildir. Çünkü konunun kendisi buna müsait değildir. Çetin, mesele hakkındaki makûl görüşler çerçevesinde, yedi harfi; sayıyla sınırlı olmayan birtakım vecihler olarak nitelemektedir. Ayrıca bu vecihlerin de lehçe farklılıkları ve başka sebeplerle ortaya çıktığını belirterek, yedi harfi; Kur’ân’ın kıraatinde, genişlik ve kolaylık amacıyla verilmiş bir ruhsat olarak değerlendirmektedir.⁸⁸

Çetin, yedi harfle ilgili görüş bildirdiği diğer bir konu da *‘Yedi Harf*’ ruhsatıyla sağlanan kolaylığın kaldırılıp kaldırılmadığı meselesidir. Çetin’e göre yedi harf ruhsatı kaldırılmadığı gibi bu ruhsat sebebiyle ortaya çıkan kıraat farklılıkları da varlığını korumaktadır. Zira yedi harf ruhsatının verildiğini vahye dayanarak haber veren

⁸⁶ Çetin, 2013, *Ön. ver.*, s.20.

⁸⁷ Bkz. Abdurrahman Çetin, *Kur’ân’ı Kerim’in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar*, (Üçüncü Basım. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), s. 111 – 150.

⁸⁸ Çetin, 2013, *Ön. ver.*, s.149.

Peygamberimizin, bu ruhsatın kaldırıldığını belirten herhangi bir açıklaması olmamıştır.⁸⁹

3.2.2. Yedi Harf-Yedi Kıraat İlişkisi

Çetin'e göre, '*Yedi Harf*' ile '*Yedi Kıraat*' doğal olarak birbiriyle ilgilidir. Çünkü kıraatlar yedi harf ruhsatıyla ortaya çıkmıştır. Ancak yedi harf demek, yedi kıraat demek değildir. Yedi kıraatla beraber sahih olan diğer kıraatlar yani on kıraatin tamamı yedi harf gerçeğine dayanmaktadır. Yedi harf ve yedi kıraat terkiplerinde geçen '*yedi*' sayısı yedi kıraatin yedi harfle aynı şey olduğu şeklinde yanlış değerlendirilmemelidir.⁹⁰

3.2.3. Yedi Harf Ruhsatından İstifade Etmenin Ölçüsü

Çetin'e göre, yedi harf ruhsatının verilmesinin en önemli sebeplerinden birisi, Kur'ân'ın okunmasında kolaylık sağlamaktır. Fakat bu durum herkesin Kur'ân'ı istediği gibi okuyabileceği anlamına gelmez. Zira asr-ı saadette de buna izin verilmemiştir. Dolayısıyla geçmişte olduğu gibi günümüzde de, Kur'ân okunurken bugüne kadar nakledilmiş sahih kıraatlardan birisiyle okunmalıdır.⁹¹

3.2.4. Vahyin Yazıldığı Malzemeler

Müellifin görüş belirttiği konulardan birisi de vahyolunan ayetlerin yazıldığı malzemeler hakkındadır.

Kur'an İlimleri ve Kur'an-ı Kerim adlı eserinde, Peygamberimiz döneminde yazı yazmak için deri, kumaş, ince beyaz taşlar, tahta levhalar, develerin kürek kemikleri ve kâğıt gibi malzemelerin kullanıldığı bilgisini aktaran Çetin, bunlardan taş ve tahta levhalar ile develerin kürek kemiklerinin, sadece kısa vahiy metinleri için veya vahiy parça parça geldiğinden sürenin bitmesine kadar geçici olarak kullanılmış olabileceğini, daha sonra bu metinlerin deri/parşömen başta olmak üzere papirüs, kağıt vb. uygun malzemelere kopya edildiğinin daha makul bir düşünce olduğunu belirtmektedir. Müellif, Muhammed Hamidullah'ın da benzer görüşte olduğunu kaydetmektedir.

⁸⁹ Çetin, 2013, *Ön. ver.*, s.190.

⁹⁰ *Aynı.* s. 419.

⁹¹ *Aynı.* s. 417-418.

Çetin, bazı eserlerde konuyla ilgili İslamiyet'in ilk dönemlerinde o bölgede henüz kâğıdın mevcut olmadığına, daha sonraki dönemlerde kullanılmaya başlandığının ifade edildiğini aktarırken, bunun tartışılabilir bir görüş olduğunu belirtmektedir. Müellif bu görüşe şu ifadelerle karşılık vermektedir; “Bilindiği gibi kâğıt ve ipek, Çinliler tarafından icat edilmiştir. Kabul edilen görüşe göre kâğıt milâttan sonra 105 yılında Çinli bir kimse tarafından icat edilmiş, beşinci yüzyıldan itibaren de Çin’de (ve Doğu Türkistan başta olmak üzere o bölgede) yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. İpeğe gelince, onun da milattan önce üçüncü yüzyılda ilk defa Çin’de üretildiği kaydedilmektedir.

Peygamberimiz döneminde ipek, bilinen ve kullanılan bir nesne idi. Nitekim Kur’ân ve hadislerde de ipekten söz edilmektedir. İpek ve ipekli kumaşlar Arap ve İranlı tüccarlar tarafından Çin’den getirilip satılıyordu. İpek de kâğıt da Çin ürünü olduğuna göre ipeği getiren Arap tüccarların kâğıdı getirmemesi düşünülemez. Bu bakımdan o dönemde Çin ipeğini bilen Arapların kâğıttan habersiz olduğunu söylemek isabetli değildir. Okuma yazma oranının düşük olması sebebiyle talebin az olacağı düşünülse bile yine de kâğıdın bilindiğini ve mevcut olduğunu kabul etmek gerekir.

Belki de işlenmiş deri, daha dayanıklı olduğu için, Kur’ân yazımında tercih edilen malzeme olmuştur.

Kaldı ki o dönemde o bölgede bolluk ve refah içinde birçok gayri müslim de yaşıyordu. Bunların ellerinde kutsal kitapları vardı. Mekkelilerle ticaret yapıyorlardı. En azından onlar vasıtasıyla kâğıda ulaşılabilirdi.

Esasen Kur’ân-ı Kerîm’de kâğıt anlamında “kırtâs” kelimesi geçmektedir.”

3.2.5. Kıraatların Sıhhati ve Kur’ân’la İlgisi

Çetin, kıraatların Kur’ân’la doğrudan ilgisinin bulunduğu görüşündedir. Zira, Kur’ân’dan bir bölüm okunmak istendiğinde, bu kıraatlardan birisiyle okunmak mecburiyeti vardır. Diğer açıdan sahihliği kesin olan bir kıraat sıradan bir rivayet olarak değerlendirilemez. İcma ile sabit olmuş ‘*On Kıraatın*’ hepsi sahihtir. Dolayısıyla bu kıraatlar sıradan bir rivayet değil, tevâtürle kesinleşmiş bilgidir. Mütevâtir kıraatlar arasında bulunmayan fakat bazı sahâbî veya kıraat alimlerine isnad edilen rivayetlerin

ise herhangi bir bağlayıcılığı yoktur. Çetin'e göre sened bakımından sahih kabul edilse bile, bunlar ya mensuh kıraat ya da açıklama amacıyla söylenmiş veya yazılmış ifadelerdir. On kıraat arasında yer almadıkları için bu rivayetler âhâd haberdir ve bunlardan yalnızca Kur'ân'ın yorumlanmasında istifade edilebilir.⁹²

3.2.6. Kıraatta Hoşgörü

Çetin, Peygamberimizden nakledilen bazı hadislerde, azap ayetlerinin rahmet veya rahmet ayetlerinin azapla bitirilmediği sürece bu okuyuşun doğru kabul edilmesinin Kur'ân kıraatinde gelişi güzel bir okumaya izin verildiği anlamına gelmediğini ifade etmektedir. Böyle hadislerin namazda veya namaz dışında ve Kur'ân'ın ezbere okuması esnasında, manayı bozmayacak şekilde ve bir yanılma sonucu, Kur'ân'da ye alan bazı lafızların yine Kur'ân'da bulunan ve mana bakımından benzerlik taşıyan başka lafızlarla okunmasında bir sakınca olmadığına işaret ettiğini belirtmektedir. Çetin'e göre, şayet Kur'ân yüzünden okunuyorsa bu tür okuyuşlar hoş görülemez.⁹³

3.2.7. Kıraatların Ortaya Çıkmasında İlk Dönem Mushaflarının Rolü

Çetin'in kıraatlarla ilgili temas ettiği konulardan birisi de ilk dönem mushaflarının, kıraatların ortaya çıkışında herhangi bir rolünün bulunup bulunmadığıdır.

Çetin, Hz. Osman mushaflarının, mütevatir kıraatları kapsayabilmesi için nokta ve hareke bulunmayacak şekilde yazıldığını belirtmektedir. Bu durum, yazı tam olarak gelişmediği veya yetersiz olduğu için kıraatlar ortaya çıkmıştır şeklinde algılanmamalıdır. Zira Kur'ân'ın nuzûlünden önce de Arap yazısında nokta ve hareke kullanılmaktaydı. Eğer istenilseydi ilk dönem mushafları da nokta ve hareke barındıracak şekilde yazılabilirdi. Fakat yedi harf ruhsatından kaynaklanan kıraatların korunması için bu Mushaflarda nokta ve hareke kullanılmamıştır.⁹⁴

⁹² Çetin, 2013, *Ön.ver.*, s.377-378.

⁹³ *Aynı.* s. 406.

⁹⁴ *Aynı.* s. 384.

3.2.8. İlk Mushafın Âkıbeti

Abdurrahman Çetin'in görüş beyan ettiği konulara baktığımızda, karşımıza çıkan hususlardan birisi de ilk mushafın âkıbetinin ne olduğu meselesidir.

Konu hakkındaki yaygın görüşe göre mushafın ilk nüshası; “Hz. Hafsa'nın vefat etmesinden sonra, Medine Valisi Merdân b. Hakem (65/685) tarafından, bundan sonra herhangi bir kimsenin bu ilk nüshanın içinde Hz. Osman tarafından istinsah ettirilen Mushaflara muhalif olacak bir şey bulunduğunu iddiaya kalkışmaması için yaktırılmıştır.”

Bu rivayetin tartışılabilir bir rivayet olduğunu belirten Çetin, söz konusu rivayetin konuyla ilgili mevcut ilk eserlerden birisi olan ve mushaflar ve kıraatlerle ilgili tartışmalı bazı rivayetleri de içeren İbn Dâvud es-Sicistânî'nin (316/929) Kitâbü'l-Mesâhif adlı eseri ile onun hocası olan İbn Şebbe'nin (262/867) Târîhu'l-Medîneti'l-Münevvere isimli eserinde yer aldığını ve daha sonraki kaynakların bu bilgiyi genellikle Kitâbü'l-Mesâhif'ten naklettiğini belirtmektedir.

Çetin, Kur'an İlimleri ve Kur'an-ı Kerim Tarihi adlı eserinde, söz konusu meseleyi ele alırken bu konu hakkında farklı rivayetlerin de bulunduğunu ifade etmektedir. İbn Şebbe'nin zikredilen eserinde bu nüshanın yıkandığı, yırtılıp parçalanarak imha edildiği gibi bazı rivayetlerin yer aldığına, Sicistânî'nin söz konusu eserindeki bazı rivayetlerde ise Hz. Osman'ın yakmayı ve parçalamayı gerek gördüğü için eski nüshaları bir sandığa koyduğu bilgisinin nakledildiğine dikkat çeken Çetin, yine Taberî'nin de Câmiu'l-Beyân adlı tefsirinde bu nüshanın yıkandığı şeklindeki rivayete yer verdiğini belirtmektedir. Ancak Çetin'e göre, birçok eserde olduğu gibi Taberî'nin tefsirinde de bu olay karışık bir şekilde anlatılmıştır. Buna göre, ilgili ayetler Hz. Osman'ın istinsahı sırasında bulunmuştur. Ayrıca Hz. Ebu Bekr döneminde cem edilen nüshayı Hz. Osman'ın, Hz. Hafsa'nın vefatından sonra Abdullah b. Ömer'den istetip yakayarak imha ettiği kaydedilmektedir; halbuki Hz. Osman (35/656), Hz. Hafsa'dan (45/665) birkaç yıl önce vefat etmiştir. Çetin, Taberî'nin bu bilgileri muhtemelen İbn Şebbe'den aldığını, nitekim, İbn Şebbe'nin de aynı bilgileri naklettiğini belirtmektedir. Çetin, burada kitabı neşreden tarafından “Osman” isminin “Mervan” olarak düzeltilmiş veya değiştirilmiş olabileceğini ifade etmektedir.

İlk mushafın imha edildiğine dair söz konusu rivayetlerin tartışılabilceğini belirten Çetin, mesele hakkında şunları söylemektedir.

1. *Bu meseleyi genişçe anlatan Buhârî ve Tirmizî yakma veya imha işleminden bahsetmemektedir.*

2. *Ebû Ubeyd Kâsim b. Sellâm'da, "Mervân'ın suhufu imha ettirdiğine dair işitilen tek rivâyet budur" demiştir.*

3. *Hz. Osman, bu nüshadan gerekli miktarda Mushaf istinsah ettirip dağıtımını yaptıktan sonra, Müslümanlara ellerindeki nüshaları imha etmelerini istediği halde bu nüshaya dokunmamış, Hz. Hafsa'ya iade etmiştir.*

4. *Mervân'dan bahseden tabakat kitaplarında da onun bu işinden bahsedilmemiştir.*

5. *Aynı şekilde Tabarânî'nin naklettiği rivayette "Mervân'ın önce Hz. Hafsa'dan Mushaf'ı istediği, Hafsa'nın vermediği; onun vefatından sonra kardeşi Abdullah b. Ömer'den istediği, onun da Mushaf'ı gönderdiği" bildirilmekte ama Mervan'ın yakma veya imha işleminden bahsedilmemektedir.*

6. *Bazı müsteşrikler bile bu rivayete şüpheyle bakmışlardır.*

7. *Bizim kanaatimize göre de söz konusu nüsha imha edilmemiştir. Çünkü imhayı gerektirecek bir sebep yoktur; hem toplama işlemi hem de istinsah işlemi ashâbın gözü önünde ve onların da katılımları ve tasvipleriyle gerçekleşmiştir. Mervan'ın istediği doğruysa o da bu değerli nüshaya sahip olmak için istemiş ve almış olabilir.*

İster Mervan tarafından imha edilmiş olsun, isterse (savaşlar, yangınlar vs. sebeplerle) zaman içinde kaybolmuş olsun asıl nüshanın âkıbeti o kadar önemli değildir; çünkü elimizdeki Mushalar aslının aynı olduğu için ona ihtiyaç yoktur. Bugün yayınlanmış bir kitap hakkında "bunun aslı nerede?" diye sormak aklımıza gelmiyorsa, elimizdeki Mushaflar için de tereddütsüz aynı şeyi düşünebiliriz, öylesine güvenebiliriz. Unutmayalım ki Kur'ân, Peygamberimiz zamanından günümüze kadar, sadece yazılarak

*değil, her devirde binlerce hâfiz tarafından ezberlenip okunarak ta günümüze kadar gelmiştir. Bu ezber işi de başka hiçbir semâvî kitaba nasip olmamıştır.*⁹⁵

3.2.9. Hz. Osman Mushafı

Hz. Osman döneminde Kur'an'ın çoğaltılması ve istinsah edilen Mushafların durumu ve akıbeti konusu müellifin Kur'an İlimleri ve Kur'an-ı Kerim Tarihi adlı eserinde ele aldığı konular arasında yer almaktadır. Konu incelendiğinde mesele hakkında bazı farklı rivayetlerin bulunduğu görülmektedir. Çetin, zikredilen eserinde konu ile ilgili bazı meselelere dikkat çekmektedir. Çetin'in konu ile ilgili dikkat çektiği ilk mesele Kur'an'ın çoğaltılması esnasında Hz. Hafsa'nın elinde bulunan ilk mushafın istinsah için Hz. Hafsa'dan alınıp alınmadığıdır. Çetin bu konuda; "Hz. Osman'ın Müslümanlar arasında çıkan bazı ihlilaf lar üzerine Hz. Hafsa'ya haber göndererek elindeki mushafı çoğaltma amacıyla istediği" şeklindeki birçok kaynakta geçen rivayete yer vermekle birlikte konu hakkında başka rivayetlerin de bulunduğunu belirterek, meseleyi şöyle özetlemektedir. "Birçok kaynakta verilen bilgi bu şekildedir. Ancak konu ile ilgili başka rivayetler de vardır. Buna göre Hz. Osman, daha önce yapıldığı gibi, Kur'an-ı yeniden cem ettirmiştir. Bunun için kendisinde Peygamberimizin huzurunda yazılmış nüsha bulunan kimselerden bu nüshalar getirilmiş, bunların Resûlullah'tan öğrenildiğine dair yemin ettirilmiş ve Kur'an bu şekilde yeniden derlenmiştir. Daha sonra Hz. Hafsa'daki ilk nüsha getirilmiş, bununla karşılaştırılmış, farklı hiçbir şey bulunamamış; kesinleşen nüshadan da yeni nüshalar istinsah edilmiştir. Başka bir rivâyette ise yeni nüsha derlendikten sonra Hz. Âişe'den kendi mushafı istenip karşılaştırma yapılmıştır." Çetin bu ifadelerle birlikte bu tür rivayetlerin sahih hadis kitaplarındaki bilgilere muhalif olduğu için ihtiyatla karşılanması gerektiği yönünde görüş bildirmektedir.

Çetin'in konu hakkında üzerinde durduğu diğer mesele ise Kur'an'ın istinsahı esnasında Zeyd b. Sâbit'in Ahzâb 23. Âyeti yerinde bulamadığı, nihayet Huzeyme b. Sâbit el-Ensârî'de bulunduğu ve suredeki yerine koyduğuna dair rivayetle ilgilidir. Çetin, meseleyle ilgili yine Buhârî'nin kaydettiği diğer rivayetlerde râvinin şüphesini göstermek üzere bu ismin "Huzeyme el-Ensârî veya Ebû Huzeyme" şeklinde yer

⁹⁵ Çetin, 2012, *Ön. ver.*, s. 81-82.

aldığını, Tirmizî de ise Ahzâb suresindeki ilgili ayetin bulunduğu kişinin “Huzeyme b. Sâbit veya Ebu Huzeyme” olarak zikredildiğini belirtmektedir.

Çetin, bazı âlimlerin bu kişilerin farklı şahıflar olduğunu veya bu olayların birisi Hz. Ebu Bekr, diğeri Hz. Osman zamanında olmuş iki ayrı olay, bazı âlimlerin ise bu olayı Hz. Ebu Bekr döneminde yaşanmış tek bir olay olarak nitelediklerini ve ilgili metnin bulunduğu kişinin de Huzeyme b. Sâbit el-Ensârî olduğunu bildirdiklerini ifade etmektedir.

Çetin, kendisinin de bu olayı tek bir olay ve ilgili ismi Huzeyme b. el-Ensârî olarak kabul edenlerle aynı kanaatte olduğunu belirtmektedir. Gerekçesini ise şu şekilde izah etmektedir; “Buhârî’nin rivayetleri bir arada değerlendirilince de bunun aynı kişi olduğu anlaşılır. Nitekim Tirmizî de Tevbe sûresinin son iki âyetinin bulunduğu kişiyi Huzeyme b. Sâbit olarak kaydetmiştir. Bu konuda İbn Kesîr şöyle demektedir: “Ahzâb sûresinin 23. âyetiyle ilgili rivayetin, Hz. Osman’ın Mushafları toplamasından sonra zikredilmesi tartışmalı bir durumdur. Halbuki bu ancak Ebû Bekr’in Mushaf’ı toplayıp bir araya getirmesi halinde olmuştu. Nitekim bunun böyle olduğu Zührî’nin başka bir rivâyetinde açıklığa kavuşturulmuştur.” Subhî Sâlih’in dediği gibi, acaba ravilerle tarihçiler işi birbirine mi karıştırmıştır? Bütün bunlara rağmen bu rivâyetin sahih olduğu, söz konusu âyetin Hz. Osman zamanındaki istinsah sırasında yerine konduğu kabul edilse bile yine de Kur’ân için bir eksiklik olarak düşünülemez. Çünkü bu, cem ile istinsah arasında geçen on iki yıllık zaman sürecinde müslümanların bu âyeti unuttuğu, okumadığı anlamına gelmez. Mushaf toplanmış hilafet makamında koruma altına alınmıştır. Müslümanlar yine kendi nüshalarından veya ezberlerinden Kur’an’ı (ve elbette o âyeti de) okumaya devam etmişlerdir. Nitekim Zeyd b. Sâbit’in “Resûlullah’ın (s.a.s.) onu okuduğunu her zaman işittiğim halde o âyeti bulamadım” şeklindeki sözü de bunu ispat etmektedir”.

Çetin’in Hz. Osman Mushaf’ı ve istinsah süreci ile ilgili dikkat çektiği diğer bir husus ise bazı kaynaklarda istinsah edilen Mushaflarla ilgili olarak zihinlerde şüphe uyandıran ve bazı sahabilere dayandırılarak nakledilen sözlerdir. Çetin, konu ile ilgili, birçok kaynağın haber verdiği göre istinsah için kurulan komisyonun sadece “et-Tâbût” kelimesinde ihtilaf ettiğini, Zeyd b. Sâbit’in bu kelimeyi “التابوة” şeklinde

diğerlerinin ise “التابوت” şeklinde yazılmasını istediğini, ihtilaf Hz. Osman’a intikal edince Hz. Osman’ın “التابوت” yazınız; “çünkü Kur’an Kureyş lisanı üzerine indi” dediğini belirterek meselenin halledildiğini kaydetmektedir. Çetin meseleye dair söz konusu iddialara şu şekilde karşılık vermektedir: “Bazı kaynaklarda istinsah edilen Mushaflarla ilgili olarak zihinlerde şüphe uyandıran ve bazı sahâbîlere dayandırılan sözler nakledilmiştir. Oysa çoğaltılan mushaflar ümmetin icmaı ile kabul edilmiş nüshalardır. Bu bakımdan (bazı ayetler eksikti, yanlış yazılmıştı türünden) şüphe uyandırıcı haberlere itibar etmemek lâzımdır. Çünkü ilmî bir kural olarak, mütevâtir haber varken, ona aykırı olan âhâd ve zayıf haberler reddedilir. Bunların aslı olsaydı, gereğinin yapılması icap ederdi”.

3.2.10. Kur’an’ın Yazısı

Müellifin Kur’an İlimleri ve Kur’an-ı Kerim Tarihi adlı eserinde ele aldığı ve görüş bildirdiği konulardan birisi de Kur’an’ın yazısı konusudur. Eserde, bazı âlimlerin Mushaf hattının Peygamberimizin gözetiminde bu şekilde yazılmış olması sebebiyle tevkîfi olduğu, böyle yazılmasının da çeşitli hikmetlere dayandığı, bu konuda sahâbînin icmâda bulunduğu ve bu bakımdan buna uymak gerektiğine dair görüşlerinin bulunduğu kaydedilmektedir.

Çetin, konu ile ilgili olarak İmam Mâlik’in, ilk yazı şeklinin korunması ve buna uyulmasını gerekli gördüğünü, Ahmed b. Hanbel’in de bu yazıya muhalefet etmenin haram olduğu şeklindeki görüşlerini aktarırken Hanefilerce, Hz. Osman mushaflarının yazısının dışında bir yazıyla mushafın yazılmaması gerektiğini Şafîîlerin de bu yazıya tâbi olmanın, uyulması gereken bir sünnet olduğunu söylediklerini belirterek dört mezhebin ortak bir görüş çerçevesinde Resm-i Osmânî’ye uymanın zarûrî olduğu noktasında birleştiklerini kaydetmektedir.

Çetin, ayrıca bu ilmin en önde gelen âlimlerinden olan Ebû Amr ed-Dânî’nin, İslâm âlimlerinin bu yazıya uymanın gerektiği görüşüne muhalefet etmediklerini bildirdiğini, Zeccâc, İbn Dürüstevayh gibi ileri gelen bazı dilciler ile hem müfessir hem de bir dil bilgini olan Zemahşerî’nin Mushaf yazısına uymanın sünnet olduğunu ve buna muhalefet etmenin câiz olmadığını bildirdiklerini belirtmektedir.

Eserde konu ile ilgili kaydedilen diğerk bir görüş ise, bazı bilginlerin bu imlâ tarzının, o devirde yazının olgunlaşmamış olmasından ileri geldiğini, bu sebeple Resm-i Osmânî'ye uymak gerekmediğini, hatasız okumak neyi gerektiriyorsa Kur'an'ın Arap harfleriyle o şekilde yazılması gerektiği şeklindeki görüşüdür.

Çetin, zikredilen son görüşün teoride kalmış bir görüş olduğunu, çünkü pratikte Resm-i Osmânî'nin günümüze kadar hem Mushaflarda hem de konu ile ilgili eserlerde muhafaza edildiğini belirtmektedir. Sözlerin devamında Kur'an kelimelerinin Peygamberimiz ve ashâb döneminde hangi harflerle yazılmışsa o şekilde yazılageldiğini, hareke ve nokta konulması sayesinde de hatalı okuyuşların önüne geçilerek başka bir imlâ tarzına ihtiyaç kalmadığını ifade ederken Arapça dil kurallarının sonradan tespit edildiğine, üstelik bu alanın bilginleri arasında da birçok ihtilaf bulunduğuna dikkat çekmektedir.

Müellif, konuyla ilgili şu ifadelere yer vermektedir: “Bu konuda bir üçüncü görüş olarak da, yazının gelişmemişliği veya kâtiplerin yeterli bilgiye sahip olmayışları, yahut hataları sebebiyle değil, o zamanki yazı anlayışının, geçerli yazım kurallarının o şekilde olduğu ve mevcut sahih kıraatlarda gözetildiği için Mushafların böyle yazıldığını söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, Peygamberimiz zamanından bu zamana kadar Kur'an'ın kıraat tarzı nasıl korunduysa, yazısının da aynı şekilde korunmasının gerekli olduğu açıktır. Aksi halde bunun sonu gelmez, her bölge ve her devir insanı kendine göre mushaf yazmaya kalkışır; Müslümanlar arasındaki mushaf birliği ortadan kalkar, ihtilaflar ortaya çıkar. Ayrıca kıraatların muhafazası, Resmü'l Mushaf'a uymakla mümkündür”.

3.2.11. Kur'an'ın Başka Harflerle Yazılması

Müellifin Kur'an İlimleri ve Kur'an-ı Kerim Tarihi adlı eserinde ele aldığı ve görüş bildirdiği bir diğerk konu da, Kur'an'ın başka harflerle yazılıp yazılamayacağı ile ilgilidir.

Çetin, Ömer Nasuhi Bilmen'in Büyük Tefsir Tarihi isimli eserinde bu konuda bazı âlimlerin görüşlerine yer verdiğini ve Kur'an'ın bilinen şekli ve harfleriyle yazılmasının zaruri olduğunu bildirdiğini nakletmektedir.

Zerkânî'nin de bu konuya temas ederken, Ezher alimlerinin verdiği bir fetvayı da naklederek, sahabenin ve onlardan sonra gelen müslümanların Arapça dışındaki diğer alfabeler ile yazılmasının caiz görülmediğini belirterek “âlimlerimiz, Kur'an'ın Arap harflerinden başka bir alfabeye yazılmasını men etmişlerdir” dediğini aktaran Çetin, Bedreddin ez-Zerkeşi'nin ise “cevazına ihtimal olmakla beraber Kur'an'ın Arapça dışında okunmasının haram olması gibi, bunun da yasak olmasının daha uygun olacağı” şeklinde kanaat bildirdiğini kaydetmektedir.

Kur'an'ın yazılış şekli konusunda Müslümanlar arasında bir birlik meydana geldiğini, bu konuda bulunan icmâ sebebiyle, artık bu yazının değiştirilip yerine başka bir yazının ikame edilmesi caiz olmadığını ifade eden müellif konuyu şu şekilde izah etmektedir:

1. *Kur'an yazısının dışında bir yazı, Kur'an-ı Kerim'i, harflerin mahreçlerine (çıkış yerlerine) ve tecvîd kaidelerine riâyet ederek okunmasında yeterli olmamaktadır. Mesela şu harflerin Türk alfabesinde karşılığı yoktur: - ظ - ض - ذ - خ - ث - ع. Kur'an'da, içinde bu harflerin bulunduğu yüzlerce kelime vardır. Bu tür kelimeleri Latin harfleriyle yazınca bunları doğru okumak mümkün olmaz.*

Bu harflerin altına üstüne, sağına soluna ilave noktalar, virgüller veya çizgiler koyarak (transkripsiyon) çözüm bulmaya çalışmak da çare değildir, orijinalinin yerini tutamaz. Bu tür özel işaretleri öğrenip alışılabilecek zaman zarfında orijinal harfleriyle Kur'an okumayı öğrenmek daha kolay ve daha sağlıklıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu kararında şöyle denilmektedir. “Kur'ân-ı Kerim Arapça'dır. Hâlen kullanmakta olduğumuz Latin alfabesinde yer alan harfler, Arapça'daki bütün sesleri karşılamamaktadır. Bu sebeple birtakım özel harf ve işaretler kullanılmadan, Kur'ân-ı Kerim'in Latin harfleriyle eksiksiz ve doğru olarak yazılması ve hatasız okunması mümkün değildir. “Transkripsiyon” denilen özel harf ve işaretler ise, Arap harflerini bilmeyenler için bir anlam taşımaz. Bu itibarla Latin harfleriyle yazılmış Kur'ân-ı Kerim'i doğru ve düzgün okuma imkânı olmadığından, bu harflerle yazılan Kur'ân'ı okumak uygun değildir. Arap harflerini bilmeyen kişilerin, ezbere bildikleri sûreleri ve yüzünden de Kur'ân'ın mealini okumaları daha isabetli olur”. (Diyanet Aylık Dergi, Mart 2005, s. 44).

2. *Latin harfleriyle yazılan âyetlerde tecvîd kurallarının pek çoğunu uygulamak da mümkün olmaz. Mesela medler, idğamlar, ihfâlar, iklâblar, kalkale, vakıf ve İbtidâ kuralları hakkında tatbik edilemez.*

3. *Ayrıca Kur'an yazısının dışında bir yazı, mevcut yazının ihtiva ettiği kıraat vecihlerini de ihtiva edemez. Bunun örneklerini üçüncü bölümde yer alan "Resmü'l-Mushaf" bahsinde görmek mümkündür.*

4. *Bundan başka, mevcut yazının hâfizaya büyük yardımı olmaktadır. On-on beş yaşlarında binlerce çocuğun bu ilâhî kelâmı güçlük çekmeden ezberlemeleri bu hususu ispat etmektedir.*

5. *Hepsinden en önemlisi de Kur'an-ı Kerim'in hem mushaf halinde yazılmış şeklini hem de kıraatını muhafaza etmek Müslümanların en başta gelen görevidir. Çünkü Kur'an Peygamberimiz zamanında hem yazılı şekliyle hem de okunuş tarzıyla koruma altına alınmış ve bize emanet olarak bırakılmıştır. "Size bir şey bıraktım ki, ona sımşık sarılırsanız, artık bir daha sapkınlığa düşmezsiniz. Ki o, Allah'ın Kitabı Kur'an'dır.*

Bütün bunlarla birlikte, Kur'ân okumasını bilmeyen ve öğrenme imkânı da olmayan bir müslümanın, namazda okuyacağı sûreleri öğrenip ezberlemek için, Latin harfleriyle yazılmış şeklini bir bilene birkaç defa okuyarak önce düzgün okumasını öğrenmesi, sonra da ezberlemesi, ezberledikten sonra da tekrar dinletmesi mümkündür".⁹⁶

3.2.12. Kur'ân'a Hareke ve Nokta Konulmasıyla Kıraatların Sınırlandırılıp Sınırlandırılmadığı

İlk dönem mushafları sahih kıraatların hepsini barındırması amacıyla hareke ve nokta konulmadan yazılmıştı. İlerleyen dönemlerde ise çeşitli ırklardan yeni müslüman olanların Kur'ân'ı okumada güçlük çekmesi ve bazı hatalı okuyuşların görülmesi üzerine Kur'ân'a hareke ve nokta konulmasına karar verilmiştir.

⁹⁶ Çetin, 2012, Ön. ver., s. 144-145.

Çetin'e göre bu durum bir zorunluluk nedeniyle hâsıl olmuştur ve noktalanmış olması, diğer kıraatların yok sayıldığı anlamına gelmez. Çünkü harf ve hareke şeklindeki kıraat farklılıkları çok azdır. Bu bakımdan günümüzdeki şekliyle noktalanmış ve harekelenmiş mushaflarda farklı kıraatlardaki birçok vecih uygulanabilmektedir. Çetin, med, kasr, izhar, imâle, ibdâl, idğâm, teshîl, işmâm, ihtilâs, revm vb. gibi vecihleri buna örnek olarak göstermektedir.⁹⁷

3.2.13. İslam'a Yönelik Oryantalist Çalışmaların Amacı Ve Bu Çalışmalara Karşılık Yapılması Gerekenler

Çetin, “Kur’ân-ı Kerim’in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar” adlı eserinde İslam'a yönelik birçok oryantalist çalışmanın yapıldığını belirtmiş ve söz konusu eserin önemli bir kısmını kıraatlara yönelik oryantalist yaklaşımların incelenmesine ayırmıştır.

Çetin, bu oryantalist çalışmaların temelinde, müslümanların değerleri hakkında şüphe uyandırma, İslâm'ı asılsız ve yetersiz gösterip, zihinlere Batı'nın üstünlüğünü yerleştirme arzusunun bulunduğunu ifade etmektedir. Çetin'e göre; “*oryantalistlerin bu tür çalışmalarının en önemli amaçlarından birisi de, kendi toplumlarını İslâm'ın etkisinden uzak tutmaktır. İslâm ve müslümanlar aleyhine ortaya koydukları bilgi ve düşünceleri ülkelerinde yaymak sûretiyle, İslâm'ın özenilecek, benimsenecek bir din olmadığını, kendi dinlerinin daha üstün ve kendilerine yeterli olduğunu, kendi halklarına telkin etmiş olmaktadır*”.⁹⁸

Çetin, bu çalışmalar karşısında özellikle müslüman akademisyenlere büyük sorumluluk düştüğü kanaatindedir. Ona göre bu çalışmalar karşısında;

1. “*Önde gelen müsteşriklerin her birinin eserlerinin ve görüşlerinin incelenmesi, gerekiyorsa birden fazla anabilim dalı uzmanı tarafından değerlendirilmesi,*

2. *Müsteşrikler tarafından yazılmış önemli eserlerin tahlili ve tenkidi,*

⁹⁷ Çetin, 2012, *Ön. ver.*, s. 416-417.

⁹⁸ *Aynı.* s.320.

3. Müsteşriklerin başlıca çalışma alanı olarak gördükleri İslâmî meselelerin tespiti ve bunların her biri üzerinde en az doktora seviyesinde çalışma yapılması, yaptırılması,

4. Müsteşriklerin neşrettiği önemli İslâmî eserlerin, yazma nüshalarıyla karşılaştırılması, gerekiyorsa yeniden neşredilmesi,

5. Oryantalistlerin müslüman devlet adamları, aydınlar, halk ve özellikle müslüman akademisyenler üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi,

6. Yukarıda ifade edilen beş çalışma alanına hazırlık olmak üzere her fakülte'deki bölüm öğretim elemanlarının, lisansüstü öğrencilerine de açık seminerler düzenlemesi. Olgunlaşan çalışmaların fakülte öğrencilerine de açık seminerler düzenlemesi. Olgunlaşan çalışmaların fakülte öğrencilerine açık, forum şeklinde düzenlenecek panellerde değerlendirilmesi. Bu çalışmaların önce fakülteler arası sempozyumlara ve nihayet müsteşriklerin de katılacağı –tebliğci ve onun müzakerecisiinden birisi müslüman ise diğeri müsteşrik olacak şekilde programlanacak- uluslararası sempozyumlara dönüştürülmesi,

7. Ayrıca –olumlu ve olumsuz yönleri tartışıldıktan sonra- İlahiyat Fakültelerinde, sadece 'oryantalizm 'in konu edileceği bir dersin konulması...'”⁹⁹ öncelikli olarak yapılması gerekenler arasındadır.

Çetin, zikredilen bu maddeler dışında -tasvip etmediğini belirttiği- oryantalist çalışmaların tercüme edilmeleri konusunda da dikkatli davranılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Müsteşriklerin yazmış olduğu kitapların, müslümanların dillerine çevrilip, hiçbir yorum ve eleştiri yapılmadan yayınlanmasını sakıncalı görmektedir. Her müslümanın ilahiyat eğitimi alması mümkün olmadığına göre, bu tür kitapların tercüme edilip yayınlanması konusunda ihtiyatlı davranmak gerekir. Çetin, Kur'ân'da bâtil sözlerin ardından düzeltme yapıldığını, dolayısıyla Kur'ân'ın metodunun da bu şekilde olduğunu belirtmektedir. Çetin, ilahiyat eğitimi almış olmasına rağmen bazı gençlerin bu tür çalışmalardan etkilenerek kendi değerlerimizde kusur arama peşine düştüklerini

⁹⁹ Çetin, 2013, Ön.ver., s.321-322.

ve bu durumun da endişesinde haklı olduğunun bir göstergesi olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁰

3.2.14. Tecvidi Bilmenin ve Uygulamanın Hükümü

Çetin, ilim olarak tecvidi bilmenin Müslümanlar üzerine farz-ı kifaye olduğunu belirtmektedir. Çetin'e göre tecvidi bilmek ile uygulamak birbirinden farklı hususlardır. Dolayısıyla bu ikisinin de hükümü birbirinden farklıdır.

Çetin, uygulama açısından, bir Müslümanın Kur'an okurken lahn-i celîye (bariz hata) mahal vermeyecek şekilde tecvid kurallarına riayet etmesi farz-ı ayn, lahn-i hafî (gizli hata) olmayacak şekilde tecvid kurallarına riayet etmesinin ise farz-ı kifaye olduğunu ifade etmektedir. Yine bazı âlimlerin, lahn-i hafî olarak görünen hatalardan korunacak kadar tecvid uygulamanın vacip, bazı âlimlerin ise müstehap olduğu yönündeki görüşlerini zikretmektedir. Bunlara ilave olarak Çetin, bu konuda, her Müslümanın Kur'an'ın en azından namazda okuyacak kadar bir bölümünü düzgün bir şekilde okumayı öğrenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Çetin'e göre, Kur'an öğretmeni veya din görevlisi olan kişilerin ise teorik ve uygulama açısından tecvid kurallarını bilmeleri gerekmektedir.

Çetin, her işte olduğu gibi Kur'an okuma konusunda da işin doğrusunu öğrenmek gerektiğini, ancak, imkânı olmadığı için tecvidi öğrenemeyen bir kimsenin de "hata yaparım" korkusuyla Kur'an okumaktan vazgeçmemesi ve Kur'an ile bağıını koparmama adına bildiği kadarıyla Kur'an okumaya gayret göstermesi gerektiğini ifade etmektedir.

3.2.15. Kur'an Tilavetinde Dudak Talimi

Kur'an tilavetinde dudak talimi Çetin'in, "Kur'an Okuma Esasları" adlı eserinde yer verdiği konular arasındadır. Çetin, eski kaynaklarda dudak talimiyle ilgili bilgi bulunmadığından bu husustaki bilgilerin şifahi olarak nakledildiğini ve doğal olarak da herkesin hocasından öğrendiği tarzda hareket ettiğini ifade etmektedir.¹⁰¹

¹⁰⁰ Çetin, 2013, *Ön.ver.*, s.322-323.

¹⁰¹ Dudak talimi uygulamaları hakkında geniş bilgi için bkz: Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları (Tecvid)*. İstanbul: Emin Yayınları, 2016. s. 329-338.

Kur'an taliminde de şifahi öğretimin esas olduğunu Kıraatların bir üstattan şifahi ve tatbiki olarak öğrenilmesi gerektiğini belirtmektedir. Nitekim uygulamanın da bu şekilde süre geldiğini kaydeden Çetin'e göre; uzman bir hocadan talim okuduğu halde farklı şekilde icrada bulunanların hatalı oldukları söylenemez. Esasen dudak talimini farklı uygulanmasıyla Kur'an'ın lafzında ve mânâsında bir değişiklik de olmamaktadır.

Burada vurgulanması gereken diğer bir husus da şudur; dudak taliminde öğretim sırasında mübalağa edilebilir, ancak diğer zamanlarda dinleyicilerin dikkatini celbedecek şekilde aşırılığa kaçmamak gerekir.¹⁰²

3.2.16. Dâd (ض) Harfinin Okunuşu

Çetin, 'Kur'ân Okuma Esasları' adlı eserinde özellikle telaffuzu zor olan ve farklı şekillerde telaffuz edildiği görülen bazı harflerin okunuşuna dair birtakım uyarılarda bulunmaktadır. Bunlardan birisi genel olarak iki türlü telaffuz edildiği görülen dâd (ض) harfiyle ilgilidir.

Çetin, bu harfin iki türlü okunduğunu; istitâle, nefh ve rihvet sıfatların uygun olarak 'd-z' karışımı bir sesle ve istitâle ve nefh sıfatı olmaksızın rihvetin zıddı olan şiddet sıfatıyla ve kalın bir 'د' sesiyle okunduğunu, fakat bu okuyuşlardan, istitâle + nefh + rihvet sıfatlarının uygulanmasıyla birlikte ortaya çıkan 'd-z' karışımı bir sesle yapılan okuyuşun doğru ve kaynaklardaki tarife uygun olan okuyuş olduğunu belirtmektedir.¹⁰³

Çetin, dâd harfinin telaffuzuyla ilgili meseleyi şöyle değerlendirmektedir: *"Bilindiği gibi namazın farzlarından birisi de, kıraat yani namazda Kur'ân okumaktır. Hanefî mezhebine göre namazda Kur'ân'ın herhangi bir yerinden okumak farz, Fâtiha sûresini okumak vâciptir. Şâfi mezhebine göre ise, namazda Fâtiha sûresini okumak farzdır. Bu rüknün yerine getirilmesi için de Fâtiha'nın hatasız okunması lâzımdır; aksi halde kıraat sahih olmaz. Meselâ, üçü Besmele'de olmak üzere Fâtiha'da on dört şedde vardır. Bunlardan birisi ihmal edilirse kıraat sahih olmaz. Bir harfi başka bir harfe*

¹⁰² Çetin, 2016, *Ön. ver.*, s.337-338.

¹⁰³ *Aynı.* s. 136.

çevirmek, meselâ (ولا الضالين) lafzındaki (ض) harfini (ظ) harfine çevirmek de böyledir; çünkü lafız değişmekte ve farklı bir anlam ortaya çıkmaktadır.”¹⁰⁴

Burada geçen (ضَلَّ) kelimesi ‘sapmak, doğru yoldan ayrılmak’ anlamına gelirken, yanlış bir telaffuzla (ظَلَّ) şeklinde bir okuyuş yapılırsa mânâ, ‘gündüz yapmak, bir şeyi yapmaya devam etmek’ şeklinde olacaktır. Eğer kalın bir ‘dâ’ sesiyle (ظَلَّ) şeklinde okunursa ‘hafif yağmur yağmak...’ veya yine kalın bir ‘dâ’ sesiyle (ضَلَّ) şeklinde bir okuyuşta da ‘yol göstermek, rehberlik etmek’ mânâları ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla burada esas olan doğru mahrec ve sıfatlarla (ض) harfinin okunmasıdır¹⁰⁵.

Şu halde (ض) harfinin doğru okunuşu nasıldır? Çetin bu sorunun cevabının tecvid ilminde aranması gerektiğini belirtmektedir. Zira tecvid ilminde bu harfin mahreci ve sıfatları belirtilmektedir.

Çetin’e göre (ض) harfinin (ظ) şeklinde okunması ile sıfatları bakımından yakınlıkları sebebiyle bu iki harfin birbirine yakın seslerle okunması aynı şey değildir. Bu açıdan ülkemizde ve diğer İslâm ülkelerinde Kur’ân tilavetinde uzmanlaşmış hafızların çıkardıkları (ض) harfinin, (ظ) harfi olduğu söylenemez.

Çetin, (ض) harfinin okunuşu hakkındaki görüşünü hem Şâfiî hem de Hanefî bilginlerin görüşleriyle desteklemektedir. Meseleyi izah ederken, kendisi de bir Şâfiî olan Fahreddin Râzî’nin; “*dâd (ض) harfinin zâ (ظ) harfine benzemesi namazı iptal etmez*” şeklindeki görüşünü ve önde gelen Hanefî âlimlerden İbn Âbidîn’in; “*iki harfin arasını ayırmakta güçlük bulunması yahut mahreclerinin birbirine yakın olması sebebiyle, bunlardan birinin yerine diğerinin telaffuz edilmesi, çoğunluğun görüşüne göre namazı bozamaz. Çünkü bunda umûmu’l-helvâ (herkesi kapsayan güçlük) vardır*” şeklindeki görüşünü referans göstermektedir. Yine yakın dönemde yaşamış bir fakih ve müfessir olan Ömer Nasuhî Bilmen’in ve başka birçok fukahânın benzer şekilde fetva verdiğini ifade etmektedir.

Çetin, Şâfiî mezhebinin bu konudaki hassasiyetinin, (ض) harfinin (ظ) şeklinde okunmaması üzerine yoğunlaştığını bunun da tecvid ilmi bakımından doğru olduğunu belirtmektedir. Ancak Şâfiî kaynaklarda bu harfin kalın bir (د) şeklinde ‘dâ’ sesiyle

¹⁰⁴ Çetin, 2016, *Ön. ver.*, s.140.

¹⁰⁵ *Aynı.* s.140.

okunması gerektiği şeklinde bir ifade bulunmadığını ve dikkat çekilen asıl noktanın bu harfin mahrecinden düzgün bir şekilde çıkarılması ve (ظ) ‘zâ’ sesiyle okunmaması olduğunu ifade etmektedir.

Çetin’e göre mezhepler bu tür konulara hoşgörüyle yaklaşmaktadır. Dolayısıyla bu harfin veya telaffuzu zor olan diğer harflerin telaffuzunda zorluk çekenlerin suçlanması doğru olmaz. Ancak yine de her harfi kendi mahrecinden ve sıfatlarına uygun olarak okumak gerekir.¹⁰⁶

3.2.17. Vâv (و) Harfinin Okunuşu

Çetin ‘vâv’ (و) harfinin ince ve yumuşak bir harf olduğunu fakat bazı Arap okuyucuların bu harfi kalın bir ‘vâ’ sesiyle okuduğunu, bunun ise hatalı bir okuyuş olduğunu belirtmektedir.

Çetin, bu konu hakkında, kendisi de bir Arap olan büyük kıraat âlimi Cezerî’nin; isti’lâ harfleri ile bazı hallerde kalın okunan lâm ve râ harfleri dışındaki tüm harflerin ince olduğu ve kalın okunmaması gerektiği şeklindeki görüşünü hatırlatmaktadır. Yine tecvid ilminde önemli yere sahip Ali Rıza Sağman’ın; “*Vâv, gerek aslî gerek maddî harf olsun, çıkarılışında Türk ile Arap hafızları arasında büyük fark görülmektedir. Türk’ün vâv’ı ince, Arab’ın ise inadına kalındır. Acaba hangisi doğru? Arap, bizim vâv’ımıza gülüyor, biz de onunkinden sıkılıyoruz. Meseleyi halletmek salâhiyeti kimdedir? Bu salâhiyet millî duygularda da değil, lâf ve güzâfın elinde de değildir. Salâhiyet ancak ve ancak bu işin uzmanlarının bıraktıkları ölçüler ve kaidelerin elindedir. Bu ölçülere göre: a) Vâv’ın mahreci, dudakların içleri değil, yüzleridir. Arap içlerinden çıkarıyor. Onlar vâv sesini dudaklarının tam ortasından değil daha iç taraflarından çıkardıkları için çeşni kalınlaşıyor. b) Vâv harfi kalın değil, ince harflerdendir...*” ifadelerine yer vermektedir.

Çetin’e göre ‘vâv’ harfinin okunuşu bu iki görüşte de belirtildiği gibi ince olmalıdır. Dudaklar iyice büzülmeden öne toplanmalı ve arada nohut tanesi kadar boşluk bırakılmalı ve böylece ‘vâv’ harfi çıkarılmalıdır. Bu harfin sesi Türkçe’deki ‘v’ sesi gibidir. Aradaki fark ise dudakların aldığı şekildir. Her ne kadar Kur’ân Arapça olduğu

¹⁰⁶ Çetin, 2016, *Ön. ver.*, s.140-142.

için, onu araplar gibi okumak gerektiğini söylemek makûl olsa da, uygulama bakımından hatalı bir okuyuş olduğu halde arapları taklit etmek de doğru değildir.¹⁰⁷

3.2.18. Kur'an Tilavetinde Mûsikînin Yeri

Çetin, Kur'an-ı Kerim'in usûlüne uygun olarak güzel okunmasının esas olduğunu belirtmektedir. Kur'an'ın "terfîl" olarak nitelediği bu usulün "tecvid" ilmiyle şekillenip uygulandığını belirten Çetin, peygamberimizin de kıraatın da güzel sesle süslenmesini buyurarak, Kur'an'ı güzel sesle okuyanları takdir ve teşvik ettiğini ifade etmektedir.

Çetin, Kur'an kıraatında "teğannî" yani Kur'an'ın makam ile okunması konusunda bazı ihtilafların bulunduğunu, bu konudaki tartışmaların ise mûsikînin Kur'an kıraatına katılıp katılmayacağı, katılacaksa ne oranda katılacağı hususunda yoğunlaştığını belirtmektedir.

Kur'an-Kerim'in makam ile okunmasının caiz olup olmadığı ile ilgili çeşitli ayetler ve hadisler olmak üzere birçok delil ve rivayet bulunduğunu belirten Çetin'e göre mesele başlıca iki görüş etrafında şekillenmektedir;

a) Enes b. Mâlik, Saîd b. Müseyyeb, Saîd b. Cübeyr, Hasan Basrî, İbrahim Nehaî, İbn Sîrîn, İmâm Mâlik, İmâm Ahmed b. Hanbel gibi âlimler, Kur'an'ın makam ile okunmasının uygun olmadığı görüşündedir.

Makam ile mânâyâ dikkatten uzaklaşılacağı ve Kur'an lâfızlarının bozulacağı düşüncesinde olan ve konu ile ilgili olumsuz görüş bildirenlerin başlıca endişeleri şunlardır: *"Teğannî ile kıraat, kelimelerin anlamını bozmak, harekeleri (uzatılması sebebiyle) harf yapmak demektir. Teğannî ile okumak, harf ve harekeleri bozacak şekilde sesi oynatarak yapılan kıraat câiz değildir. Bu şekilde okuyuşta, ses ve nağme çokluğundan dolayı Kur'an, dinleyenler tarafından anlaşılmaz hale gelir. Böyle yapanları dinlememek gerekir. Harfleri bozan yahut harf ilâvesi ve noksanlığı yapan teğannî haramdır. Okuyanlar da dinleyenler de günahkâr olur. Teğannîye izin verilirse, sonu gelmeyen bir terennüm hürriyeti verilmiş olur. O zaman bazıları, Kur'an'ı şarkı gibi okurlar. Buna mâni olmak harama götüren sebeplere mâni olmak türündendir. Kur'an kıraatında tatrîb ve terci câiz değildir. Çünkü bunda, fisk ehlinin yaptığı*

¹⁰⁷ Çetin, 2016, Ön. ver., s.148-152.

nağmeye benzeyiş vardır. Kur'an'ı sonradan icat edilmiş nağmelerle okumak câiz değildir; çünkü Kur'an bundan münezzehtir.¹⁰⁸”

Çetin, İbnü'l-Cezerî'nin de makamı ön plana alıp, tecvid kurallarına aykırı olarak Kur'an okuyanları tenkit edip gerekli uyarılarda bulunduğunu aktarmaktadır.

b) Hz. Ömer, Abdullah b. Mes'ûd, Abdukkah b. Abbas, İmâm Ebû Hanîfe, İmâm Şâfî, Taberî, İbnü'l-Arabî gibi âlimler ise Kur'an'ın makam ile okunmasını câiz görmüşlerdir.

Bu görüşü destekleyenler de şu hususları zikretmişlerdir. *“Dînî ölçülere göre Kur'an'ı tecvid ile ve sesi güzelleştirerek okumak ona hürmet cümlesindedir. Peygamberimiz de terci' yapmıştır. Ayrıca, Ebû Mûsâ'nın, “beni dinlediğini bilseydim, kıraatımı süslerdim” demesi de sesi güzelleştirmenin ve güzel okumaya çalışmanın câiz olduğuna delâlet eder. Dinleyenleri vecde getiren, gözyaşlarını celbedeb makam ile okuyuş, tecvîd dışına çıkmıyorsa müstehaptır. Ruhlar nağme yapmayanlardan ziyade nağme yapanlara meyleder; çünkü nağme, kalbe tesir eder. Bir şeyin haram olması için, kötü yönünün ağır basması, kesin delille yasaklanması lazımdır. Kur'an'ın makam ile okunmasında böyle bir durum söz konusu değildir. Makam ile okuyuş, Kur'an'ın lafızlarını bozamaz, mânânın anlaşılmasına engel olmaz. Tecvîd kurallarına aykırı olan nağmeler elbette câiz değildir. Ancak tecvide uyararak, sesi güzelleştirerek, kıraatı süslemek câizdir. Çünkü güzel ses, Kur'an'ın güzelliğine güzellik katar.”¹⁰⁹*

Çetin'e göre, Kur'an'ı makam ile okumayı câiz görenler ile görmeyenleri iki farklı sonuca götüren şey makam anlayışlarının farklı olması sebebiyledir.

Çetin bu konuda, mûsikî ve makam; *“sesi, dinleyeni rahatsız etmeyecek, kulağa hoş gelecek şekilde ahenkli olarak kullanmak”* değerlendirildiğinde ve konuyla ilgili ayet, hadis ve rivayetler göz önüne alındığında, tecvîd kurallarına riayet etmek şartıyla, okuyuşu güzel ses ve makam ile süslemenin câiz olduğu ve hatta teşvik edildiği kanaatindedir.

¹⁰⁸ Çetin, 2016, *Ön. ver.*, s. 365.

¹⁰⁹ *Aynı.* s. 366.

Bununla birlikte işin abartılarak ses gösterisine dönüştürülmesi, makamın ön plana çıkartılarak tecvîd kurallarının ihlal edilmesi ve okunanın Allah kelâmı olduğu bilincinden uzaklaşılmasının câiz görülemeyeceği uyarısında bulunmaktadır.

Çetin, sadece öğrencilere ve sadece toplu öğretim amacıyla koro halinde okuma çalışması dışında Kur'an'ın koro halinde okunmasının câiz olmadığını ifade etmektedir. Ayrıca herhangi bir mûsikî aleti eşliğinde Kur'an okumanın da haram olduğunu belirtmektedir.¹¹⁰

3.2.19. Kur'an'ı Yorumlarken Göz Önünde Bulundurulması Gereken Esaslar

Çetin'e göre doğru bir tefsir yapabilmek için uygulanması gereken esasları şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. *“Bir âyeti tefsir ederken, tek levha üzerine yazılmış Kur'an nüshasından inceler gibi, Kur'an'ın bütününe göz önüne almak, konuyla ilgili başka âyetler varsa onları da göz önünde bulundurmak gerekir. Buna Kur'an'ın Kur'an'la tefsiri denir.*

2. *İkinci olarak, tefsir edilecek âyetle ilgili sünnet olup olmadığı araştırılır. Çünkü Kur'an'ı tefsir etmekte yetkili kimse Peygamberimizdir. Onun konuyla ilgili sahih sünneti (söz veya uygulaması) varsa bunun zikredilmesi gerekir. Buna da Kur'an'ın sünnetle tefsiri denir.*

3. *Konuyla ilgili diğer ayet ve hadisleri araştırdıktan sonra, bu hususta ashâbın herhangi bir açıklamasının bulunup bulunmadığına bakılır. Çünkü onlar, âyetlerin iniş sebeplerini, ortamı, Kur'an Arapçasını, Peygamberimizin söz ve davranışlarını en iyi bilen kimselerdir.*

Ancak, hadislerde olduğu gibi, bu konuda da nakledilen bilgilerin sahih olup olmadığına dikkat etmek gerekir.

4. *Sahâbeden sonra, Kur'an'ı tefsir etmeye en yetkili kişiler tâbiilerdir. Onlar sahabeyi görmüş ve kendilerinden ilim ve feyz almış kimselerdir. Bu bakımdan Kur'an'ı tefsir ederken -bilhassa onların ittifak ettikleri hususlarda- onların da görüşlerinin dikkate alınması uygun olacaktır.*

¹¹⁰ Çetin, 2016, Ön. ver., s. 353-370.

Ancak, bu konuda yapılan nakillerin sıhhatinin-yani nakledilen bilginin gerçekten sözü edilen tâbiye ait olup olmadığının- araştırılması gerekir.

5. Kur'ân'ın doğru yorumlanması açısından nüzûl sebepleri önemli bir bilgi kaynağıdır. Bu bakımdan tefsiri yapılan âyetin nüzûl sebebinin olup olmadığını da araştırmak lazımdır.

Ancak âyet veya âyetleri, nüzûl sebebinde zikredilen kişi ve olayla sınırlandırmamalı, her âyetin herkesi ilgilendirdiği hususu unutulmamalıdır. Bu konuda, sebebin husûsiliğine değil, lâfzın umûmiliğine itibar edilir, denilmiştir. Bu konuda esbâb-ı nüzûl bahsinde geniş bilgi verilmiştir.

6. Kur'ân'ı yorumlarken göz önüne alınacak hususlardan birisi de âyette geçen kelimelerin lügat anlamlarının ve bulunduğu yerde ne ifade ettiğinin doğru tespit edilmesidir. Mesela Kur'ân'ı kerim'de "kitab" kelimesi Kur'ân, Tevrat ve İncil, Levh-i mahfûz, amel defteri vb. değişik anlamlarda kullanılmıştır. Buna karşılık Furkân, Hüküm, Rûh, Sıdk, Zikr gibi kelimeler bazı yerlerde Kur'ân için kullanılmıştır.

Bu hususta garîbü'l Kur'ân, mecâzü'l Kur'ân, mübhemâtü'l Kur'ân, müşkilü'l Kur'ân ile vücûh ve nezâir bahislerinde geniş bilgi verilmiştir.

7. Bu konuda dikkat edilmesi gereken diğer bir husus da incelenen kelimenin, Kur'ân'ın indiği dönemdeki ifade ettiği anlamın tespiti olmalıdır. Bu da o dönemde yazılmış şiirlere ve konuyla ilgili diğer eserlere müracaat etmekle gerçekleşebilir. Nitekim sahâbe ve tâbiûn döneminde bilhassa garib kelimelerin izahında Câhiliye dönemi Arap şiirinden istifade edilmiştir.

8. Kur'ân'ın inişi sırasında bir kelimenin delâlet ettiği mânâyı tespite çalışmak önemli olduğu gibi, o zamanki toplumun özelliklerini ve yaşananları da göz önünde bulundurmak, âyetin doğru yorumlanması açısından önemlidir.

9. Yapılan yorum siyak ve sibaka uygun olmalı, tefsiri yapılacak âyetin öncesi ve sonrasına dikkat etmeli, âyeti bağlamından koparmamalıdır.

10. Anlam kopukluğu olmaması için âyetler arasındaki münasebete işaret etmelidir.

11. Âyetteki hikmetlere, edebî inceliklere ve i'câza dikkat çekmeyi de unutmamalıdır. Yeri geldikçe tasavvufî çeşniler de katılmalıdır.

12. Kur'ân'ı tefsir ederken dikkate alınması gereken hususlardan birisi de kıraat farklılıklarıdır. Kıraatlar, Kur'ân'a yorum zenginliği kazandıran önemli bir unsurdur. Bu bakımdan bunların da ihmal edilmemesi gerekir.

13. Kur'ân'ı tefsir edecek kimse, peşin fikirli olmamalı; Kur'ân'ı kendine değil, kendini Kur'ân'a tâbi kılmalıdır. Yani Kur'ân'ı kendi düşüncesine, mezhebine, meşrebine, bağlı bulunduğu grubun anlayışına göre yorumlamamalıdır.

14. Tefsiri yapılacak âyet ve âyetlerde ne anlatılmak istendiği, âyetin maksadı, hikmeti tespit edilip ona göre değerlendirme yapmaya çalışmalıdır.

Ancak bu, yoruma açık bir husus olduğu için, maksat ve gayenin tayininde dikkatli olmak, âyetlerin lafzî manalarının iptaline sebep olabilecek keyfilikten kaçınmak gerekir. Ayrıca, âyette açıkça ifade edilmemişse, oradaki maksadı kesin olarak tespit etmek mümkün olmayabilir. Bu bakımdan bu hususta kesin konuşmaktan sakınmalıdır.

15. Kur'ân'ın özüne ve ruhuna aykırı yorumlardan, insanları yanlış yola sevk edecek sözlerden sakınmalı, Kur'ân'ın dışına çıkmamalıdır. Yanılma ihtimalini her zaman göz önünde bulundurmalı, ulaşılan sonucu, kesin hüküm gibi takdim etmemelidir.

16. Lügavî, fikhî kelâmî ayrıntılara girilmemeli, tefsirle doğrudan ilgisi olmayan gereksiz açıklamalar yapmamalıdır.

17. Yorumcu, hevâ ve hevesine tâbi olmadan, Allah Kelâmını yorumladığı bilinciyle hareket etmeli, meseleyi şöhret ve çıkar vesilesi yapmamalıdır.

18. Daha önce yazılmış tefsirlere, ayrıca tefsir dışında konuyla ilgili diğer kaynaklara da bakmalıdır. Ancak bu hususta seçmeci olmalı, okuyucuya lâzım olacak bilgiler vermelidir.

19. Müfessir, Kur'ân dilini iyi bildiği gibi, kendi dilini de iyi bilmelidir. İfadesi düzgün olmalı, meseleleri açık ve anlaşılabilir şekilde anlatabilmelidir. Meseleye Türkçe açısından bakarsak, Türkçesi düzgün olmayan bir kimse iyi bir tefsir yazamaz, yazsa bile yazdığı tefsir okunmaz, istifade edilemez.

20. *Müfessir, konu üzerine yoğunlaşmalı, çalışma tamamlanıncaya kadar mümkün mertebe sadece bu işle meşgul olmalıdır*".¹¹¹

3.2.20. Kur'an'ı Anlamanın Önemi

Kur'an'ı okumanın yanı sıra onu anlama konusu Çetin'in "Kur'an Okuma Esasları" adlı eserinde ele aldığı konular arasında yer almaktadır. Çetin, Kur'an-ı Kerim'in muhataplarından istediği ilk şeyin onu anlamak olduğunu belirtmektedir. Ancak, Çetin'e göre bu gelişigüzel bir okuma değil, yavaş yavaş, dura dura, düşünerek ve anlayarak yapılan bir okuma olmalıdır. Kur'an bu şekilde ve ondan gerekli öğüt ve mesaj alınarak okunmalıdır. Çetin, Kur'an-ı Kerim'de yer alan birçok ayette Kur'an'ı anlamanın önemine vurgu yapıldığına da dikkat çekmektedir. Çetin, söz konusu ayetlerde yüce Allah'ın Kur'an'ı okuyup anlamamızı, Kur'an üzerinde iyice düşünmemizi, aklımızı kullanarak doğru yorumlara ulaşmamızı, gerçekleri kavramamızı, uyarı ve öğütlerine kulak vermemizi, anlatılanlardan ibret alıp gerekli dersleri çıkarmamızı ve bütün bunları da hiçbir zaman unutmamamızı buyurduğunu belirtmektedir.

Çetin, Peygamberimizin (s.a.s.) de Kur'an'ı tefekkür üzerine, düşünerek, yavaş yavaş, tane tane okuduğunu, okuduğu âyetleri bazen birkaç defa tekrar edip üzerinde uzun uzun tefekkür ettiğini ifade etmektedir.

Çetin'e göre Kur'an manası anlaşılabilir şekilde okunmalı, ayrıca Kur'an'ın insanlara vermek istediği öğüt ve mesajlar öğrenilip, anlamaya ve tatbik edilmeye çalışılmalıdır.

¹¹²

3.2.21. Abdestsiz Kur'an Okuma

Abdestsiz Kur'an okuma konusuyla ilgili olarak Çetin, öncelikle abdestin mahiyetini ele alarak, başta namaz olmak üzere bazı ibadet ve amellerin yerine getirilmesinden önce abdestin, dini bir temizlik anlayışıyla bütün semâvî dinlerin ortak değerlerinden birisi olduğunu kaydetmektedir.

¹¹¹ Çetin, 2012, *Ön. ver.*, s. 321-324.

¹¹² Çetin, 2016, *Ön. ver.*, s. 465-473.

Abdestin mahiyeti konusunda bazı bilginlerin abdest almayı namazla ilgili bir mesele olarak gördüğünü bu bakımdan abdest almanın tek başına müstakil bir mükellefiyet olmadığı görüşünde olduklarını belirten Çetin, bu görüştekilerin; abdest almak için şart olan husus namaz olduğuna göre başka bir şey içinde abdest almak gerekmediğini öne sürdüklerini ifade etmektedir.

Çetin, diğer bir görüşe göre de; abdestten maksadın temizlik olduğu, dinimizde gerek Kur'an'ı Kerim'in gerek hadislerin açık buyuruyla temizliğin esas olduğunun uygulandığını kaydetmektedir. Bu görüştekiler, peygamberimizin bazen namazla birlikte, bazen de müstakil olarak abdestin faziletini bildiren birçok hadisi bulunduğu yer vermektedir. Dolayısıyla abdest dini bir anlam taşıyan müstakil bir değerdir. Onu sadece namazın ön şartı gibi görmek hadisleri göz ardı etmek olacağından ciddi ve gerçekçi bir değerlendirme sayılmaz.

Kur'an'a abdestsiz dokunmama hakkında bir takım ayet ve hadislerin bulunduğunu yine abdestsiz olarak Kur'an'a dokunulup dokunulamayacağı veya okunup okunamayacağı hususunda mezheplerin farklı görüşleri bulunduğunu belirten Çetin, bu ayet ve hadisler ile söz konusu görüşler çerçevesinde konu hakkında şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

1. Kur'an-ı Kerim yüce Allah'ın kitabıdır; bu bakımından onu sıradan bir kitapla aynı tutmak veya bu sonuca götürecek davranışları hoş görmek doğru olmaz. Kur'an'ın kap ve kağıttan olan cismine saygı göstermek, içindekilere de saygı göstermeyi sağlayacaktır. Bu psikolojik tesiri göz ardı etmemek gerekir. Ancak bunda aşırılığa giderek Kur'an'ı ulaşılamaz ve el sürülemez hale getirmek de sakıncalıdır. Öyleyse bu konuda ifrat ve tefrite düşürücü her türlü fikir ve davranıştan sakınmak gerekir.

2. Şu veya bu halde iken Kur'an okunabilir veya okunamaz diyenlerin hiçbirinin iyi niyetinden şüphe edilmez. Bunlar konu ile ilgili rivayetleri farklı değerlendirerek bu sonuca varmışlardır. Bunun temelinde de "iyi niyet" düşüncesi olsa gerektir. Çünkü "okunamaz, dokunulamaz" diyenler muhtemelen Kur'an'a saygısızlık edilmesinden; "dokunulabilir, okunabilir" diyenlerde Kur'an'ın okunmaz bir kitap haline gelmesinden endişelenmişlerdir.

3. *“Ona temizlenmiş olanlardan başkası dokunmaz/el süremez.”*

Manasındaki vakıa suresi 79. ayeti Kur’an’a abdestsiz dokunulamayacağına dair delil olacak açıklıkta değildir.

4. Cünüp kimsenin, Kur’an okuyabileceğine dair sahâbe ve tabiûndan bazılarının olumlu görüşü nakledilmiştir. Fakat okunamayacağına dair, senedleri tartışılmış olsa bile, bazı hadisler vardır. Cünüp kimsenin -namaz kılması gerektiği için- bu haliyle uzun süre kalması doğru olmadığına göre, böylelerinin gusül (veya teyemmüm) abdesti alıncaya kadar Kur’an okumaması lazımdır. Bu hüküm, süre kısa olduğu için Kur’an öğretimi aleyhine de bir sonuç doğurmaz. Esasen dört mezhepte de buna izin verilmemiştir.

5. Özür sahibi (hayız ve nifas halindeki) kadınlardan, bu süre zarfında namaz kılmaları ve oruç tutmaları istenmediğine göre onların da, bu özel durumlarında ibadet niyetiyle Kur’an okumamaları uygun olur. Ancak, Kur’an öğretimi ile meşgul olan bayanlar öğretimin aksamaması için Kur’an öğretimine devam edebilirler. Nitekim (bazı Hanbelî fakihleriyle) Mâlikî mezhebinde de buna cevaz verilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu’nun fetvası da böyledir.

6. Abdestsiz ve gusülsüz kimselerin başkaları tarafından okunan Kur’an’ı dinlemeleri ile Mushaf’a dokunmadan ve kelimeleri telaffuz etmeden, Kur’an’ı gözleriyle süzmesi de ittifakla caizdir.

7. Abdestsiz olarak Mushaf’a dokunmaya gelince; bu konuda farklı rivayetler bulunduğu için, konu hakkındaki görüşler ışığında ve Mâlikî mezhebinin Kur’an öğrenen ve öğretenlere verdiği cevaz göz önüne alınarak herkes kendi durumuna göre hareket edebilir.

8. Sahâbe ve tâbiûndan bazılarının Kur’an’ı abdestsiz olarak okuduklarına dair rivayetler vardır. Ancak, Mushaf’a bakarak mı yoksa ezberden mi okudukları belli değildir. Bizim kanaatimize göre ezberden okumuşlardır. Çünkü isimleri geçen kişiler mesela (Ebû Mûsâ el-Eş’arî, Ebû Hureyre vs.) alim ve hâfiz olan sahâbîlerdendir. Bu bakımdan bu rivayetler, abdestsiz olarak Mushaf’a dokunulabileceğine dair delil olmaz.

Peygamberimiz bir hadisinde şüpheli şeylerden kaçınılmasını diğer bir hadisinde ise kişinin fetvayı kendi vicdanından istemesini tavsiye etmiştir. Kaydedilen rivayetler ve görüşler ışığında, herkes kendine uygun bir yol çizebilir.¹¹³

3.2.22. Hatim İndirme Adabı

Kur'an okumanın ayet ve hadislerle teşvik edilen bir ibadet olduğu belirten Çetin, Kur'an-ı Kerim'in başından sonuna kadar okunup hatim edilmesinin de çok faziletli bir iş olduğunu ifade etmektedir. Peygamberimizin ve ashâbın Kur'an'ı sıklıkla hatim ettiğine dair rivayetler bulunduğunu belirten ve konu çerçevesinde bu rivayetleri kaydeden Çetin, hatim indirmenin de belli bir adap içerisinde olması gerektiği görüşündedir.

Çetin'e göre hatim indirme meselesi ile ilgili dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır;

1. Hatim okurken, öncelikle temiz olmak ve temiz bir yerde bulunmak lazımdır. Çoğunluğun görüşüne göre, Kur'an'ı yüzünden okuyacak kimsenin abdestli olması gerekir. Bunu gerekli göremeyenler de bulunmakla birlikte hatim indirmekte olan kişinin, abdestli olmayı tercih etmesi gerekir. Bununla birlikte, Mushaf'a dokunmamak kaydıyla abdestsiz olarak yüzünden okumak da caizdir. Aynı şekilde Kur'an'ı ezbere okuyacak kişinin abdestli olma şartı yoktur fakat abdestli olmak müstehaptır. Cünüp olanların, yüzünden veya ezbere ne şekilde olursa olsun Kur'an okumaları caiz değildir fakat başkasının okuduğu Kur'an'ı dinlemelerinde sakınca yoktur. Hatim okuyan kişinin temiz bir yeri seçmesi müstehaptır. Hamam ve tuvalet gibi, Kur'an'ın şanına yakışmayan pis yerlerde Kur'an okumak haramdır. Ayrıca Kur'an okuyan kimsenin elbisesi de temiz olması gerekir.

2. Kur'an, tecvid kaidelerine uygun olarak, harflerin mahreç ve sıfatları gözetilerek, tertîl ile tane tane okunmalıdır.

3. Mushaf'a bakarak Kur'an okumak daha faziletli görülmüştür. Çünkü bunda hem okuma hem de yüzüne bakma gibi daha çok amel vardır. Bazılarına göre yüzünden veya ezbere okuma konusunda esas olan "huşû" dur. Eğer huşû ezber okumakta daha çok

¹¹³ Çetin, 2016, *Ön. ver.*, s.433-451.

olursa, bu daha faziletlidir; Mushaf'a bakarak okumakta daha fazla ise efdal olan budur. Her ikisinde de eşit olursa, Mushaf'a bakarak okumak tercih edilir; çünkü bakarak okumak daha güvenli ve daha sağlamdır. Bununla birlikte hafızların, ezberlerini canlı tutmaları için ezberden okumayı tercih etmeleri daha faydalı olur.

4. Başkalarını meşgul etmeyecek ve okuyanı gösterişe sevk etmeyecekse Kur'an'ı sesli okumak, sessiz okumaktan daha iyi görülmüştür. Buna gerekçe olarak da sesli okumada emeğin daha fazla olduğu, okuyanın dikkatini canlı tutacağı, anlamayı kolaylaştıracağı söylenmiştir. Ancak, konu ile ilgili rivayetlerin bazıları sesli okumayı bazıları sessiz okumayı özendirici nitelikte, bazıları ise orta bir yol tutulması gerektiği noktasındadır. Demek ki tercih okuyucuya bırakılmıştır. Sessiz okumada dikkat edilmesi gereken husus okumanın en az (işitme engelliler hariç) kendisi duyacak kadar "fısıltı" şeklinde olması gerektiğidir ki, harflerin mahrecinden çıkarılması tam olarak sağlanmış olabilsin.

5. Hatim indirmede istek ve ihlas da dikkat edilmesi gereken hususlardan biridir. Gaflet içinde veya okumuş olmak için okumak veya bir yeri bir an önce bitirmeye çalışmak vb. şüursuz okumalar, beklenen neticeyi vermez. Ayrıca başkalarının takdir ve beğenisini kazanmak veya herhangi bir çıkar sağlamak düşüncesi ile yapılan kıraat, sevap yerine günah kazandırır. Allah rızası gözetilmeden yapılan bir işte, kul için hayır olmadığı, Kur'an'ın birçok yerinde de bildirilmiştir.

6. Hatim okuyan kimse, okuduğu Kitabın yüce Allah'ın sözü olduğunu unutmamalı ve Allah'ın, Kur'an ile kendisine hitap ettiğini, seslendiğini düşünmelidir. Ondaki emir ve nehiyleri, kendisine buyurulduğunu, mükafat ve cezaların muhatabının kendisi olduğunu idrak etmelidir.

7. Kur'an okumaktan maksat, onu anlamak, manasını düşünerek gerekli dersleri almak, kalbi ve zihni uyanık tutup gaflete düşmemektir.

8. Kur'an-ı Kerim hatmedildikten sonra, Fatiha suresi ile Bakara suresinin ilk beş ayeti okunup kıraat tamamlanır. Böylece yeni bir hatme daha başlanmış olur. Sünnet olan da budur.

9. Hatim duasından önce İhlas suresinin üç defa okunmasının bid'at olduğu bildirilmiştir. Böyle bir uygulamanın hiçbir delili bulunmadığı, dolayısıyla caiz

olmadığı, İhlas suresinin de diğer sureler gibi bir defa okunması gerektiği bildirilmiştir ki, makul olan da budur.

10. Kur'an'ı yüzünden veya ezbere okuyarak hatmetmek sevap kazandıran bir davranış olduğu gibi, dinlemek de böyledir. Burada dikkat edilmesi gereken husus Kur'an'ı dinlerken, gerekli saygının gösterilmesi, lüzumsuz işlerin bırakılarak huşû ile dinlenilmesidir. Mukabele şeklinde, başkasının okuduğu Kur'an'ı dinlemek güzel olduğu gibi; teyp, radyo, televizyon, bilgisayar vb. cihazlardan Kur'an hatmi dinlemek de güzeldir. Günümüz de yaygın bir şekilde görülen, bir kimsenin geçmişleri için hatim siparişi vermesi ve başkası adına ücretle hatim okuma uygulamaları hakkında müçtehitlerin ve mezhep imamlarının hiçbirisinin olumlu bir görüşü bulunmamaktadır. Daha önemlisi, peygamberimiz ve sahâbe döneminde böyle bir uygulama görülmemiştir. Üstelik peygamberimizden para karşılığı Kur'an okumanın caiz olmadığına dair hadisler rivayet edilmiştir. Kur'an okumak bir ibadettir. İbadet de sadece Allah rızası için yapılır. Ancak herhangi bir çıkar ve menfaat gözetmeksizin okunan hatmin sevabının, ölen kişilerin ruhlarına bağışlanması caizdir.¹¹⁴

3.2.23. Ücretle Kur'an Öğretme ve Okuma

Ücretle Kur'an okuma ve öğretme meselesi ile ilgili olarak Çetin, ücretle Kur'an okuma ile ücretle Kur'an öğretme konularının birbirine karıştırılmaması ve bunların ayrı olarak değerlendirilmesi gerektiği kanaatindedir. Çünkü bunların her birinde ihtilaf konusu olan iş veya muhatap farklıdır; dolayısıyla varılacak sonuçta farklı olacaktır. Çetin, Kur'an Okuma Esasları adlı eserinde her iki konuyu ayrı ayrı değerlendirmektedir.

Çetin'e göre ücretle Kur'an öğretmenin iki boyutu vardır. Birincisi; Kur'an öğreten kişinin devletten ücret alması, ikinci ise öğrencisinden maddi bir karşılık elde etmesidir.

Kur'an öğreten kişinin yaptığı bu hizmet karşılığında devletten ücret almasının ittifakla caiz olduğunu belirten Çetin, bu konuda selef ve halef imamları arasında ihtilaf olmadığını ifade etmektedir. Çetin, Hz. Peygamber'in (s.a.s.), Hz. Ömer'in ve Hasan-ı

¹¹⁴ Çetin, 2016, *Ön. ver.*, s.371-393.

Basri'nin, Kur'an öğretmenlerine maaş verdiklerini belirtmektedir. Dolayısıyla Kur'an öğretmenliği karşısında devletten ücret almanın tartışılacak bir konu olmadığını belirten Çetin, ihtilaf ve tartışma konusu olan meselenin öğretmenin, öğrencisinden ücret almasıyla ilgili olduğunu ifade etmektedir.

Kur'an öğreten kimsenin, öğrencisinden ücret alması konusunda farklı rivayet ve görüşlerin bulunduğunu kaydeden Çetin, bazılarının bunu caiz görmediğini, bazılarının ise şart koşmadan verilen ücretin hibe, hediyeye ve sadaka kabilinden alınabileceğini söylediklerini ifade etmektedir. Çetin, diğer bir görüşe göre de öğretmenin öğrencisinden belli bir ücret üzerinde anlaşıp onu almasının caiz görüldüğünü belirtmektedir.

Çetin'e göre devletten maaş alan din görevlilerinin ve ilgili öğretmenlerinin öğrenciden ücret talep etmesi uygun değildir. Ayrıca hediyeye kabul etmelerinin de pedagojik ve psikolojik açıdan sakıncaları vardır. Çetin, bu tarz meselelerle ilgili ekonomik konularda ilgili dernek ve vakıfların devreye girmesinin daha uygun olacağı görüşündedir.

Çetin, ücretle Kur'an okuma konusunda ise şu hususları dile getirmektedir;

Herhangi bir ücret karşılığı olmadan ve ibadet niyetiyle Kur'an okuyup sevabını ölen kimselere bağışlamak caizdir ve Müslüman ölümlerinin bu manevi ecirden faydalanmaları mümkündür. Çoğunluğun görüşü de bu şekildedir.

Herhangi bir ücret veya menfaat karşılığı Kur'an okumak, işi ibadet olmaktan çıkaracağı için bu durumda bir sevap elde edilemeyeceği gibi bu, bilhassa okuyanlar açısından sorumluluk gerektiren batıl bir davranış olur. Bu bakımdan kişilerin, ölen yakınları için Kur'an'dan bildikleri kadarıyla okuyarak sevabını bu kimselere bağışlaması, hem kendileri hem de vefat eden yakınları için daha faydalı bir davranış olacaktır.¹¹⁵

¹¹⁵ Çetin, 2016, *Ön. ver.*, s.413-431.

3.3. KUR'ÂN ÖĞRETİMİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Abdurrahman Çetin, akademik kişiliğe sahip bir Kur'ân hocası olarak uzun yıllar Kur'ân eğitimi vermiş ve bu konuda azımsanmayacak bir deneyim ve birikim elde etmiştir. Bize göre, onun, tecrübe ve birikimiyle ortaya koyduğu tespitler, Kur'ân öğretim sürecinde başarı elde etme adına önem arz etmektedir.

Çetin, Kur'ân öğretiminde başarının birbiriyle bağlantılı birçok farklı unsurların gözetilmesiyle mümkün olabileceğini belirtmektedir. Çetin, her derste olduğu gibi Kur'ân öğretiminde de bazı temel unsurların bulunduğu ve bunların her birinin Kur'ân öğretiminde iyi bir sonuç alınabilmesi için gerekli olduğu görüşündedir. Ona göre; dersler iyi bir müfredat eşliğinde hazırlanmalı ve ders saatleri yeterli düzeyde olacak şekilde ayarlanmalıdır. Bunların yanında idare-öğretmen-öğrenci-veli ve ders araç gereç ilişkisi ve iş birliği son derece önemlidir. Üstün başarı için, bir zincirin halkaları gibi olan bu unsurların mükemmel bir uyum halinde olması gerekir. Bu nedenle Kur'ân öğretiminde dikkat edilmesi gereken hususları farklı açılardan ele alarak aktarmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde Çetin'in bu konudaki görüşlerine yer verilecektir.

3.3.1. Kur'ân Öğretiminde Hoca-Öğrenci İlişkisi

Çetin, Kur'ân öğretiminde hoca ile öğrenci arasındaki ilişkisinin son derece önemli olduğu kanaatindedir. Zira bu öğretimin konusu Kur'ân'dır ve bu meseleyi daha da önemli kılmaktadır.

Ona göre, Kur'ân öğrencisinin öncelikli görevi Kur'ân'a saygı göstermektir. Bu nedenle bir öğrenci, kendisine Kur'ân öğreten hocasına da saygılı davranmalıdır. Zira öğrenci hocasına göstermiş olduğu saygı ölçüsünde onun ilminden istifade edebilir. Bu durumda hoca da öğrencisine daha iyi eğitim verebilme adına daha istekli davranarak, kendisine karşı saygılı davranan öğrencisini incitmemeye özen gösterecektir.

Kur'ân öğreten ilk hocanın Hz. Peygamber (s.a.s.) olduğunu ve geleneğimize göre hocanın anne-babadan daha önde tutulduğunu belirten Çetin, Hz. Peygamber (s.a.s.) ile onun ilk öğrencileri olan Suffe ehli ve ashâb-ı kirâmın arasındaki ilişkinin bu konuda örnek alınması gerektiğini belirtmektedir.

Kur'ân öğretene hocaya Kur'ân'ın hatırı için nasıl saygı göstermek gerekiyorsa, Kur'ân öğrenmek isteyen öğrenciye de sevgi ve ilgi gösterilmelidir.

Kur'ân öğretiminde öğrenci kadar hocanın da sorumluluğu vardır. Hoca karşısındaki öğrencinin Allah kelâmını öğrenmek için huzuruna geldiğini unutmamalı, öğrencisinin hatalarını hoşgörü çerçevesinde, kırıcı olmadan uygun bir şekilde dile getirmelidir. Ders esnasında tatlı bir ciddiyet ortamı oluşturmalıdır.

Hangi yaşta olursa olsun Allah'ın kitabını öğrenme arzusuyla hocasının huzuruna gelen her öğrenci hem sevgiye hem de saygıya lâyıktır.¹¹⁶

3.3.2. Kur'ân Öğretiminde Metot

Çetin, Kur'ân öğretiminde başarılı olabilmek için idarenin ve öğreticinin görevleri yanında, eğitim sürecinde uygulanması gereken bazı teknik meselelerin bulunduğunu belirtmektedir.

Biz de Çetin'in, Kur'ân öğretiminde başarının elde edilebilmesi için gerekli gördüğü hususları ve ortaya koyduğu tespitleri –bu konuda tecrübe ve birikim sahibi bir ilim adamının ifadeleri olması bakımından değerli bulduğumuz ve bu şekilde daha etkili ve faydalı olacağına inandığımız için- kendi ifadeleriyle aktaracağız. Çetin, Kur'ân Okuma Esasları adlı eserinde bu hususları şu şekilde sıralamaktadır:

3.3.2.1. İdarenin Görevleri

1. “Okul yönetimi, her şeyden önce, okul binasının sağlıklı, düzenli ve yeterli olmasını sağlamalıdır. Bilhassa Kur'ân derslerinin rahatlıkla yapılabileceği özel sınıfların düzenlenmesi; bu sınıfın sıra ve Mushaf'larla birlikte, imkân ölçüsünde teyp, televizyon, video, bilgisayar vb. araç gereçle donatılarak bir laboratuvar haline getirilmesi çok faydalı olur. Eğer böyle bir düzenleme imkânı bulunmuyorsa, her dershaneye bir Mushaf dolabı ve yeteri kadar Mushaf temin edilmeli, ayrıca Kur'ân öğretmenlerinin emrine de birer ses kayıt cihazı tahsis edilmelidir.

¹¹⁶ Abdurrahman Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, (38. Basım. İstanbul: Emin Yayınları, 2016), s. 34.

2. Okul yönetimi, Kur'ân dersleri için, bu konuda daha başarılı ve hâfız öğretmenleri görevlendirmeli; bilhassa ilk sınıflarda bu hususa çok dikkat etmelidir. Çünkü bu derste, başlangıçta sağlam temel atmak çok önemlidir.

3. Ders dağıtımında, idarecilerin –görevleri sebebiyle dersleri aksatabileceklerinden- Kur'ân dersi almamaları uygun olur (dersler aksatılmıyorsa mesele yoktur). Ayrıca ders dağıtımında, öğretmenler arasında eşitliği sağlamayı düşünmek yerine, bu derse, mutlaka ehil kimseleri görevlendirmek gerekir.

4. Kur'ân dersleri, mümkün olduğu kadar, her güne birer saat serpiştirilmeli ve özellikle sabah saatlerine konulmalıdır.

5. Yine imkânlar ölçüsünde ve bilhassa orta kısımda sınıf mevcutları az tutulmalı, öğrenci sayısı 25-30'u geçmemelidir.

6. Aynı sınıflara giren Kur'ân öğretmenleri sık sık bir araya getirilmeli, metot ve uygulama birliği sağlamalarına yardımcı olunmalıdır.

7. Çevredeki Kur'ân Kursları ve İmam-Hatip Liseleriyle iletişim kurularak, öğrencilerin kendilerini geliştirebilmeleri için bu eğitim kurumlarından yararlanması sağlanmalıdır.

8. Bir ön elemeden sonra, velilerin de davet edileceği bir toplantıda, öğrenciler arasında Kur'ân okuma yarışmaları düzenlemek ve bunu her yıl tekrarlayarak gelenek haline getirmek de faydalı olur. Bunun, öğrenciyi Kur'ân okumaya teşvik etme, toplum içinde okuma alışkanlığı kazandırma, velilerin ilgisini çekme... gibi birçok faydası vardır.

9. Okul yönetimi, öğretmenlerle yakın ilgi kurup problemlerine sahip çıkmalı, onlara destek ve moral kaynağı olmalıdır. Ayrıca öğrenciler üzerinde ölçülü bir disiplin sağlamalı ve öğrenci velileriyle de diyalog halinde bulunmalıdır.

10. Yine okul idaresinin, aynı yerleşim alanındaki diğer liselerde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenleri arasında, hâfız veya meslek derslerinde yetenekli olanların,

imkân ölçüsünde, İmam-Hatip Lisesine transfer etme yollarını araması da çok yerinde olur.”¹¹⁷

3.3.2.2. Kur’ân Öğretmeninin Görevleri

1. *“Öğretmen, kendisini iyi yetiştirmeli ve dersteki yeterliliğiyle öğrencisine güven vermelidir. Kur’ân öğretmenliği için kendini yeterli görmüyorsa, işi ehline bırakmalıdır.*

Bu dersi yazılısı olmayan, hazırlık gerektirmeyen, kolay ve dinlendirici bir ders olarak görmek doğru değildir. Aslında bu, en zor ve yorucu derslerden biridir. Kur’ân dersinde yorulmayan bir öğretmen, dersi hakkıyla işlemiyor demektir.

2. *Öğretmenin, kendisini ve dersini öğrenciye sevdirmesi gerekir. Kendisini sevdirmek için ihlâslı, ağırbaşlı, güler yüzlü, dürüst, âdil ve güvenilir bir kişiliğe, örnek bir hayata sahip olmalıdır.*

Dersi sevdirmede de olumlu kişiliği ile birlikte, Kur’ân’ın fazîletleriyle ilgili âyet ve hadislerden, bu dersteki başarının diğer dersler üzerinde olumlu etkisi olacağından, toplumun bu konudaki beklentilerinden... bahsedilir.

Dersten soğutmamak düşüncesiyle, öğretimde umursamazlığa varan aşırı hoşgörü ve bol not vermek, çârelerin en kötüsü ve zararlısıdır. Nasıl ki iyi yetişmemiş bir hekime canımızı emanet etmiyorsak, Kur’ân hususunda da aynı duyarlılığı göstermek gerekir.

3. *Öğretmenin kılık kıyafeti de düzgün olmalıdır. Ayrıca öğretmen aksi, huysuz, yüzü gülmez ve alaycı olmamalıdır. Kibirli ve öğrencisine saygı göstermeyen öğretmen sevilmez. Sınıfa saygı telkin edemeyen, bir hali bir halini tutmayan, sözünde durmayan, plânsız ve programsız öğretmen başarılı olamaz. Sık sık ders konusu dışına çıkmak, başkalarını çekiştirmek, çok konuşmak, derse hazırlıksız girmek... gibi hususlar da, öğretmenin saygınlığını kaybettiren davranışlardır.*

4. *Öğretmen, her öğrencisine değer vermeli ve onlara bunu hissettirmelidir. Öğrencilerin en küçük başarıları bile takdir edilmelidir. Onlarla kesinlikle alay*

¹¹⁷ Çetin, 2016, Ön. ver., s.46 – 47.

edilmemelidir. Öğrencinin ismi ve fizikî yapısı şaka konusu yapılmamalıdır. Dersle ilgili olmayan hataları, sınıf içinde azarlanarak değil, özel olarak söylenmelidir. Her türlü suale ve tenkide açık olmak, öğrenciyi anlayışla karşılamak gerekir.

Başarısız öğrencilere daha çok ilgi gösterilmeli, mümkünse, bu işin manevî ecri düşünülerek, ders dışında yetiştirici kurslar düzenlenmelidir. Ayrıca, üstün başarılı öğrencilere de yönlendirici ilgi göstermek faydalı olur.

5. Öğretmen, sınıfın disiplininden kendisi sorumlu olmalı, çok zarurî olmadıkça ve idarenin bilmesini gerektirecek bir durum bulunmadıkça, disiplinsizlikleri okul yönetimine havale etmemelidir. Bir öğrenci için bütün sınıf cezalandırılmamalıdır. Önleyici disipline önem verilmelidir. Sınıfta “gazete okuyor” gibi yapıp, daha sonra kopya yakalamak uygun değildir. Bunun yerine, öğrenciye, kopyaya razı olunmadığı ve onların sürekli kontrol altında bulundurulduğu hissettirilmelidir.

Suç işlendiğinde, cezanın mutlaka verileceği kanaati sınıfa hâkim kılınmalı; ancak verilecek ceza, suça uygun olmalıdır. Ayrıca verilen cezanın sebebi, öğrenci tarafından anlaşılmalıdır. Öfkeli iken not vermekten ve öğrenciyi cezalandırmaktan kaçınmalı, adaletten ayrılmamalı, herkese eşit davranmalıdır.

6. Öğrencilerin başarılarını değerlendirmede ve ödev vermede insaflı olunmalıdır. Ödev; öğrencilere, sınıfta veya evde, üzerinde çalışmaları için verilen konu, problem, iş, vazife demektir. Öğrencilerin bilgi ve becerilerini artırmak, boş zamanlarını faydalı bir şekilde değerlendirmelerini sağlamak, sorumluluk, tertip ve düzene alıştırmak ve bir şeyler yapabildiklerini görerek kendilerine olan güvenlerini artırmak vb. gayelerle ödev verilir.

Ödevler; işlenen konular üzerinde alıştırmaya yapma, düşünmeye ve araştırmaya yöneltme ve kabiliyetleri geliştirme amaçlarından birisiyle ilgili olmalıdır. Ödev verirken, öğrencinin zaman ve imkânı göz önünde bulundurulmalı ve ilgili kaynak veya kaynaklar mutlaka verilmelidir. Ödev, dersle ilgili olmalı, öğrenci faydasına inanmalı, konu açık ve net olmalı, öğrencinin ilgisini uyandırmalı, uzunluğu iyi ayarlanmalı ve öğrencinin kabiliyet ve seviyesine göre verilmelidir.

Öğretmen, ödevin bizzat öğrenci tarafından yapıp yapılmadığına dikkat etmelidir. Ayrıca, kopyacılığı önlemek için de değişik konuların dağıtılması faydalı olur. Ödevler, aradan fazla zaman geçirilmeden: konu, düzen, muhteva, kaynak, imlâ ve kendi emeği olup olmadığı... yönlerinden dikkatle incelenip değerlendirilmeli ve tetkik edilen ödev, öğrenciye iade edilmelidir. Ödevlerin de başarı notuna katkısı olmalıdır.

7. Öğretmen, sürekli olarak kendisini yenilemelidir. İlim ve kültürünü arttırmalıdır. Metodunu her yıl yeniden gözden geçirmelidir. Bu konuda öğrencilerin görüşü de alınabilir: “Kur’ân derslerinden memnun musunuz? Dersi daha faydalı hale getirmek için neler yapılabiliriz? Önerisi olan var mı?” şeklinde sualler yöneltip (yazılı veya sözlü olarak) onların da görüşünü almak son derece faydalıdır. (Bunu yaparken, tenkitleri hoşgörü ile karşılamanın ve görüş bildiren öğrencilerin fikirlerine saygı göstermenin gerekli olduğu da unutulmamalıdır.

8. Öğretmen, öğrenci velileriyle de irtibat kurmalı, bilhassa başarısız öğrencilerin velileriyle mutlaka görüşmelidir.

Ayrıca öğretmen, toplumun bir parçası ve aydın bir üyesi olduğunu unutmamalı, mevzuat çerçevesinde, toplumuna yararlı olmanın yollarını aramalıdır. Bütün bu davranışlarında da Allah rızasını gaye edinmelidir.

9. Öğretmen, okul idaresi ve diğer meslektaşlarıyla iyi ilişkiler ve uyum içinde olmalıdır. Ayrıca, özlük hak ve görevleriyle ilgili kanun, tüzük, yönetmelik vb. mevzuatı öğrenip takip etmelidir.

10. Başarıda huzurlu bir yuvanın da büyük rolü vardır. Öyleyse öğretmen, çoluk-çocuğunu da ihmal etmemeli, yakınlarıyla olan bağlarını canlı tutmalıdır. Ayrıca her yıl, bir süre, bulunduğu yerden uzaklaşarak tatil yapmalıdır.”¹¹⁸

3.3.3. Kur’ân Öğretiminde Uygulanması Gereken Teknikler

Çetin, başarılı bir Kur’ân öğretimi için öğretim esnasında bazı teknik meselelerin göz önünde bulundurulması gerektiğini belirterek, bunları, yüzünden okuma, ezber ve tecvîd kategorilerinde ele almaktadır.

¹¹⁸ Çetin, 2016, Ön. ver., s. 48 – 51.

3.3.3.1. Yüzünden Okuma

1. “Kur’ân-ı Kerim’i yüzünden okuma, bu dersin temelidir ve baraj olarak düşünülmemelidir. Bu bakımdan, tecvid bilgisi ve ezberi iyi olsa bile yüzünden okuması düzgün olmayan öğrenciye geçer not verilmemelidir. Tecvîd bilgisi ve ezber, ileride telâfi edilebilir; ama yüzünden okuma eksikliğini –bir hocanın gözetimine ihtiyaç olduğu için- telâfi etmek daha zordur.

2. Her öğrencinin, derse Mushaf’la gelmesi sağlanmalıdır. Mushafların korunması için de her dershaneye bir dolap temin edilmeli; böylece onların, Kur’ân’ın mânâsıyla da karşılaşmasına zemin hazırlanmalıdır. Bu bakımdan, öğrencilerin ders kitaplarına konulan Kur’ân metinleri yerine, doğrudan Mushaf’tan okumaları daha yararlı olur.

3. Kur’ân’a ilk başlayan öğrencilere tecvîd kaidelerinden bahsedilmemeli, ancak, okuyuşu tecvîde uygun olarak öğretilmelidir. (Meselâ kalkale, ihfâ, iklab vb. yaptırılmalıdır.)

Aynı şekilde, daha ilk başta, harfleri kendi mahreçlerinden ve düzgün çıkarmalarına dikkat edilmelidir.

Öğrencinin yanlış, alışkanlık haline gelmeden düzeltilmelidir. Yapılacak müsamaha, aslında öğrencini aleyhine olmakta ve iyice kötüleşen hataları düzeltmek hem öğrenci hem de hoca için güç olmaktadır. Ancak bunda aşırı gitmekten ve öğrenciyi ümitsizliğe ve çıkmaza sokmaktan da kaçınılmalıdır.

Kur’ân alfabesini iyice öğrenen talebeyi hemen Kur’ân’ın başından başlatmak daha kolay ve öğretim açısından daha uygun bir yöntemdir. Böylece öğrenci, Kur’ân’ı okuyabilme sevinciyle daha başarılı olur.

Ayrıca namazda okunan duâlarla, kısa sûrelerin tedricî bir şekilde tâlim üzere okutulmasında fayda vardır. Böylece öğrencilerin mehâric-i hurûfa yatkınlığı sağlanmış olur.

Bunları koro halinde okutmada da kolaylık vardır. Ancak sadece topluca okutmakla yetinilmemeli, mutlaka her öğrenci teker teker dinlenilmelidir.

4. Her öğrenci, psikolojisi ve kabiliyetleri yönünden iyi tanınmalı ve seviyesine göre hareket edilmelidir. Okuyuş durumlarına göre öğrencileri gruplandırmak, her gruba bulunduğu düzeye göre muamele etmek uygun olur. Meselâ okuyuşu çok zayıf olanlara tilavetin incelikleri bahsedilmez. Fakat kıraatı, sınıf seviyesinden yüksek olan öğrencilere, nasıl olsa bunların durumu iyidir, deyip geçmek yerine, onlardan da tilavetin inceliklerini (ses vurgusu, dudak tâlimi vb.) istemek daha faydalı olur. Bu sayede hem bu öğrencilerin seviyeleri daha da yükselir, hem de henüz bu incelikleri uygulayamayacak öğrencilerde de hiç olmazsa bu konular hakkında kulak dolgunluğu sağlanmış olur.

5. Yüzünden okutulacak yer (semâ-arz metodu gereği), önce öğretmen tarafından okunmalı, telâffuzu zor olan kelimeler birkaç defa okunup tekrarlanmalı, daha sonra da önce kıraatı düzgün olan öğrencilere, zaman ölçüsünde de diğer öğrencilere okutulmalıdır. Ertesi derse de bu sayfaya çalışıp gelmeleri mümkünse sayfanın mealini de okumaları tembih edilmelidir.

6. Ertesi gün, o sayfayı öğretmen yeniden okumalı ve belli bir sıra gözetmeden, öğrencilere okutulmalıdır. Her öğrenciye, normal okuyuşuyla yarım sayfa okuyabilecek kadar bir süre ayrılmalıdır. Öğretmen sınıfta gezinmeli ve hataları, öğrencinin yanında düzeltmelidir.

7. Sınıfı dikkatli tutmak için, mümkünse hatalar, dinleyici öğrencilere tespit ettirilmeli; ancak öğretmen tarafından doğru okunuşu da gösterilmelidir. Eğer hatalar, herhangi bir öğrenciye düzeltilirmeye çalışılırsa, bunun faydadan çok zararı olur. Çünkü hatayı düzeltmeye çalışan öğrenci hakkıyla düzeltme yapamayabilir veya o da hata yapabilir.

8. Okunan sayfa üzerinde, o zamana kadar gösterilen tecvîd konularının tahlili ve tekrarı yapılmalıdır.

9. İşlek ve süratli bir okuyuş kazanması için, öğrenci sürekli ve çokça Kur'ân okumaya teşvik edilmeli, ev ödevi olarak yılda bir hatim indirmeleri sağlanmalıdır

10. Fırsat buldukça ve tercihen (okuyuşta üslup birliğini sağlamak için) Türk hâfızlardan olmak üzere, Kur'ân'ı düzgün okuyanların kıraatleri teyp, video, cd vb.

cihazlardan dinletilmeli; ayrıca öğrencinin yakın çevrede okuyuşu iyi olan hâfizlardan istifade etmeleri teşvik edilmelidir. Bunun yanında öğrencilere, toplum içinde Kur'ân okuma alışkanlığı kazanmaları için cami veya mescitlerde uygulama yaptırılmalıdır.”¹¹⁹

3.3.3.2. Ezber

1. Ezberde, kemiyetten çok keyfiyet önemli olmalıdır; yani öğrencinin çok fakat çürük ve hatalı ezber yapması yerine, az ama sağlam ezber yapmasına dikkat edilmelidir. Ezberlerin, namazda okunabilecek şekilde sağlam ve yanlışsız olması esas alınmalıdır. Bilhassa, yüzünden okumada belirli bir mesafe alınmadan ezber yaptırılmalıdır.

2. En az bir gün önceden, ezber yeri, öğretmen tarafından ezbere okunmalı, telâffuzu zor olan yerlere ve yapılması muhtemel hatalara dikkat çekilmelidir.

Ayrıca secâvendlerin izahı da yapılmalı, vakf ve ibtidâ yerleri gösterilmelidir.

Daha sonra burası, iyi okuyanlardan başlamak üzere, birkaç öğrenciye okutulmalıdır.

3. Ezber yerinin tecvîd tahlilleri yaptırılmalı, bilhassa tutulması veya çekilmesi gereken yerlere ayrıca işaret edilmeli, varsa (teshîh, imâle, işmâm, sekte vb.) özelliği olan kelimelerin uygulaması gösterilmelidir.

4. Öğrenciye ezber tekniğini de önceden anlatmak gerekir. Ezberleme usûllerinden birisi de şöyledir: Ezberlenecek yer, önce yüzünden birkaç defa düzgünce okunarak, iyice işlek hale getirilir. (Öğrencinin seviyesi müsaitse, âyetlerin mânâlarına da dikkat etmesi tavsiye edilir). Sonra baştan bir bölüm (bir âyet veya bir iki satır) ezberlenir, sonra ikinci bölüme (âyete veya satırlara) geçilerek, ezberlenir. Bundan sonra birinci ve ikinci ezberlenen yerler, birlikte ezbere okunur. Buna, üçüncü bir kısım ezberlenerek ilâve edilir. Ve birinci, ikinci ve üçüncü olarak ezberlenen yerlerin tamamı ezbere okunur. Bu şekilde ilâvelerle (ama hep başa dönerek) ezberlenecek yer bitirilir.

¹¹⁹ Çetin, 2016, Ön. ver., s. 52 – 54.

Ezberlerin, en az bir gün önceden yapılıp, ertesi gün tekrar edilmesi daha faydalı olur; günübirlik yapılan ezberler kalıcı olmamakta, tekrar edilmezse çabuk unutulmaktadır.

5. *Ezber yapılacak yerin metin ve meali, bir deftere, ev ödevi olarak önceden yazdırılmalıdır. Bu sayede öğrencilerin yazısı ilerler, Kur'ân'ın kendine mahsus yazı şekli (Resmü'l-Mushaf) öğrenilmiş olur. Ezberlerin mânâlarına vâkıf olunur ve en önemlisi de, öğrenciden ezber dinlerken, yaptığı hatalar, öğretmen tarafından (kelimenin altı veya üstü çizilerek) deftere işaretlenir. Böylece öğrenci hatasını görür ve düzeltme imkânını bulur.*

Ancak, ezberlenecek yerin Mushaf'tan ezberlemesi tavsiye edilmektedir. Bu şekilde ezber yerinin Mushaf'taki yeri ve resmi de, öğrencinin hâfızasına yerleşmiş olur. (Defterden ezberlenmesi durumunda, öğrenci bazı yerleri yanlış yazabilmekte ve haliyle yanlış ezberlemektedir).

6. *Mümkünse bütün ezberler, her öğrenciden teker teker dinlenmelidir. Gerektiğinde, öğretmen fedakârlık yaparak, ders dışında da bu konuya zaman ayırabilmelidir.*

7. *Dinlemede zaman kazanmak ve kolaylık sağlamak için ezberler, hadr (hızlı okuyuş) tarzıyla alınabilir. Ancak bu tarz okuyuşta, tecvîd kurallarından taviz verilmemelidir.*

8. *Öğrencilerin, öğretmene dinletmeden önce, sınıf içinde iyi okuyanlara ve birbirlerine ezberlerini dinletmeleri de tavsiye edilmelidir.*

9. *Sıhhatli bir değerlendirme için, not defterinden ayrı olarak, düzenlenecek bir sınıf listesinde, her ezberin puanlamasını yapmak uygun olur. Bu konuda, her ezber için belli işaretler koymak yerine, tam puan üzerinden her ezber için bir not (puan) takdir etmek, bizce daha sağlıklı bir değerlendirme tarzıdır.*

10. *Eski ezberlerin, yeni ezberlerin arasına serpiştirilerek tekrar ettirilmesi faydalı olur. Öğretim yılı başında veya sonunda tekrarlatmak da düşünülebilir.¹²⁰*

¹²⁰ Çetin, 2016, Ön. ver., s. 54-56.

3.3.3.3. Tecvîd

1. Tecvîd bahisleri, öğrencilere, öncelik ve çok kullanılış sırasına göre öğretilmelidir. Meselâ bizce, tenvîn ve sâkin nûn'un hükümleri, medd bahsinden önce anlatılmalıdır. Çünkü öğrenci, med işaretini görerek bunları –muttasıl mı, munfasıl mı, lâzım mı olduğunu bilmeden de- uzatabilir; ama idgâmın, ihfânın, iklâbın... vb. kaidelerini bilmeden, bunları yeterince uygulayamaz.

2. Yeni bir tecvid konusu anlatılmadan önce, bir evvelki konunun, öğrencilere sualler yöneltilerek tekrar ettirilmesi uygun olur.

3. Yeni konuyu önce öğretmen anlatmalı; daha sonra da öğrencilere tekrar ettirilmelidir. Konuyla ilgili çokça misâl verilmeli ve mümkünse onlardan da yeni örnekler bulmaları istenmelidir.

4. Ezber ve yüzünden okunan yerlerde, öğrencilere, yeni anlatılan konuyla ilgili tecvîdler tespit ettirilmeli ve uygulaması yaptırılmalıdır.

5. Konu ile ilgili harfler (meselâ ihfâ harfleri, şemsî harfler vb.) beyt halindeki şekli ile belletilmelidir; bu şekilde bunların akılda kalması ve istenildiğinde sayılması daha kolaydır. Ayrıca tarifler de Arapça-Türkçe olarak öğretilmelidir.

6. Konular, kendi ıstılahları ile öğretilmelidir. Bilindiği gibi her ilmin, kendine has yerleşmiş, anlam kazanmış belli ıstılahları vardır. Tecvîd ilminde de böyledir. Bunları Türkçe karşılıklarıyla öğretmek, öğrenciyi, ileride, bu ilimle ilgili eserleri anlamada güçlüğe düşürebilir.

7. Klâsik tecvîd bilgilerinin yanında, öğrenciye Kur'ân tarihi, Kur'ân'ın dili, yazısı, secâvendler, hizib, cüz vb. konular hakkında da bilgi vermek gerekir.

8. Zaman kaybını önlemek ve daha çok uygulama yapma imkânı sağlamak için, tecvîd konularını, öğrenciye yazdırmak yerine, iyi hazırlanmış bir kitaptan takip ettirmek daha uygun olur.

9. Her dönemde bir defa olmak üzere, nazari tecvîd bilgilerinden yazılı imtihan yapmak da faydalı olur.

10. *Bütün bunların yanında, öğrencilere Kur'ân okuma âdâbından bahsedilmeli, Kur'ân sevgisi aşılmalı, bu İlâhî Kelâmî düzgün okumanın ve anlayıp uygulamanın önemi ve değeri anlatılmalı ve Kur'ân'a karşı görevlerimizden bahsedilmelidir. Bunun da başarıya önemli ölçüde katkısının olacağı muhakkaktır.*¹²¹

3.3.4. Hâfızlık Ve Hâfızların Değeri

Hâfızlık konusu dinimizin son derece değer verdiği bir husus olması sebebi ile bu konu Abdurrahman Çetin'in Kur'an Okuma Esasları adlı eserinde temas ettiği konular arasında yer almaktadır.

Çetin Ankebût suresinde geçen “*Hayır! O (Kur'an), kendilerine ilim verilenlerin kalplerindeki apaçık âyetlerdir. Bizim ayetlerimizi zalimlerden başkası inkar etmez.*”¹²² şeklindeki ayet ile hâfızlık ve hâfızların değerinin vurgulandığını belirtmektedir. Aynı şekilde Peygamberimizin imâmet ve yöneticilik görevi vereceği kimselerde Kur'an'ı en çok bilme şartı aramasını da hâfızlığın önemini ortaya koyduğunu ifade etmektedir.

Çetin söz konusu eserinde hâfızlığın ve hâfızların son derece değerli olduğunu belirtmekle birlikte hâfızların dikkat etmesi gereken bir takım görevleri olduğunu vurgulamaktadır. Çetin bu görevleri şu şekilde sıralamaktadır:

1. Kur'an okumak ve ezberlemek, şüphesiz, Allah katında en değerli işlerden birisidir. Ama her nimetin bir külfeti olduğu da unutulmamalıdır. Kur'an bilmek ne kadar değerli bir nimet ve meziyet ise, onu unutmamak da o kadar önemli bir husustur.
2. Her Müslümandan beklendiği gibi hâfızlardan beklenen diğer bir husus da, Kuran'ı anlamak ve emirlerine uymaktır.
3. Kuran, hızlı okurken bile tecvid üzere okunmalıdır. Aynı şekilde Kuran okuyan kişinin lahn (kıraatta hata etmek), terkîs (sesi oynatarak sakin harfe hareke vermek) ter'îd (soğuktan veya üzüntüden sesi titremek, şarkı nağmeleri karıştırmak), tatrîb

¹²¹ Çetin, 2016, *Ön. ver.*, s. 56-57.

¹²² Ankebût 29/49.

(teğanni yapmak, ses perdelerinde oynaklık yaparak medleri fazla çekmek, med olmayan yerleri uzatmak) ve herzeme (çok hızlı okuyarak harfleri birbirine karıştırmak) gibi hususlardan kaçınması gerekir. Okunan Kuran'a (ve ezana) şarkı ve türkü nağmeleri katmak asla caiz değildir.

4. Kur'an-ı Kerim sadece Allah rızası için okunmalı menfaat vesilesi yapılmamalıdır. Kur'an okumak, bir ibadettir; ibadet de sadece Allah rızası için yapılır bunun dışında bir maksat gözetilerek yapılan her türlü davranış, görünüşte ibadete benzese bile, geçek bir ibadet değeri taşımaz.

5. Hâfız, hâfızlık vakarını korumalı, hangi işle meşgul olursa olsun bu sıfatını unutmamalı; ilmiyle âmil, iyi ve dürüst bir Müslüman olmalıdır. Mezun olduğu okulu ve hocalarını da unutmamalıdır.

Çetin, hâfızlıkla alakalı olarak, bazı müsteşriklerin telkinleri doğrultusunda, hafızlığı zaman kaybı, zihin ve güç israfı olarak görülmesini de son derece yanlış bir tutum ve Allah katında hesabı verilemeyecek bir vebal olarak değerlendirmektedir. Çetin'e göre konunun manevî tarafı düşünülmesi bile, hâfızlığın zihin sağlığı açısından kayıp değil aksine bir kazançtır. Hâfıza kaybını önlemek ve kuvvetli bir hâfızaya sahip olabilmek için; uzmanların, "ürün markaları, telefon markaları vb. şeylerin ezberlenmesi şeklinde tavsiyeleri bulunduğunu hatırlatan Çetin, yüzyıl önce söylenmiş müsteşrik sözlerine kanarak, hâfızlığa zaman kaybı ve israfı olarak değerlendirilmesini son derece hatalı bulmaktadır.

Çetin'in konu çerçevesinde uyarıda bulunduğu diğer bir mesele de "mânânın ihmal edildiği gerekçesiyle hâfızlığın karalanmaya çalışılmasıdır." Çetin'e göre bu kaş yapayım derken göz çıkarmak gibidir. Çetin bu hususta şunları söylemektedir: "*Hâfızlık çağı olan, 12-13 yaş civarındaki çocuklara tefsir öğretilir mi? nâsih-mensûh, muhkem-müteşabih, hakikat-mecaz vb. hususları bilmeden tefsir okutulabilir mi? Farz edelim ki mümkün olsun. Bu şekildeki öğretim kaç yıl sürer ve kurslarda kaç öğrenci kalır? Bu konular yüzyıllarca tecrübe edilmiş, neyi ne zaman ne kadar olabileceği denenmiştir. Şu halde biraz gerçekçi olmak lâzımdır. Bazı sahâbilerin "Kur'ân'ı azar azar, anlaya anlaya ve tatbikatını yaparak öğrendikleri" yolundaki bilgilerden "hâfızlık yapmayın" anlamı çıkartılabilir mi? Bunun yerine, Kur'ân'ı öğrenenlere, öğretenlere ve*

hâfizlara destek olunmalı, tebrik ve takdir edilmeli; kıraat öğrenimlerini tamamladıktan sonra Kur'ân'ın mânâsını da öğrenmeye teşvik ederek onlara yol gösterilmelidir."¹²³

¹²³ Çetin, 2016, Ön. ver., s.63-73.

SONUÇ

Yüce Allah'ın insanlığa son mesajı olan Kur'ân-ı Kerim, müslümanlara kolaylık olması için Hz. Peygamber'e yedi harf üzere indirilmiştir. Ashâb-ı kirâm da Hz. Peygamberden Kur'ân-ı Kerim'in bazı kelime ve harflerinin edâ ve söylenişini çeşitli şekillerde öğrenmiş ve gittikleri yerlerde de öğrendikleri şekliyle rivayet etmişlerdir. Kur'ân'ı Kerim'in kıraatını aşıptan öğrenen tâbîler de kendilerinden sonrakilere doğal olarak öğrendikleri şekilde aktarmışlardır. Bu durum kıraatları kendilerine nispet edilen meşhur kıraat imamlarına kadar bu şekilde devam etmiştir. Kıraat alimleri ve hafızlar bu kıraatları birbirlerine nakletmiş, bu ilme dair çeşitli eserler yazılmış ve nihayetinde, kıraatların bir disiplin içerisinde ele alınıp öğretildiği kıraat ilmi ortaya çıkmıştır.

Kıraat ilmi, Kur'ân'la doğrudan ilgisi bulunması sebebiyle İslam âlimlerinin her dönem ilgi gösterdiği başlıca ilimler arasında yer almıştır. Müslümanlar Hz. Peygamber zamanında olduğu gibi O'nun vefatından sonraki dönemlerde de Kur'ân-ı Kerim'in yazılı olarak muhafazasına ve şifahi olarak okunmasına ve öğretilmesine son derece önem vermişlerdir. Hz. Peygamber'den günümüze Kur'ân ilimleri konusunda nice âlimler yetişmiş, Kur'ân'ın en güzel şekilde öğrenilmesi için ömürlerini ilim yolunda vakfetmişlerdir. Kaleme aldıkları nice eseri ilim dünyasına miras bırakmışlardır.

Kıraat vecihlerini ilk araştıran, sahîh ve şâz kıraatları inceleyerek bu kıraatların isnadlarından ilk bahseden kişinin, Hârûn b. Mûsâ el-Kâri' en-Nahvî (170/786), bu konuda ilk eser yazan kişinin ise "Kitâbü'l-Kıraat" adlı eseri ile Ebû Ubeyd Kâsim b. Sellâm (224/838) olduğu nakledilmektedir. Ancak bu müelliften önce Yahya b. Ya'mer (89/708) ile bazı kıraat imam ve râvileri tarafından bu ilmi dair bazı eserler verilmiştir. O dönemden günümüze kadar geçen süre boyunca binlerce eser telif edilerek kıraat alanına kazandırılmıştır.

Günümüzde İslam coğrafyasının her bir köşesinde olduğu gibi, köklü bir medeniyet olan Osmanlı'nın ilmi birikimini miras olarak devralan Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde de Kıraat İlmi'ne dair birçok çalışma yapılmıştır.

Ülkemizde Cumhuriyet sonrası döneme bakıldığında kıraat ilmi çalışmalarının, kıraat ilminin şifahi olarak öğretildiği kıraat eğitim-öğretim faaliyetleri ile kitap telifi,

yüksek lisans-doktora tezleri, makale ve bildiri gibi akademik çalışmalar şeklinde devam ettirildiği görülmektedir. Fakat bu dönemde yaşanan siyasi, toplumsal, kültürel vb. bazı gelişmeler, ilmi çalışmaları da olumsuz anlamda etkilemiştir. Yaklaşık yüz yıllık Cumhuriyet döneminin ilk yirmibeş yılında kıraat alanında kayda değer pek fazla çalışmanın yapılmadığını söylemek mümkündür. Bu dönem incelendiğinde Kıraat İlmi'ne dair çalışmaların daha çok 1950'li yıllardan sonra başladığı görülmektedir.

Cumhuriyet sonrası Türkiye'de kıraat ilmi eğitim-öğretimi resmi olarak 1979 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde açılan kurslarla başlamıştır. Bu kurslarda söz konusu tarihten günümüze kadar toplam 905 mezun verilmiş, içinde bulunduğumuz 2019 yılı itibari ile 128 kursiyer de Aşere-Takrib-Tayyibe eğitimine devam etmektedir. Ayrıca resmi olan bu kursların haricinde kıraat eğitimini tamamlayıp Diyanet İşleri Başkanlığının dört ayrı dönemde açmış olduğu sınavlara dışardan girmek sureti ile 184 kişi de resmi mezuniyet belgesi almıştır.

Akademik anlamda değerlendirilebilecek çalışmalara bakıldığında ise kıraat ilmi ile ilgili yazılan ilk kitapların 1953 yılında Halil Hilmi Cansal tarafından tecvid konusunda ve Osman Keskiöglü tarafından Kur'ân tarihi konusunda yazıldığı görülmektedir. Cumhuriyet döneminin ilk doktora çalışması 'Ebû Şâme el-Makdisi ve el-Mürşidü'l-Veciz' ismi ile Tayyar Altıkulaç tarafından yapılmıştır. İlk yüksek lisans tezi ise 1985 yılında Fatih Çollak'ın hazırlamış olduğu 'Asım Kıraatı'nın Hafs Rivayetinde Muhtelif Vecihler ve Hüccetleri' adlı çalışmadır. Yine aynı dönemin kıraat alanındaki ilk makalesi ise 1963 yılında M. Şevki Özmen tarafından 'Ramazan ve Kur'ân' konusu ile yazılmış ve Diyanet İlmi Dergi'de yayımlanmıştır. Cumhuriyet döneminde yapılan kitap, tez ve makale gibi çalışmalarda en fazla tecvid ile ilgili konuların tercih edildiği, kıraat-kelam ilişkisine dair konuların en az tercih edilen konular olduğu görülmektedir. Cumhuriyet dönemi kıraat ilmi çalışmalarını yıl bazında değerlendirdiğimizde ise cumhuriyetin ilk 25 yılında herhangi bir akademik çalışmanın yapılmadığı bu dönemin akademik çalışmalarının 2000 li yıllara kadar sınırlı sayıda olduğu ve bu alandaki akademik çalışmaların daha çok 2000 yılı sonrasında büyük ölçüde artış gösterdiği anlaşılmaktadır.

Çalışmamızın ana konusu olan ve Cumhuriyet sonrası Türkiye’de yapılan kıraat ilmi çalışmalarına örnek olarak, hayatı ve eserlerini ele aldığımız Abdurrahman Çetin’in “Ebû Amr Ed-Dânî Hayatı Eserleri ve Câmîu’l-Beyân” adlı doktora çalışması Cumhuriyet döneminde kıraat alanında yapılan ilk çalışmalar arasında yer almaktadır. Çetin, zikredilen doktora çalışması dışında, alan literatürüne önemli eserler kazandırmıştır. Endülüslü Âlim Ebû Amr ed-Dâni, Kur’an İlimleri ve Kur’an-ı Kerim Tarihi, Kur’ân Okuma Esasları, Kur’an-ı Kerim İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar ile Kıraatların Tefsire Etkisi / Kur’an’ın Farklı Yorumlanmasını Tefsir Eden Kıraatlar, Çetin’in kıraat ilmine dair telif ettiği eserleridir. Ayrıca onun, Hitabet ve İrşat / Din Hizmetlerinde İletişim ve Güzel Konuşma, Örneklerle Peygamberimiz ve bu eserin bölümlerinin müstakil bir eser haline getirilerek yayınlandığı, Kutlu Peygamberim Hz. Muhammed, Peygamberimizin Hayatı, Peygamberimiz ve İbadetler, Peygamberimizin Ahlâkı, Peygamberimiz ve Sosyal Hayat adlı eserleri de kaleme almıştır.

Çetin’in bu eserlerin dışında çoğu kıraat ilmi ile alakalı olmak üzere muhtelif konulara değindiği 33 makalesi bulunmaktadır. Ayrıca Çetin, Cumhuriyet tarihinin en önemli çalışmaları arasında yer alan Diyanet İslam Ansiklopedisi’ne (DİA) 25, İslam’da İnanç ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi’ne 140, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi’ne de 2 madde veya bölüm telif etmek suretiyle katkı sağlamıştır.

Çetin’in kaleme aldığı eserlerin bir çoğu çeşitli İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet Eğitim Merkezlerinde istifade edilen başlıca eserler arasında yer almaktadır. Yine kıraat ilmi ile alakalı ortaya koyduğu diğer eserleri ve kıraat alanına dair bazı hassas konuları değerlendirdiği makaleleri alanında önemli bir yere sahiptir. Zira çalışmamızda ortaya koymaya çalıştığımız üzere Cumhuriyet döneminde kıraat alanında yapılmış çalışmaların bir çoğunda Çetin referans olarak gösterilmiş ve eserlerine atıfta bulunulmuştur.

Abdurrahman Çetin bir dönem dekanlığını da yaptığı Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ndeki 42 yıllık akademisyenlik hayatı boyunca ülkemizin ve dünyanın çeşitli bölgelerinden gelen bir çok öğrenciye Kur’ân ve Tefsir dersleri vermiş yüksek lisans düzeyinde 15, doktora düzeyinde ise 8 öğrenciye danışmanlık yapmıştır. Bunlar arasında, Doktor, Doçent veya Profesör ünvanına sahip, alanında tanınmış isimler de yer

almaktadır. Ayrıca, Yüksek Lisans, Doktora, Doçentlik ve Profesörlük alanında teşkil edilen bir çok jüride görev almış, birçok ilmi dergide makale hakemliği yapmıştır. Onun danışmanlığını yaptığı lisansüstü öğrencilerinin bir çoğu günümüzde ülkemizin önemli üniversitelerinde akademisyen olarak görev yapmaktadır.

Çetin, tüm bunların yanı sıra çeşitli akademik ve idari görevlerde de bulunmuştur. Bursa Yüksek İslâm Enstitüsü Müdür Yardımcılığı (1980-1982), İlahiyat Meslek Yüksekokulu Müdür Yardımcılığı (1993), İlahiyat Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü (1993-1997), Tefsir Anabilim Dalı Başkanlığı (1996-2002 ve 2011-2017), Temel İslam Bilimleri Bölüm Başkanlığı (2002), Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı Başkanlığı (İlk Başkan) (2017-2019), Bursa Uludağ Üniversitesi Fakülte Kurulu Üyeliği (1993-1997), (2001-2002) ve (2015-2018), Bursa Uludağ Üniversitesi Yönetim Kurulu Üyeliği (2012-2014) ve (2015-2018), Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı (2015-2018), Bursa Uludağ Üniversitesi Yönetim Kurulu Üyeliği (2015- 2018), Bursa Uludağ Üniversitesi Senatosu Üyeliği (2015-2018), Bursa İlahiyat Vakfı Yönetim Kurulu Başkanlığı (2015-2018), Çetin'in üstlendiği görevlerdir. Ayrıca Üniversite Etik Kurulu, Fakülte Etik Kurulu, Yayın Kurulu, Stratejik Planlama Kurulu, Eğitim Öğretim Komisyonu, Yönerge Komisyonu, Üniversite Bütçe Komisyonu, Kültür Komisyonu, Eğitim Programları Geliştirme Komisyonu, Yaygın Din Eğitimi ve Hizmetleri Komisyonu gibi çeşitli kurul ve komisyonlarda da görev alan Çetin, 8 Mayıs 2019 tarihi itibarıyla Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki görevinden yaş haddi nedeniyle emekli olmuştur.

Sonuç olarak Abdurrahman Çetin, kıraat alanında önemli çalışmalara imza atmış, eserleri, görüşleri ve akademik kişiliği ile alanında tanınan ve saygı duyulan değerli bir ilim adamı olduğu değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Mustafa, Taşköprizâde. *Miftâhu's-Saâde ve Misbâhü's-Siyâde fi Mevdûâtî'l-Ulûm*. thk: Abdülvehhâb Ebu'n-Nûr, 1968.
- Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned*, Thk. Muhammed Ceamil el Utar, Daru'l Fikr, Beyrut 1994.
- Akaslan, Yaşar. *Türkiye'de Kıraat İlmi Eğitim-Öğretimi*, Cumhuriyet İlahiyat Dergisi. Cilt 22. 2 cilt. 2018.
- Atik, M.Kemal. «*Tefsir ve Kıraat İlmine Dair Yazma Eserler Bibliyografyası*.» Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1983: 313-350.
- Birişik, Abdülhamit. *Kıraat İlmi ve Tarihi*. 2. Bursa: Emin Yayınları, 2014.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahih-i Buhari*, Tsh. Mustafa Dibu'l Buga, Daru'l Ulumi'l-İnsaniyye, Şam, ts.
- Cankurt, Fatih. «*Kıraat İlminin Türkiye'deki Seyri (Kıraat Bibliyografyası)*.» Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 4, no. 1 (2018): 55-118.
- Çetin, Abdurrahman. *Endülüslü Alim Ebû Amr Ed-Dânî ve Kıraat İlmindeki Yeri*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- . *Hitabet ve İrşad/Din Hizmetlerinde İletişim ve Güzel Konuşma*. Bursa: Emin Yayınları, 2016.
- . *Kıraatların Tefsire Etkisi*. Ensar Neşriyat, 2012.
- . *Kıraatların Tefsire Etkisi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.
- . *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerim Tarihi*. 2. İstanbul: Dergah Yayınları, 2012.
- . *Kur'ân-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- . *Kur'ân-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar*. 3. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- . *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerim Tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2014.
- . *Kur'ân Okuma Esasları (Tecvîd)*. İstanbul: Emin Yayınları, 2016.

- . *Kur'ân-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- . *Kutlu Peygamberim*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.
- . *Örneklerle Peygamberimiz*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- . *Peygamberimiz ve İbadetler*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- . *Peygamberimiz ve Sosyal Hayat*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- . *Peygamberimizin Ahlâkı*. 2015: Ensar Neşriyat, İstanbul.
- . *Peygamberimizin Hayatı*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016.
- . “*Abdestsiz Kur'ân Okuma Meselesi*”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1993, V/5, s. 105-118.
- . “*Ebû Amr ed-Dânî ve Eserleri*”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1991, III/3, s. 31-40.
- . “*Ebû Amr ed-Dânî ve Kıraat İlmindeki Yeri*”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1991, III/3, s. 13-30.
- . “*El-Hıfzu ve'l-Huffâz (İntikâlu'l-Kur'âni'l-Kerîm an Tarîki'l-Hıfz)*”, el Mecelletü'l-Qemah, Kuveyt, 2005, VI, s. 30-33.
- . “*Hatim İndirme ve Hükümleri*”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1992, IV/4, s. 29-55.
- . “*Kıraat ve Tecvid İlimleri Bibliyografyası*”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1987, II/2, s. 309-317.
- . “*Kur'ân'ı Anlamanın Önemi ve Bu Konudaki Çalışmalar*”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 2000, IX/9, s. 193-211.
- . “*Kur'ân'ın Farklı Yorumlanmasında Kıraatların Rolü*”, Diyânet İlmî Dergi, Ankara, 2001, XXXVII/4, s. 77-100.
- . “*Kur'ân'a Göre Kur'ân'ın İsim ve Sıfatları*”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1993, V/5, s. 67-103.

—. “*Kur’ân-ı Kerîm’in İndirildiği Yedi Harf*”, İslâmî Araştırmalar Dergisi, Ankara, 1987, I/3, s. 71-88.

—. “*Kur’ân-ı Kerîm ve Müsbet İlimler*”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1987, II/2, s. 187-194.

—. “*Kur’ân Kıraatında Mûsikî’nin Yeri*”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1998, VII/7, s. 115-134.

—. “*Kur’an Kıraatları Üzerine, Din ve Hayat*”, İstanbul Müftülüğü Dergisi, 2007, sayı: 2, s. 57-61.

—. “*Kur’an Kıraatlarına Yönelik Oryantalist Yaklaşımlar*”, Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim], 2002, cilt: II, sayı: 3 [Muhammed Hamidullah’ın Aziz Hatırasına], s. 65-106.

—. “*Kur’ân Öğretiminde Metod*”, Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Dergisi, Ankara, 1989, 18, s. 16-24.

—. “*Kur’ân Öğretim Tarihi ve Öğretim Kurumları*”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1986, I/1, s. 95-100.

—. “*Ücretle Kur’ân Öğretme ve Okuma Meselesi*”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1993, V/5, s. 119-131.

Çollak, Fatih. «"Reisu'l-Kurrâ Hendekli Hâfız Abdurrahman Gürses Hocaefendi'nin Hayatı".» Düzenleyen Bedrettin Çetiner. *Abdurrahman Gürses Anısına I. Kur’ân ve Kıraati Sempozyumu*. İstanbul, 2000. 11-45.

Dânî, Ebu Amr Osmân b. Saîd. *Ahrufü's-seb'ati'l-Kur'ân*. Mekke: nşr: Abdülmüheymin Tahhan, Dârü'l-Menâr, 1988.

Demirci, Muhsin. *Kur’ân Tarihi*. 4. İstanbul: İFAV Yayınları, 2011.

Demirci, Naci. *Abdurrahman Gürses'in Kıraat İlmi Eğitimindeki Yeri*. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2013.

Dinç, Mehmet. *Cumhuriyet Dönemi'nde Reisü'l-Kurrâlık Gönenli Mehmet Efendi'nin Kıraat İlimine Katkıları*. Eskişehir: Eskişehir osmangazi Üniversitesi, 2018.

- Ebu Davud, Süleyman İbn Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*, Daru'l Cinan, Beyrut 1988.
- Hamîdullah, Muhammed. *Kur'ân-ı Kerim Tarihi*. Çeviren M. Said Mutlu. İstanbul, 1993.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Muhammed. *Ğâyetü'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*. Mısır: nşr: G. Bergstraesser, 1932.
- . *Müncidü'l-Mukriin ve Mürşidü't-Talibin*. Beyrut, 1980.
- . *Tayyibetü'n-Neşr fî'l-Kırâati'l-Aşr*. Mısır: thk: Ali Muhammed ed-Debbâ, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, tarih yok.
- İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, 1990.
- İsfehâni, Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Râgıp. *Müfredâtu el fâzi'l-Kur'ân*. Dımaşk: nşr: Safvan Adnan Dâvûdî, Dâru'l-Kalem, 1992.
- Karaçam, İsmail. *Kur'ân-ı Kerim'in Nüzulü ve Kıraatı: Kur'ân-ı Kerim'in İndiği Yedi Harf ve Okunduğu Yedi Kıraat*. 2. İstanbul: Nedve Yayınları, 1981.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. 10. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2000.
- Karataş, Turan. *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Genişletilmiş 2. Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.
- Kefevî, Ebu'l-Bekâ Eyyüb b. Musa el-Hüseyinî. *el-Külliyât*. Beyrut: nşr: Adnan Derviş-Muhammed el-Mısırî, Müessesetü'r-Risâle, 1993.
- Koyuncu, Recep. *Kıraat İlmi ve Takrib Usülü*. İstanbul: İlkharf, 2018.
- Makdisi, Ebu Şâme, Abdurrahman b. İsmail. *el-Mürşidü'l-vecîz ilâ ulumin tete'alluku bi'l-kitâbi'l-azîz*. 2. Ankara: nşr: Tayyar Altıkulaç, TDV Yayınları, 1986.
- Maşalı, Mehmet Emin. *Kur'ân'ın Metin Yapısı*. Ankara: Avrasya Yayıncılık, 2004.
- . *Kur'ân'ın Metin Yapısı: Mushaf Tarihi ve İmlâsı*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2004.
- Muhammed Abay, Murat Şahin. *Ku'ân ve Tefsir Araştırmaları: Kıraat ilmi ve Problemleri - IV*. İstanbul, 2001.

Muhaysin, Muhammed Salim. *el-İrşâdâtü'l-Celiyye fi'l-Kırâati's-Seb'min Târîkı's-Şâtıbiyye*. Kâhire, 1974.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccac, *Sahih-i Müslim*, Thk. Muhammed Fuad Abdu'lbaki, Daru'l-Fikr, Beyrut 1983.

Öcal, Mustafa. *Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*. İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları, 2011.

Temel, Nihat. *Kırâat ve Tecvîd İstılahları*. Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 4. İstanbul: İFAV Yayınları, 2018.

Yıldırım, Ali, ve Hasan Şimşek. *Sosyal Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.

Zerkeşî Behruddîn Muhammed b. Abdillâh., *el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'ân*. Mısır: thk: Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, 1972.

Elektronik Kaynaklar:

<http://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Yazar/195/Abdurrahman-Cetin.asp?LID=TR&ID=195>

<https://dergipark.org.tr/tr/>

<https://islamansiklopedisi.org.tr/muellif/abdurrahman-cetin>

<https://scholar.google.com.tr/>

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>